

A

NAGY-GYŐRI

EVANGELIOMILAG REFORMÁLT EGYHÁZ

MULTJA ÉS JELENE

ÖSSZEFÜGGÉSBEN

**HAZÁNK POLITIKAI S VALLÁSOS
MOZGALMAIVAL.**

IRTA

LISZKAY JÓZSEF,

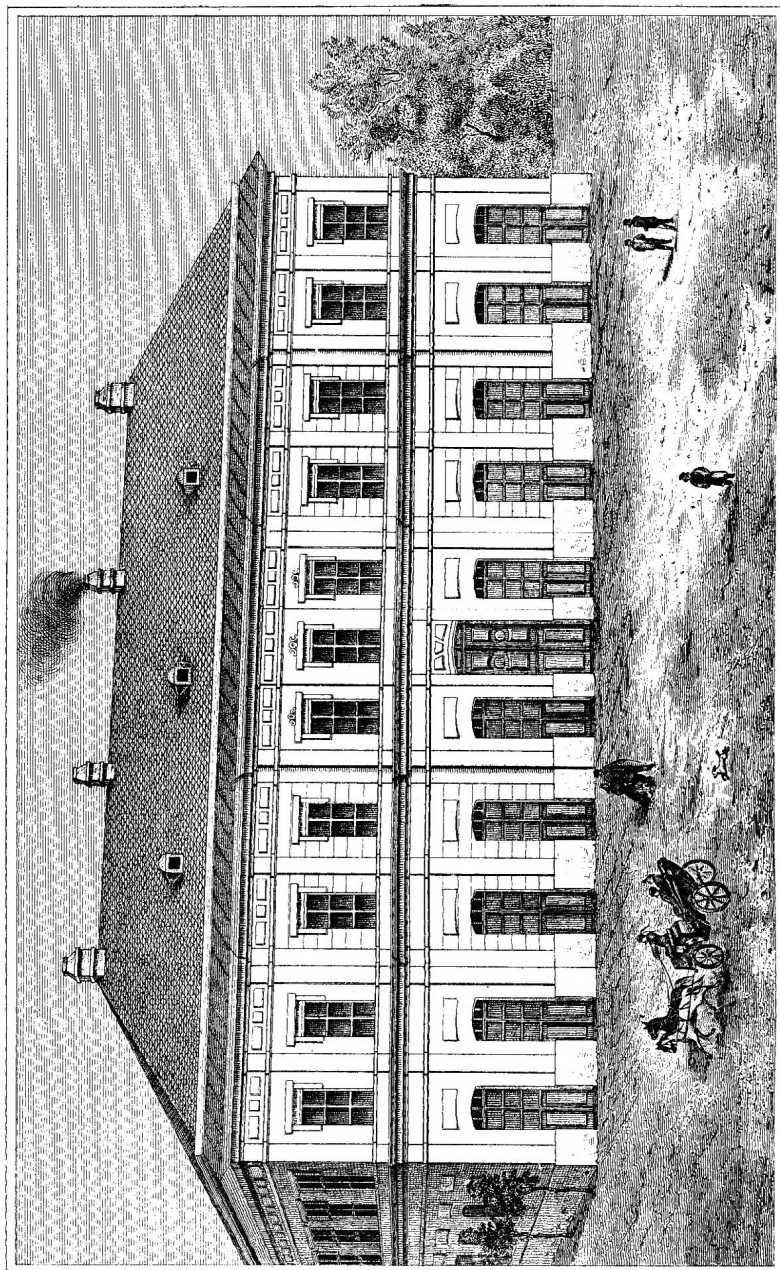
A NEVEZETT EGYHÁZ LELKÉSZE.

A NAGY-GYŐRI REF. EGYHÁZI-LAK KÖNYOMATÁVAL.

GYŐR.

KIADJA HENNICKE REZSŐ.

1868.



Nyomt. Reiffenstein és Filsz. Bécsben.

N. Györi ref. egyházi - lak.

Rajz. Tulnai Dénes.

Ne félj kicsiny sereg; mert tetszett a ti atyátoknak, hogy adjon nektek országot.

Lukács XII : 32.

Az úr az én pásztorom, azért semmiben meg nem fogyatkozom; még ha szinte a halál árnyékának völgyén járok is: nem félek a gonosztól, mert te uram velem vagy.

Zsoltár XXIII : 14.

E L Ő S Z Ó.

Gondos figyelem, s kellő tanulmányozás után megismerkedvén a helyi viszonyokkal: vágy keletkezett lelkemben, egyházam multját kapcsolatban jelenével néhány lapon felmutatni, — szentül hívén, hogy egyházam tagjai az ősök példája által buzdíttatva, igyekezendnek a hitbuzgalom- s áldozatkészségben azoknak méltó utódaik lenni, — s bizton reménylén, hogy legalább az e város területén levő rokon hitfelekezetek okulva a mult gyászos eseményeiből, testvéries viszonyt s melegebb vonzalmat ápolandnak egymás iránt, és sietendnek ez érzelemnek a gyakorlati életben is mindannyiszor híu kifejezést adni.

Öszinte szándok- s lélekismeretes pontossággal kutattam hát a czélomra vonatkozó adatokat, melyek nyomán az egészzet összeállítandó valék.

Működésimben jelszavam volt a jog és méltányosság korlátain belől a történeti hűség, melyet bármily hizelgő vagy lekötelező érdeknek is feláldozni nem lehet, feláldozni nem szabad.

Azért ünnepélyesen kijelentem, hogy a műben rajzolt bármily sötét kép, megrázó esemény, vagy túl-

zottnak látszó állítás nem egyéni felfogás- vélemény- vagy épen célzatos irányzat, hanem a birtokunkban levő hiteles okiratok hű rajza, s mint ilyen az eredeti által mindig indokolható s igazolható.

Ily előzmény után, benső nyugalommal, s azon forró ohajtással bocsátom világ elé e töredékes rajzot egyszerű nyelven, egyházas modorban, s bibliai színezettel: *vajha ez főleg azoknak, kiknek írva van a középosztálynak, sőt a gunyhók lakosainak is épületes olvasmányúl szolgáljon!*

Győr, martius 25. 1868.

Liszkay József.

I.

A l a k u l á s.

Mint izmos tölgy a föld alsóbb rétegeiben, oly mélyen gyökerezik a világtörténeti jelentőségű reformatio a középkor eseményeiben. — Wald Péter a gyakorlati keresztyénség apostola Franciaországban, — Szavanarola, kora erkölcsi romlottságát kárhóztató, s az egyházi reformot komolyan sürgető szerzetes Olaszországban, — a hivatása korlátain túlesapongott pápai hatalom ostora, s az urvacsorai fogalom tisztázója Viklér János, a hamvaiban is elátkozott angol tanár és lelkes, s ennek elvbaráti a máglyán elhamvadt Hussz és Jeromos prágai tudósok, — ismét a pisai, konstánczi, s bási zsinatok az erkölcsök javítását, az egyházi élet s fegyelem átalakítását hangosan követelő komoly szózatok, — még is a föléledt irodalom, s a mozgásnak indult sajtó, uttörői s tényezői lőnek ama nagyszerű vallási mozgalomnak, mely a tizenhatodik század elején villámgyorsan áradt el a mivelt föld téerein. —

E mozgalom iránt honunk sem maradt hideg, közönyös, s elzárkózott. Sőt miután már a Giskra cseh katonái által hirdetett új tan több helyütt a nép rokonzelmével találkozott; az ország zilált helyzete, az egyházi tekintély csökkenése, mely ellen Várdai Péter

kalocsai érsek oly érzékeny panaszt emelt; ¹⁾ a szellemi nagykorúság s szabadabb mozgás utáni vágy, érvényre, sőt győzelemre segíték a hódító eszmét.

Ily előzmény után nem tévedünk, ha a városunkban alakult protestans egyház történelmi keletkezését is visszavisszük a husszítai hadjárat korára, jelesen az 1440-ki eseményekre, amikor Erzsébet özvegy királynő fia László részére a koronát biztosítandó, vitéz husszítái védelme alatt e város falai közé vonult, kik hosszabb ideig tartózkodván e helyütt, egyengeték hihetőleg a reformatio ösvényét városunk területén. ²⁾

Az általuk elhintett mag az egyetemes reformatio korában, városunk földrajzi helyzete, kereskedelmi érintkezése, s az I. Ferdinánd uralma alatt ide küldött német várórség, ³⁾ s egyéb kedvező viszonyok befolyása alatt csakhamar oly gazdag vetéssé virult, hogy már 1567 körül, amikor Miksa fejedelem jelentékeny seregével a célból táborozott megyénkben, hogy a Szigetvárt hősiesen védő Zrinyi Miklósnak segítségére keljen, az itteni protestans egyház három tekintélyes lelkész vezérlete alatt szabadon vallotta hitelveit, ⁴⁾ s

¹⁾ Dr. Horváth Mihály Magyarország történelme. Második kiadás. Második kötet, 714. lap, Pest 1860.

²⁾ Budai Ésaías: Magyarország historiája a mohácsi veszedelemig. Pest. 1833. Első kötet, 203. 204. lap.

³⁾ Ugyanott.

⁴⁾ Igazolja ezt az egyház birtokában lévő telekkönyvi kivonatnak hiteles másolata, melyben a három lelkész lakhelyének területe szabatosan följegyeztetett. Az okirat szavai ezek: Extract aus dem Grundtbuch, und Beschreibung deren Hausern zu Raab nach Austheilung deren Gassen, so auf Befehl der Röm. Kais. Maystt. Herrn Herrn Maximilian Erzherzogen zu Oesterreich, den neunten Monath Tag Junii des Ein tausend fünf hundert Sechzig und Siebenden Jahres angefangen worden.

Sub Nro 30. Der Raitter Praedicanten Hans ist gegen der Herren

nagyobbsterü iskolájában távolabb vidék növendékei is nyertek szellemi oktatást, például a híres nyelvész és hittudós Szenczi Molnár Albert 1587-ben, mint ezt nevezett tudósunk a *Postilla Scultetica* előszavában a keserű visszaemlékezés hangján így említi: „*Midön Jákob Pátriárcha Faraó királytól kérdetnék, hány esztendő voltna? azt feleli, hogy az ő Budosásának napjai száz és harmincz esztendők. Holott az nagy szent ember az ő életét budosásnak nevezi, azonképen én is életemnek ez negyvenhárom esztendeit igazán budosásnak mondhatom. Mert alig töltöttem el szüleimnél tizenkettődik esztendőmet, hazámból ottan hamar kibudostam, és előszer Nagy Györött, annakutánna Göntzön és Debreczenben lött Deákul tanulgatásomnak szállása. Osz-tán felyebb serdülvén, Németországban elsőben Vittenbergában és Argentinában tanulgattam az tudományoknak kezdetit. Öreg deák koromnak pedig Hájdelbergában, Altorfumban és Márpurgumban töltöttem el esztendeit. Ez én ennyi fáradságos budosásomnak meggon-dolattyában ezzel vigasztalom magamat:*

Gasse Braith 9 Claßter 1 Schuh, — und hingegen gegen den Hof lang 10 Claßter.

Sub Nro 36. Herrn Probst, und Hung. Praedicanten Colman Deák Haus ist gegen der Neu Pasten brait $7\frac{1}{2}$ Claßter, und gegen der unter Mitlgass, lang $16\frac{1}{2}$ Claßter.

Sub Nro 45. des Herrn Abraham Landsknecht Praedicanten Haus und Hoffmarcht ist brait 2 Claßter, und in der Länge 5 Claßter.

Herrn Praedicanten mehr ein verbrunes Gemäuer ist breit 3 Claßter, und lang 7 Claßter 1 Schuh. Extractum Raab den 29. Martii 731. (L S) Franz v. Arnberg General Auditor Lieut. und Regts Schuldheiss.

Dass umstehender producirter Copial-Extract dem Original Grundbuch gleich lautend seye, ein solches attestiret gegenwärtige Fertigung. Actum Raab den 8. Junii 1731. (L S) Franz Joseph v. Dorsch npr. Kais. Königl. Kriegs Gerichts und Regiment Schuldheissen Amts Substitutus. qua Actuaris.

*Számkivetésben járt ez földön Krisztus Urunk is
Járjuk el ez járást hát mi is ő tagai.“¹⁾*

Mi rombolóbb a természetben, mint a föld mélyében koronként megújuló vulkánszerű rázkódások; mi kártékonyabb a társas életben, mint a visszavonás s egyenetlenség épen azok közt, kik isteni s természeti törvények szerint hivatvák, a közügy érdekében válllvetve lélekismeretesen működni? E viszály s egyenetlenség dúlt a virulásnak indult magyar protestans egyház kebelében, mely túl a dunán az 1591. csepregi értekezlet alkalmával lázas rohammal törvén ki, széttépte az egység szent kötelékeit, megsemmíté az egyháztagok hitéletét szentesítő testvéries viszonyt, s az ugyanazon anyának édes gyermekiből, olykor egymás ellen küzdő ellenséges tábort képezett, s eszközölte, hogy anyagilag mindegyik felekezet inség- s nyomorral küzdve folyvást tengjen, — s ha jó a kül-

¹⁾ Frigyes palatinatusi herczeg udvari lelkészének Skultéti Ábrahám-nak érintett könyvét magyarosítva kiadta Szenczi Molnár Albert Oppenheim-ban 1617. ily cím alatt: Postilla Scultetica: Az egész esztendő által való Vasárnapokra és Főinnepekre rendeltetett evangeliomi Textusoknak magyarázattya.

Mellyben az igaz Tudománnak részei befoglaltatnak, és az ellenkező tévölgesei meghamissítatnac.

Az egyigyű keresztyéneknek épületekre nyomtatásban kiboczáttatott

Scultetus Ábrahám által;

az Rhénus vize mellékén regnáló Frideric Palatinus Herczegne Haidelbergában Udvari fő Predicátora által.

Melyet Németből Magyar nyelvre fordított

Szenci Molnár Albert.

Ez mellé adatott azon Autortól egy Uy esztendői prédikáció azaz: Historiai Tanítás az Istennek csudálatos dolgairól az ő Anyaszentegyházának reformálásában, terjesztésében és megtartásában az elmúlt száz esztendőkből.

Oppenheimiumban nyomtatta Basileai Galler Hieronymus maga költéségével 1617.

vihar, annak csatáiban minél könnyebben legyőzetessék.

És a vihar, megnehezedvén a sors üldöző keze honi protestans egyházunk felett, nem is maradt el. — Ha féreg rág a tölgy gyökerein, hervadásnak indul annak gazdag lombozata, sőt legifjabb hajtása is; — ha bánatköny ragyog az édesanya szemeiben, a karján szendergő gyermek megérzi az anyai fájdalmat, s álmából is keserű sirással ébred fel: az egyetemes egyházra mért csapások súlyát megérezték Győr protestans lakosai is, és feljajdultak, de kérő szózatuk nem juthatván el a prágai csillagda ércztornyába, hol Rudolf a kormány gondjaitól menekülve oly örömetst időzött, a püspöki szigorú parancsra kényszerítve lőn protestans egyházunk a belvárosban bírt templomát iskolái- s egyházi épületeivel együtt elhagyni, s a szomszéd Pataháza helységben új hazát keresni. —

Mikor követtetett el egyházunkon ez első jogsérellem? hiteles történeti okiratok hiányában bizton meghatározni nem tudjuk, hozzávetőleg még is állíthatjuk, hogy a XVI. század utolsó felében, jelesen az 1599. országgyűlést mulhatlanúl megelőzőtt években. Ugyanis az érintett országgyűlés XLII. törvénycikkje szerint, ¹⁾ folyamodtak az ország rendjei Rudolphhoz, hogy miután a fölebbi évben Schwarzenberg Adolf s Pálfi Miklós cs. k. hadparancsnokok ügyes és tapintatos vezérlete alatt, a török had e városból is kiűzetett: a biztos helyre menekült káptalannak székhelyét s hatóságát, egyéb belvárosi lakosoknak is házaikat visszaadatni rendelje el. Hihetőleg ekkor folyamodott városunk protestans lakossága is közreműködéseért az

¹⁾ Historia Diplomatica 1710.

országos rendeknek, hogy száműzetése bilincseiből feloldatván, belvárosi birtokát, s megszakított vallásgyakorlatát viszont élvezhesse. ¹⁾

Ha a fogoly elvesztett szabadsága, a hontalan ősi tűzhelye, sőt az elüzött madár is elfoglalt fészke után eseng: csoda-e, ha megrezzentett hitfeleink is folyvást az ősi birtok után sovárogtak! s ohajuk biztos támaszt nyert a bécsi s nikolsburgi vallásbéke pontjaiban, melyekben szabad vallásgyakorlat biztosítatik Magyarhon területén a protestánsoknak. ²⁾

Nem elégedvén meg a győri várórség evang. része az ily általánosságban nyilatkozó, s épen azért az ármány által már többször kijátszott biztosítással; még kevésbbé az oly szűken mért törvényes engedéllyel: az 1638. országgyűlésre vitézei közül Ifjú György lovassági hadnagyot, s Laki Miklós zsoldost küldötte azon határozott utasítással, hogy a békes jogélvezet birtokaért mindent elkövessenek. ³⁾ Szövetkezve hát

¹⁾ Így hát vagy Kutassi János, vagy Pethe Márton püspökök parancsára foglaltatott el őseinknek belvárosi temploma egyházi s iskolai épületeivel együtt; mert történelmileg igazolt tény az, hogy az első 1592—1597, a másik pedig 1598—1605. vezette a püspöki megye ügyeit. Schematismus Cleri Almae Dioecesis Jaurinensis Anno Domini 1867. Typis Victoris Sauerwein Jaurini.

²⁾ Corpus Juris Hungarici. Budae 1779.

³⁾ Nos Sacrae, Caesarcae, Regiaeque Majestatis Praesidii Jaurinensis, certorum Militum Equitum et Peditum Ductores, nec non Universi Milites similiter Equites et Pedites Evangelicae Confessionis, eiusdem Majestatis Regiae Stipendiarii in dicto Praesidio Jaurinensi existentes. Damus pro memoria, quod ad praesentem Generalem Regni Diaetam, quam praefata Sacra, Caesarca, Regiaeque Majestas, Universis Statibus et Ordinibus, Incliti huius Regni hungariae in Liberam Regiamque Civitatem Posoniensem, pro Festo Sancti Martini Episcopi et Confessoris, clementer indixisse dignata est: Egregios et Nobiles Georgium Ifju certorum Militum Equitum Ductorem, et Nicolaum Laky dictae Regiae Majestatis, praelibati Praesidii Jaurinensis Sti-

ezek az összes protestans képviselők- és küldöttekkel, egyenesen III. Ferdinándnak benyújtott fölterjesztésökben hangosan panaszkodtak országos törvényeinknek a templomok erőszakos elvétele általi megsértéseért, kérve orvoslást, kérve a jogélvezetet körülményesen meghatározó törvényt. A clerus s pártfelei neheztelvén e bátor föllépésért, jogosnak nyilváníták a római katolikus földesurak azon tettét, miszerint protestans jobbágyaikat templomaik használatától eltiltották, miután szerintök a bécsi békekötés teljes vallásgyakorlatot kizárólag a főrendeknek engedett. Ellenére e túlszigázott pártvéleménynek, a koronázási oklevél 6. pontjában a végvidéki magyar katonaságnak vallásszabadsága ünnepélyesen ismételve megerősítettett. S azon ohajtást, hogy a jogélvezetet körülményesen meghatározó törvény alkottassék, kielégíté a linzi békekötés, mely követeli, *hogy a protestansok jogélvezetökben sem a földesuri hatalom, sem a clerus ellenmondása által ne gátoltassanak.* ¹⁾ Még inkább az 1647. országgyűlés végzeményeinek IX. törvényczikkje, melyben a győri evangélikusoknak szabad vallásgyakorlat mellett, még templomépítési engedély is adatik az újváros területén. ²⁾

pendiarium, de medio Nostri, Nuncios et Legatos nostros duximus transmit-tendos, qui de Universis nostris rebus et Negotiis, juxta Instructionem Nostram sibi Datam, quae de tranquillitate, Permansione, et Utilitate Nostra proficua esse cognoverint, agere, tractare, et concludere omnimodam habeant auctoritatem et Potestatis Facultatem; Harum nostrarum Vigore et Testimonio literarum mediante. Datum in suprascripto Praesidio Jaurinensi, Die 16. Novembris Anno 1637. Lengyel László Tóty mpr (p h) Ráczkevi Szabó György mpr (p h) Nagy Mátyás mpr (p h) Kalocsai Máté mpr (p h) Bogyó János mpr (p h) Király Máté mpr (p h).

¹⁾ Vallásmozgalmak Magyarországon. Irta gróf Majláth János. Pest 1844.

²⁾ Historia Diplomatica 1710.

Megragadá hát népünk a kedvező alkalmat, s még az országgyűlés folyama alatt sikerült neki fejedelmi biztosok segélyével, belvárosi épületei- s vallásgyakorlatának birtokába lépni. De jogélvezetében nem sokáig maradt háborgatás nélkül. A legvilágosabb törvény ellenfelei által vagy saját javukra magyaráztatott, vagy épen megtapodtatott; s így a türelmetlenség lelke ismét keresztyéntelen tettekben tört ki. Ugyanis a felizgatott földesuri jobbágyok a szomszéd Révfalu s Sziget helységekből, ¹⁾ az urodalmi hajdúk s eselédek vezetése alatt, épen ünnepen, midőn a hívek Isten imádása végett összegyűlvén vallásos buzgalommal áhítatoskodtak, erőszakkal a templomba rohanván, gúnyos szavakban tudaták velők, hogy e helyüitt számukra az ige többé hirdettetni nem fog. ²⁾

E szívrázó esemény még komolyabb jeleneteknek lőn hirnöke. Bekövetkeztén az 1671—1681-ki gyászos évtized, mely egyházi életünk történetében vérbetűkkel van följegyezve, a legkedvezőbb tér s alkalom nyílt a protestansok elnyomására. A fő nemesek nagy részét hivatalvágy, s mulékony javak ingere a római katholika egyház kebelébe édesgeté, s így megfogyott azon tekintélyes férfiak száma, kik a háborgatott fél

¹⁾ Mindkét helység a győri püspök birtoka.

²⁾ E következményeiben oly gyászos jelenetet előidézte Széchenyi György kalocsai érsek, s a győri püspökség kormányzója 1671. Augustus 4. Később mint a pozsonyi törvényszék kérlelhetlen tagja is működött Széchenyi, s e minőségben megkérdezettvén: miért üldöztetnek oly kiméletlenül az ártatlan protestans lelkészek? hidegen válaszolá: „*most készítettünk hurkot a protestansok számára, melyet ha sikerülend nyakukra fojtanunk, hitfelekezetők föléledni többé nem fog; ellenkező esetben meggyül velők a bajunk.*“ Lampe: Historia Ecclesiae Reformatae in Hungaria et Transylvania. Trajecti ad Rhenum 1728. 753 lap. Historia Diplomatica 1710. 74 lap.

ügyét az ország- s megyei gyűléseken egykor oly férfiasan védték s pártfogolták. — A nem rég oly lelkes Erdély a folytonos belháboruk küzdelmeiben erejét veszítve meghódolt Ausztriának; — nem jövén hát több Bocskai a hajdúk, sem Bethlen a székelyek élén magyarhoni hitfeleik védelmére: az itteni protestansok helyzete nyommasztóbb, a lelkészek kiűzetése, templomszedések s hittérítések gyakoriabbak lőnek. Ily levert helyzetében egyházunknak húzta meg romlásunkra a vészharangot Bársony György nagyváradi püspök 1671-ben *Veritas toti mundo declarata* című könyvében, megmutatni erőlködván, mikép a magyar király ész- és jogszerűleg köteleztetik a protestantismus kiirtására. ¹⁾

És a kormány e kötelezettség teljesítésére jogosítottnak érezé magát a murányi összeesküvés által. Pedig e mozgalom semmit mást, mint a ministerek hon- és nemzetellenes irányának megtorlását tűzte ki feladatúl. Fájt tudniillik az ország zászlósainak, hogy Leopold e hon sorsáról külföldön, a magyarok mellőztével, idegen tanácsosok által rendelkezett. Férfias nyíltsággal szólaltak hát fel, s a trón elé nyújtott emlékiratban követelték az elégtületlenek fejei: Vesselé-

¹⁾ A könyv teljes címe ez: *Veritas toti mundo declarata, Argumento triplici ostendens, Sacram Caesaream, Regiamque Majestatem non obligari tolerare in Hungaria Sectas Lutheranam et Calvinianam. Quam Catholicae Religionis zelo concinnavit Georgius Bársony Episcopus Váradensis, Praepositus Scepusiensis, Sacrae, Caesareo Regiae Majestatis Cameralis Consiliarius.*

E munka czáfolatául megjelent: *Falsitas Veritatis toti mundo declaratae, in negotio tolerantiae exercitii publici Religionis Protestantium in Hungaria. Breviter et dilucide ostensa a Joanne Posaházi Sacrae Theologiae Doctore, et Patakiensi Professore Historiarum. Historia Diplomatica 1710. 69. lap. Magyarország Historiája 1526—1686. Budai Ésaíástól. Pest 1833.*

nyi Ferencz nádor, Nádasdy Ferencz országbíró, Zri-nyi Péter horvátországi bán, s Frangepán Ferencz, az országos ügyekről tüzetesen rendelkező országgyűlés mielőbbi összehívását, s a német seregek azonnali kitakarítását. Azonban a reménylett kedvező válasz helyett, a magyarhoni várerődök még számosabb német s egyéb idegen ajkú katonasággal rakatván meg: a költsönös bizalmatlanság magas fokra hágott. S ez az oka, hogy az elégtületlenek részéről Besztercebányán fejedelmi engedély mellett 1667-ben megkezdett gyűlés még a nádor halála után is támadó, s a megtámadtatás esetében visszatorló s védő eszközökről gondoskodott; s már a francia s török segéds csapatok közeledése híreszteltetett, midőn a pártvezérek idegen földön idegen törvényszék ítélete folytán kivégeztetvén s a kisebb fokozatú bűnösök is már nagy részben összefogdostatván, a mozgalom elfojtottnak hirdettetett. ¹⁾

A mozgalom képzelt elfojtása után, protestans hitfeleink ellen kezdetett irtó háború. Nekik szegényeknek minden bűnök a volt, hogy mint hű polgárok bírtak nemzeti önérzettel, s osztoztak a haza fájdalmaiban; és hogy az összeesküvés életben maradt tagjainál, mint üldözöttek, részvét s szájalomra találtak. Mely keresztyénies érzületből a pozsonyi törvényszék elég merész volt a protestansok forradalmi czéljaikat következtetni; kivált midőn Nádasdy Ferencz egykori titoknokának Vitnyédi Istvánnak Keczer Ambrus eperjesi polgármesterhez, és Bethlen Miklóshoz János erdélyi Cancellár fiához irt levelei napfényre jöttek: Szelepcsényi elnök előtt lelkészeinknek a politikai mozgalmakbani tetteleges részvéte kétségtelennek tünt fel. ²⁾

¹⁾ Magyarország történelme. Irta Horváth Mihály. Negyedik kötet. 81. lap. Pest 1862.

²⁾ Ugyanott 96. lap.

— Hasztalan volt ekkor minden mentség, kérelem s ellenvetés: 1674. April 4-kén Majláth Miklós királyi ügyész 250 protestans lelkész- s tanítóra kérte a halálos ítéletet, mely azonban különös királyi kegy és jóakarat útján önkénytes száműzetés vagy hivatalvesztésre módosított. Megteltek ekkor a hazai börtönök, s az elítéltek szokatlan testi munkával, s a bántalmak legaljasb nemeivel kíméltettek. Megkísértetett fenyegetés, s midőn az nem használt, fényes ígérlet mellett a térítés is, de szegény sikerrel. ¹⁾ Nem maradt hát egyéb hátra, mint hogy a komáromi, leopoldvári s berencsi, testben megtört s kiaszott, de lélekben erős s a csábításnak határozottan ellenálló 41 fogoly mint férkezhetlen makacsok, páranként összefűzve, 1675. év tavaszán Nápoly felé indítottak, de hová közülök csak 30-an juthattak el, a többi utközben vagy elhalt, vagy menekült. A megérkezett 19 reform. 11 evang. lelkészek, fejenként 50 aranydíjért eladatván, a szokott beírás s bélyegzés után, nehéz vasban, s raböltönyben tüstént az evezőpadokon helyeztetek el; — s szabadságukat, a protestans udvarok felszólalása, főleg pedig a nápolyi forradalom elnyomására a spanyol kormány által segélyül fölkért Németalföld admirálja a hős Ruiter személyes közreműködése folytán is, csak kilencz havi kín és szenvedés után nyerheték vissza.

A közcsapás súlyát nagy mérvben érezte a győri reform. gyülekezet is. Csaknem minden év újabb terhet, újabb fájdalmat hozott számára, s hogy még a

¹⁾ Suhajda Máté, némelyek szerint korponai evang. iskolatanító volt, ki Pozsonyban a Ferencziek templomában ünnepélyesen a római katolika hitre áttért. *Johannis Ribini: Memorabilia Ecclesiae Augustanae Confessionis in Hungaria. Posonii 1789. II. kötet 23. lap.*

reményt is elveszítse, fölvirulása ekkorig oly hön táplált reményét: *megveretett a pásztor, hogy elszéledjen a nyáj.* ¹⁾ Komáromi Sülye István, a gyülekezet egyik lelkes hitszónoka a városból kiűzetvén, Ácsra menekült, honnan neki nem sokára egyenesen a nápolyi gályákra nyílt meg az út. Ekkor többen a gyülekezet elkeseredett tagjai közül, vándorbottal kezökben, az ország különböző részeibe menekültek, hogy jó napokat lássanak annyi kín és nyomor után.

Ily nehéz napokat kellett átélni reform. egyházunknak, míg megalakult s önállóságra vergődhetett; — de a kor, melyben ez létre jött, ismét bizonytalan. Mert tudnunk kell, hogy az 1591. csepregi értekezlet, mely a dunántúli protestansokat két külön egyházra szakította, városunkban nem idézett elő ilyenmü szakadást, — s még azután évtizedeken keresztül is, csak evangélika egyház ismertetett nálunk. Az 1638. országgyűlésen az itteni várórség protestans tagjai, evang. küldötteik által képviseltettek. Sőt a kormány még az 1647. országgyűlés IX. törvényczikkjében is csupán győri evangélikusokról szól, bár már ekkor az egy-ség felbomlásnak indult. Mit az evang. rendek csirában elfojtandók, a most nevezett országgyűlés folyama alatt, Pozsonyból Botka Ferencz veszprémmegyei s Vitnyédi István sopronvárosi követtársaikat küldötték Győrbe, hogy az ugyanazon templom- s épületeket közösen használó evang. és reform. híveket békességre bírják. Mi sikerült is egy hat pontból álló egyezmény létrehozásával, melyben a lelkészek teendői, a pataházi közös birtok kezelése, s az istenitiszteletre vonatkozó szabályok állapíttattak meg, világos

¹⁾ Zakariás XIII: 7. — Máté XXVI. 31.

büntetés határoztatván azokra, kik az egyezmény pontjai bármelyikét megszegnék. ¹⁾ — Daczára a szigorú

¹⁾ A kölcsönös jóváhagyással szentesített szerződés így hangzik: Anno 1647. die 17. Mensis July. Mi Botka Ferentz és Vitnyédi István az Nemes Győri Evangelicusokhoz deputaltatott Commissariusok, ide Győrré jövéen, az Nemes Evangelicus Status parancsolattýából, az két Confession levő Predicator Uraim kezeket beadván, mind az két részről, az Nzetes Nemes és Vitézlő Takó Miklós, Sorpa István Császár Urunk Ő Felsége Vice Hadnagyai, Saltsor János, Iványos Miklós, Németh János, Mányoki György, Szücs Mártony és Semberger Máté Uraimékkal, kik mind az Nemes Győri Sereg, és az egész Evangelicusok nevével jelen lévén, tettünk ilyen végezést.

1. Mivel hogy Császár Urunk Ő Felsége kegyelmes akarattýából, és az Nemes ország végezéséből, és mind az két Confession levő Evangelicusok, mely egyaránt vett házat, az Ő Felsége kegyelmes Parancsolattýából, az Nemes Evangelicus Status és az Ország Commissariussi privilegialva eő kegyelmeknek kezekben adtak, az melynek alkalmatosságával lett ugyan egyeneltenség ekkoráig, azt mind az két részről egyike az másiknak tellyességgel condonálta, az egy Laki Miklós Uramon kívül, ki valami praetensioját fenn tartotta, az mellyért Laki Uram ellen az kikkel pörlení akar, azokat mind az két fél egyaránt akar oltalmazni. Az ház pedig alkalmatlan lévén arra, hogy Predicator Uraimék benne cselédestül lakhassanak, alkalmatos lakások hogy lehessen, az két Confession levő Atyafiak, mindenikre 100 fl. az két fél 200 flor. tegyenek le, mely ha elég leszen jó, ha nem, mind az két fél a mennyi elég leszen, annyit adni ígért, és az kamarát eltörvén, oly házat az minémü ez minden állapottyában Schaltner Uram eő kegyelme tsináltat, és így egyiknek oly alkalmatosságot, mint a másikának, hogy se egyik se másik méltán ne panaszkodhassék, azonban pedig, míg az ház megkészüil, Helveticus Predikátor Uramnak mikor itt leszen lakása, Bognár György Uramnak együtt leszen, és mind két félről az Helveticus atyafi alkalmatossága elkészüléséig patienssek légyenek.

2. Az Isteni szolgálát mind az könyörgésben, mind az Predikállásban ugy legyen mint ekkoráig, Prédikátor Uraimék Vasárnap, Innepen és köz napokon egyik regvel és az másik délyest szollgállyanak, ugy hogy egyike az másikat illetlen cselekedettel, vagy az prédikállásban, avagy szóval valamely alkalmatossággal ne illesse, hanem istenessen szeressék eő kegyelmek egymást, úgy az halgatók is. Még lévén az külső Városban az Templom és Scholanak való helye kinutatása, ottan Predikátor Uraim, egyik egy héten predikallyon, és könyörgéseket tartson, az másik pedig azon héten itben, azután való héten pedig az ki itben praedikállott és könyörgéseket tartott, az ott kin szollgállyon, és ezt eő kegyelmek ugy continuallyák. Az melynek kimutatására V Ispány Uram eő kegyelme, az accordalt Punctumok conti-

büntetésnek, a békétlenség kiujult, s a következtett évben, különösen 1662-ben, ¹⁾ a szakadás világos nyo-

nentiaja szerint köteles és mentül hamarébb elő kegyelme hogy kimutassa, sollicitálni fogják; az mely helyen az Augustanus Uraimék által fogadott Schola Mester fog tanítani, kinek az Helveticus Atyafiak is, míg magoknak Mestert fogadnak, egyaránt fizetnek, az Deákokat is egyaránt fogják tartani, öök is mind az könyörgésben, mind az Praedikálásban szolgálni fognak, és mindenkor az Deákoknak fele egy felé, az másfele másfelé szolgálnak.

3. Az Pataházi jószággrúl való levelekhez egy ládácska két plébái két kultsal tsináltassék, az egyik kults az egyik félnél, az másik az másiknál fog lenni, az ládácska pedig ezen háznál léssen, de úgy hogy az egyik fél, az másika nélkül az ládát fel ne nyissa. Az mi a Püspök ellen való pört illeti, azt egyaránt persequálja egy költséggel, fáradsággal és tanútsal mind az két fél, az mely per alkalmatosságával való nyereség és veszteség köz légyen. Az jószág és jövedelme közönséges léssen mind az két Confession lévő Evangelicus Statusnak.

4. Minden fél fog az maga Confessióján lévő Praedikátorának fizetni, és az ki vagy Praedikátorának vagy Confessiójának mit ad, az maga Praedikátorának legyen az, mit elő kegyelmek adnak, az Ecclesiáié pedig a mit az Ecclesiának vagy Confessiójának, az mely egyik Praedikátor kezéből a másikra fog maradni.

5. Az Offertorium, az mint az alkalmatosság az Predikálást hozta, mindenik Praedikátor Uraim közül, az maga alkalmatosságával való offertoriummal leszen contentus, úgy hogy alternativum elő kegyelmek között egyike Karácson napján, az másika Husvét napján, és így consequenter változva az nagy három Sátoros Innepéken praedikállanak elő kegyelmek.

6. Ha ki in praemissis találma vétetni, úgy hogy vétkesnek találtatnék, akárki legyen az, toties quoties 25 magyar forinton maradjon, az melyet vigore praesentium duntaxat, ipso facto, comperta rei veritate, omnibus iuridicis remediis non obstantibus, minden ingó és ingatlan jószágán Viceispány Uram elő kegyelme exequalhasson, s exequalljon, -- melynek két része az Nemes két Confession lévő itt való Statusé, az harmadik része pedig legyen Viceispány Uramé, de itt az Predikátor Uraimék exemptusok lésszenek, lévén ő kegyelmeknek Superintendense.

¹⁾ Az urvacsora kiosztásánál használtatni szokott szent edényeink közt van egy kisszerű tányér ily körirattal: GENEROSUS. D. NICOLAUS IVÁNYOS et GREGORIUS. BEKESI. AURIFABER. IN HONOREM DEI PROCURAVERT. A. D. 1648. Mindkét család a reform. egyház tagjaihoz tartozik mai is.

Ismét egy serleg, melynek oldalán e felirat olvasható: Az NAGY GYÖRI HELVETICA CONF. LEVŐ ECCLÉSIÁNAK ADTA KÖRÖSI HAJNAL SÁMUEL. Anno 1662.

maira találunk, s bizton állíthatjuk, hogy már 1671-ben, a mikor Komáromi Sülye István a rendezett reform. egyház lelkeszeül mutattatik fel Lampe által, a testvérfelkezetek közti viszony s hitegység végkép megszakadt.

II.

Küzdelem és halál.

A nyomor részvétet, s a fájdalom szánalmat kelt. — Tárt karokkal fogadták a lecsigázott gályarabokat Schweicz és Szászország; protestans fejedelmek emelték fel szavokat Leopold előtt üldözött hitfeleik mellett; sőt honunkban is a közvélemény hangosan követelte a véres jelenetek megszüntetését, s vissza ohajtá a száműzött béke áldásait.

Ily szerencsés előjelek után ült össze 1681-ben a soproni országgyűlés, s betöltetvén itt legelőszér is a Vesselényi halála óta ürességben volt nádori hivatal Gróf Eszterházy Pál személyében, a közfigyelem protestans egyházunk felé fordult.

Maga a fejedelem az országgyűlési lelkész alkalmazásaért folyamodó reformáltaknak, ¹⁾ — majd az utolsó gyűlés óta felhalmozott sérelmek orvoslásaért esdő protestans rendeknek igen megnyugtató s kedvező válaszzsal felelt. ²⁾

¹⁾ Az országgyűlési lelkész tartására vonatkozó engedély ez: Si quidem antiquitus in omnibus Diaetis admissum fuisset Evangelicis, Religionis ipsorum exercitium: proinde nec de facto iis denegari posse; auctoritate igitur Regia nostra admittimus, consolidationis ergo, Praedicantem Evangelicum advocent. cuius opera utantur. Historia Diplomatica 1710. 90. lap.

²⁾ A vallássérelmek orvoslását e nyilatkozat által biztosítá Leopold:

Az új nádor hálajelül, s mindkét tábla a jog és testvériség szempontjából, valódi érdekeltséggel igyekeztek a vallásügyet, országos törvények védelme alatt álló protestans polgártársaik javára intézni el; — de a clerus inkább ohajtotta vérben s lángban látni a hazát, mint magyarhon területén a catholicismus mellett más vallást eltérni. E nézetkülönbség heves szótvitát idézett elő, melyben Kapi Gábor sárosmegyei követ, s királyi személynök Orbán István, mindketten buzgó katholikusok keserű szemrehányásokkal illették, a statusczím- s szavazatjogtól is megfosztandónak ítélték a clerust. ¹⁾ — A kedélyek ily hullámozó s felizgatott állapotában szerkesztettek a protestansok vallásgyakorlatát biztosító törvénczikkék, melyek üdvesek, ha tartalmukból e záradék: *épen hagyatván a földes-*

Paterna eiusdem Sacratissimae sua Majestatis intentio semper fuit, ac etiam nunc est, stante adhuc hac Diaeta, praefata Religionis Gravamina in compositionem assumendi, et neutiquam eam ad aliud tempus vel locum remittendi. Historia Diplomatica. 1710.

¹⁾ Kapi Gábor követ, a clerust tartván a vizsály s egyenetlenség főokául, így szólt: Clerum non curare, etiamsi nunquam sit Diaeta, nunquam complanatio injuriarum secularium; nos versari in periculo, ipsum conglobatis divitiis facillime Regno exire posse. Reddat rationem coram Deo, Sanctis Angelis eius, Orbe Christiano, qui causa modernae dissensionis, ac interitus afflictiae patriae, Antemuralis totius Christianitatis; seculares se coram Deo, Angelis eius, Orbe Christiano, et sua Majestate Sacratissima excusatos volunt.

Orbán István királyi személynök, megúnván a clerus örökös ellenmondását, fenyegető hangon így menydörgött: Si Clerus more hactenus usitato, etiam imposterum, nil nisi reliquis Statibus et Ordinibus contradicere et resistere noverit, satius sibi esse, deposito Praesidis officio idipsum Clero committere; — verendum etiam, ne Clerus ob has et eiusmodi insolentias tandem status pariter et voti privilegio privetur. Nam et suae Sacratissimae Majestatis eam esse benignam voluntatem, ut Clero pertinaciam suam exuere detrectante, reliqui Status incumbencia agent. Historia Diplomatica. 1710. 93. 186. 187. lap.

urak joga kimarad, üdvtelenek így, mert a jogbitorlásra s törvénszegésre általuk tág mező nyitott.

Még is, alig hogy a soproni XXV. s XXVI. törvényczikkek köztudomásra jutottak: reform. egyház-községünk azonnal kísérletet tőn tizenegy éven keresztül zárva állt belvárosi temploma- iskolái- s egyházépületeinek vallásos czélokra leendő használata iránt; s már 1682. Augustus 4-kén Mocsai István lelkész hivatalát az őstemplom falai közt ünnepélyesen megkezdte. Fájt ez a clerusnak, s a főnebbi országgyűlésen szenvedett vereséget alkalmilag megtorlandó, Telekesi István egri püspök közbenjárása folytán kinyerte a kormánynál, hogy egyházunk a belvárosból kiszorítatván, az újváros területén élvezendő vallásgyakorlatra utasított.

A folytonos üldözés miatt számban megfogyott, de lélekben soha el nem csüggedt őseink nyugodtan türték e csapást is, s megállva még egyszer könyes szemekkel szent sionuk pitvarában, mint egykor a megváltó Jerusálem felett, nyomorban megedzett lélekkel fogadták fel, hogy a csak nem másfél százados vallásgyakorlat folytatásaul e végvidéki, s azért a nyelvre s nemzetiségre nézve oly jelentékeny városban ismét templomot építendnek, melyben Istenöket lélek s igazságban imádhassák. A fogadást tett követé, s a mostani helyiség tőszomszédságában, drága pénzen vásárolt téren templomot s iskolát rögtönzött csüggedést nem ismerő vallásbuzgalmuk. Megzendült hát templomukban újra a vallásos ének, s buzgó ima szárnyain Istenéhez emelkedett a hitéhez annyi hűséget s kegyeletet tanúsított nép, — felsőbb s alsóbb iskoláiban ketős szorgalommal kezeltetett a nevelés szent ügye, s a vallásos élet fejlesztésére üdves intézkedések tetettek.

De nem tudták felejtteni szellemi s anyagi veszteségöket, s az 1687. pozsonyi országgyűlésre menesztett követeknek utasításul adák, hogy azok csatlakozva a protestans rendekkel, kérvényezzék a törvény ellenére erőszakosan elfoglalt, s világi czélokra használt belvárosi templomuk, s vallásszabadságuk helyre állítását. ¹⁾

S mit nyertek követeink, mit az egyetemes protestans egyház? A soproni vallásczikkek megerősítését a XXI. törvényczikkben, és pedig a kárhozatos bevezetéssel: „*jöllehet a protestansok, az 1681. országgyűlésen alkotott XXV. s XXVI. törvényczikkeknek ellenmondván, vallásszabadságukról tettleg s önként lemondottak: mindazáltal a közbéke s egyesség tekintetéből, királyi kegy- s jóakarattól a nevezett czikkek még most megerősítettnek*“.²⁾ — Vigasz- s remény nélkül hagyák el

¹⁾ Az utasítás czíme s tartalma ez: Instructio pro Generosis Dominiis Michaële Bösze et Joanne Torkos Ecclesiarum Helveticae et Augustanae Confessionis ad praesentem Regni Diaetam Poseniensem Ablegatis et Nunciis.

Et Primo: Accedálja ő kegyelmek az Nemes Evangelikus Statust, s mind az két Ecclesiának nevével honorifice köszöntse; azonban az Credentiaლისunkat — ha kívántatik — praesentálja.

Secundo: Azon Nemes Evangelikus Statussal, in promovendis rebus suis, mindenekben egyet értsen, — in derogamen et praedudicium religionis et Libertatis Evangelicae, semmiben ne consentialjon. —

Tertio: Ratione Domus sive Auditorii nostri, in hoc Praesidio Jauriensi existentis, az melyet a magunk pénzén szerzettünk, restitutiót cum fructibus haetenus perceptis kívánjon, et inter reliqua Gravamina Evangelici Status föltettesse in bona forma et cum Declaratione.

Quarto: Az mi legjobb s hasznosabb, és jövendő securitasra nézvest legkívánatosabb említett Ecclesiáinknak, abban tehetsége szerint szívesen fáradozzon, és az, mi a jó követnek hivatalja, azt cselekedni el ne mulassa. Datum Jaurini, die 17. Novembris 1687. Iványos Miklós (p h) Komáromi István (p h) Csapó János (p h) Zánory István (p h) Nemes György (p h) Nagy Mihály (p h) Bernhard Tassner (p h) Ferdinand Vahy (p h) Horváth György (p h) Boros Márton (p h) Kárcsai Zsigmond (p h).

²⁾ Corpus Juris Hungarici 1779. Budae.

hát a protestans egyház képviselői ez alkalommal Pozsonyt, mert vallásszabadságuk elvesztvén a törvényes jogalapot, egyéni kegy- s jóakarattól tetetett függővé, s így a perczenként változó szeszély vészes kitörésétől remeghettek, míg előbb a törvény betűiben találták fel egyházi létök biztosítékát. — Igaz, jótékonyan hatott kedélyökre a VI. törvényczikk, melyben a Karaffa elnöklete alatt dühöngött, s pusztá gyanúból annyi ártatlan protestans honfira halált szavazott eperjesi vérbiróság megsemmíttetett, ¹⁾ — de annál leverőbbben ama tény, hogy a XX. törvényczikkben bevettnek s megállapítottnak nyilvánított a Jézsuiták társulata, melyet Kolonics már a soproni országgyűlés alkalmával a Szentgyörgy templomában tartott egyházi beszédében oly melegen, s a római kath. rendeket sértőleg ajánlott, ²⁾ — szinte, hogy a XXIII. törvény-

¹⁾ Karaffa Antal nápolyi gróf, bibornok rokona által nyert az ausztriai kormánynál 1665-ben kamarási tisztséget, s már 1685-ben mint a keletészaki megyékben tanyázó császári hadak tábornoka szerepelt. Gyűlölete a magyarok iránt engesztelhetlen volt, s nem átalotta nyilvánítani: „*ha tudnám, hogy van ereim közt csak egy is, melyben hajlam vagy csak kimélet rejlik a magyarok iránt, kész volnék azt kimetszeni, s tűzbe vetni.*“ —

Folyt hát ennek parancsára az ártatlan vér, annyira, hogy eltompultak az öldöklő fegyverek, s a folytonos mérszárulásban a bakók kifáradtak. S mind ez egy jött ment kalandor akaratából történt!

Végre a türelem kifáradt, s legelőször panaszt emelt ez önkény s szívtelen zsarnokság ellen Megyeri Gábor sárosmegyei követ mondván: „*a bírák nyelve s szavazata nem szabad, s mindennek a tábornok esze s akarata szerint kell történni*“, — panaszt az összes képviselő testület is. Végre Leopold a vérbiróságot eltörölte, s eljárása megvizsgálására bizottmányt nevezett. De Karaffa, hatalmas pártfogói védelme alatt nem csak büntetlen maradt, hanem iszonyú vérengzéseért még fényesen is jutalmaztatott. Nem sokára ugyanis tábornagyi s titkos tanácsosi rangra emeltetett; majd az egész felső Magyarország várainak igazgatójává, — s végre még aranygyapjas vitézzé is avatott. Magyarország történelme. Irta Horváth Mihály. Negyedik kötet. 183. 187. lap. Pest 1862.

²⁾ *Historia Diplomatica.* 1710. 166. lap.

ezikk szerint, horvát, tót és dalmát társországban csupán a római katolikusoknak engedtetett polgári és vallásjog. —

Izgatottság s elégtelenség dúlt hát mindenfelé hazánkban. Budavár falairól eltűnván a félhold, a török hatalom honunkban vonaglani kezdett. Erdély letette a hódolati esküt, s Tököli hadseregei szinte szűkebb körre szorítottak. A kormány e politikai vívmányokra büszke, a trónt családi birtokúl, s a nemzetet meghódítottúl tekintvén, még inkább szította az elégtelenséget.

Török sereg csatázott az alvidéken, s az ellene indított katonaság a nemzet akarata ellen gyűjtetett össze, — a sereg Eugén vezérlete alatt Zentánál győzött, s a károloviczi béke 1699-ben ismét a nemzet tudta nélkül kötöttet meg. A német zsoldosok tatárcsordaként pusztítottak a felső megyékben, — Jászkunság a német rendeknek eladatott, — törvénytelen adó szedtetett, — s így nemzetünk alkotmányos élete alapjaiban támadtatott meg. Ez az, miért feljajdult II. Rákoczy Ferencz, de csak feljajdult, mert elébb mintsem a cselekvés terére léphetett elfogatván, rémes sejtelmek közt a bécsujhelyi börtön épen azon zugában töprenkedett ügye s jövője felett, honnan nem rég öregapja Zrinyi Péter oly férfias és határozott lelkülettel a kinpadra lépett.

Innen neje Amália ügyesen alkalmazott cselszövénye által Lengyelhonba menekülván, éber figyelemmel kísérte a hazai mozgalmakat, s a felszöktetett adó s vallásüldözés miatt lázzangó beregi és ugocsai népnek pénzt és zászlókat küldött. Sőt a dolhai csata után Beresényivel honába sietett, s Tiszabecsnél az ellenálló Csáky István csapatait legyőzván Pozsony felé

nyomult, — s bár a nagyszombati csatában vesztett, még is Leopold által békealkura kéretett fel. De ő nem egyezett, mert neki a széchenyi és nagyszombati végzemények szerint, egyedüli czélja volt Erdély- s Magyarhonban a királyválasztási jogot ismét gyakorlatba léptetni, — a törvényesen bevett három hitfelekezetnek teljes vallásszabadságot biztosítani, — s a belügyek feletti jogos intézkedést az országgyűlésre visszaházní. Ezért küzdött oly vészes csatákban Heiszter, Pálffy s Herbeville ellen. Ezért nem jelent meg az 1708. országgyűlésen, mert czélja kivitelétől még messze állott. És czélja kivitelétől örökre távol is maradt; mert a treneséni vesztett csata után, legjelesb vezérei: Ócskay, Bezerédy, s utóbb Károlyi is a császárhoz pártolván, Beresényi szinte a huszti vagy szatmári egyezés pontjait kezdte latolgatni. De Rákoczy mint hullámtengerből kinyúló szirtesúcs rendíthetlen maradt vész és vihar között. Neki győzni, vagy függetlenül halni volt jelszava. S mint független, kevés meghittjei között boldogabbnak érezte magát a Márványtenger partjain a nyomoru Rodostóban, mint czéljától elűtetteve kegyelemért esedezni, vagy éppen kigunyoltatni. —

Ily lázas izgatottság s keserű elégtelenség herasztá a protestans egyház életét is. A megszilárdult hatalom védpaizsa alatt titkos szellemek működtek, érvényre juttatandók ama keresztyéntelen elvet: *a kié az ország, azé a vallás is*, — s megsemmítendők a protestans egyház testületi czímét és jogait, hogy így a vallásügy az országgyűlés termeiből kiküszöböltetvén, a kérvényező egyház mint magános egyén kényszerüljön folyamodni a trón zsámolyához kegyelem s jóakaratóért, de többé nem jogért vagy jogélvezetért.

S a kormány elnézvén, sőt belenyugodván a titkos szellemek csel- s ármányszerű intézkedésében: egyházaink jogtalan megtámadások s méltatlan bántalmaknak estek sokszor áldozatul. Miután pedig az 1723. országgyűlés XCVII. törvénycikkjében a magyar királyi helytartótanács felállítása elhatároztatott; s e kizárólag római katolikus tagokból álló testület hivatalos működéseit megkezdette; s működéseiből a pártfelekezetestesség botrányosan kitűnt: a jogsérelem s törvénytapolás nyilvánosan követtetett el.

1724-ben Kontor István győrmegyei püspök helyettes a reform. lelkészt belvárosi betegek látogatásában, s halottjai szertartásos eltemetésében karhatalom alkalmazásával jogtalanul gátolta. — Az egyház százados joggyakorlatához ragaszkodva, pártfogásért a kormányhoz folyamodott s kedvező választ nyert, meghagyatván abban a városi hatóságnak, hogy folyamodó egyház azon jogállapotba helyeztessék vissza, melyben volt, mielőtt a pesti bizottmány a protestansügy szabályozása végett üléseit megkezdette. ¹⁾

¹⁾ A városi tanácshoz érkezett királyi leirat ily tartalmú: *Idcirco vobis clementer hisce committimus et mandamus, quatenus in negotio religionis usum illum, quem Augustanae et Helveticae Confessioni addictorum Ministri ante ac sub ipsum tempus praeattactae Articularis Commissionis habuerunt, examinare ac investigare, illoque comperto, penes eundem memoratos supplicantes pro exigentia etiam peradductae Benignae Resolutionis Nostrae conservare ac manutenerere debeatis, et teneamini.* —

A nevezett vegyes bizottmány az 1715. országgyűlés XXX. törvénycikkje értelmében, hogy a protestans egyház helyzetét megvizsgálja, sérelmeit orvosolja, s a visszaéléseket megszüntesse: összeült Pesten 1721-ben, s folytatta üléseit Pozsonyban Koháry István országbíró elnöklete alatt. A bizottmány protestans és római katolikus tagjai közt már kezdetben vita támadt a tanácskozás alapjául szolgáló törvények iránt, — amazok a béke kötések s koronázási oklevelek, imezek pedig határozottan az 1681. s 1687. vallástörvények mellett küzdvén. Az utolsó nézet győzött. Ekkor még heve-

De a legmagasb pártfogás mellett sem sokáig élvezhette, legalább békében az emberiség ezen elidegeníthetlen jogát, mert már nevezett év közepén, a helyszínére kormányilag menesztett királyi táblai jegyző Zahorák István előtt hiteles tanuvallatással kellett igazolnia, hogy lelkészei e vallásos foglalkozást a bete-

sebbé vált a szóvita; mert a protestansok ellenére a római katolikusoknak, mellőzendőnek vélték az 1691. fejedelmi, előttük igen gyanús magyarázatot, s előmutatását követelték az eredetinek, melyet Leopold halála előtt kevés Széchenyi Pál kalocsai érsekhez küldött köröztetés végett, és a melyben protestans hitfeleink méltatlan sértegetése, s a lélekismeretők feletti zsarnokság a földesuraknak is szigorún tiltatik. —

Igy a két fél közt az ohajtott egyetértés létre nem jöhervén, 1731-ben megjelent a királyi helytartóság útján Károly leirata következő tartalommal:

1. A protestans vallás alapjául szolgálnak az 1681. XXV. s XXVI. törvényczikkek, és pedig az 1691. fejedelmi magyarázat szerint.

2. Nyilvános vallásgyakorlat illeti hát csupán az 1681. törvényczikkekben megnevezett helyeket, a többieket csak is magános.

3. Ez utolsók köteleztetnek a római katolikus lelkészek egyházi szolgálatát igénybe venni rendes díj mellett.

4. A földesuri jogok épen hagyatnak, de a vallási újítások felsőbb helyen bejelentendők.

5. A superintendensi hivatal meghagyatik ugyan; de a világi hatóság örökönd a lelkészek hivatalos eljárása felett, s a római katolikus eszperesek ítélendik meg azok szellemi képességét.

6. A hithagyók szigorún büntetendők.

7. A vegyes házások római katolikus lelkész által esketendők.

8. Köteleztetnek a protestansok minden római katolikus ünnepet megülni; s a kézmivesek még a templomi meneten is megjelenni.

9. A protestans tisztviselő köteleztetik az országos esküt hivatalvesztés büntetése alatt letenni. —

E királyi leirat átokként nehezült egyházunkra; s a hegedni indult sebek vérezni, az elfojtott visszaélések ismét föléledni kezdettek, s így a béke körünkől ismét kiköltözött. Magyarország történelme. Irta Horváth Mihály. Ötödik kötet. 92. 93. lap. Magyarország históriája. Készítette Budai Ésaías. Harmadik kötet.

gek s halottak körül, már hosszabb idő folytán gyakorolták. ¹⁾ —

1744-ben Prety János zámolyi plébános a megye által tiltatta le a győri protestans lelkészeket, Sziget, Révfalu s Pataháza helységekben egyházi cselekvények gyakorlatáról, azon sajátzerü indokból, mert ez

¹⁾ A tanúk elé terjesztett kérdés ez volt: „*Tudja-e nyilván a tanú, és emlékezik-e reá, hogy mióta az Augusztána és helvetica Confession levőknek Predikátorai újvárosban laknak is, mindazonáltal mindenkor szabad bejárások volt az Győri belső városban, és az benn való lakosok körül Predikatori szent szolgálatjokat, ugymint szükségnek idején az betegeket látogatni, gyóntatni, házasságra egybe kelő személyeket esküttetni, és több a féle predikatori tiszteikhez tartozandó dolgokat elkövetni szabad volt, s véghez is vitték, és ugyan mikor, hol, és kiknél.*“

E föltett kérdésnél, a tárgy érdemére vonatkozólag, mind a nyolcz rom. kath. tanú igennel felelt. Igazolni fogja állításunkat néhány példa:

1. Biró István a dunántúli körületi táblának ülnöke, római katolikus, 49 éves győrbelvárosi lakos vallomása ez: Tudja nyilván ezen tanu, és jól emlékezik reá, hogy miulta az Augusztána és Helvetica Confessiön lévő Praedikatori Újvárosban laknak is, mindazonáltal mindenkor járáások volt az Győri belső városban, és tudja azt is jól, hogy az benn való lakosok körül Praedikatori szolgálatjokat, ugymint szükségnek idején betegeket látogatták, és gyóntatták — mely gyóntatás esett Nagy Mihály Uramnál, Zádoriné Asszonyomnál, és Biró János Ur házánál, házasságra egybekelő személyeket esküttettek, és több e féle Praedikatori tiszteikhez tartozandó dolgokat elkövették, mert tudja nyilván ezen tanu, hogy Kutasy Ur leányát is Kenesey Urammal, és Semberger Ádám Uramat Miskei Ur leányával ide be az belső városban Praedikátor Uraimék, inter reliquos adták össze; de ezen praedecaralt dolgokat, an cum scitu et notitia eorundem, quibus incumbat similibus invigilare, elkövették e Praedikátor Uraimék, a fatens nem tudja. —

2. Fiáth János a kir. helytartótanács Assessora, 72 éves római katolikus vallomása ez: Tudja jól ezen tanu, a miulta emlékezik reá, hogy mindenkor az Augusztána és Helvetica Confessiön lévő Praedikátor Uraiméknak szabad volt az Győr belvárosában bérjöni, — mindazonáltal a Sacramentumokat, vagy is egyéb hivataljokat soha se vizsgálván a Tanu, miképen és hogy administralták, a vagy hol, nem tudhatja, egyedül az egy rendbéli esküttetést, ugymint Győri Péter Urat maga feleségével, néhai Iványos Mik-

neki tetemes anyagi kárt okoz, mivel a nevezett helységek egyházilag az ő felügyelete alatt állanak. —

1746-ban pedig Szommer Ferencz kanonok s belvárosi plébános, Naszvadi Mátyás megyei főbíró segélyével kiutasíttatá protestans lelkészeinket a belvárosból, s így a betegek lelki vigasz, s a halottak szertartásos temetésben nem részesültek. Sőt 1746. December 22-kén ama közbotránynak lőn városunk tanúja, hogy midőn egy jelentékeny gyászkiséret, néhai Lehner Mihály koporsójával az újvárosi temető felé közeledett, egyszerre a vámház melletti sorompó leeresztetvén, az egész tömegnek sárban vízben mellékuton kellett haladnia, hogy céljához juthasson.

Elképzelhető, mily leverőleg hatott e rakonczátlan pajkosság a különben is lehangolt kedélyekre!

Általánosan elismert igazság, hogy a protestans nevelésügy legalább egykor, rendszere s czélszerűsége által túlszárnyalta a többi felekezetekét, — szálla lőn hát ez is a féltékenyek szemeiben. Innen magyarázható meg azon föllépése Gróf Zichy Ferencz győri megyés püspöknek, midőn az a győrvárosi protestansok felsőbb iskoláinak bezáratását minden áron kieszközölni akará, azon indokot használva, hogy ezek lé-

lős Uram hajadon leányával, maga is jelen volt ezen tanu, a mikor a Helvetica Confessiön levő Praedikátor Ur megesküttette ugyan ide bé a belső városban. —

3. Fördös Katalin Fiáth János felesége, körül belől 65 éves római katholika meghiteztetvén vallotta: Hogy miulta emlékezhetik róla ezen tanu, mindenkor az Augusztana és Helvetica Confession levőknek Praedikátorainak az Győri belvárosban bé volt szabad jönni, és be is jártak; mert ezen tanu is ennekelőtte kalvinista lévén, mind ezen tanut, mind pediglen az apját néhai Fördös Péter Uramat, és az Anyját is sokszor meggyóntatták Praedikátor Uraimék az említett apja ura házánál, itten belső városban levőben. De reliquo nihil.

tezésének alapja országos törvényeinkben föl nem fe-
dezhető.

Résen állt egyházunk, s hivatkozva a joggya-
korlatra, ¹⁾ s az 1681. XXVI. törvénycikkre, mely a
vallásgyakorlatot a templomok s iskolák használatára
is kiterjeszti, kétségsbe vonhatlan jogai védelméért leg-

¹⁾ A joggyakorlatot egyházunk leginkább azzal vélte igazolandónak,
ha iskolájában tanult s tanított egyének bizonyítványával czáfolja meg el-
lenfelei állítását. — Följegyzünk itt a sok közül kettőt, mely a joggyakor-
lat kellő földerítésén kívül, egyházunk kedvező helyzetét is fényesen iga-
zolja. —

1. Mi alább megírtak, igaz Jó Lelki esmérettel viseltetvén attestáljuk:
Hogy mi Gyermekségünktől fogva, majd egész Emberkori Időnkig, Nagy
Győri Új Városban tartozván, az Istenes Tudományban való Eőregbülésünk-
nek okáért, Reformatus vagy is Calvinista Oskolában jártunk, és minden-
koron józan emlékezettel vagyunk felőle, hogy régi Időknek elfolyásátul fog-
va, mindenkoron szép rendel folyt Oskolánk, úgy hogy az akkori Tanító
Mesterünk volt Anno 1690-ben — még a Kurucz Világ előtt nagy idővel —
Vörösmarty Mihály, hogy peniglen változtanak Mestereink, annakutánna bé-
jött Cseh Csuzi József Uram, az Öreg Deákok hol tizen, hol tizenketten is
voltanak, és azok közül némelyek, ki Grammaticát, ki Syntaxist, ki Poë-
sist, ki Rhetoricát, ki Logicát s föllyebb is tanultanak s tanítottanak, és
mi is egyetemben tanítottunk az föllyebb megnevezett Rectoraink által, —
az apró gyermekek hol százan, hol többen is voltak, és a szolgáló Deá-
kocskák is, — azon tanulásunk Idejében soha senkitől semmi bántódásunk
nem volt, és nem is tilalmaztatott az Tanításnak módgya. Mellyről adhatyuk
is ezen Hiteles Testimonialis Levelünket Győri Reformatus Urainknak ké-
résére, az mellyet meg is erősítettünk magunk saját kezünk aláírásával és Pe-
csétünkkel. Datum Ovár. Anno 1746. Die 25. Octobris. Keszey János mpr.
(L S) Tóth János mpr (L S) Keszey Ferencz mpr (L S).

2. Inscriptus ab Ecclesia Jaurinensi Helveticae Confessioni addi-
cta, ut de pristino Scholae suae Statu — qualiter videlicet eadem, a me-
moriam hominum ratione Studiorum in ea traditorum constituta fuerit — fide
dignas Testimoniales elargirer requisitus, bona fide testor: Quod dum ibi
Locis a Die 15. Mensis May Anni 1695. per duos solidos Annos Ludi Ma-
gistri officium tenuissem ac obvissem, supra Studia Trivialia, Humaniora quo-
que, adeoque etiam Rhetoricam, Logicam, Oratoriam, ut et Lingvam Grae-
cam et Tyrocinia Philosophiae, Alumnis Ecclesiae illius, ac majoribus Stu-
dios ultra 12 Disciplinae meae Commissis, constanter, libere, imperturbate,

először is a trónhoz, ¹⁾ — majd a plébánusok jogtalan föllépése ellen a megyei s városi hatósághoz intézett panaszszózatot. De a kormánytól rendesen kitérő válaszszal, vagy legfőlebb az illetők rendre utasítása reményével távolíttatott el, — s az első bíróságok! a legjogosabb kérelemre vagy vállvoníttással, vagy azon üres nyilatkozattal feleltek, hogy az elkövetett jogbitorlás tudtok s beleegyezésök nélkül történt. ²⁾ —

sine ullo Impedimento, ac nemine eatenus contradicente aut obloquente tradiderim, docuerim et Inculcaverim. Super quo hasce meas bona fide Christiana, et illibata, intemerataque Conscientia do et exhibeo Testimoniales. In Oppido Privilegiato Nagy Körös. Anno 1746. Die 6. Octobris. Stephanus Helmezy in Ecclesia Nagy Körösiensi Verbi Divini Minister, et Ecclesiarum Helveticae Confessioni addictarum, Cis et ultra Danubium sitarum Superintendens mpr (L S).

¹⁾ Nádori meghagyás nyomán, Noszdroviczky Ferencz győrmegye főügyészének felügyelete alatt 1747. Mártius 11-kén, ismét tanúk kérdezettek ki az iránt: *birtak-e a győrvárosi ágostai és helvét hitvallású lakosok elemi s felsőbb iskolákkal, s mi uton szereztek azokat? S vajon lelkészeik a belvárosban, vagy a megye területén fekvő leánygyülekezetekben egyházi hivatalukat gyakorolhatták-e sértetlenül, s ha nem, ki által gátoltattak s mikor?*

Welligrand Pál Fehérmegye rendes ügyvéde, Neupauer Rozina, Visi Lőrincz győrvárosi Senator, Enesey Imre győrmegyei táblabíró, Torkos István győrmegyei táblabíró, Komáromy József pápai ref. lelkész, Torma István veszprémmegyei táblabíró, Biró István kir. táblai ülnök, letett eskü után csaknem egyhangúlag vallották, hogy az ágostai és helvét hitvallásuaknak Győrött régtől fogva voltak és pedig saját erejükből szerzett s fentartott iskoláik, melyekben a körülményekhez képest egy vagy több tanító által oktatott az ifjuság az elemi s gymnasiumi tantárgyakban. — Nevezett tanúk vallomásából kiderül az is, hogy ősaink Draskovics megyés püspök izgatása folytán belvárosi birtokukból az újvárosba kiszorítatván, midőn lelkészeik belvárosi, vagy vidéki híveiknél egyházi működés végett megjelentek, itt a jézsuiták, amott a káptalan, s a megyés püspök vagy helyettese által karhatalommal is gátoltattak czéljuk kivitelében.

²⁾ Protestans hitfeleinknek, a Szommerféle ügyben benyújtott vádlevelökre a városi hatóság így válaszolt: Factum Reverendissimi Domini Plebani in puncto modernae Inhibitionis citra et praeter scitum Magistratus hu-

De mit is reménylhetett egyházunk e korban az udvartól, hol a clerus mindenható erővel birt? mit a városi hatóságtól? mely önállósága- s birói függetlensége rovására a papság uszályhordójává aljasult, s mint ilyen a protestantismus nyílt ellenségeül lépett fel, hol csak erre alkalom kínálkozott.

Igy 1748-ban minden felsőbb utasítás nélkül, pusztán önkényből, a reformált egyház templomát, iskoláit s épületeit fölmérette, megbecsültette, s összes birtokát az 1647. VIII. törvényczikk világos tilalma ellenére, mint egyes polgári vagyont különnemű adóval terhelte. ¹⁾ —

Még ez nem volt elég, s mintha romlásunkra szövetkeztek volna az elemek, csapás után csapás látogatá egyházunkat. A város e részében dühöngött tűzár tőle is három izben követelt áldozatot. ²⁾ S mind-

ius intervenisse. Ki mondatván már a bevezetésben, hogy vallásügyben legilletékesb bíró a kormány, — s így ahoz folyamodjanak. —

¹⁾ A legelső törvénytelen megrovása egyházunknak ily hangon fejeztetett ki: Domus Conventualis Helveticorum Anno 1747/8. in rationem Contributionalis Quanti praestabit 7 fl. 34 xr., — in rationem Gabarum 3 fl. 55 xr., — pro expensis Comitatus 1 fl. 45 xr. In summa 12 fl. 35 xr. Josephus Mogyorosi. Civitatis exterioris Perceptor.

²⁾ Az első tűz pusztított 1686-ban, a második az elsőnél sokkal rombolóbb 1713-ban, a mikor Újvárossal együtt Sziget nagy része is elhamvadt, s a harmadik 1731-ben.

Az első, csín s nagy költséggel épült templom 1686-ban leégvén, helyébe kőlábkra, deszka oldal- s nádtetővel igen szegényes imaház rögtönzötetett, 1713-ban ez is lángok martaléka lévén, folyamodott az egyház Keresztély Ágost esztergomi érsek s győri püspöki kormányzóhoz a legegyszerűbb imaház építhetéseért. Az engedély megadtván, a 11⁰ hosszú, 6½⁰ széles, s 2⁰ magas, s így a legigénytelenebb imaház elkészült, mely az 1731-ki tűz által szinte megemésztetvén, helyette egy a kort s szükségét ki-elégítő templom építése határozatott el. Ez avatattott fel 1735. Január 1-jén, a felavató lelkész alkalmi egyházi beszéde alapjául használta Zakariás IV: 7 versét, mely így van: *Micsoda vagy te oh nagy hegy! Zo-*

annyiszor, néhány óra alatt, temploma, iskolái, középületei romjain az enyészet mutogatá romboló hatalmát, s a veszteség fájdalma e keserű szavakban hangzott fel a szenvedők ajkiról: *Sionunk pusztá, szentségünk s ékességünk háza, melyben az Urat dicsértük, tűzzel megégettetett, s minden drágalátos dolgaink elpusztultak.* ¹⁾ —

De az Ur szemei az igazakon, s az ő fülei azoknak kiáltásukon, ²⁾ s ime a gondviselés a sújtott hívek lelkét annyira fölgerjeszté, hogy a most negyedszer fölépített imaházban, már 1735. év első reggelén, melyen azt Komáromi Pál a gyülekezet egyik lelkésze ünnepélyes szertartással felavatta, vallásos ihlettséggel zengheték a szent költő ezen szavait: *Uram! szeretem a te házádban való lakásomat, s a te dicsőséged hajlékának helyét.* ³⁾ —

S tán a rendkívüli építkezés által kimerülve, lelki erejében is fogyatkozott egyházunk? Távolról sem, sőt miként a pálmafa teher alatt nő és virul; s a harczi erejét a csaták tüze edzi meg: úgy egyházunk folytonos szellemi s anyagi küzdelmeiben képességének oly biztos tudatára jutott el, hogy mi őt e korban haladása legmagasb fokán látjuk. A hívek létszáma egykori jelentőségéből sokat veszttve bár, még mindig türehető volt. ⁴⁾ — Templomában két lelkész hir-

robábel ellen, elosztatol és térfölddé leszesz, — és fölteszi Zorobábel a felső követ a népnek nagy hálaadó kiáltásával: hála legyen, hála legyen Istennek. —

¹⁾ Ésaiás LXIV: 10, 11.

²⁾ Zsoltár XXXIV: 16.

³⁾ Zsoltár XXVI: 8.

⁴⁾ Az Anyakönyvek tanúsítása szerint legnépesebb volt egyházunk a XVII. század vége felé. S ha a nevezett század utolsó évtizedében születtek számát a jelenkori szaporodással hasonlítjuk össze, az akkori létszám-

dette apostoli buzgalommal Krisztus igéit a sovárgó lelkeknek, a főnebb nevezett Komáromi Pál esperes, és Molnár István, ez utóbbi Tokajból tetemes költséggel a célból hozatván ide, hogy a várórség német ajkú vitézei koronként nemzeti nyelvökön hallgathassák a vallás biztató s földerítő szózatát. Jelentékeny fi- és nőiskola létezett két tanító vezetése alatt, — ugyan annyi tanár működött a jól fegyelmezett népes gymnasiumban is. Az egyház tág épületében lakot s ellátást nyertek a gymnasiumi osztály kitünőbb növendékei Senioruk felügyelete alatt, — ismét a munkaképtelen házi szegények, — sőt még a külegyete-
mekre városunkon keresztül utazott ifjak is. Az egyház és iskola ügyeit vezette a nemesi és vitézi rendből alakult tekintélyes presbyterium, melynek egyik elnöke éveken át Kenesey István a mezőlaki s mátyusházi urodalom birtokosa, s a dunántúli egyházkerület legelső főgondnoka volt. ¹⁾ —

mat bizton tehetjük 3000—4000-re, — s a nyelv, kivévén a várórségét, tisztán magyar volt. Nevezetesebb reformált családok ezek voltak: Adorján, Battyán, Bálint, Biró, Boráros, Borbély, Borsodi, Bösze, Czékus, Czene, Csabai, Csapó, Csejte, Csík, Czompó, Deák, Decsi, Farkas, Fehér, Fördös, Gazdag, Gyöngyösi, Győri, Halmi, Hajnal, Iwányos, Kenesei, Keresztes, Kesz, Kocsihorváth, Kutas, Látos, Listár, Losonczy, Magyar, Major, Megyesi, Molnár, Nagy, Nedőczy, Odor, Oláh, Ollé, Orbán, Patonai, Pázmándy, Rác, Roboz, Rózsa, Sár, Sárközy, Szemeti, Szentmihályi, Szikra, Szücs, Tesla, Tornyos, Zámory, Végh, Veres, Veszprémi, Vincze s a t.

Az Anyakönyvek vizsgálata arról is meggyőz bennünket, hogy Bécs s Buda felszabadulása után, a portyázó katonák több ozmán családot elfogtak, s a gyermekeket a keresztyén egyház tagjaiul avatták fel. Így a mi Anyakönyvünkben is 1688-ról ez áll bejegyezve: *Áldozó csőtörőkön kereszteltük meg Komáromi Uram török gyermekét Istvánnak. Kereszt szülői: Iványos Uram, Mocsa István, Zádori Andrásné akkori győri biróné asszonyom.* —

¹⁾ Az 1734. November 5-kén tartott Bodrogkeresztúri értekezletben czélszerűnek találtattott, hogy az egyházi ügyek sikeresb vezetése szem-

Egy futó pillantás kell csupán arra, hogy a figyelmes olvasó megértse, mikép az egyház és iskola ilyen karban fentartása, szorgalmas tanulók s elaggott szegények ápolása, s a külegyetemeket látogatott ifjak gyakori segítése nem csekély pénzért feltételezett! S mi teremté elő a szükséges pénzért? A hit és vallásbuzgalom, mely protestans életünkben ma is csodákat képes mivelti! E hit s vallásbuzgalom eszközlé, hogy koronként jelentékeny végrendeletek tetettek az egyház és iskolák javára. ¹⁾ — E hit s vallásbuz-

pontjából, a Superintendensek mellé egyházkerületi főgondnokok választásának. De ez alkalommal a választás törvényes alakban nem történhetvén, kinevezés útján lettek, és pedig az elhunyt egyetemes főgondnok Ráday Pál helyébe gróf Bethlen József máramarosi főispán, — továbbá a dunántúli egyházkerületben Kenesey István, — a pataiban, mely ma pesti vagy dunamenti nevet visel, Gyürki István, — a tiszántúliban Patay Sámuel, — a tiszamelyékiben Jobaházi Döry Endre.

Megállapodás történt itt arra nézve is, hogy a kinevezett főgondnokok a kerületekkel egyet értve, a megyebeli esperesek mellé buzgó s erőlyes segédgondnokok alkalmazását, — valamint a fejedelmi székhelyen, főlebbezett ügyeink előmozdítására, s a sürgős teendők gyors bevégzésére ügyelő jogtudósok — Agensek — tiszteletdíjának az itt megállapított mód szerinti behajtását mielőbb munkába vegyék.

Nevezett értekezlet jegyzőkönyve kéziratban, melyet birunk.

¹⁾ Egyházunk ereje e korban nevezetes végrendeleti hagyományokkal szaporodott. Ugyanis:

1723-ban Turóczi Katalin általános örökösévé tévén egyházunkat, annak néhány száz forintértékű vagyonát azonnal örökölte. —

1726-ban Fördös Mihály s neje Doroszló Ilona hagyományoztak a közszükségek fedezésére 2400 forintot. —

1732. November 24-kén Pápán kelt végrendeletében Komáromi Kata, Telekesi Török István özvegye hagyott egyházunknak 4000 forintot, — a két predikátornak 200 ft, az Ekklesiában levő Professornak 50 ft, az öregebb s apróbb tanulók közül az érdemesebbek számára 100 ft, végre a koldusoknak 12 ft, azon kikötéssel, hogy a tőke meg ne szakgattassék, hanem csupán annak kamata osztassék ki évenként. —

1734-ben Kalocsai Péter hagyta egyházunknak révfalusi háza árából a félrészt. E hagyomány mennyisége nem tudatik. —

1744-ben Pánczér János hagyott a közpénztár javára 50 forintot. —

galom eszközlé, hogy egyházunknak szépen kamatozó tőkén kívül, Pataházán nemes birtoka, a sági, nyuli s baráti hegyeken pedig terjedelmes és szépen jövedelmező szőlői voltak. — E hit s vallásbuzgalom eszközlé, hogy urasztali értékes készületeink egyesek ajándékából oly meglepő csínnal előállíttatott. — E hit s vallásbuzgalom eszközlé, hogy híveink e korban, a vallás érdekében tett utazásokra, ügynöki díjakra, s a pesti vegyes bizottmány ügykezelését földerítő okiratok megszerzésére, több mint 800 darab császári aranyat áldoztak. ¹⁾ E hit s vallásbuzgalom hozta létre ama határozatot is, mely az 1740. majus 7-kén a t. ez. lelkipásztorok és tek. Kenesey István főgondnok elnöklete alatt, tek. Győri Péter főstrázsamester, tek. Fördös Mihály, tek. Csapó József, tek. Gyulai Ferencz, Patonai János főkapitány, pénztárnok Deák István, algondnok Kocsi Mihály s több presbyterek, s a három egyházi jelenlétében tartott gyűlés 6-ik pontja alatt így hangzik: *„Mintán a közelebbi időben, nem csak a tiszt. Predikátor Uraimék, hanem az iskolabelieknek is gabonaproventusaikra nézve rövidség tapasztaltatott: azért jónak és szükségesnek ítéltetett, hogy ha mód és alkalom suppeditáltatik, egy malom procuráltassék, hogy annak jövedelméből ezen defectusok subleváltassanak, a malom megszerzése Nemes Fehér Pálra bízván“.* ²⁾ —

Rövid életű a virág, egyházunk viruló kora is alig néhány évtizedig tartott. Beköszöntött az 1749. év,

¹⁾ Acta Commissionis Pestiensis cím alatt, egy ritka kincset bir egyházunk, mely a tudomány barátinak megtekintés s kellő használat végett mindig nyitva áll. —

²⁾ Lásd az egyház jegyzőkönyvét, mely 1731. januar 4-kétől fogva soha meg nem szakított rendben vezetetik. —

s a zordon tél után, lanyha szellők gyenge fuvalmiban beköszöntött a tavasz is, hogy lombot füzzön a száraz ágra, virágot fakaszson a folyam kies partján, s dalló csalogánynyal népesítse meg a viruló berkeket. De egyházunk számára a tavasz lanyha szellőiben az enyészet gyász fátyola lengett, s a közel berkekből a jósmadár vészhangja hallatszott. S a vész bekövetkezett. mártius 17-kén a hatalom parancsszava elnémítá hitszónokait, bezárta temploma s iskolái ajtait, s azokat terjedelmes épületeikkel együtt a római katolikusok használatába bocsátotta, melyek mind e mai napig, mint a „*Szentháromságról címzett újvárosi kórház helyiségei*“ a város birtokában vannak. ¹⁾

¹⁾ Jelölül annak, mily szellem s hangulat vezette Mária Terézia kormányát s államférfiait a közjogi kérdések megoldásánál; s mennyire nem borzadtak azok a kebel szentélyében jogtalanul dúlni: álljon itt a vallásszabadságot egy tollvonással megsemmítő királyi leirat:

Prudentes ac Circumspecti, Nobis honorandi! Sacra sua Caesareo Regia Majestas super A catholicorum tam videlicet Augustanae, quam Helveticae Confessionis addictorum, publici suae Religionis exercitii ad praesens ibidem in Suburbio incompetenter usurpati, eiusque accessoriorum qualitate genuine informata, sub decima huius benigne resolvit: „ut liberum tam Augustanae quam Helveticae Confessionum exercitium in civitate hac Jaurinensi hactenus incompetenter continuatum cassetur et abrogetur, consequenter ipsorum etiam utriusque Confessionis A catholicorum Ministri — nisi privatum vitam ibidem ducere velint — cum reliquis Oratoriorum et Scholarum subministris inde amoveantur; Fundi vero Oratoriorum Scholarum et Domorum Ministrorum, aliorumque Subministrorum, et Scholae Rectorum, velut alioquin civiles et publicis oneribus obnoxii, cum aedificiis desuper suis expensis exstructis, per civitatem hanc, erga condignam aestimationem, quippe eorundem exsolutionem redimantur“.

Civitatis huius proinde Magistratus praeductam hanc benignam Suae Caesareo Regiae Majestatis Resolutionem, et Mandatum prae exposita modalitate, quantoeyus debite effectuare, super illiusque effectu, Consilium hoc Regium Locumtenentiale genuine informare noverit, nec intermittat. Datum ex Consilio Regio Locumtenentiale Posonii die 14. Martii 1749. celebrato. Eorundem Benevoli: Comes Josephus Illésházy mpr. Georgius Fábiánkovies, mpr. Michael Domsics mpr.

Midőn e hallatlan csapásra gondolunk, nem lehet nem kétszeresen éreznünk ama kertész levertségét, ki viruló növénytabláit a kék égből alázuhant vihar után letarolttan látja; és nem lehet nem éreznünk égető fájdalmát annak, ki önfeláldozása s őszinte fáradalmai után is áldás helyett átkot nyer. — Csak nyolez évvel előbb tartatott amaz örök hírű pozsonyi országgyűlés, melyben nemzetünk a fejedelem iránti kegyeletes tisztelete s ragaszkodása jeléül vérért s életét ajánlta fel; s ha volt a lelkesült honatyák s az általuk megszavazott harcziak sorában egyetlen protestans, s még is a kormány a legválságosabb időben, csaknem egy egész erkölcsi testületnek országos törvények s békekötéseken nyugvó lételét nem iszonyodott egyetlen tollvonással megsemmíttetni: akkor e tény lovagiasága, jogossága s méltányossága felett a leghidegebb vérű, s közönyös olvasó is pálezzát törend. — És vajha történelmünk évlapjain található volna számára csak két szóból álló mentség is, miként Leopoldéra, ki az 1681. országgyűlés kezdetén, értesülvén Szelepesényi s Kolonics kebellázító tetteikről; — s olvasván a protestansok vádlevelében az ellenök alkalmazott irtó háborút: elszörnyedt a tudta s akarata nélkül történteken. Ámde e tett menthetlen; mert általa sértve lőn jog és méltányosság egyiránt, és pedig fejedelmi akarat, sőt parancs által. —

A fejedelmi példa rajongó követőkre talált. A Tisza vidékein gróf Eszterházy Károly egri, a dunántúli megyékben gróf Zichy Ferencz győri, s Biró Márton veszprémi püspökök ohajták kiirtani megyéikből a protestans lakosokat, vagy legalább azokat gyengíteni. — Nem türhetvén többé őseink az ily jogbitorlást, az angol, porosz s hollandi udvaroknál kerestek

védelmet, — s Nagy Fridrik meg is izente boroszlói püspöke által Biró Márton s gróf Zichy Ferencznek, kik a protestansokat leghevesebben zaklatták, hogy majd ő is hasonlólag fog bánni birodalma római katolikus népeivel. —

E hirre megdöbbsent a kormány. De különben is meggyőződven arról, hogy a nyílt üldözés célra nem vezet; sőt az a megtámadott felekezetet inkább erősíti, buzgalmat s lelkesedést ébresztvén annak híveiben: a szellem fegyvereihez nyult, s velök sikeresen küzdött. A kegyelmek, címek, hivatalok s adományok osztogatásánál a római katolikusok, különösen a más vallásból áttértek mindig elsőséget nyertek, — s az, ki a római katolika egyház bekelébe tért, bizonyos lehetett, hogy vagy jövedelmes hivatallal, vagy évdíjjal, vagy gazdag házassággal fog jutalmaztatni. ¹⁾ —

A clerus sem maradt e téren messze fejedelme után. Biró Márton „*Enchyridion*“ című gúnyiratában mintegy követelte fejedelmétől az eretnekek száműzését, s az egyedül üdvezítő hit védelmét. A megjelent röpiratok, a gyűléstermekben emelkedett szózatok a protestans egyház létalapját támadák meg, izgatván a fejedelmi esküvel szentesített országos törvények s békekötések ellen, s hirdetvén, hogy azok a politikai viszonyok változtával nem bírnak többé érvénys kötelező erővel. Helyén látjuk itt az ügyesen fogalmazott, de minden alap s logikai rendnélküli kifogásokat, habár csak futólag is fölemlíteni, mert ezeknek még napjainkban is találkoznak nyílt védői. —

Állíttatott ekkor, s állíttatik ma is, *hogy a bécsi, nikolsburgi s linczi békekötések fegyverrel s így erőszak-*

¹⁾ Magyarország történelme. Irta Horváth Mihály. V. kötet. 230. lap. Pest 1863.

kal csikartatván ki, jelenleg, miután a katolikusok száma a protestansokét többszörösen is meghaladja, nem bírhatnak többé érvény- s kötelező erővel.

Itt a legelső tekintetre nem világos-e? mikép e kifogás az észjog s társadalmi élet igényeit tapodja meg. — Hisz mindegyik béke önálló s független egyének közt kötöttet, s szokott ünnepélylyel országgyűlésileg is szentesítettet: kölcsönös szerződés pedig csak közös egyezés folytán felbontható. — És kérjük, mikor egyezett bele a protestans egyház jogtalan nyomtatásába, s üldöztetése ellen mikor nem emelt szót gyűlésen s a kormány előtt? Ide járul még, hogy az említett békekötések pontjai csekély leszámítással hazánk politikai viszonyait tárgyazzák, s ezek szabályozó erővel bírnak a gyakorlati téren ma is. — Ha azért a politikai jellemű törvényeknek érvény tulajdoníttatik, szinte a vallásra vonatkozó cikkeknek is kell hogy tulajdoníttassék, ha bár az üldözések súlya alatt feltűnőleg megfogytunk is. —

A békekötések vallást tárgyzó pontjaik az 1681. 1687. s 1715. országgyűlések által módosítatván, ma már azok kötelező erő nélküliek.

Ismét őszintén kérjük, vajon a csonkítások s módosítások a két erkölcsi fél közös akaratának eredménye voltak-e, vagy csak egyiké és pedig a rossz szándokué, mely az ész és szív sugallatával daczolva, az ellenvéleményűiek ellen dühöngött? És újra szerényen kérjük, vajon a számban s erőben megfogyott protestans fél, midőn már egyebet nem tehetett, a megsemmisítő s korlátozó szabályok s végzemények ellen mindannyiszor nem tiltakozott-e? De nincsenek is a békekötések megsemmítve; mert az 1790. XXVI. törvényczikk egyházunk alapjául ismeri azokat. Főnáll-

nak hát, bár csonkítva, s birandnak is kötelező erővel, míg a közvélemény kitörlésöket nem követelendi, — de ezt korunkról föltenni épen nem lehet. —

Az idézett békekötések vallást tárgyazó pontjaik, a clerus többszöri ünnepélyes ellenmondása miatt teljesen érvénytelenek. —

Itt egy titkos fájdalom rezeg át szívhúrjainkon, midőn honi történelmünk lapjain olvasni kényszerítetünk, hogy a clerus az eddigi rendszer nyomán országunk első rendje, a szellemi műveltség egyik tekintélyes bajnoka, a saját befolyása- s közremunkáltával szülemlett magasztos művet igyekszik össze zúzni. De fájdalomunk súlya alatt is nyilvánítjuk, és pedig az 1647. 1681. s 1687. országgyűlésekre hivatkozva nyilvánítjuk, hogy a clerus s bárki ellenmondása az igazság mérlegében többé mit sem nyom, s érvénytelen.

S hogy soha még csak gondolatban se törekedjék bárki is, a papi ellenmondásra a legparányibb súlyt is fektetni: fölemlítjük Althán Frigyes bibornok s váczai püspök esetét, s ez szolgáljon korunknak intő például. — Ugyanis, midőn III. Károly az 1681. s 1687. vallástörvényeket magyarázó leiratát 1731-ben a pestmegyei gyűlésen kihirdetteté, nevezett püspök ovását a királyi leirat ellen e szókban fejezte ki: „*lelkem keserűségével s borzalmával olvasván a rendeletet, melynek tartalma a katholika hittet, az istenitisztelettel, a lelkek üdvével, az apostoli szék tekintélyével, a kiváltságokkal s jogokkal homlokegyenest ellenkezik: főpásztori kötelességemnek tartom ez ellen is megújítani mindazon ellenmondásokat, melyek a vallás ügyében a katholikusok részéről 1608 óta tetettek; és miként enmagam e rendeletet érvénytelennek tekintem, úgy nyilvánítom, hogy ez egyetlen megyémbeli katholikust sem köte-*

lez; végül föllebbezem ügyemet a Pápához mint a vallásügyekben egyetlen biróhoz.“ — A fejedelem két egész hónapig szótlánúl tűrte a bibornok tettét, s csak miután a magyarhoni protestansok védelmére felszólalt angol, svéd s porosz követek közbeléptek, idéztetett a püspök Bécsbe. S mivel az kétszeri hívásra sem jelent meg, a kérdéses ellenmondás oly meghagyással küldetett Pestmegyéhez vissza, hogy az nyilvános ülésben szétszakgattatván, a püspök egyházi javai zárlat alá vettessenek. A parancs azonnal végre is hajtatott, s a püspök csak egy év múlva, pápai közbenjárás után juthatott ismét javai birtokához. ¹⁾ —

Honi viszonyaink az idézett békekötések, különösen a trónöröklési törvény létre jötte után lényegesen változván, ma már a protestans egyház vallásügye egyedül a királyi kegy- s jóakarattól függ.

Mi ugyan honpolgári kegyelettel hódolunk fejedelminknek, szentül tisztelve kormányjogaikat, — de hogy annyi országos törvény szentesítette vallásgyakorlatunkat ez alkotmányos hazában egyéni intézkedésnek alárendeljük: ezt tőlünk alkotmányos hon polgáritól követelni senki nem fogja. — Igaz, viszonyaink a szabad választási jog elvesztése után tetemesen változtak, de az ősi szokás, miszerint a fejedelem koronázásakor az ország alaptörvényeire megesküszik, nem változott, — s így, ha a felavatandó magyar király az alaptörvények megtartását s mások általi megtartatását esküvel fogadja, kötelezendi egyszersmind magát az czeekben foglalt protestans egyházi szabadalmak s alaptörvények pártfogása- s védelmére is, — sőt ma már en-

¹⁾ Magyarország történelme. Irta Horváth Mihály. V. kötet. 94. 95. lap. Pest 1863

nél többet várunk, s e többet ismét nem királyi kegy-s jóakarattal, hanem a jog és törvény alapján. —

Ez alkalmoszerű kitérés után, nézzük, mit mivelt a protestans egyház, nem tűrhethén tovább a szellemi s anyagi nyomtatás terhét? Küldöttai által megjelent a külhatalmaknál, szinte saját kormányánál is, — amott közbenjárásért, itt az izgatók elnémitása- s a méltatlan gúny- rágalom- s bántalmak megszüntetéseért esedezvén. Föllépésének annyi eredménye csak ugyan lón, hogy a püspökök, üldözöi buzgalmuk mérséklésére kormányilag megintettek, s Biró sérelmes könyve elkoboztatott. ¹⁾ —

S mit mivelték e gyülekezet lelkes előljárói, midőn az egyháztagek hontalanokká lőnek saját tűzhe-lyöknél, s megfosztattak attól, mi eddig szemeik fényje,

¹⁾ Mária Terézia túlbuzgalmában a catholicismust elődei hagyományos nézete szerint, a fejedelmi kényuralom faltörője gyanánt tekintvén, nem csak ápolta azt minden erejével, hanem a többi hitfelekezeteket szinte minden áron gyengíteni törekedett. Csoda-e hát, ha a megjelent küldöttségét az üldözött félnek e gúnyos kérdéssel fogadta: „*voltatok-e már a külhatalmak követeinél, mert azok má' ügyetekben engem fölkerestek.*“ —

Igyekezett ugyan Erdődi püspök arra bírni a fejedelemnőt, hogy szó-ra szóval, levélre levéllel feleljen a külhatalmaknak, s szemfényvesztésüil nevezzen ki ez alkalommal néhány protestans főurat királyi tanácsossá, különben a protestans ügyet bizza a clerusra. De ő nem felejtvén különösen az angol király II. Györgynek a legválságosabb napokban irányában tanúsított jóindulatát: személyesen rendelte meg Zichy s Biró püspökök megintését, s a már ismeretes könyv lezáróztatását. Sőt eltúrte, midőn báró Révai Jó-zsef római katolikus főur Birót a kormány nevében ekkép hallgattatta el:

Biró tace! Regina vetat te bella parare

Haec vult tollantur scandala, Biró tace.

Biró tace, non vis, iussit Regina tacere

Maxima sunt cuius brachia Biró tace!

Magyarország történelme. Irta Horváth Mihály. V. kötet 228. 229. lap. Pest 1863. — Andreae Schmalii: Adversaria ad illustrandam Historiam Ecclesiasticam Evangelico Hungaricam 1765. Megjelent e mű nyomtatásban Fabó Endre jóles bűvárunk intézkedése nyomán.

s lábaik szövétneke volt, szent vallásuk nyilvános gyakorlatától? Tört szívvel s épen azért könnytelen szemekkel, a benső fájdalom legkisebb nyilvánulása nélkül, tévék le a kormányilag megbízott városi küldöttség kezeibe a templom s egyházak kulcsait, kérvén a történetek felől hiteles bizonyítványt, melyet még aznap mindkét protestans egyház előjárósága meg is nyert. ¹⁾ S hitkönyvünkéből megtanulván, hogy *ha kérvünk adatik, ha zörgetünk megnyittatik*: ²⁾ egy a vesztesség feletti fájdalmat híven tolmácsoló folyamodvánnyal borultak a fejedelem lábaihoz, s mit sem nyertek, — ismét zörgettek, és pedig ekkor mindkét ár-

¹⁾ A városi hatóság bizonyítványa ez: *Infrascripti testamur, et vigore praesentium recognoscimus, quod posteaquam nos, Die, Anno, et Loco infra notatis, Loca Oratoriorum, et Scholarum Dominorum A catholicorum hujatum, tam utpote Augustanam quam Helveticam Confessionem respective profitentium, Domorum item et Habitationum Ministrorum, Subministrorum, Rectorumque Scholarum ipsorum eo utriusque pertinentium, omnium omnino in exteriore hac Civitate Ujváros dicta existentium, una cum ibi superextante cuiusvis nominis aedificio, in conformitate Clementissimae Resolutionis Caesareo Regiae, benignique suae Majestatis Ssmae Decreti erga Magistratum hunc de Dato 14. Mensis et Anni currentium, medio Exc. Consilii Sui Regii Locumtenentialis expediti, cum omni Pace et Moderamine inibi benigne scripta Modalitate occupassemus, iidemque Domini utriusque sortis A catholici, Loca eadem universa simul cum aedificiis superexstructis pacate similiter, et sine omni tumultu, et Renitentia nobis manumisissent, et una cum clavibus ad ea spectantibus tradidissent et resignassent; eadem occasione mox et in continenti certum etiam Scriptum ad Gratiam et Clementiam Caesareo Regiam nobis exhibuerint, petendo superinde Literas quoque Testimoniales sub Sigillo Civitatis huius sibimet extradari. —*

Unde nos ad justam et legitimam memoratorum Dominorum utriusque Sortis A catholicorum petitionem, Literas hasce nostras, Sigillo Civitatis istius Nostrae Communitas esse dandas duximus, et concedendas Testimoniales, communi svadente justitia. Actum in Domo Nostra Senatoria, Jauriny Die 18. Martii 1749. (L. S.) Judex et Senatus Liberae ac Regiae Civitatis Jaurinensis.

²⁾ Máté VII. 7.

vaegyház küldöttei ¹⁾ s a reménylt gyógyír helyett, a

¹⁾ Mély elkeseredés, de egyszorsmind teljes jogérzet ömlik el minden során e folyamodványnak, melyet a győri protestansok részéről vegyes küldöttség nyújtott be Mária Tereziának:

Sacratissima Caesarea Regiaeque Majestas

Domina Domina Clementissima!

Totae Domus et Familiae Augustanae et Helveticae Confessionis ad-dictorum attonitae fuerunt, omniaque ad tristem inexpectatumque Orato-rorum, Parochiarum et Scholarum nostrarum occupationis rumorem, in fle-tum et Lacrymas versa sunt. Ubi vero per Civilem Magistratum, die 17. Mensis decurrentis eadem intrari, occupari clavesque nobis adimi vidimus, non tantum stupentes et moerentes, dolore et moerore exanimati concidi-mus, verum et ritibus quoque Catholicis initiari videntes, horrentes, flentes, et lacrymantes veluti extremo moerore et gemitibus prostrati, Consilii men-tisque inopes, fletu, Lamentis, Lacrymis et singultibus obruti, corporibus et animis — uno quoque ex nobis sequenti nocte exanimato — corruimus.

Auxit Lamenta, Lacrymas et gemitus, quod hactenus controversia tantum de pendenda ab Oratoriis nostris publica contributione orta, quae-stio illa, unde nobis religionis exercitium competit neutiquam mota, nec eate-nus auditi, verum infelici duntaxat eventu, eodem actu, ac simul et semel petitae Contributionis loco, ipsis Scholis, Parochiis et Oratoriis nos exui, inexpectato attoniti plorantes experiri debuimus.

Vero huic et non ficto dolori, Gemitibusque et Lacrymis succumben-dum esset, nisi depredicata et experta Majestatis Vestrae Ssmae ad Augustum ejusdem Thronum, tutum refugium et recursum sumendi Clementia afflictis-simis nobis spem et animum adderet, quodque amisimus, id ex Benignitate Majestatis Vestrae Ssmae consequendi indubiam fiduciam praeberet.

Neque vero nos latet obiectio, cum Generalatu, Confiniisque Exerci-tium quoque nostrum publicum sublationi obnoxium fuisse, ast in Contra-rium illud quoque publice notum est. Quod sublati Jaurini Domini pie de-functi Comites Altham Heiszter, et alii, quos vel fama accepimus Guberna-tores, cum Liberarum Compaginarum officialibus e Praesidiariis Catholicae Religioni addicti fuerint, hincque exercitio Augustanae et Helveticae Con-fessionum non indiguerunt. Illi vero incolae et Inhabitatores, quibus id in Legibus et Articulis Regni concessum fuerat, et quorum Majores, et ipsi praeteritis Seculis copiosum pro Gloriosis Majestatis Vestrae Ssmae Praede-cessoribus et Majestate Vestra Ssma sanguinem et facultates suas profude-runt Jaurini esse non desierint, sed sicuti ex Gratia et Clementia Majesta-tis Vestrae Ssmae Gloriosorum Praedecessorum Iidem Jaurinenses mansio-nibus, sedibusque, atque cum his Libero etiam Religionis exercitio frui per-mittebantur, ita cum eadem Majestatis Vestrae Ssmae Caesareo Regiae pro-

tectione et Legum tutamine, continuatio quoque eiusdem exercitii ipsis competierit, tanto magis, quod virtute Soproniensis Articuli XXVI. *ne posthac ullae Templorum, Scholarum, Parochiarumque occupationes et exercitii turbationes admittantur*, articulariter cautum et provisum fuerit.

Et quamvis interea Majestas Vestra Ssma oppidum Liberae et Regiae Civitatis clementer evehere dignata sit, in eo attamen casu, etiam nos sollicitatione, precibus, laboribus et pecuniis cum caeteris Civibus et Inhabitoribus Catholicis concurrimus, unde in concesso Civitati Benigno Majestatis Vestrae Ssmae Diplomate, super praerogativa Civitatensi extradato quoad exercitium nostrum nihil immutatum fuit, verum et sub Instellatione solenni Diplomatica Civitatis, et successivis Annis ad hoc usque tempus illaesum ac imperturbatum permansit.

Exercitium hoc nostrum tot mille animabus deserviens servitio quoque regio per commerciorum, consequenterque Vectigalium et Contributionis Augmentum proficuum, omnibusque nobis ad omnia pro Majestate Vestra Ssma perferenda incitamento existit, adeo ut prouti antenatis nostris iu Libero Religionis usu successimus, ita non solum, ne quopiam demerito nostro hoc Beneficio nos indignos reddamus, evitare studuimus, verum potius omnes vires eo convertimus, ut sanguine Majorum parta merita, nostra etiam fidelitate et devotione illustremus et angeamus.

Hactenus nullum bellum Turcicum fuit, seu nostra seu Majorum aetate, in quo Majores nostri, aut nos sanguinem nostrum non fudissemus. In ultimo vero Bello Majestati Vestrae Ssmae per plures potentias illato, cum caeteris nostris sociis primi fuimus e Nationalibus, qui armati pedites equitesque extra Patriam exivimus, et undiquaque irruentibus hostibus, terra et aqua, arma corporaque et pecunias pro summo posse, servitium Majestatis Vestrae Ssmae promovere contendimus.

Unde ad Reginam Dominam et Matrem nostram Clementissimam Majestatem Vestram Ssmam tanto majori cum fiducia submississime recurrimus, prouolvimurque ad Augustissimos Majestatis Vestrae Ssmae pedes, et per viscera Misericordiae Divinae, ac per quinque vulnera Salvatoris nostri Jesu Christi, cuius dolorosam passionem nunc in Christianitate pia mente recolimus, Majestati Vestrae Ssmae Lacrymabundi suplicamus. Misereatur sibi semper fidelis sui populi, misereatur tot mille animarum, tot mille sibi corde et animo fidelissimorum Subditorum, utque Deum ulterius quoque etiam pro Majestatis Vestrae Ssmae Gloriosissimae perenni felicitate humillime exorare possimus, per ulteriorem praehabiti liberi exercitii Religionis nostrae, ejusdemque accessoriorum Clementissimam Concessionem pro suprema sua Caesareo Regia Autoritate nos afflictissimos benignissime consolari, et ad servitia sua erigere dignetur, perseverantes. Altefatae Majestatis Vestrae Ssmae humillimi perpetuoque fideles subditi Augustanae et Helveticae Confessionii addicti Jaurinenses Nobiles, Cives et Inhabitatores.

folyamodás lehetőségét is megsemmítő helytartósági parancssal némíttattak el. ¹⁾ —

De a biztos jogérzet, az ismételt fejedelmi ígéret, s a viruló egyház ily kora sorvadása feletti méltó aggodalom, mintegy kényszeríték hitfeleinket, hogy egy tekintélyes választmány által hódolatteljes bizalommal azt kérvényezzék a fejedelemtől, hogy vagy a Majorokban, vagy Szabadhegyen, vagy Pataházán nemes birtokuk területén állíthassák fel a vallásgyakorlathoz szükséges épületeiket, — hangsúlyozván különösen a kérvény azon szakaszát, melyben a megyei s földesuri bántalmak elleni védelmet, s a vallásos célra kijelölendő térnek királyi biztos általi megerősítését a fejedelem gondoskodásába ajánlják. ²⁾ —

¹⁾ A folyamodást eltiltó helytartósági rendelet szavai ezek: *Suam Majestatem Caesareo Regiam, quoad sublatum Jaurini Augustanae et Helveticae Confessionis publicum exercitium, velut contra positivas Regni leges ibidem usurpatum, auditis etiam Acatholicis, in Anno 1749. elargitae, et in Legibus Regni fundatae, ac in effectum deductae Resolutioni firmiter insistere, consequenter omnes semet eidem conformare debent, nullusque posterum eatenus quidpiam temere movere, aut supervacaneas Instantias, toties iam iteratas et denegatas amplius ponere, sub gravi indignatione Regia praesumant. Datum ex Consilio Regio Locumtenentia Posonii die 3. Februarii 1752. celebrato. Dominationum Vestrarum ad officia paratissimi: Comes Georgius Erdödy mpr. Georg. Fábiankovics mpr. —*

²⁾ A küldöttség számára kiállított megbízó levél egész terjedelmében így szól: *Mi alább megírttak, az Helvetica Confession levő Győri lakosok közönségesen, adjuk tudtára mindeneknek, a kiknek illik: Hogy mi mind magunk, s mind az egész község képében ezen Credentialisunkkal autorizáljuk, s mindenképen plenipotentiázzuk mindazon érdemes jó Urainkat, valakiknek mint árva Ekklesiánk ügyében közülünk deputálandó követeknek ezen Credentialisunk kezekhez adattatik: hogy nevünkben Felsőes koronás Királyné kegyelmes Asszonyunkat, a maga sokszori kegyelmes consolatoria ígéreteire, cum demissa homagiali fiducia emlékeztetvén, tovább is azon alázatossággal instáljanak: hogy vagy itt a győri majorokban, vagy Szabadhegyen; vagy ha az, mindezen felyül megnevezett helyeken meg nem engedtetnék ő felségétől, tehát valaholott ő felsége kegyelmesen applacidál-*

A szép kilátások közt megindult választmány ohajtott eredmény nélkül térvén vissza: az 1681. s 1687. vallástörvények és pedig az 1691. magyarázat szerint alkalmaztattak. Ily körülmények közt méltán elcsüggedt egyházunk saját jövője felett; mert a sákramentumok kivételével, híveinek vallásos ügye, sőt lelkészei képességének megítélése is határozattan a clerus véleménye, akarata- s nyilatkozatától tetetett függővé. ¹⁾ — Zsibbasztólag hatott ez a kedélyekre, any-

ni méltóztatik, ottan alázatosan eltenni, s amplectálni köletik, és az Oratoriumot, minden Accessoriumival edgyütt ad praecavendas Illustris Comitatus, et Dominorum Terrestrium divexationes, maga ő felsége királyi Commissarius által exscindáltatni, s consolidáltatni kérik, s implorálják. Melyről is adjuk ezen hivatalos Irásunkat. Györött die 10. Septembris 1753. Kenesey Péter mk (p h) Csapó József mk (p h) Szücs Pál mk (p h) Stephanus Fördös de Aba mpr (p h) Sigismundus Csejtei mpr (p h) Samuel Sály mpr (p h) Tésla Mihály mk (p h) Nagy Ferencz mk (p h) Mike Keszi György mk (p h) Boráros Ferencz mk (p h) Patonay János kapitány mk (p h) Patonay Sámuel Obristlieut. mpr (p h) Horváth Kocsi Mihály mk (p h) Rácz Gergely mk (p h) Horváth Sámuel mk (p h) Szücs Péter mk (p h) Takács István mk (p h) Patonay Zsigmond hadnagy mk (p h) Karczag Ádám mk (p h) Sárközy Imre mk (p h) Nagy János mk (p h) Nagy András mk (p h) Vörös Péter mk (p h) Vörös Mihály mk (p h) Czompó István mk (p h). —

¹⁾ Hogy győri reformált egyházunk vallásügye a Sákramentumok kivételével, a clerustól függött, a következő példák is igazolják:

Honestam virginem Elisabetham Szabó, Helveticae Confessionis Parochianam meum cum Nobili Domino Josepho Nagy Czeplédiensi Helveticae Confessionis Predicantio, ter in facie Ecclesiae, promulgatam, nisi ex parte Sponsi quidpiam obstiterit, libere ubivis locorum copulandum dimitto. Jaurini 4. Mai 1753. Josephus Hermán Exterioris Civitatis Jaurinensis Parochus mpr (p h).

Praesentem Copiam cum suo originali per omnia conformem esse testor. Joan. Suhajda I. T. Rae. Jud. Juratus Notarius mpr (p h). —

Dispensatorialis quoad Baptismum.

Si quidem Dominus Spectabilis ac Generosus Dominus Samuel Patonay Vicecolonellus stolam competentem deposuisset, ideo praesentibus prolem eiusdem ad Sacrum Fontem Baptismatis, eum in locum ubi vult, et Ministrum, a quo vult baptisandum dimitto. Datum Jaurini die 9. Augusti. Ao

nyira, hogy többen a legvirágzóbb reformált családok közül városunkból kiköltözvén, nyom nélkül tűntek el, mint hajó a tenger hullámain. A hátramaradt rész pedig ősz pásztorával együtt, nehéz szivharcz után, kibékülve a körülményekkel, porszemeket kezdett gyűjtenetni reményvára fölépítéséhez. Évek jöttek s tűntek el, de a melegen táplált remény valósulni nem akart!

Pedig a tömeg erkölcsi s vallásos élete gondoskodást igényelt, azért az előljáróság, hívei lelki táplálékáról akkép gondoskodott, hogy a szomszéd szemei reform. egyházban működött hivatalnokok díjazásához évenként jelentékeny összeggel járulván, azok szolgálatát vette igénybe. —

Gymnasiuma könyvtárát ideiglenes használat, s kellő őrizet végett a nagykőrösi iskola igazgatóságának küldötte el, levelében világosan kijelentvén, hogy kedvezőbb napok beálltával azt ismét visszakövetelendi. ¹⁾ —

S hogy a megszakított vallásgyakorlat mielőbbi élvezetéhez annál biztosb reménye lehessen, az egyházi tanács élére ifjabb Pázmándy József tekintélyes jogtudóst hívta meg, ki is az itteni evang. egyház fel-

1757. Michael Sebő de Szín. Liberae Reg. Civitatis Jaur. Parochus mpr (p h). —

¹⁾ Losonczy István nagykőrösi tanár 1759-ben küldött levelében elismeri a küldemény valóságát, — egyszersmind igéri, hogy ha valaha ezen árva egyháznak vidulása leend, repetentibus a könyveket resignálni fogják. — 1805-ben a követelés Maár Péter lelkészünk által meg is történt, de azon évi ápril 18-kán érkezett válaszában Kovács József lelkész arról értesíti egyházunkat, hogy a könyvek nagy része elárvereztetvén csak a pénzt fogja küldeni, s a még eladatlan könyveket. Azonban mind e mai napig sem pénz sem könyv nem érkezett, bizonyosan ez ügy a nem sürgetés miatt elaludt. —

ügyelőjével Kiss Jánossal szövetkezve, az annyi országos törvény- s békekötések által biztosított vallás-gyakorlat visszaállításaért több ízben jobbagyi hódolattal borultak a trón elé, honnan azonban folyvást csak remény- s üres biztatással tértek meg az övéikhez.

Gyászos idők gyászos emlékei!

E néhány lapra jegyeztük fel egyházunk keletkezése, küzdelmei, fájdalma s elbukása történeti vázlatát lehetőleg híven. És most ideiglenes sírja felett állva, kegyelettel emlékezünk meg azon jelesokről is, kik együtt sírtak bánatos, s együtt örültek örvendő híveikkel, vigasztalva, oktatva s bátorítva azokat, — valamint szinte azokról is, kik egész erővel oda munkáltak, hogy az ifjú nemzedék az apák hitét s vallásos buzgalmát örökölni nyerje, tudniillik a lelkészek és tanítókról. De be kell vallanunk, hogy vázlatunk hézagos leend, mintán az 1671. catastropha alkalmával, majd a szerencsétlen lelkész száműzetésekor, az egyházi okirattár néhány darab kivételével elveszett, vagy idegen kezekre került, — mint ezt őseink oly fájó szívvél panaszolták. —

Reformált egyházunk első lelkésze volt hát Komáromi Sülye István később gályarab, — utóda Mocsai István, ki az 1682. szeptember 5-kén kezdvén meg az Anyakönyvek vezetését, a legelső esetet így vezette be: Szeptember 5. Török István, Klára. K azaz kereszt-szülei: Fördös Ágoston, s egynehány nemes asszonyok.

Helyébe lépett Tölhi István 1700 körül.

Szentgyörgyi Sámuel 1716.

Csúzi Cseh János 1723. augusztus 1-jén kezdte meg hivatalát, s elhalt Győrött 1732. április 28-kán. Buzgó lelkész, hatalmas egyházi szónok, s ügyes orvos volt. Vallásos használatra imakönyvet írt, mely-

nek nyomtatása halálakor félbeszakadván, annak folytatását, a hívek közkívánatára az egyházi előljáróság 1735. januar 26-kán tartott ülésében ismét elhatározta. — Orvosi foglalkozása miatt sok baja volt a cle-rus és városi hatósággal, de egy, kezeink közt levő védiratában az ész és szív fegyvereivel erőlyesen küzd, — mutogatván elleneinek, hogy a megváltó kivétel nélkül követeli híveitől a betegek ápolását s vigasztalását; — s hivatkozván Lukács evangelistára, ki egy személyben orvos s igehirdető volt, bebizonyítani törekszik, hogy a lelkészi s orvosi működés egymással helyesen összeegyeznek, — s állítja hogy e kedves foglalkozásait, az emberiség javára ezután is híven folytatandja. ¹⁾ Vele együtt működtek Szentgyörgyi Sámuel s Kasza Benedek.

¹⁾ A jeles védirat ez: *Quod me attinet Johannem Csuzi Medicinae Doctorem, alterum Praedicantium Ecclesiae Jaurinensis Helveticae Confessionis, Quandoquidem nunquam Praxim Medicam lueri causa exerceuerim aut exerceam, neque ad quempiam nisi vocatus et rogatus accedam, salva uti quidem ego arbitror Conscientia aegros visito, et quantum in me est, succurrere iisdem adutor, nec puto — integro tamen omnium dignitate et auctoritate Excellentiorum iudicio — aegrorum opem meam expertorum et impense efflagitantium curam et visitationem seculare negotium esse, cum illud dulcissimus Salvator Dominus noster Jesus Christus Christianis omnibus praecipiat, aut cum functione Praedicantis e diametro pugnare et incompatible quidpiam esse, cum Sanctum Lucam Evangelistam Medicum simul fuisse ex sacris Bibliis notius sit, quam ut dici debeat: proinde nullius violentiae aut temeritatis reus sum arguendus, si utrique muneri, obligatione id exigente, pro tenuitate et simplicitate mea satis factum iri cupiam.*

Sub umbra autem aut colore Doctoratus me Deo militare velle non accusat conscientia, cum ad hanc Spartam a Dominis Principalibus meis sub ista Conditione vocatum et assumptum me noverim, ut Animarum solatium et resipiscentiam quaerentium curam in me suscipiam, ea enim ab officio, Praedicantis disjungi neutiquam debet. —

Érintett védiratot a következő sorok kíséretében küldötte a lelkész Gyöngyösi Mihály egyházi gondnokhoz, valószínűleg az illető hatóság előtt leendő bemutatás, s igazolás végett:

Csúzinak 1733-ban méltó utódává lőn Komáromi Pál előbb kocsi lelkész, tudományosan képzett, s a közügyek vezetésére bensőleg hivatott egyén. A nagy közönség által csak hamar fölsímetetvén benne a tudomány, erély s tiszta jellem, mint a hivatalos pályán áldást hozó tényezők, már az 1736. július 29-kén Peremartonban akkor egyik legfényesebb egyházunkban tartott kerületi gyűlésen — hol a samarjai később komáromi és veszprémi superintendentiák összeolvadása után alakult a mai dunántúli egyházkerület — mint esperes képviselte a tatai egyházmegyét, sőt Major Kocsi István superintendens betegsége miatt meg nem jelenhetvén, helyettes elnökcimmal vezette a tanácskozások folyamát, s a gyűlést mint a kerületnek ugyanott megválasztott s fölesketett főjegyzője hagyta el. — Meghalván Major Kocsi István 1744-ben, az 1745. majus 1-jén szinte Peremartonban tartott egyházkerületi gyűlésen szótöbbséggel superintendensnek is megválasztatott, s a felavatásra meghívott Helmeczy István dunamélyéki superintendens már az ünnepélyhez vala készülendő, midőn a győri ref. egyház, hihetőleg amiatti aggodalmában, hogy ha lelkésze a fényes hivatalt elfogadja, mind ő mind győri hívei még nagyobb baj s üldözésnek lennének kitéve, küldöttje Kocsi Horváth István által a gyűlés színe előtt kijelentette, hogy superintendensi minőségben lelkészeül őt tovább meg nem tarthatja. ¹⁾ A jeles és szerény férfiú hát indo-

Bizodalmas jó Uram!

Az Apológiát ime beküldöm. Si quid non bene, aut inconvenienter sit scriptum, kegyelmetek pro lubitu mutalja és corrigalja. Az Úr Isten ily Apológiákra való szorulástól oltalmazzon meg bennünket. Kegyelmednek kötelességszerű szolgálója Csúzi János.

¹⁾ Az egyház e tárgyra vonatkozó határozata ez: Die 19. Aprilis 1745. in Domo Conventuali Tktes Fördös Mihály Ur, T. Chiapo József Ur, T. Pa-

kul hozván fel hanyatlott korát s hívei aggodalmát, a megtiszteltetés elől visszavonult ugyan, de egyháza iránt nem csak meg nem hidegedett, sőt a legborúsabb napokban annak érdekében a kormánynál is több ízben megjelent. Felfüggesztetvén városunkban a protestansok vallásgyakorlata, rövid idő alatt a kocsai s debreczeni gyülekezetektől nyert meghívást, de egyi-

tonay János Oberkapitány Ur, Bús István, 2 Curator Horváth K. Mihály és Rácz Gergely Ur, Fejér Pál Ur, Nagy János Ur, és az Egyházi Uramék jelenlétekben.

Minekutánna Tiszteletes Komáromi Pál Uram Praedikátor Ur által a szent Ecclesiának értésére adattatott jövőendő Tiszt. Superintendentensnek electiojára Peremartonyban pro prima die futuri Mensis May praefigalt terminus, és azon Terminusra Tiszteletes és Tekéntetes Uraknak leendő Congressusa, tetszett a Szent Ecclesiának becsületes két Ablegalt Tagjai által, mind oda menendő Tiszt. Komáromi Pál Praedikátor Urunkat, mind az praefigalt helyen leendő Tiszt. és Tektes Conventust megtisztelni. Mely végre is nevezetessen Nztos Losonczy F. János és Horváth K. István Uramék kéretetvén, loco Instructionis et Credencionalis ezen subsequalt, improtocolalt Sz. Ecclesiánknak Determinatiojának Scripto exhibealt extractusával bocsáttattak el.

Hogy ha Isten igazgatásából Tiszt. Komáromi Pál Praedicator Urunk, mint arra a Tisztességre igen érdemes és alkalmatos Tiszteletes férfiú, Comuni Suffragio superintendentensnek választatnék, eő character e mi törös helyben levő Ecclánnak Statusara és Circumstantiajira nézve ő Kglmének békességes itt lehető maradását és lakhatását, meg magának Tisztis Komáromi Pál Uramnak magáról böltsen feltalált itéleti és declaratioja szerint is lehetetlennek ítélvén és reménlvén: Determinálatott, hogy noha ő kglmét igen érdemes és kedves Praedikátorának a Szent Eccla recognoscálja is, mindazonáltal in officio Superintendentis, itt Győrben lakni ő kglmének a Sz. Eccla nem approbalhatja és meg sem engedheti, hanem a Szent Presbyterium in eo casu electionis ő kglmének de loco comodo et Subsistentia provideallyon, és ezen Szent Eccla determinatiojának a Szent Presbyterium előtt — a dolog ugy hozván magával — leendő declaratioja megnevezett Ablegalt Uraméknak Committaltatott. Actum in Loco, die, Anno, ut Supra.

Az egyház Jegyzőkönyve, mely 1731. januar 4-ik napjától kezdve vezettetik. A helv. vallástételt tartó Túl a dunai főt. Superintendentiában élt Superintendentensek vagy Reform. Püspökök élete. Irta s kiadta Tóth Ferencz a Reformatusok Pápai Collegiumában Theológiát s a t. tanító Professor. Győr 1808.

két sem fogadta el, hanem csendes elvonultságban az igénytelen szemerei egyház kebelében a tudományoknak s lelkészi hivatalának élt még 1760-ban. ¹⁾ —

Hivatalársai voltak: Kispataki János, a nevezett peremartoni gyűlésen kerületi pénztárnokká választatván arra köteleztetett, hogy a begyűlendő pénzösszegről évenként a superintendens és főjegyző előtt számoljon, — Molnár István, Csokonai László, ez utóbbi Ácsról hozatott, s városunkban megsemmíttetvén a vallásgyakorlat, innen távozott, — 1756-ban Alesúton szolgált lelkészi minőségben. ²⁾

Az elemi iskolában rendszeren egy fő- s altanító működtek. Ezek sorában nevezetesebbek voltak: Hevesy Sámuel, Szőnyi János, Veszprémi István, Diószegi Kákucs János, Szilágyi János, Csider Pál, Kapolyi Gergely és Sós Mihály. —

A gymnasiumban „Tiszteletes“ czímmel szolgált tanárok voltak: 1690 körül Vörösmarti Mihály, utána Cseh Csúzi József, ezt követé Helmecey István 1695-ben, később dunamelyéki superintendens, meghalt Nagykőrösön 1753, — Kisfaludi István, — Hollósi Mihály 1730, — Fekete Zsigmond, Liszkay Miklós 1734. nyomtatásban jelent meg e szerzőtől egy halotti emlékbeszéd, melyet Losonczy Farkas Pál felett mondott 1734, később jelesen 1739-ben a nagykőrösi tanárok koszorujában foglalta el méltó helyét, — Ber-

¹⁾ 1760. majus 9-kén értesíti a győri reform. presbyteriumot Szeméről, hogy a reá bízott ügyben híven eljár, s az eredmény az, hogy Csernel László Ur a megürült főgondnoki hivatalt hajlandó elvállalni. —

²⁾ 1756. april 10-kén Alesútról kéri fel a győri egyház előljáróságát, hogy szíveskedjék Nagl Zsigmondné asszony posztósboltjában tett adósságát kifizetni, vagy nevezett asszonyságot a legközelebbi aratásig várakozásra bírni.

tha Sándor, — Nádaskai Endre 1740, — Diószegi István, — Pápai Mihály, — Dancsházi Nagy József, ez utolsó még a vallásgyakorlat megszűnte után 1752-ben is húzta tanári fizetését. — A tanári testület tagjai, mint szinte az elemi iskola vezetői is a debreczeni és sárospataki főiskolákban felsőbb tudományokat hallgatott ifjak sorából vállalkoztak. ¹⁾ —

¹⁾ E lehetőleg teljes névjegyzéket hosszas kutatás után, a számadó és jegyzőkönyvekből, még is egyes okiratokból sikerült összeállítani. —

III.

Feltámadás és küzdelem.

Negyven évig küzdött Isten választott népe a hon-
talanság s száműzetés keserű fájdalmával; csaknem
annyi ideig lebegett egyházunk kormány nélküli csó-
naka is a lét s enyészet rémes hullámain: míg végre a
kor Mozese erős karral s hatalmas szavával a révpart
biztos utát kijelölte. E volt II. József, kinek rende-
tére a türelmi parancs 1781. october 29-kén a magyar
királyi helytartótanács útján Pozsonyból kihirdetés s
foganatba vétel végett, az egyházi s polgári hatósá-
goknak megküldetett. ¹⁾ Battyáni József primásherczeg

¹⁾ Közzöljük itt kivonatban a türelmi parancs azon példányát, mely a magyar kir. helytartótanács által az ország herczeg-primásához küldetett.

Magasságos és főtisztelendő bibornoka a szent anyaszentegyháznak!

Meg lévén győződve ő felsége, hogy minden kényszerítés, mely az emberek lelkiismeretén erőszakot tesz ártalmas, — ellenben pedig a vallás-
ra és köztársaságra nézve, a valódi türelemből, melyet a keresztyéni szere-
tet helyesel, a legtöbb haszon háramlik: tehát ezt minden császári királyi
örökös tartományaiban bizonyos törvények által megerősítendőnek határozta.

Mivel pedig ezen királyi gondoskodás Magyarországot, s az ahhoz
kapcsolt tartományokat annyival inkább illeti, mivel ezekben a nem katho-
likusok, tudnillik mind az ágostai, mind a helvét hitvallást követő, vala-
mint a nem egyesült görög vallású lakosok is — amazok az ország törvé-
nyeinek, ezek pedig a királyi kiváltságoknak különös védelme alatt állanak

volt első, ki azt a pozsonyi társas káptalan templo-

jelenleg: tehát ő felségének kegyelmes akarata az: hogy fenhagyatván egyébként azon törvények és kiváltságok, melyek a fenérintett nem katolikusokra nézve kedvezőleg, akár tekintve a vallás nyilvános gyakorlatát, akár pedig az őket is illető polgári júsokra s előjogokra nézve alkottattak, és melyekre nézve kevéssel alább némely kegyelmes királyi rendeletek bővebben elő fognak adatni, — ezen Magyarországnak és a hozzá kapcsolt tartományoknak egyéb kerületeiben is, — továbbá a szabad kir. városokban és községekben, melyekben a nem katolikusok, vagy a törvények, vagy a kiváltságok által a vallásnak nyilvános gyakorlatától, és a polgári jogoknak más következményeitől eltiltatnak, — azon keresztyéni türedelem azonképpen, mint a cs. kir. tartományokba, bevitessék és megállapíttassék, mely aztán a következő pontokból fog állani:

1. A nem katolikusoknak, ugyanint helvét és ágostai hitvallást követőknek, úgy szinte a görög nemegyesült vallásúaknak mindenütt magános vallásgyakorlat engedtetik.

2. Ezen magános vallásgyakorlat oly értelemben veendő, hogy a 100 családból álló nem katolikus egyházközségnek, ha igazolva lesz, hogy elégséges eszközökkel bír, szabad leend jövőben magános imaházakat oly módon építeni, hogy ezek tornyokkal, harangokkal, és a közönséges utездaróli bejárással a nyilvános templomok formájára el ne láttassanak, — egyházi szolgálókat és iskolatanítókat bevinni, ezeknek szükséges lakókat építeni, és e szerint nemcsak ezen magános imaházakban vallásuknak mindennemű gyakorlata, hanem betegeiknek látogatása is, mind ezen helyeken, mind ezeken kívül megengedtetik.

3. Hivatalra s fekvő birtok szerzésére képeseknek nyilváníttatnak mindenütt, ellenben dalmát, horváth s tótországokban, s némely szabad kir. városokban csak különös királyi engedély mellett.

4. A nem katolikusok az esküt más, mint vallásuk elveivel egyező formában letenni semmi alkalommal nem tartoznak.

5. A nem katolikusok a katolikus istenitiszteleteni megjelenésre nem szoríthatók, s így a mulasztásért sem büntethetők.

6. A vegyes házasságban, ha az apa római katolikus, mind a fi, mind a nőnemű gyermekek az apa vallását követik, — ellenben ha az anya katolika s az apa nem katolikus, a fi az apa, a nő pedig az anya vallásában fog neveltetni.

7. Az áttérésnél, ha például egy protestans apa tér a katolika hitre, minden a törvényes éveket el nem ért magzatok, nemi különbség nélkül atyjok vallását követik, — az anya térvén ellenben a katolika vallásra, csak az ő nemén levő, s törvényes éveken alul álló magzatok fognak a katolika vallásban neveltetni. Azt pedig nem leend szabad a katolikusoknak

mában személyesen kihirdetvén, érseki megyéjében a keresztyéni türelem zászlóját kitzüzte. ¹⁾

A példa jótékonyan hatott, s honunk különböző részeiben protestans imaházak, iskolák s egyházlakok emelkedtek csaknem a semmiből, hitelt felülmúló gyor-

követelni, hogy a nem katolikus szülöktől származott magzatok vagy ár-vák a katolika vallás elvei szerint neveltessenek.

8. A bábák által véghez vitetni szokott keresztelés mint a helvét hitvallásuak hitágazatival ellenkező, ezentúl is érvénytelen a helvét hitvallású egyházban.

9. A katolikus pap, hacsak nem hivatik, a nem katolikus betegek-re magát rájuk nem tolhatja, — de ha hivatik, joga van neki a hívást elfogadni. — A protestans lelkész foglyait nemcsak a börtönben látogathatja meg, de még a vesztőhelyre is kikésérheti azokat.

10. Azon községekben, hol a nem katolikusok kellő számmal nincsenek, s így iskolával nem bírnak, gyermekeiket szabadon küldhetik a katolikusokhoz iskoláztatás végett.

11. A magnásoknak és nemeseknek az ő szokott lakhelyeiken épített imaházaikba a helybeli ágostai és helvét hitvallást követő lakosoknak és szomszédoknak járni szabad, és azoknak istenitiszteletet tartani szinte megengedtetik.

12. A nem katolikus lelkészi testület a katolikus püspök felügyelete alól kivetetik; — megengedtetik ellenben a superintendenseknek saját egyházaikat meglátogatni, csak hogy az ily látogatások az adózóknak minden terhelte, s bármily azoktól adandó költségek gyűjtése nélkül történjenek.

13. Többé senkit vallásaért, hacsak a polgári törvények, és kegy.királyi parancsok ellenére nem cselekszik, vagy a közcsendet megzavaró vétet nem követ el, pénz vagy testi büntetéssel sújtani nem szabad.

Ezek azon szabályok, melyeket ő cs. kir. felsége különösen Magyarországra nézve megtartandóknak s ezért mielőbb kihirdetendőknak parancsol.

Ne terhelte, tehát magasságod! e kegyelmes királyi választ a megyéjébeli clerusnak, illő megtartás és a teljesítendőknak teljesítése végett kihirdetni. — Kelt a magyar kir. helytartótanácsnak Pozsonyban october 29-kén 1781. évben tartott ülésében, — gróf Csáky János mk, Preszeker Mihály mk. Vallásmozgalmak Magyarországon. Irta gróf Majláth János. Első kötet, első füzet 57 s köv. lapok.

¹⁾ Vallásmozgalmak Magyarországon. Irta gróf Majláth János. Pest 1844. — Első kötet, első füzet 65. lap.

sasággal. Az 1749. vihar által szétzilált győri reformált egyházunk tagjai is lassanként kezdtek visszatérni, s az alakulás magasztos gondolatától áthatva, szellemi életök jövőjéről gondoskodni. De legszentebb vágyaik s jogos kívánságaik sokszor meghiusultak tagadó válasza, vagy a kivitel útjába gördített akadályai miatt épen a városi hatóságnak, melybe ők anynyi reményt és bizalmat helyeztek.

A türelmi parancs magány vallásgyakorlatot biztosított honunkban a protestánsoknak, oly értelemben, hogy ezek mindazon helyeken, hol száz család létezik, imaházakat építhetnek, torony- harang- s a közönséges utcázáróli bejárás nélkül, — egyházi szolgákat s iskolatanítókat hívhatnak, csak hogy mindez az adózó nép rendkívüli terheltetését ne vonja maga után. —

Az alakulás elengedhetlen föltétele levén hát a fedelmi parancs szerint, a száz család valódi létezése: a városi tanácshoz egy vizsgáló bizottmány kiküldéseért nyújtott be kérvényt egyházközségünk. S mi történt? A bizottmány elnöke Börcsi Márton bíró s Vissy István kiküldött a türelmi parancs ellenére, száz házbirtokos család kimutatását követelték. A követelés ily értelemben teljesíthető nem levén: reformált egyházunk a megalakulásra képtelennek nyilvánított. Azonban a bizottmány véleménye felsőbb helyen elvettétvén, híveinknek a magány vallásgyakorlat megadatott, s így a türelmi parancs 2. pontja, s a legujabban kibocsátott kormányrendelet szerint, jogosítva lőnek arra, hogy elégséges eszközök birtokában imaházat építhessenek, lelkész s tanító szolgálatával élhessenek. ¹⁾ —

¹⁾ Az 1783. februárban közzétett helytartósági engedély így szól: *Publico Religionis Exercitio hic loci nulla ratione competente, privatum una*

Az eszközök elégségét is eleinte kétségbe vonta a városi hatóság, de e nehézség a készpénz, kötelezők, még is az építési terv felmutatása által azonnal eloszlattatván, a cél kiviteléhez már csak egyetlen lépés hiányzott, ugymint a kellő helyiség. Elődeink azért, mint a közterhekben a többiekkel egyiránt osztozó polgárok, az építéshez szükséges területért a városi hatósághoz ismételve folyamodtak. De az önzés s egyesek szűkkeblűsége ismét talált módot, hogy e jogos kérelem is elejtessék, a külvárosok félre eső s hitsorsosink által nem lakott részeiben mutattatván ki az annyszor kért terület, mi természetesen el nem fogadtatott. ¹⁾

cum Scholis Trivialibus utriusque confessionis Communitati ita tamen admittendum annuitur, ut Delineationes exstruendorum aedificiorum cum Projectis Sumtuum praevis finem in illum submittantur.

Helveticae interim Confessioni addictis, qui numerum minorem domiciliarum familiarum constituunt, liberum sit, utrum Pastorem et Ludi Magistrum sibi constituere, aut in vicinia existentibus Ministris, ad faciendum Sumtuum Compendium, Curam Animarum adhuc ulterius relinquere velint. —

¹⁾ Nem sikerülvén öseinknek a városi hatóságnál alkalmas helyiséget kieszközölni, a magas kormányhoz folyamodtak, s innen a városi hatóság ez utasítást illetőleg rendeletet kapta:

Cum suplicantes Augustanae et Helveticae Confessioni addicti potissimum in Suburbis resideant, decernitur, ut fundi tam pro Oratorio, quam et aliis necessario struendis aedificiis requisiti iisdem in exteriori Civitate, loco opportuno, per Magistratum Civitatis in locum ademptorum assignentur, in qua assignatione tamen commoditatis populi Aetholici in interiori et exteriori Civitate degentis ratio habeatur.

E rendelet következtében három helyiség jelöltetett ki hatóságilag egyházunk részére. Egyik az ugy nevezett ó temető az Ujváros végén, — másik szinte az Ujvárosban a görög templom szomszédságában ma is fenálló katonai laktanya, — harmadik a mai nádorvárosi városház kertjének egyik szöglete. — Az ó temetői helyiség nem fogadtatott el, mert kívül esett a város területén, — a második nem, mert a sok rozszant épület becsára fölemésztette volna az egyház pénzerejét, — a harmadik sem, mert a város e részében alig néhány reformált család lakott, —

Haladt az idő, s néptünk az oly régóta nélkülözött vallásgyakorlat, s gyermekei vallásos oktatása után sovárogván, rendezett előljáróságunk teendői sorában legelsőnek hitte a lelkeszi s tanítói hivatal betöltését. Ez ohaja teljesült, nyervén Szerencsi Nagy Istvánban egy tiszta jellemű, hitbuzgó s tudományt kedvelő lelkeszt, ¹⁾ — mint szinte Hada Jánosban, a közvértakozásnak megfelelő ügyes és szorgalmas néptanítót, — s ezek közreműködése folytán, az első istenitisztelet 1783. april 27-kén a Nagycsalád újvárosi házában szokatlan néptömeg jelenlétében vallásos áhitattal megtartatott, ²⁾ — s a gyülekezet elemi iskolája a helytartósági tilalom ellenére, szinte ez alkalommal megnyittatott. ³⁾

¹⁾ Szerencsi Nagy István adta ki a Magyar Concordantiat javítva s bővítve, két kötetben. Győrött 1788. —

²⁾ Hír szerint e ház az Újváros főutezájában ma is fenálló Vörösféle ház, melyet keletről Eitner Károly börgyáros, nyugatról pedig Horváth Ferencz kádár laképületeik környeznek. —

³⁾ Jelölül annak, mennyire túl csapongott sokszor a helytartó tanács hivatása körén, ide igttatjuk annak egy rendeletét, mely a türelmi parancsban világosan kifejezett fejedelmi akaratot paralysálja.

Prudentes ac Circumspecti

Nobis honorandi!

Informatione Civici huius Magistratus Jaurinensis, qua mediante delineationes oratoriorum per Augustanae et Helveticae Confessionibus addictos strui desideratorum, sumptuumque Projecta sub 4. labentis Mensis isthic submisit percepta, eidem Civico Magistratui hisce rescribendum duxit Consilium istud Regium Locumtenentiale: Iisdem Augustanae et Helveticae Confessionis addictis privatum Religionis Exercitium una cum Cantore, sed ut uterque tam Germanicae, quam et Hungaricae Lingvae gnarus esse debeat, Proventus vero stolares Parocho Catholico dependantur, interimaliter admitti. *Scholas autem üsdem, cum Jaurini alioquin omnis generis Scholae bene dotatae praeexistant admitti nequire.* Datum ex Consilio Regio Locumtenentiale Hungarico, Posonii die Decima quarta Mensis Aprilis Anno 1783 celebrato. Eorundem Benevoli Comes Joannes Csáky mpr. Franciscus Skerlec mpr, Ludovicus Boros mpr.

A közlekedéskészséget ügyesen felhasználni tudó presbyterium a Matkovics család által bírt, három utczára s egy szabad térre néző „*Veres ökör*“ czímű fogadót 9400 forintért nem sokára megvásárolta, s mindennek előtt, a lelkészi s egyéb hivatalokat abban elhelyezvén, keletre néző üres oldalán imaházat rögtönzött, mely 1784. december 14-kén ünnepélyes fölavatás után a közhasználatnak átadatott. E szerény imaházba gyülekezünk jelenleg is, hogy épüljünk a hitben, növekedjünk a kegyelemben, s erősödjünk a testvéries vonalom- s emberbaráti szeretetben. —

Föléledt hát hamvaiból ismét szentegyházunk. De mivel léte csupán királyi kegy- s jóakarattól függött; s a Károlyféle leirat folyvást jogerővel bírt: az önállóságért még sokat kellett küzdenie. Küzdött hát itthon a százados jogért, s képviselői Kiss János és Pázmándy József által jobbágyi hódolattal esdeklett fejedelme előtt az ősei által bírt nyilvános vallásgyakorlatért, — s a nemes és jogos küzdelem nem maradt eredmény nélkül.

1784-ben a bel- s ujjvárosi plébánusok ellen azért nyújtott be egyházunk felsőbb helyre vádiratot; mert nevezett lelkészek a protestans keresztelési, esketési s haláleseteknél a szokottnál nagyobb díjt vettek. Az ügy hatóságilag megvizsgáltatván, s a panasz jogossága kiderülvén, az önkényleg felrugtatott díj le szállítatott. ¹⁾ —

¹⁾ A helytartótanácsnak ez ügyre vonatkozó rendelete :

Cum in plerisque Regni Hungariae Diaecesibus hactenus observatum fuisset, ne libera Stola duplam simplicis excedat, Parochus vero ujjvárosiensis ultra triplicatam quoque Consistorialiter applacidatam Stolum a querulantibus exegerit; hinc eundem medio Domini Diaecesani commonendum jubet Altefata Majestas, ne quempiam pro futuro in exactione Stolae excessum

1785-ben kinyerte egyházunk, hogy halottjait saját hivatalnokai által, rendes szertartással temethesse el. ¹⁾ —

1786-ban megadatott neki az iskolatartás joga is,

committat, et quidquid ultra definitam Stolum hactenus excessive exactum fuisset, id querulantibus instantanee refundatur, ac demum, interea etiam, donec universalis in Regno Stolarum Regulationis Negotium suo modo, idque proximius elaboratum fuerit, apud Dominum Episcopum disponendum committitur, quatenus sine mora, ordinare velit, ne titulo liberae Stolae ultra duplam simplicis Parochi Diaecesis eiusdem a Parochianis suis exigere audeant, super effectu denique praemissorum circumstantialium Consilio huic Locumtenentiali Regio submittere velit informationem, eo etiam per expressum declarato, ut vel interea etiam, donec praevio modo universalis in Regno Stolarum Regulatio elaborata, perque Ssam Suam Majestatem benigne ratificata, et stabilita fuerit; tam praefati Ujváros dicti Suburbii, quam et alii etiam Diaecesis Jaurinensis Parochi ab A catholicis Sepulturae, Copulationis et Baptismi causa ad Ministros proficisci cupientibus, ultra simplicem Stolum nihil desumere attentent, verum super hac deposita Testimoniales gratis extradare debeant. —

Quemadmodum proinde Regium hoc Locumtenentiale Consilium ad effectum pereductae Benignae Ordinationis Regiae, apud titulum Episcopum Jaurinensem sub hodierno necessaria disponeret, ita una eandem Civico huic Magistratui quoque pro sui, antelatorumque querulantium notitia, et respective in quantum Sphaeram etiam ejusdem respiceret, pro debita effectuatione hisce intimari. Datum ex Consilio Regio Locumtenentiali. Posonii die 29. Augusti Anno 1786 celebrato, Comes Paulus Balassa mpr, Josephus Aszalay mpr.

¹⁾ A magyar királyi helytartótanácsnak Győr város tanácsához e tárgyban intézett rendelete:

Prudentes ac Circumspecti!

Siquidem Sua Majestas Sacratissima Sub 1. Septembris a. c. et Numero 10875. horsum elargito Benigno Rescripto mediante, omnibus hoc in Regno Hungariae partibus eidem adnexis Augustanae et Helveticae Confessioni addictis, privato Suae Religionis Exercitio gaudentibus Asseclis funera sua cum Cantu peragendi Facultatem clementer concedere dignata fuisset.

Noverit proinde Civicus hic Magistratus praeductam Benignam Suae Majestatis Sacratissimae Resolutionem pro Omnium et Singulorum Notitia et directione, in gremio sui publicam facere. Datum ex Consilio Regio Locumtenentiali Hungarico Budae die 13. Septembris 1785. celebrato. Benevoli C. Antonius Jankovics mpr. Joannes Michalkovics mpr. —

de az iskolatartásra elégtelen leány s fiókegyházai köteleztettek továbbra is gyermekeiket a római katolikusok iskolájában, s azok rendszere szerint oktattatni, — fölmentetvén még is a római katolikus iskolamesterek tartásától. ¹⁾ —

Koránt sem volt egyházunk ily szerencsés anyagi állása biztosításában; mert a városi hatóság ellen-szenve keresve kereste az alkalmat, hogy megkezdett jogbitorlásait folytathassa.

1788-ban a gyülekezet birtokában volt, s szépen jövedelmezett kávéház bezáratását rendelé el, — s daczára a sérelem ellen benyújtott tiltakozásnak, határozatától csupán akkor állt el, midőn egyházközségünk részéről a jogélvezetért megszabott évi adó szerződésileg is köteleztetett. ²⁾ —

¹⁾ 1786. martius 3-kán küldetett városunk hatóságához 28427. szám alatt egy helytartósági rendelet Budáról, melynek bevezetése így hangzik: *Si quidem Altissima Suae Majestatis Mens eo intenta esset, ut Scholae in Regno hocce Hungariae cumprimis autem Nationales stabili quodam fundamento nixae debite regulentur, idque ratione Scholarum etiam Nationalium A catholicis quoque concessarum aut concedendarum observetur; hinc Civico huic Magistratui sequentia de Benigno Jussu Regio intimanda habet Consilium hoc Locumtenentiale Regium:*

E rendelet 1, 2, 5, 7 pontjaiban megállapíttatik a protestansok iskolajoga, — de ugyanezen rendeletben egy főséges eszme, a nemzeti iskolának államköltségen leendő felállítása is szabatosan meghatároztatik, — s ha e felvilágosult fejedelem oly korán sirba nem száll, a nevelésügy honunkban ma alkalmasint más alak- s színezettel bírna! —

²⁾ A szerződés, mely a hosszas s ingerült vitának véget vetett ez:

Alább megírt Győri helv. Confession levő gyülekezet előljárói adjuk tudtára a kiknek illik, hogy minekutánna azon házat, melyben Langh Mihály Purgeri kávéfőző azon alkalmatossággal, midőn tudnillik az Vörös Ökör Vendégfogadóját hozzá tartozandó épületekkel együtt, melyek között azon ház is comprehendáltatott Oratoriumunknak, és szükséges épületeknek Nemes Matkovics Uraktól vettünk, kávé árult, és ilyen végre tőlök árendában, és azután is tőlünk is hasonló móddal eddig birt, de a Nemes Magistratus annakutánna kérdésbe vett, és azt ugymint különös minket nem

1789. év tavaszán egy szép reggel, egyházlakunk hátsó kapuja előtt, a szabad tér keleti szögletén építész, kőmivesek s napszámosok sűrögtek, méregetvén a helyiség szélét és hosszát, rendezvén a szállított anyagot, kijelölvén, sőt tüstént ásni is kezdvén az alapot, melyre egy kamarai emeletes épület terveztetett. — A meglepetés komoly perceiben nem állván előljáróságunk hatalmában egyéb a tiltakozásnál, tiltakozott,¹⁾

illethező polgári Beneficiumot considerálván, több ízben tett Magistratualis végzése szerint bezártni kívánta, most ujabban ugyan kávéfőző Jussal bíró Polgár Stockman Györgynek árendába kiadni kívánnuk, hogy tovább a Nemes Magistratus által ebben ne hátráltassunk, előbb ugyan a Felséges Helytartó Tanácshoz folyamodtunk, annakutánna pedig a Nemes Magistratushoz, onnét sub dato 11. februarii 1791 érkezett, s a dolognak békességes elintézését kívánó Parancsolatnak utasítása szerint a Nemes Magistratussal oly végezésre léptünk, hogy valamint mi magunknak semmi kávéfőző Just nem tulajdonítunk, nem is tulajdoníthatunk, és ennek bizonyosságául esztendőnként a Nemes Városi Cameralis Cassába 10 Rforintokat fizetni ajánlottunk; ugy ellenben a Nemes Magistratus azt a házat Stockman Györgynek vagy más kávéfőző Polgárnak husz egymás után következő esztendőig a 24. praesentis számlálván, vagy meddig azután is a Nemes Magistratus általunk akkor leendő kérésünkre megengedni fogja, tőlünk árendában bírni nem ellenzi, — hogy ha pedig a gyülekezet azon házat akármikor más haszonra fordítani fogja, akkor ezen fizetés is azonnal önként elmaradjon. Melyet a mint mi kezünk aláírásával bizonyítunk, ugy a Nemes Magistratus ebben való megegyezéséről nekünk hiteles Tanubizonyyságot kiadni tartozik. Györött die 16. aprilis 1791. Pázmándy József, Tek. Nemes Győr Vármegyének Tábla Birája és a fellyebb irt Helv. Confession levő gyülekezetnek Inspector a mpr. Ugyanezen gyülekezet Kántora Nagy János mpr, Öregebb Kardszag Ferencz ezen Ecclesiának Perceptor a mpr.

E szerződés Szabad kir. Győrvárosa tisztí karának 1791. april 29. tartott ülésében felolvastatván egyhangulag elfogadtatott, — miről az illető gyülekezet előljárósága azonnal értesítettvén, a szerződés teljesítésére felhivatott. —

¹⁾ Az ellenmondás szórúl szóra ez:

Sacra Caesareo Regia Majestas amplissimo Magistratui Civitatis Jau-riensis benigne mandando, quatenus in ponderatione salis occupantibus Dominis officialibus pro eorundem aedificiis fundum idoneum amplissimus Magistratus assignaret; neutiquam benignum mandatum Sacro Caesareae Re-

azonban az építés gyorsan haladt. A tiltakozás nem használván, Pázmándy József a gyülekezet első gondnoka 1789. ápril 20-kán Szentgály József kamarai igazgatóhoz, majd a városi ¹⁾ s megyei hatósághoz intézett nyilatkozatában ismételve tiltakozott e merész s a tulajdon szentségét megtapodó tény ellen siker nélkül, s az építkezés még gyorsabban haladt. Összefoglalván azért a kávéházi s a jogtalan építkezési sérelmeket, megszüntetésökért a fejedelemhez folyamodott. De mielőtt a baj orvosoltatott, József a protestans egyház irányában magát halhatlanított kormányzó kora sirba szállt. —

Fenáll hát az épület jelenleg is, mint gyászos emléke a mult században dívott türelem s ököljognak. Adja az ég! derüljön honunk- s városunkra egy boldog kor, s az utódok pirulva apáik botlásain, eszközjék, hogy a nemesebb izlést s a birtokjogot annyira sértő emlék eltűnjék, mint egykor Sodoma az Ur haragja miatt; s nyújtsanak reményt számban s erő-

giae Majestatis ita sonat, ut cum damno et praejudicio quovis tertii in effectum deducatur, sed ut adinveniatür modus hoc in passu sine damno alterius. Intentio autem amplissimi Magistratus, videre est, contra Jus naturae instituta esse, ubi nempe portam Parochialis Domus pro usu sane summe necessario ad memoriam hominum applicatam, de novo exstruendo aedificio cassare vellet. Ex quibus motivis haec omnia instituantur, Deus optimus, qui corda hominum scrutatur, optime novit; nos tamen solemniter protestamur contra institutum et factum amplissimi Magistratus, desuperque Testimoniales extradari petimus.

Beadatott a városhoz 1789. ápril 14.

¹⁾ A városi tanács a reform. előjáráságnak kellően indokolt tiltakozására egyszerűen így válaszolt: Nachdem alle die durch gedacht Helvetische Gemeinde aufgeführte Gründe nicht hinlänglich seynd, den von Seiten dieses Stadts Magistrates gefassten Ratschluss abzuändern, daher wird die bitende Gemeinde von ihren Gesuche gänzlich abgewiesen. Gegeben aus dem Rath der Königl. Freystadt Raab den 29-sten April 1789. Durch Franz Schopf Ober Notär mpr.

ben is gyarapodó egyházunknak, hogy roskatag s majd egykor a kor- s vallásszabadságunk igényei szerint átalakítandó s hihetőleg diszes toronynyal ellátandó temploma, ily üdves intézkedés folytán szép kilátást nyerend. —

Józsefet a trónon testvére II. Leopold váltotta fel 1790. Elfásulva ekkor már nemzetünk a kormány- s közgeinek nemzetiségünk megsemmítésére irányzott százados törekvései- s nyiltan bevallott céljai miatt, kevés jót reménylt az új fejedelemtől, annál többet a protestans hitfelekezet. Ismerte ez Leopoldot, már mint toskánai herceget, s a Tamburini páduai hittanár előnöklete alatt tartott pistojai — 1786. — zsinatból ismerte, ¹⁾ — mely fejedelmi sugallat nyomán, a hierarchia eltörlése- s egyetemes egyházreform mellett nyilatkozott. — És reményében nem is csalatkozott. A nagy szellemű kormányjelölt szintoly magas lélek- s javítási szándokkal lépett honunk földére, s eltérve dicsőült testvére modorától, az országos törvények- s kölcsönös békekötések által szentesített nyilvános valósággyakorlattal ohajtá zaklatott eleink jogos kívánságait kielégíteni. De hatalmas párttal kellett küzdenie, s csak férfias komolyság- s nemes buzgalom által sikerült a haza terheiben osztozó protestans polgárokat a közös jogok s szabadalmak birtokába ismét visszahelyezni. —

Igy jött létre hosszas vajúdas, s ingerült küzdelem után 290 szavazattal 84 ellen az 1790/1. XXVI-k törvényczikk, mely azóta magyar protestans egyhá-

¹⁾ Handbuch der Kirchengeschichte von Ferd. Guericke Halle. 1838.

Kirchengeschichte von Dr. Karl Hase. Leipzig 1841. —

zunk legbiztosb közjogi alapját képezi. ¹⁾ S bár e tör-

¹⁾ Nevezett törvényezikk lényeges tartalma ez:

Minthogy a karok és rendek a köztük örökösén fenmaradandó őszhangzás és egyesség megalapítása végett igazságosnak ismerték, hogy a valás ügye csupán Magyarország határán belől az 1608. és 1647. évekbeni törvényes állásra tétessék vissza, és hogy következőleg az evangelicus, mind ágostai, mind helvét hitvallást követő ország lakosaira nézve, visszaállított vallásuk szabad gyakorlatának örök alapjául vétessenek és megújíttassanak a bécsi békekötésnek koronázás előtti 1608. évi országgyűlés első cikkelyében idézett és törvénykönyvbe ígatott tartalmai, — hasonlóan az 1647. V. törvényezikkelybe betett linezi békekötései: ezért kegyelmesen hozzájárulván ő felsége — nem állván ellent az egyházi és némely katolikus világi uraknak ellenmondásai, sőt azok örökre érvénytelenítettven — határozatilik:

1. Hogy figyelembe nem vétetvén a későbbi rendeletek, törvényezikkek, kiváltságok, királyi válaszok és magyarázatok, ezentúl a vallásnak gyakorlata a templomok, tornyok, harangok, iskolák, temetők s temetkezés szabad használatával, úgy az ország báróinak, magnásoknak és nemeseknek, mint a szabad városoknak, és az ország minden karainak és rendjeinek, a maguk és a fiscus jószágaiban, a mezővárosokban és falukban szabadon hagyatilik.

2. Nyilvános vallásgyakorlat biztosítatik a magyarhoni protestansoknak a főnebbi pontban meghatározott módon, s e jogélvezet kiterjesztetik a leányegyházakra is, azon világos kikötés mellett, hogy az adózó nép erején túl ne terhelteessék.

3. Fölmentetnek a protestans mesteremberek, valamint mások is a valláselveikkel ellenkező egyházi szertartások teljesítése alól. Nem kötelezhetők hát többé ily cselekvényekre, sem ezen cím alatt bármily adózásra.

4. A protestans egyház törvényes előljárói elnökleite alatt, előleges királyi engedély után, s a kormány által felügyeleti jogánál fogva kinevezendő biztosa jelenlétében, bármily egyházi gyűlést tarthat belügyei rendezése végett.

5. Királyi belecgyezés után szabadságában fog állani a protestans egyháznak, új s bármily rangú iskolákat állítani, azokat rendszer- s tanítókkal ellátni, — magasb osztályú tanulóit ünnepi s egyéb jótétemény élvezésére egyes gyülekezetek- s jóltevőkhöz kiküldeni, — végül vallásos iránnyú könyveit saját könyvvizsgálói felügyelete alatt nyomatni.

6. Fölmentetnek a protestansok minden, a katolikus lelkésznek, iskolatanítónak, vagy más egyház szolgáinak eddig szokásban volt fizetési tehertől.

7. Megengedettetik a protestans lelkészeknek a bebörtönzött rabokat

vénycikkben sem a békekötések valódi értelme kifejezve, sem az egyenjogúság elve meghatározva nincs: féltékenységből-e vagy inkább csak a szokásos gyakorlat nyomán, 1791. február 8-kán a tanácssterem asz-

látogatni, sőt azokat a vesztőhelyre is kikísérni, de ott a néphez intő beszédet tartani nem, — erre kizárólag a katolikus papság levén feljogosítva.

8. Hivatalképeseknek nyilváníttatnak hazaszerte, és pedig a kedvezményenyl, hogy

9. az országos eskü ezen záradékára nézve: „*A boldogságos szűz máriára, Istennek szentjeire*“ menteseknek nyilváníttatnak.

10. Minden néven nevezhető egyházi alapítványaik választott hitsorsosaik által kezeltessenek, épen hagyatván a kormány felügyeleti joga ezekre nézve is.

11. Házassági ügyeik saját egyházi tanácsaik előtt ítéltesse el, — de az elvek, melyek szerint e tanácsok itélni fognak, felügyelet s megerősítés végett a kormánynak bemutatassanak.

12. A templomok s paplakok erőszakos elfoglalói az 1647. XIV. törvéncikkben megállapított 600 forint bírságot fizetendik.

13. A katolikus egyháztagnak a protestans hitre áttérése mindannyiszor ő felségének bejelentendő.

14. Mindezen jogok, horvát-, tót- s dalmátország mellőztével, csupán a magyarországi protestansoknak biztosíttatnak, — ha pedig valakinek közölők az érintett társországban jogos keresete vagy birtokigénye lenne, ő felségtől kárpótlásra számolhat.

15. Minden vegyes házasság katolikus lelkész előtt kötendő, — s az ily házasságból születendő gyermekek, ha az apa katolikus, mindnyájan annak vallásában nevelendők, ha pedig az apa protestans, akkor áll a szabály: nem a nemet követi.

16. Az ily vegyes házassági perek szent szék elé tartoznak, mivel itt szentségről van szó.

17. A katolikusoknak most szokásban levő ünnepeit külsőleg, a közbotrány eltávoztatása végett, s nem magánykörben, az ágostai s helvét hitvallást követőknek is meg kell tartaniok, azon hozzátétellel, hogy a földesuraknak s gazdáknak tiltatik alattvalóikat vagy szolgálkait akár katolikusok vagy evangélikusok legyenek, az ünnepek s szertartások, s áhítatosságok megtartásában akadályozni. — Vallásmozgalmak Magyarországon. Irta gróf Majláth János. Első kötet. Első füzet 76. s köv. lapok. Harminczkét okok, melyeket azon világi katolikusok, kik 1790. 30. Novemberben a kalocsai érseknél tartott gyülekezet végzésére reá nem állottak, kinek ki- nek ítélete alá terjesztettek, 1790-k esztendőnek XII-k havában.

talára ez ellenmondást tette le a bibornok primás: *Mi Batthyányi József bibornok, esztergomi érsek s a t. Sajat nevünkben s Magyarország és az ahhoz kapcsolt részek egyetemes papságának nevében és személyeiért, ünnepélyes tiltakozás és ellenszólás módjával, nyíltan, közönségesen, és világosan fölfedezzük és kinyilatkoztatjuk, hogy midőn a jelen, ő cs. kir. felsége legkegyelmesebb urunk által, Magyarország és az ahhoz kapcsolt részek összes rendeinak, szabad királyi és fő Buda városba, a közelebbi múlt 1790-ki év Pünkösdi utáni második vassárnapjára eső június 6-ára összehítt, s később szabad királyi Pozsony városba áttett országgyűlésen, más országgyűlési tárgyalások között az ágostai és helvécziai hitvallású vallások ügye ismét előkerült; mivel a múlt időkben ezen hitvallások ügyének országgyűlési tárgyalás alá vételével az ország primásai az esztergomi érsekek, s Magyarország és az ahhoz kapcsolt részek többi papsága ezen tárgyalásokban s lehető határozatokban soha egyébként részt nem vettek, csak és amennyiben azt az ő katholika vallás, s az egyházi jogok és szabadságok megsértése nélkül tehették, sőt minden összes és egyes kötésnek és cikknek, melyek bárminő módon és bármely szóval ellentétben állottak a katholika vallással, s annak jogaival és szabadságaival, és megsértést okoztak azoknak, minden záradékukban, pontjokban és részökben teljesen és mindenkép ellene mondtak és szólaltak: azért elődeink ezen dicséretes példája által vezérelve, s pástori hivatalunk által is kötelezve, nehogy hallgatásunk által valamiben megegyezni látszassunk, mi is saját nevünkben, s Magyarország és az ahhoz kapcsolt részek egyetemes papságának nevében és személyeiért, a nevezett ágostai és helvécziai hitvallások ügyében eddig tartott vagy ezentúl tartandó tárgyalásoknak, s a jelen or-*

szágygyülésen netalán alkotandó törvényczikknek, mely a katholika vallásra, s az egyházi jogokra és szabadalmakra bárminő módon, és bármely szóval jogsérelmes lenne, az ország összes rendei előtt, nyíltan, közönségesen és világosan ellenmondunk és ellenszólunk; ezen ellenmondásunkat és tiltakozásunkat a velünk egyetértő világi katolikus urakra is kiterjesztvén, s egyuttal ki nyilatkoztatván, hogy azon eddigi tárgyalásokban és határozásokban mi és Magyarország, s az ahhoz kapcsolt részek papságából mindenki nem máskép vettünk részt, vagy az ezentúliakban vehetünk s akarunk részt venni, csak és amennyiben azok a katholika vallásra, s az egyházi jogokra és szabadalmakra sérelmesek nem volnának; s a jelen országgyűlés törvényeinek aláírásából bármely szín és ürügy alatt a papság megegyezését a vallásügyi törvényben következtetni nem akarjuk. Egerszermind kérvén, hogy nekünk, Magyarország és az ahhoz hapcsolt részek egyetemes papságának, mindnyájunk nagyobb biztosítására, és a szent katholika vallás védelmére, erről bizonyítvány adassék ki. Kelt Pozsonyban, február 8-kán az ur 1791-ik évében. Batthyányi József bibornok, Magyarország primása saját és az egész papság nevében (p h) Kondé Miklós kattarói püspök, esztergomi kanonok, s ő eminentiájának esztergomi főhelytartója. ¹⁾ —

Nehéz harcztot vívhatott Batthyányiban ész és a szív, mig magát ez ellenmondás benyujtására elhatározta; de mint látjuk, győzött az ész, s a hivatal szigora a legjobb szív sugallatát is elfojtá. —

¹⁾ Az 1790/1-ki XXVI-ki vallásügyi törvény keletkezésének történelme. Közjogi észrevételekkel a bécsi és linczi békekötések alapján. Irta Iri-nyi József. Pest 1857. 149. lap.

Azért tesszük e megjegyzést, mert Batthyányi a türelem, nemes szív s jóakarat magasztos példánya volt, s mint ilyennek emléke áldásban is maradand közöttünk. — Hát nem a legnemesb szívet tanusította-e a türelmi parancs kihirdetésekor, mint ezt főnebb már érintettük? Hát nem a türelem lelke nyilatkozott-e ajkain, midőn az 1790/1. XXVI-k törvényezikk végtárgyalásakor így végző előadását: *„arra fordítsuk minden igyekezetünket, tettel, szóval és példával, hogy az ellenmondás alapja és oka magában megszűnjék, és így annak használatára soha se legyen szükség; soha se keljen fel egymás ellen, ámbár különböző vallásúak és érzelmiük, egyik rend a másik ellen, s a községek és egyének boszantásokra és szidalmakra ne ragadtassanak; a kedélyek annyira ohajtott nyugalalmát nem érhetjük el biztosabban, mint ha mindenkinek megadjuk a magáét; ha ágostai és helvécziai hitvallású polgártársainkat, kik a polgári jogok és rokonság által ugy is hozzánk vannak csatolva, ámbár vallási véleményben tőlünk különböznek, az örök béke és egyesség végett, királyi rendelet által kapott legszabadabb vallási gyakorlatukban, valódi és őszinte szeretettel, mely nem verseng, senkinek sem irigye, szemléljük, s tőlök ugyanazon őszinte szeretet viszonozását várjuk.“* ¹⁾ Nem a béke s jóakarat szelleme vezérelte-e e nagy férfit mindazon intézkedéseiben, melyek által meggátolni ohajtá, hogy ama szerencsétlen budai zsinatnak a protestans papság lealacsonyítására irányzott határozatai fejedelmi szentesítést nem nyerhettek? ²⁾

¹⁾ Az 1790/1-ki XXVI-ki vallásügyi törvény kezekezésének történelme. Közjogi észrevételekkel a bécsi és linzi békekötések alapján. Irta Irinyi József. Pest 1857. 154. lap.

²⁾ Egyházi Almanak MDCCCLII-k évre. A hely. vallástörtélt tartó du-

E törvényes alapra az 1790/1. XXVI. törvény-czikkre támaszkodva, ohajtá serdülő egyházközségünk is belügyeit rendezni, s a hatalmában állott eszközökkel erejét növelni, s az elfoglalt tért szilárdítani. De ohajtása ismét hatalmas ellenszegülésre talált úgy a városi hatóság, mint egyes helységek- s testületeknél.

Érezvén felekezetünk, hogy protestans egyházunkban nem a hivatal kölcsönöz fényt s tekintélyt az egyénnek, hanem megfordítva: fő figyelmét hivatalnokai becsületes, s az érdemet némileg jutalmazó díjazására törekedett fordítani. De azonnal belátta, hogy az anyagi erő legdúsabb forrása a hívek tömegében rejlik: azért a létszám növelésén dolgozott, s mily sikerrel? A protestans ifjú czéhbe fölvétele vagy egyenesen megtagadtatott, vagy roppant áldozattal lőn elérhető. Ha hitfeleink közül bárki Révfalu vagy Sziget helységekben ház vagy földbirtokot akart szerezni, célját csak úgy érhetette el, ha a hatóság előtt kiállított térítvényben elébb kötelezte magát a római katolika egyház fentartásához évenkénti arányos fizetéssel járulni. — Szigetben többszöri kérelem után sem jelöltetvén ki temetkezési hely, az ottani protestans lakos kénytelenítettett halottját az újvárosi igen távol eső temetőbe vitetni, és ott, kimerjem-e azon sötét idő szégyenére mondani, halottaink fejfái csúfosan kivágtattak. ¹⁾ — A városi hivataloskodás útja, bármily

namelléki egyházkerület részéről szerkeztette Polgár Mihály egyházkerületi főjegyző. Kecskemét. 244. lap.

¹⁾ Jelöltetett ugyan több ízben temetkezési hely szigeti hitfeleink számára, de azt elfogadni nem lehetett; mert ingovány, s oly földre eső hely volt, hova rendesen az elesett, vagy ragályban elhullott barmokat szokták elásni. Végre 1809-ben a szelid lelkű s valódi keresztyén jellemű Wilt megyéspüspök, s nevezett helység földesura a köztemető használatára jogosítá fel őket, s e jogot jelenleg is békében, s minden háborítás nélkül élvezik.

tudományos műveltségű protestáns polgár előtt el volt zárva, — s egyházainknak a közpénztárból nyerendett segély iránti jogos kérelme egyszerűen visszautasítva. ¹⁾ —

De megszakítom e siralmas helyzet sötét rajzát, erősen hívén, hogy ennyi adat is elég annak igazolásául, miérthogy reformált népiünk száma ily mostoha körülmények közt nem szaporodhatott, s jólléte nagyobb virulásra nem fejlődhetett? — És megszakítom, nehogy a keserű visszaemlékezés, hullámlás vagy épen ingerültségbe hozza a kedélyeket. Borítsuk a feledés fátyolát a lefolyt század gyászos tetteire, s örüljünk lélekben, ha korunk e tekintetben is a multnak végetlenül felette áll. —

Vérszinben nyugodott le a XVIII. század utolsó napja, s a jelen század első reggelén is vészfellegek tornyosultak honunk láthatárán. A francia véres forradalom rohanó vizárként csapongván mindenfelé, ha-

¹⁾ A városi közpénztárból nyerendő segély jogosságát a Győri Közlöny 1866. folyamának 44. s 64. számaiban, mint szinte a Protestáns egyházi s iskolai lap ugyanazon évi folyamában megvitattván, — e helyütt elégnek tartunk annyit kijelenteni, hogy reform. egyházunk kezdetben még csak nem is álmodott a városi közpénztár igénybe vételéről, mit igazolni látszik azon nyilatkozata is, melyet fensőbb helyről érkezett felhívásra 1792. április 6-kán a városi hatóság előtt e szavakban fejezett ki: „*mindegyik felekezeti saját hívei áldozatából fedezze egyházi szükségzeit, a városi pénztár s egyéb közjövendelmek pedig kizárólag polgári, s így az összes lakosság érdekeit előmozdító célokra használtassanak*“, — s csak miután a nagy közönség e gondolatlan megbarátkozni nem tudott, sürgette az adó s lélekszám aránya szerint az őt jogosan megillető részlet megszüntetését. —

zánkat, különösen városunkat pusztítással fenyegette. — Bécs két ízben hajolt meg a corszikai harczos fegyverei előtt, s remegve nyujtá át a győztesnek hódolata jelvényeit. A fejedelem nehéz szívvel hagyá el székhelyét, honunkban keresve biztos menedéket. 1807. april 4-kén vonult keresztül városunkon, mely alkalommal magas látogatásával szerencsétlétvén egyházunkat is, kegyes leereszkedéssel váltott néhány szót híveinkkel. — Nem sokára a francziák hadi zászlóik lobogtak vidékünkön, mint a közelgő vész hírnökei, s a rettegett vész nem is maradt el. 1809. junius 13 kán délutáni 2 órakor, a Csanak s Szabadhegy közti síkon megdőrdült az első ágyú, s tiz napi véres harc után, városunk ellenség kezére került. Elvérzettek harczosaink, kifosztogatott lakosságunk, s ráadásúl még egyháztestületünköt is hadi adóban 730 forint követeltetett. ¹⁾ —

¹⁾ Folyamodott egyházunk ez ügyben pártfogásért a városi tanácshoz, saját egyházi fensőbbségéhez, a megye királyi biztosához s a megyei közöntséghez, s ez utolsókhoz intézett folyamodványát így végzi: „Mi Nagyméltóságú Gróf királyi kegyelmes biztos, s Tekintetes Karok és Rendek! ezen reánk kivetett Summának megfizetésére épen tehetetlenek vagyunk. Nekünk semmi egyéb Fundusunk a Templomunknál, Parochialis házunknál és Oskolánkknál nincsen. Kiadjuk ugyan még most némely szobáinkat arendába, minthogy a sok itteni viszontagságaink után, a mostani nagy drágaságban egynél több oskolai tanítót most még nem tarthatunk: de az ezekből bejövő pénz csak az esztendei szükséges reparatiókra sem elég. Nagyobb része a szükséges reparatióknak is, a magunk erszényéből telik ki; a Tiszteletes Predikátorunkat és oskolatanítónkat pedig egészen magunk fizetjük. Ha azért az Ekklesiánkra kivetett 730 forintokat megadni köteleztethetnénk, csak egymásra kellenék azt kivetnünk: ugyde e nélkül is egyenként mindnyájan, elég érezhetőleg levén az adóval terheltetve, kétszeresen kellenék így fizetnünk, úgy is mint adózóknak, úgy is mint hallgatóknak. Azonban az Ujvárosi Szent József és Szentháromság Templomaira is — mely utolsót mi építettük — semmi sincsen kivette, noha azok szép jövedelmeket hoznak be. Az ország törvénye se kíván az eféle szegény gyülekezettől, mint

A baj nem jár magánosan. 1811-ben a pénz egy ötödrésznyi értékre szállíttatván le, a háború által különben is kipusztított népünk insége még magasb fok-ra hágott. — Romboló hatással lőn e csapás zsenge egyházunk pénzerejére is annyira, hogy hivatalnokai kötelezett díjazását alig birhatta meg. S hogy a szenvedés kelyhe színig teljék, ennyi inség után bekövetkezett a drágaság, az irás szerint: *eltörött a kenyér botja*, ¹⁾ — s az éhhalál csattogtatva szárnyait, itt és amott rémalakban mutatkozott. --

Uram tarts meg, mert elveszünk! így sohajtott fel magányban éhező népünk a csüggeteg apostolokkal, ²⁾ — *Jaj nekünk most, mert az Ur egyik bánatunkra más bánatot adott; — elfáradtunk fohászkodásinkban, s nyugalmat nem találunk*, ³⁾ a lelki fájdalom s bűnbánat e szívből fakadó szózata hangzott a keresztyén templomokban. —

Nagyszerű s csaknem páratlan ennyi nyomor, ennyi inség egy nemzet életében, s alig egy évtized fo-

a mienk semmi adót; kérjük hát alázatosan Excellentiádat s a Tekintetes Karokat és Rendeket, méltóztassanak a reánk — nem tudjuk micsoda okból — kivetett 730 forintokból álló terhes adónak fizetése alól bennünket kegyelmesen felszabadítani. Mely kegyelemért és hathatós pártfogásért tartozó háladatos tisztelettel lenni meg nem szününk. Excellentiának és a Tekintetes Karok és Rendeknek alázatos engedelmességű szolgálói a Nagygyőri reformáta Ekklésia közönségesen⁴⁾.

E folyamodvány 1810-ben intéztetett a megyei királyi biztoshoz Nagyméltóságú gróf Szápáry Józsefhez, valószínűleg nem sokára annak kinevezése után, mi is a megyei közönségnek, 1810. Pümköst hava 7-k napján tartott nagygyűlésben adatott tudtára. — Lett-e ohajtott eredmény? nem tudjuk, de sejtjük, miután az egyház számadásaiban semmi nyomát nem találjuk annak, hogy a követelt összeg valahol kiadásba vezetett volna. —

¹⁾ Ezékiel IV: 16.

²⁾ Máté VIII: 25.

³⁾ Jerémiás XLV: 3.

lyama alatt! És népünk túrt, mert érezte, *hogy javára válik, ha az Ur öt megalázza.* ¹⁾ — Túrt s keresztyéni lélekkel túrt, mert hitte, *hogy az Ur siralmát örömmre változtatja,* ²⁾ — s hite nem szégyenült meg. Kipusztult ugyan csaknem mindenéből, s szegénynyé lőn, mint vihar után a letarolt mező, de anyagi súlyedését sokszorosan kárpótolta ama szellemi ébredés, testvéri viszony s keresztyéni türelem, mely épen a nyomor súlya alatt, annyi kül- s belviszályok közt fogamzván meg minden becsületes honfi keblében, néhány rövid év múlva már izletes gyümölcsöket termett polgári s egyházi életünkben. Igenis, az egymás ellen ingerült népfajok a magyar nemzetiség védpajza alá menekültek; a néposztályok közti válaszfalak bomladozván, a polgár jobbját nyújtá társának a kibékülésre; s a szeretet szelíd nemtője, jobbában a béke olajágával, elnémítá a vallásgúnyolókat, s szívében az egykori gyűlölet helyébe a türelem termékeny magvát hinté el, hogy így a gyakorlat által igazoltassék imez apostoli axioma: *nincs többé köztünk sem zsidó, sem görög, sem szolga, sem szabados, mert mi mindnyáján egyek vagyunk a Krisztusban,* ³⁾ — s e megczáfolhatlan állítás nyomán az egy akol és pásztor főnemes eszméje, az évek hosszú sorában egykor testté válhassék.

E szellemi átalakulás diadalát néhány hónap alatt két izben hirdeté győri reform. egyházunk, — először 1817. november 30-kán a reformatio harmadik száza-

¹⁾ Zsoltár CXIX: 71.

²⁾ Jerémiás siralmi III. 32, 33.

³⁾ Galat. III: 28.

dos ünnepén, ¹⁾ — másodszor a komolysága mellett

¹⁾ Háromszor ülte meg hát honunk protestans lakossága a reformatio százados ünnepét, ugymint 1617, 1717, s 1817-ben.

Nagyszerű volt az első emlékünnap 1617-ben, mert úgy a királyhágón túl mint szinte innen is a négy folyam partjain számos protestans templom díszlett, s ezekben íhletett egyházi szónokok buzdíták a népet az írás ezen szavaival: *valatok hajdan sötétség, mostan pedig világosság az urban, azért mint világosság fiai úgy járjatok*. Igenis számos protestans egyház létezett ekkor magyar- és erdélyhonban, miután lett dolog az, hogy 1560—1650, az itt elősorolandó családok mindnyáján protestansok voltak ugymint: Alagi, Althán, Apafi, Ártándi, Azary, Balassa, Balázsfi, Bánfy, Barkóczi, Barcsai, Batory, Battyáni, Bebek, Béli, Beniczky, Berényi, Bethlen, Bodó, Bornemisza, Boeskey, Csáki, Csapi, Czaholi, Czobor, Daróczy, Dersfy, Devéki, Dobó, Drágfi, Eszterházy, Ezechi, Fancsy, Fehértói, Forgács, Frangepán, Gálffy, Géczy, Gyulai, Gyulafi, György brandenburgi marchio, Hagymási, Haller, Homonnai, Horváth, Illésházy, Imrefi, Kálnai, Kanizsai, Károlyi, Kapi, Kapronczai, Kemény, Kendi, Kerecsényi, Kollonics, Kovasóczy, Ladányi, Lengyel, Listhy, Lónyai, Lorántfi, Losonczy, Magócsi, Máriási, Massai, Majláth, Macskásy, Mérey, Nadányi, Nádasdy, Nyakazó, Nyári, Némethi, Orbai, Országh, Ostfy, Ostrozith, Paczóth, Pálffy, Palocsai, Pálóczy, Pempflinger, Perényi, Pernyeszi, Petneházi, Petróczy, Petrovics, Prépostváry, Prinyi, Rákóczy, Rhédey, Révai, Ruber báró, Salm gróf, Sárkány, Sárkózy, Sombor, Somi, Soós, Sulyok, Swendi, Székely, Szentiványi, Szécsi, Szirmay, Szunyogh, Telegdy, Teleky, Thurzó, Tököly, Török, Ungnad, Ujfalusy, Zápolya, Zay, Zoltai, Zólyomi, Zrinyi, Jakusith, Valikai, Várdai, Vizkelety s a t.

A fő- és köznemeselek példáját követte a nép, mely azonban a reform. vallás iránt tanúsított különös rokonszenvet, mint ezt Klein Samu evang. író ekkép érinti: *a tiszamelléki s tiszántúli, valamint a dunamelléki egyházak nagyobb részint a reform. vallásra tértek, valamint a dunán inneni királyi városok és vármegyék is, úgy hogy csak kevesen maradtak meg az evang. valláson, — vagy világosabban: az országban levő németek és tótok az evang. vallásban maradtak, a született magyarok pedig a reform. vallást vették be, —* innen a magyar vallás napjainkban is egyértelmű ezzel: reform. vallás.

Erdélyben is mily hódításokat tett a reform. vallás, onnan kimagyarítható, hogy Apafy Mihály tizennegyedik volt azon fejedelmek sorában, kik a XVI. és XVII. századokban egymást felváltva erdély ügyeit vezették.

A protestantismusnak ily tekintélyre emelkedését tanúsítja Kazy Ferencz jézsuíta is mondván: *az egész Magyarhonban minden város, az egy Nagyszombat kivételével, Calvin és Luther hitelveivel van meg-*

is fényes ünnepen, melyet 1818. július 1-jén a halottak porai felett ült meg. —

Ekkor ugyanis a hatóságilag kijelölt, s a többi hitfelekezetek által már elébb fölszentelt újvárosi köztemetőt avatá fel szertartásos ünnepélylyel. — Megnyitá az ünnepélyt a pápai reform. főiskolai énekkar, s megható énekének ezen szavai: *„Itt a békeesség angyala öszveköti poraink, itt nem czivódunk egymással, szívszaggató támadással, s poraink ölelgetik azokat is, kik gyűlöltek“*, a könyvek záporát fakaszták a vegyes számú hallgatók szemeikben. — Ekkor az egyház mézajkú hitszónoka lépett az új sír partjára, melybe épen a gyülekezet hű gondnoka Varjasi Ferencz vala sülyesztendő, s remegő karjait égre emelvén, hálát mondott a seregek urának a század felvilágosultsága, a vallásos fogalmak- s eszmék tisztulásaért, — s majd áldást kérve Istentől az ott porlandó tetemekre, áldást a hazára, s a testvéri viszony felvirulására, az ünnepélyt egy bús dallamú gyászének fejezé be. —

Nagyszerű volt e jelenet. Az ihletettség nyomai

mételyezve, s mint ilyen új szertartásokkal tiszteli az istent; a falvak és városok ugyanazon métely és mámorban sínylenek, — katonaszedéskor csaknem minden njoncz calvinisták és lutheranusokból telik ki. A magyar és erdélyországi protestans ecclesiák története. Készítette Tóth Ferencz a reformatusok pápai collegiumában Theológiát tanító Professor. 1 darab 61—114. lap. Komárom. 1808.

Nem ily fényes volt a reformatio második emlékünnepe, mert a ke-serű visszaemlékezés egy hosszú század kinszenvedésire, s a folytonos nyomatás megszakítja az ünneplők örömeinek s mintegy kényszeríté őket, hogy mint egykor a sülyedéshez közellevő apostolok, ők is égre emelt szemekkel így sohajtsanak. *Uram! tarts meg, mert elveszünk.* —

Az utolsó emlékünnepen úgy tüntek fel protestans apáink, mint a csaták hevében megfogyott, de meg nem tört harcziak, vagy mint a ten-geri viharból szerencsésen menekült hajós nép: reménytelt szívvel egy szebb jövő iránt, vajha több mint félszázadon keresztül ápolt reménye az apáknak fiaik, vagy legalább unokáikban megvalósuljon!

látszottak minden arczon, s a nép, mely eddig a más hitfelekezet tagjaiban ellenséget látott, ma szent fogadás, ellágyult szív- s érzelemmel hagyá el a halottak néma honát. Csak egyetlen volt a nagy tömegben, ki vérző szívvel távozott. E volt Maár Péter, az egyházi vagyon kezelőit árgusszemekkel kísérő, a visszaélés-eket nyíltan megrovó, s e férfias bátorságáért a gyülekezet azon jellemtelen tagjai által, kik a zavarosban halászni, s a közönség zsírján felgazdagodni szerettek, méltatlanul bántalmazott, s egyházi felsőbbbségétől is kellő időben elégtételt nem nyert, mívelt lelkű, szep-lőtlen jellemű lelkipásztor. —

Tiszta lelkének zokon esett azoktól szenvedni méltatlanságot, kiknek lelki üdveért oly örömet ál-doza vagyonát s életét, — kereste hát a nyughelyet, hol az élet fáradalmai után csendesen elpihenend. De neki még élni kellett, hogy megérje a gonoszok bu-kását, s az igazság győzelmét. Mi be is következett. Ekkor lelki betegünk szabadabban kezdett ugyan lé-legzeni, de a szív gyökerein rágó féreg, s a néma bá-nat sietteték kora hunytát, s 1823. július 14-kén az alig 53 éves férfiú sírba szállt, magával vivén a ke-serű tudatot, hogy a protestans lelkész fáradalmainak díja legtöbbszer gúny és rágalom, s bármily fényes érdemeinek jutalma vérző tövis!

Utóda Nagymadi Barthalos József elébb naszályi lelkész, hivatalos pályáját megkezdette 1824. martius 28-kán. —

Ha elzúgott a vihar, s a felkorbácsolt hullámok szokott medrökbe tértek, csendesen s bizton vezeti ha-jóját a kormányos czélja felé: egyházunk is annyi küz-delem s hányattatás, annyi kül- s belviszály után, or-szágos törvény oltalma, szelid s higgadt kedélyű lel-

kész vezetése alatt, legelőször is közjogi viszonyát, s testületi jogosultságát érvényre emelendő, e két életkérdésre ohajtott illetékes helyről határozott választ nyerni: *igényelheti-e az egyház mint testület, hogy a városi közpénztárból a római katolika egyházzal aránylag ő is részesíttessék?* — továbbá: *igényelheti-e joggal azt is, hogy hívei közül a szellemileg kellő mérvben képzett egyének valahára annyi küzdelem s mellőztetés után, a városnál mint tisztviselők alkalmaztassanak?* s a tagadó válasznak csakhamar birtokába jutott. Ugyanis a városi hatóság nem késett az evangélika egyháznak még 1822. majus 14-kén a királyi helytartótanácsnál közpénztárbéli illetékét sürgető kérvénye czáfolatául, egy terjedelmes iratban a város kegyuri joga, s ebből a római katolikusok irányában önként folyó kötelezettsége mellett védőleg lépni fel. Elismeri ugyan védiratában, hogy a római katolikusok egyházi személynézet, különösen pedig rajz és elemi iskoláik fenntartására a közpénztárból évenként jelentékeny összeg vétetik igénybe, — de erősen hangsúlyozza amaz érvet, miszerint e kiadás a közönség érdekében történik, *szabadságában állván a protestans szülőknek iskolaképes gyermekeiket a nevezett intézetekbe küldeni!* Kisé túlcsigázott, s nem a legügyesebb logikával fűzött czáfolata végsoraiban nyíltan s ünnepélyesen kijelenti, hogy a különféle oldalról igénybe vett pénztár sokkal inkább kimeríttetik, semhogy az a protestans egyházi s iskolai szükségletek fedezésére bármily csekély részt is juttathatna. ¹⁾

¹⁾ A segély megtagadásakor hivatkozni szokott a városi tanács mindannyiszor a fejedelmi leiratra, mely így hangzik: *A benigna Resolutione Regia* ddto 28. Martii anni 1809. Nro. 6270. *civico huic Magistratui in eo intimata: quod instantes Communitates a parietate aliarum Civitatum e Cassa*

A kutató ész előtt semmi sem maradhat titokban. Ez az oka, hogy a reformált egyház nyomába jött ama kérvénynek is, melyben a városi tanács 1823-ban a senatorok díja fölemeléseért folyamodott a királyi helytartótanácsához, és pedig a kormány előtt ama nagy horderővel bíró indokot használva, hogy e javítást az adózó nép újabb terhe nélkül, a pénztár jelen kedvező helyzete eléggé megbirja. Felhasználta egyházunk az alkalmat, s a legfelsőbb helyre indított esdő sorai-ban leleplezván minden kimélet nélkül a tanács eddigi részrehajló, türelmetlen s önző jellemét, e sokat hányatott ügy szigorú vizsgálatának a megyei hatóságra ruháztatását jobbágyi hódolattal kérte.

A birói szerepre kinevezett Györgyi Pál megyei első alispán s királyi tanácsos, megbízatása következtében, a reformált egyháznak ingerültség és fájdalom hangján emelt vád- és panasziratát a meghagyással tette át a városi tanácshoz 1824. november 2-kán, hogy a tényállást felderítő, s az ohajtott kiegyenlítést elősegítő válaszával mielőbb kész legyen. A válasz már december 29-kén kézbesítettett, de írmodora s néhány túlkemény kifejezése miatt sem az ingerültséget le nem csillapítá, sem merev tagadás s ellenmondással a bajt nem orvoslá, — s így az annyiszor sürgetett segély protestans hitfeleinktől ismételve megtagadtatott. ¹⁾

Domestica, velut alias destinationes habente, nihil participari quaeant, recedi non posse.

¹⁾ Állításunkat igazolják a választ kísérő levél ezen sorai: *Quoniam Recursus Communitatis Helveticae Confessionis, temerariam et iniuriosam subsumtionem involueret, hinc adaequatam et circumstantiali Relationem ex parte nostra adornatam praesentibus advolvendo, Magnificae Dominationi Vestrae ea cum obsequiosa requisitione praesentamus, quatenus eandem altissimo loco substernere dignaretur. —*

Néhány év múlva, nem tudjuk, felsőbb helyről érkezett utasítás, vagy csak önlelke jobb sugallata nyomán, ajánlt ugyan a nemes tanács hiveinknek valami igen csekély összeget, de azon világos föltét kikötése mellett, hogy a kegyadomány évenkénti kiadásaért mindannyiszor folyamodjanak. Mi természetesebb, minthogy azon erkölcsi testület, mely évtizedeken át országos törvények védpaizsa alatt, a jog és méltányosság mellett annyi kitartással küzdött, az ajánlt kegyelemfilléreket tiszteletteljesen visszautasította. —

Ez úgy folyamában meggyőződván hitsorsosink arról, hogy a városi tanácsnál többé sem igazságszolgáltatásra, sem méltánylatra nem számolhatnak: elhátározák a helyhatóság mellőztével egyenesen a fejedelemhez fordulni sérelmeik orvoslása végett. Így történt, hogy 1831. február 21-kén a helybeli két protestans egyház, kölcsönös eszmecsere után, együttesen folyamodott legfelsőbb helyre, *kellőleg képzett, s a városi közönség által folyvást mellőzött híveinek a városi hivatalokra leendő alkalmazásaért.*

A folyamodvány bevezető soraiban főlemlítván kérelmező hitsorsosink Sopron, Pozsony s Modor városokat, melyekben vegyes tisztikar vezet és pedig szép sikerrel a polgárság ügyeit, e jogos gyakorlat életbe léptetését sürgették annyival inkább:

Mert mellettök szólnak az 1608: XIII, 1609: XLIV, 1613: XL, s az 1790/1. XXVI-k törvényczikkek, melyekben rendeltetik, hogy a közhivatalok a Magyarhon iránt magokat jól érdemesített, és a törvény által megkívánt tulajdonokkal bíró honfiaknak adassanak, és pedig minden valláskülönbség nélkül.

Mert a tisztujtásra vonatkozó kormányrendeletek szinte e szellemben nyilatkoznak.

Mert a protestansok a város népességének $\frac{1}{3}$ -át képezik, — az adónak pedig — ezek kezei közt lévén a földbirtok legnagyobb része — több mint felét fizetik, — és

mert ők e kitüntetésre magokat a fejedelem és haza iránt a legvésezebb napokban is híven teljesített honpolgári tisztök által tetteleg érdemesíték.

A fejedelmi jóakarát, s a korszellem hangos követelése folytán a hivatali egyedáruság, szabadalom és kiváltság korhadt bástyái összeomolván, lassanként felnyitlak a zárt sorompók, — s a legközelebbi tisztujítás után erősen hisszük, hogy protestans hitfeleinknek e részben többé alig leend okuk a feljajdulásra, ugy legyen!

Megkisértvén ekkép egyházunk, a rendelkezése alatti eszközökkel testületi jogainak a polgári életben érvényt szerezni, nyugodtan fogott belügyei rendezéséhez is. Az idő viszontagságai által megrongált épületeit javitgatá, — hivatalnokai díját ereje s az idő kívánalma szerint főlebb emelé, — a rendes tanító mellé segédet, s az iskolaügy czélszerű vezetésére felügyelőket rendelt, szóval az anyagi s szellemi téren életjelt tanusított. —

E példára megpezsduilt egyesek lelkében is a valóságos érzet, a szép s jó iránti nemes vonzalom. Nem sokára mint futó tűz gyúlt fel a gyülekezeti tagok keblében egy közös vágy s ohajtás, melyet az 1835. február 3-kán tartott gyűlésen meleg szavakban fejezett ki Szentmihályi Ferencz presbyteriumunk Nestora, akkor a gyülekezetnek fáradhatlan s erélyes gondnoka, ünnepélyesen kijelentvén, hogy a közpénztár terhelése nélkül, egyenesen a hívek áldozatából készíttendő orgona árát félrészben saját erszényéből kész leend fe-

dezni. E nagylelkű ajánlat kedvesen fogadtatott, s a szíves ígéretet tett követvén, a 800 forintos díszes orgona nem sokára templomunk falai közt megzendült, — s azóta éneklésünk művészebb és szabatosb, s ajkink dicsérete elragadóbb. ¹⁾ —

1840 körül egy eszme, a simulás, tömörülés, s összeolvadás üdves eszméje kapott fel magyar protestans egyházunkban. Az eszme teremtője volt gróf Zay Károly az egyetemcs ágostai hitvallású egyház felügyelője.

Kellő ovatosság s körültekintő bölcsességgel fogott e férfit, több jelekkel szövetkezve, az unio eszméjének megvalósításához; mert még ekkor minden protestans élénken emlékezett azon surlódás, ingerültség, s egyenetlenségre, melyet századunk elején a Poroszthonban rögtönzött unio az egyházi életben előidézett. Zay hát és társai csak az uttörő s magvető nehézszerű vállalkoztak, átengedve az aratást s élvezetet a következő kor és nemzedéknek. S hogy munkájuk sikeres, számításuk biztos legyen, küzdterül az iskolát, harcosokul a tudomány barátait választák, kiknek hivatásul jelöltetett ki, egy szerény folyóirat hasábjain az ifjúságot e nagy eszme iránt lelkesíteni.²⁾

Győri reform. egyházunk örömmel üdvözölte a korszerű eszmét, s alkalmilag annak harcosai közé lépett. Ugyanis éppen ekkor heves és ingerült vita folyt egyházi gyűléseinken a dunántúli reform. egyházkerület Pápán létező főiskolájának sorsa felett; miután a nagy rész Révkomáromot, a kisebb rész Pápát, sőt

¹⁾ CL. zsoltár.

²⁾ A koronként megjelent folyóirat czíme ez: Nevelési emléklapok. Kiadja és szerkeszti Dr. Tavassy Lajos, a pesti protest. evang. tanodák igazgatótanára. Az első füzet megjelent 1846. januar 12.

voltak, kik Székesfehérvárt ohajtották annak jövőendő székhelyéül. Gyülekezetünk hát megragadva a kedvező alkalmat, 1844. június 20-kán tartott gyűléséből felhívta a helybeli evang. egyházat közreműködésre, hogy sikerüljön egyesült erővel a főiskolát kebelökbe szállíthatni.

Felhívása viszhangra találván, 1844. július 3-kán megalakult a vegyes bizottmány, s legelső üléséből azonnal lelkes felszólítást intézett, és pedig felekezeti különbség nélkül a városi s vidéki tekintélyesebb és vagyonosabb birtokosok-, czéhek-, s társulatokhoz a város területén felállítandó protestans főiskola érdekében. Mennyire felkarolta e város s vidéke lakossága az ügyet, tanusítja a körülmény, hogy alig néhány hét alatt, a városi hatóság által felajánlt téres helyiségen kívül, 26.477 ft 30 kr., s 40.000 darab faltégla iratott alá.

E szerencsés előjel arra bátorítá egyházaink előljáróságát, hogy az azon évi szeptember 16-kán Palota mezővárosban tartott reform. kerületi gyűlés előtt a főiskolának kebelébe áttételét már csak azon nyomós oknál fogva is sürgette, mivel a magyarhoni két protestans egyház egyesülési eszméje már kimondva lévén, ezen lépéssel is közelebb álland e nagyszerű kérdés megoldásához.

A révkomáromi egyház Győr föllépésének ünnepelesen ellent mondvá, e kérdést intézte a gyűléshez: *„fölléphet-e egy negyedik, ötödik, vagy hatodik egyház oly célból, hogy a számos szavazó egyházak által nemcsak ohajtott, de már türelemvesztve sürgetett eredményét a jelenleg negyed izben beküldött szavazatoknak megakassza?”* S miután több szónok Komárom mellett nyilatkozott, kiemelvén, hogy egy hely sincs, mely

annyi kezességet nyújtani képes volna a főiskola boldogabb jövődjére iránt, mint ezen egyház; de nem is vélvén tanácsosnak ez ügyet már tovább kockáztatni, s ennek halogatásával a nép elkeseredésének utat nyitni: általuk e sokat hányatott ügynek még e gyűlés folytán leendő végleges elintézése követeltetett.

Voltak azonban, s pedig számosabban azok, kik az egyházi egyesülés ügyében meleg kebelvel ragadván meg minden mutatkozó alkalmat, üdvözölték Győr föllépését, s ezt már csak annál fogva is méltánylandónak ítélték, hogy az e városban megtelepedett testvéregyházak alig egy s két hónap alatt, oly nagy erőt fejtettek ki egy szép eszmének létesítésére. Ezen tetteleg nyilvánult ragaszkodásban tehát ők a főiskolának még szebb jövőjét reménylve rejleni, pártolták a győri indítványt, s annak fogantatására egy jeles választmány kinevezését látták szükségesnek. Az elnökség hódolva a többség kívánatának, a szükségelt választmányt kinevezte oly czéllal, hogy az megvizsgálva azon mindkét hitvallású protestans egyházi előjárókból alakítandó választmány munkálatát, mely készítenő saját tervét előbb mind a dunántúli főtiszt. ágostai hitvallású egyházkerülettel, mind pedig méltóságos gróf Zay Károly ő nagyságával, mint az ágostai hitvallású négy egyházkerület főfelügyelőjével közlendi, — egyszersmind mindenféle ajánlatokat, melyeknek a legjobb alakban biztosítottaknak, és kötelező erővel bírónak kell lenni, hiven és világosan kimutatni köteleztetik; mint szinte munkálata eredményét az egyházkerület jövő nyári nagy gyűlésére be-terjeszteni.

A választmány küldetéséről híven számolt az 1845. június 17-kén Révkomáromban tartott kerületi gyűlés

színe előtt, — de kiderülvén jelentéséből, hogy az illető győri alapítványok és ajánlatok csak meg sem közelítik azon anyagi szükséges kelléket, mely a czélba vett kerületi főiskolának elhelyezése és megállapítására mulhatlanúl szükséges: a gyűlés által a győri protestansok ohajtása, valamint Pápának is azon kérelme, hogy vagy megtarthassa kebelében továbbra is a főiskolát, vagy annak elhelyezése iránt a kerület egyes gyülekezetei ismét szavazásra hivassanak fel, nem teljesítettett, — ellenben a főiskolának Páparól szabad kir. Révkomárom városába már különben is szavazatok többségével szentesített áthelyezése a legközelebbi iskolaév kezdetéig eszközöltetni, valamint a magas kormány is egy alázatos fölterjesztésben megkéretni rendeltetett, hogy a kerület főnebbi határozatát legfelsőbb egyezésével, s jóváhagyásával megerősíteni méltóztassék.

Győr lassanként kibékült sorsával, nem így Pápa, ez minden követ megmozdított fenn és alatt, hogy a tudomány s művészet templomát ezentúl is birhassa, — s fáradalmaít oly szerencse követte, hogy a magas kormány a magyar királyi helytartótanács útján 1847. Pünkösthó 4-kén 16888. szám alatt kibocsátott intézkedésében arról értesíté a kerületet, hogy ő cs. kir. felsége felügyeleti jogánál fogva a kerületi főiskola helyéül továbbra is Pápa városát hagyja meg. ¹⁾ —

Győr protestans hívei, ugyanazon időben, amikor a pápai főiskola megnyerhetéseért lépéseket tettek, áthatva egy részről az unio eszméjének magasztosságától; — fájlalva más részről a szabadhegyi leánygyü-

¹⁾ E tárgy folyamatát kimerítően adják a dunántúli evang. reform. egyházkerület gyűléseinek 1844, 1845, s 1847-k évekről vezetett, s nyomtatásban is megjelent jegyzőkönyvei.

lekezetekben koronkénti sülyedését, sőt pangását a nevelésügynek, mely pedig a protestantismus életszüksége, s lételének egyik biztos alapja: elhatározták arra bírni nevezett leányegyházak tagjait, hogy mielőbb egy közerővel felállítandó korszerű iskola- s állandó tanítói állomásról gondoskodjanak, — ígéretet tevén ugyanekkor, hogy az anyaegyházak őket czéljok kivitelében anyagilag is támogatandják.

Zmeskál István s Dr. Kovács Pál az unio s nevelésügynek egyiránt lelkes bajnokai, mint az anyaegyházak részéről egyhangulag kinevezett előljárók, 1842. december 8-kán a hely színén megjelenvén, s megható szavakban rajzolván a társadalmi, egyházi, és polgári életre egyiránt kiható áldásait a czélszerű, valamint káros következményeit a tévesztett nevelésnek, szerencsések lőnek a föllelkesült tömeget egy közös iskola- s tanítói állomásnak létrehozására bírni.

A szerződés nevezett napon és évben kölcsönösen aláíratván, ¹⁾ előljáróink a híven teljesített köteleesség

¹⁾ A szerződés eredeti szövege ez: Alapítói Szerződés. Alolirottak Szabadhegyi lakos mindkét felekezetű protestansok Krisztus Urunk tanítását követni kívánván, gyermekeink s utódaink boldogítását szívünkön viselvén, a keresztyéni szeretet kapcsaival egyesülünk egy közös iskolának itt Szabadhegyen leendő felállítására s fentartására a következő kötésekben:

1. Az ajánlott s megnyerendő segedelmekből egy iskola-házhely s épület szereztetvén az mindenkorra megváltoztatlanul az itteni két felekezetű protestansok közös tulajdona maradjon.

2. A melyik felekezet félre tévén a keresztyéni szeretetet, a másikkal meg nem főrne, s ezen iskolai ügyben elválna: az a szerzett mindenmíű közös tulajdonhoz jogát oly módon elvesztendi, hogy magának abból mit sem követelhetend, s az egyedül a békés fél birtokában maradand.

3. Az iskolatanító minden felekezeti különbség nélkül, a helybeli protestans és az iskolatanító fizetéséhez járuló férfiak többségének szavazata által leendő választandó, — még pedig oly módon, hogy a Győri mindkét felekezetű protestans mint anyagyülekezeteknél a választás szüksége az itteni

tudatával tértek vissza küldöikhez, hozva az örömhirt, mikép a leányegyházak hívei megértve a kor követelését, készek gyermekeik valláserkölcsi neveléseért áldozatot hozni a tudomány oltárára.

Mi jött közbe, pillanat műve volt-e szabadhegyi testvéreink lelkesültsége, s ezért az mint szalmaláng hirtelen ellobogott, — vagy az ármány hintett konkolyt a testvérek közé, s akadályt a kivitel útjába? nem tudjuk, elég az, hogy a legszebb eszmék egyike ez alkalommal nem valósult!

Fájt e csalódás főleg az evang. anyae gyház azon lelkes tagjainak, kik az ügy szentségétől áthatva, mielőbb ohajták süllyedő hitsorsosait a miveltség s értelmiség áldásiban részesíteni. De azért nem csüggedtek, s nem adák fel az ügyet, csak is jobb időre halasztották annak sikeres megoldását. Ellenben a ref. anyae gyház előljárósága felfogva helyzetét, és mert belátta hogy *elvész a nép, mely tudomány nélkül van,* ¹⁾ valamint azt is, hogy a hívek áldozatkészsége idővel tán nem leend annyira igénybe vehető, mint éppen most a közlelkesültség első hevében: mozogni kezdett, ha

egyházi előljárók által b éjelen tetvén, maga a választás mindig azok küldötteinek elnöksége alatt történjék.

4. Többször nézve is ezen felállítandó iskolát a 3-ik pontban jelesített Gyülekezetek pártfogása és befolyása alá helyeztetjük oly formán, hogy az iskola szellemi s anyagi ügyeiben küldötteik által mindenkor határozó joggal birjanak: így kívánván a tőlök nyerendő segedelemért háládatosságunkat bebizonyítani. Melyről adjuk ezen három példányban költ szerződési s tekintve alapítói levelünket neviünk aláírásával megerősítve. Szabadhegyen 1842. december 8-kán. Szakács József, Hatos Gergely, Mészáros Sándor, Boczor János, Fülöp András, Szabó Márton, Szücs Pál, Hudi István, Gede Ferencz, Csaplár Pál, Sós József s a t. — Eszközlésünkkel: Zmeskál István sk., Dr. Kovács sk. mint a Győri mindkét felekezetű protestans gyülekezetek küldöttei. —

¹⁾ Hóseás IV: 6.

bár ez alkalommal kizárólag saját felekezete érdekében. Rég fájlalván ugyanis, hogy a közel 300 lelket számláló szabadhegyi ref. leánygyülekezetben, több mint 40 gyermek kénytelen a vallásoktatás üdves áldásait iskola- s rendes tanító hiányában nélkülözni, határozatilag kimondá egy czélszerű iskola- s tanítói lak építését, még a gyűlésből felhívást intézvén a városi tanácshoz helyiségért, s a hívekhez segélyfillér-ekért. A helyiség megajánlatott, — a közadakozásból az aláírási ívek szerint, közel 500 forint segély gyűlt össze, s szabadhegyi hitsorsosink az anyaghor- dás- s kézimunka teljesítésére örömmel vállalkoztak. — De a kivitel elé ismét akadály gördült. A segély- pénzt fölemészté az alkalmas helyiség vásárlása, mi- után a nemes város által megajánlt tér, mint a hely- ségen kívül eső, céliránytalannak találtatott. És az építést még is meg kellett kezdeni, még pedig a köz- pénztár rovására. S egyházunk hódolva amaz evange- liumi intésnek: *mindenekkel jóltegyetek, kiváltképen hi- tünk cselédeivel*, ¹⁾ ez áldozattól sem riadt vissza, any- nyival kevésbbé, mert pénzereje e korban a Buus, Pré- post, Solymosi, Tóth, és Szalayalapítványok létre- jöttével, ²⁾ több mint 10.000 forinttal növekedett, —

¹⁾ Galat. VI: 10.

²⁾ Prépost Ferenczné született Tóth Erzsébet asszony után 1828. ja- nuar 27-kén öröklött egyházunk 924 o. é. forintot, azon világos kikötéssel, hogy ez összegből 252 forintnak rendes kamata évenként a lelkész s isko- latanítónak fizetésén fölül, s így tiszteletüljül, — 252 forintnak kamata pe- dig szinte évenként a szegényeknek segélyül adassék, — a még fennmaradt 420 forintnak kamata végre a közszükségek fedezésérc fordíttassék. —

Özvegy Buus Sámuelné született Szalay Juliána asszonyság 1817. november 30-kán, épen a reformatio százados ünnepén ajándékozott a gyü- lekezetnek 126, — 1829-ben szerkesztett végrendeletében pedig 420, össze- sen 546 forintokat, mely összeg még azon év végén a gyülekezet javára gyümölcösözni is kezdett. —

sígy a 3000 forintba került diszes iskola- s tanítólakot már 1849. év folytán szerencsésen bevégezvén, ügy-szeretetének fényes jelét adá.

A forradalom lezajlott, vérnyomokat hagyva maga után nemzeti egyházi s családi életünkben. Ekkor a magas kormány tekintélyét s jövőjét biztosítandó, szigorú rendszabályokhoz nyult. Protestans egyházunk nyilvános élete, a gyülesteremek bezáratása, vagy a gyűléseknek később is csak királyi biztos jelenlétében engedélyezett tarthatása által darab időre elsatnyult, s mondhatnók, megsemmisült; — s anyagi emelkedése, az egyházi birtok, jövedelem-, vallásos intézetek- s kegyes alapítványokra kiszabott különnemű adók miatt tetemesen gátoltatott. — Ennyi baj s megszorítás után, gyülekezetünket még azon csapás is érte, hogy szeretve tisztelt lelkésze 1851. octoberhóban, épen a legválságosabb időben, rohamos szélhűdés következtében egyszerre a szellemi tétlenség állapotába süllyedt.

A pásztor szendergése alatt zsibbadásnak indult az egyházi ügyek vezetése, még inkább az iskolai nevelésügy. Sűrű panaszok emeltettek e baj ellen, mig-nem az 1855. januar 21-kén tartott gyűlésben Dr. Kovács Pál egyháztanácsos, városunkban annyi üdves és

Solymosi Gábor nyugalomban élt reform. lelkész 1830. september 15-kén kelt végrendeletében hagyott egyházunk javára 250 forint összeget, mely másnap már kamatozni kezdett. —

Tóth Endre 1792—1803 a gyülekezet jó hírű iskolatanítója hagyott alapítványúl az egyház javára 232 ft 40 krt, mely összeg 1831 óta kamatoz.

Szalay József mosonmegyei főbíró, később királyi udvarnok, 1846. junius 16-kán Magyar-Óvárótt kelt végrendeletében 8400 forintot hagyott egyházunknak, mely összeg kamatai részint az egyházi hivatalnokok fizetése javítására, részint szorgalmas tanulók jutalmazására, legnagyobb részben pedig a közpénztár javára jelöltettek ki. —

magasztos eszmék teremője s ápolója, szellemi orvosul lépett fel, — s miután kézzel foghatólag bebizonyította, hogy minden egyházközségben legfőbb s leg-hatályosabb nevelő az illető lelkész, kinek feladata szent hivatásánál fogva híveit korkülönbség nélkül, s így magát a tanítót is nevelni, s erélyes utánnézésével annak működéseire szigoruan felügyelni; — s miután fájdalmát nyilvánítva, azon meggyőződését sem hallgathatta el, hogy ily lelkésznek, a jelenlegi n. t. Barthalos József urnak agg kora- s betegségből származott lelki s testi elgyengülése miatt az egyház hiányában van, indítványba hozta: hogy nevezett lelkész ur, egyházunk részéről, nyugdíj melletti lemondással kináltassék meg, s ennek elfogadása esetében uj lelkész választassék. Az indítvány közhelyesléssel találkozáván határozattá lön. S e határozat következtében az illető lelkész ur a gondnoki hivatal tolmácsolása mellett választmányilag azonnal meg is kérdeztetvén, miután az a hivataláróli lemondásra késznek nyilatkozott, s nyilatkozatát egy általa aláírt oklevélben az egyháztanácsnak be is nyújtotta: a 367 ft 50 krokban megállapított nyugdíjt tartalmazó szerződés azonnal írásba tetetett, s ennek egyik példánya többszer érintett lelkész urnak átadatni, másika pedig a lemondási oklevéllel együtt az egyház levéltárába tetetni, s mindezekről kellő tudomás végett, az illető egyházi kormány tanácsülésileg értesíttetni rendeltetett.

Ily fokozatos haladás után, lassanként az ügy a lelkészválasztás stadiumába lépett. Mindenek előtt főtisztelendő Nagy Mihály dunántúli superintendens s révkomáromi lelkész ur hivatott meg egy jeles küldöttség által a lemondás következtében megürült állomásra, — de a gyülekezet az őt bírni ohajtott sze-

rencsétől megfosztatván, 17 szóval 4 ellen, csekély személyemet tisztelte meg bizalmával a presbyteri gyűlés.

Aggodalmas perczek merültek fel most életemben. Elhagyni egy fényes, jövedelmező s kényelmes hivatalt, ¹⁾ — s küzdelmes pályára lépni, hol a siker bizonytalan, s a jutalom tán gúny s gyanúsítás; s e lépést az élet azon korában tenni, a mikor inkább a nyugalom mint folytonos munka s küzdelem után vágyakozunk: úgy hiszem, nem csekély feladat, s e feladat áldozat s öntagadás nélkül alig is megoldható. De én, ki soha sem az anyagi haszon- s kitüntetésért, hanem egyedül a gondjaim alá bizatott nyáj üdve- s szellemi jólléteért munkálkodtam az ur szőlejében, komolyan határoztam; s miután helyváltoztatásom ellen sem a polgári, ²⁾ sem az egyházi hatóság által többé kifogás nem tetetett: 1855. november 25-kén, hivatalos pályámat uj egyházam körében szokott ünnepélylyel meg is kezdettem. —

Ha körütekint a hajós, mielőtt siktengerre bocsátja hajóját; s a harczos kikémleli a csatatért, hol ellenfelével mérkőzni fog: csoda-e ha e körütekintő figyelem- s ovakodással vizsgáltam én is a tért, melyen indulandó valék, s mit találtam?

Egy jelentékeny számú s tehetségű gyülekezetet, mely ekkorig az egyházi adót csak nevérol ismerte, s eleget vélt tisztének tenni, ha évenként „*Isten dicső-*

¹⁾ Pápai lelkész voltam 1848—1855. november közepéig. Ez egyházban működött, csekély kivétellel, a dunántúli reform. superintendens szinte a reformatio korától kezdve.

²⁾ E kivételes időszakban a politikai, jelesen a kerületi helytartóság tudta s beleegyezése nélkül sem lelkész, sem iskolatanító helyét nem változtathatta, mely kormányrendelet a protestans egyházban nem csekély ingerültséget okozott.

sége“ cím alatt, alig 200 forintot a közpénztár javára ajándékozott. Olcsó, igen olcsó ár, s bizton állítom, hogy ez honunk protestans gyülekezeteiben páratlan!

Találtam egy szinte jelentékeny, rendesen, de nem szabályszerűleg kezelt pénztárt.

Találtam egy szerény s roskatag imaházat, ódon-szerű egyházlakot, melyek mindegyike javító kezekre vár.

Végre, mi lelkemnek leginkább fájt, találtam az anyaegyházban egy a szó legegyszerűbb értelmében üres, annyira üres iskolát, hogy a legközelebbi évben, növendékek hiányában közvizsga sem tartathatott, — s a leányegyházban csinos iskolát, s tanítólakot, tanító s növendék nélkül!

És nem találtam tisztos elődömet, hogy tőle tanácsot s némi felvilágosítást nyerhettem volna; mert ő néhány hóval elébb Kocson, hova egyetlen fia elvesztése után városunkból tört szívvel távozott, rokonai körében élni megszűnt. —

Elmerengvén a teendőik hosszú során „nagyszerű, s egy egész életet igénylő munka ez“ gondolám magamban, — de nem csüggedtem, sőt *bizva Istenben, ki eddig is utaim vezére, s tetteim irányadója volt, áldást reményltem,* ¹⁾ s annival inkább, mert a népben erőt s fogékonyságot, s az előljárárságban rövid idő alatt sok jóakaratot s buzgalmat tapasztaltam. —

Van egy fonséges hely, mely a protestans lelkésznek szellemi harczaiban önként kínálkozik küzdterül, ez a templomi szószék, melyen az ige hatalmával, ama kétélű fegyverrel biztos hódításokat tehet. Ezt használtam én is, figyelmeztetve erről koronként híveimet

¹⁾ Példabeszéd XXVIII: 20, — Ésaiás XL: 31.

a népnevelésnek a társadalom, egyházi s családi életünkre kiható áldásaira, — s buzdítva őket áldozatra, az egyház s iskola iránti lelkesültségre, ha ugyan a protestans névnek megfelelni s ugy szellemi mint anyagi tekintetben a többi hitfelekezetekkel egyenlő színvonalra fölemelkedni ohajtának. Így működtem évenként keresztül Isten segélyével, követve lelkem tiszta sugallatát, — s örömmel vallom be, hogy az alkalmas időben elszórt mag nem hullott teljesen kőszirtre. ¹⁾ —

Midőn így legkisebb zaj nélkül haladtam a kijelölt irányban, mint csendes folyam a mező virágos térein: a vegyes házasságok, az ezekből eredő különféle viszonyok, s a viszonyok miatti hivatalos suroldás nyugalمامat kellemetlenül megzavarta, és pedig több izben, mert tudni kell, hogy híveimnek legalább felerésze vegyes házasságban él.

Az ily kellemetlen helyzetben nekem irányadóm volt legközelebb az 1848. vallástörvény 2-ik pontja alatt világos szavakban értelmezett egyenjoguság s tökéletes egyenlőség; ismét az 1851. januar 24-kéről kelt helytartósági intézmény, mely határozottan állítja, hogy „*a reversálisok sem az ítélőszékek, sem a közigazgatás terén érvényeseknek nem vetetnek;*“ végre az érdeketek helyzete s ohajtása.

Mit tettem hát, midőn csaknem évenként merült fel egyházamban a hivatalos összeütközést előidéző eset? Kellő ovatossággal, de az ügy iránti érdekeltség- s a meggyőződés azon nemével küzdöttem, mely nem tűrhette volna, hogy egyházam törvényszen-tesítette jogait bármi árért kockáztassam, vagy épen

¹⁾ Lukács VIII: 6.

feladjam. Azonban a hatalom parancsszavának, s a kormány közegei által, s ostromállapot alatt alkalmazott erőszaknak tetteleg ellent nem álltam, s ezt tenni alig fognám másszor is; mert legyőzetni, s ráadásul még kigunyoltatni, kétszeresen keserű fájdalom, pedig gyengének a hatalmas ellenében rendesen ez a djja.

De hiszem, küszöbén állunk a kornak, melyben a tökéletes vallásegyenlőség igéje testté váland; s többé nem fog erkölcsileg kényszeríttetni a protestans vőlegény, hogy születendő gyermeke vallását oly könnyelműleg áruba bocsássa; valamint a lelkészi hivatal is meg fog ezentúl kiméltetni, hogy akár mint vádló, akár mint vádlott kényteleníttessék szerepelni tisztársa, a krisztusban testvére ellen; — s a külön felekezetű egyházi hatóságok sem fogják többé a magas kormány gondjait az egymás elleni vádak, recriminációk, s gyakran oly méltó kifakadások sorozatával nehezíteni. —

Érzékenyen hatott reám, s zajtalan működésimben kissé hátra vetett az éveken keresztül folytatott kellemetlen hivatalos vita, de végre egyéni fájdalomnak el kellett némulni a közügy iránti kötelezettség előtt.

Ugyanis evangelikus testvéreink tanácssteremében ismét szőnyegre kerülván a szabadhegyi protestans iskolának közérővel leendő mielőbbi felállítása, általuk mi is felhivattunk az ügy szellemi s anyagi támogatására.

A felhívás közgyűlésünkben általános lelkesültséggel fogadtatván, tüstént választmány neveztetett ki azon határozott utasítással, hogy ez a testvéregyházal érintkezve igyekezzék az ügy sikeres megoldásán.¹⁾

¹⁾ Az 1859. majus 8-kán tartott reform. egyházi gyűlés jegyzőköny-

A kérdés mikénti megoldása érdekében közös értekezlet tartatott, a mikor többen kutatni kezdték az okokat, melyek ez ügynek a mult alkalommal megfeneklését előidézhették, de eredményre nem jutván, ajánlották e kényes és jelentékeny ügyben az ovatos, higgadt, s mindennemű nyomást kikerülő intézkedést; sőt a biztos siker reményében ajánlották, hogy mindegyik választmány külön tegyen kísérletet saját egyháza tagjainál.

Az ajánlat határozatilag helyeseltetvén, utasítottak a választmányok működésök megkezdésére. A mi választmányunk pünköszt első napján ama történelmileg nevezetes ünnepen jelent meg a hely színén, hogy először is az apák szívét lágyítsa meg saját gyermekeik érdekében, majd hogy érdekeltséget teremtsen a közönség keblében a pangásnak indult nevelésügy iránt. Választmányunk elnöke nem birt ugyan amaz apostoli lelkesítő hatással, mely e napon egykor csodákat mivelt, de buzdítása még is a népben, melyhez igénytelen szavait intézte, e komoly határozatot szülte: *„mi érezzük az elhanyagolt nevelés gyászos következményeit, azért készek vagyunk gyermekeink nevelését áldozattal is eszközölni, — de készek vagyunk evange-*

vének 2-ik pontja e határozatot foglalja magában: Felolvastatott a helybeli ágostai hitvallású testvéreink atyafiságos szellemben irt levele, melyben arra szólítják fel egyházunkat, hogy a szabadhegyi leánygyülekezetben pangásnak indult nevelésügyet egyesített erővel felkarolni, s a serdülő kor számára egy ügyes nevelő beállításával a terjedő erkölcsi bajnak elejét venni siessünk.

A felhívás fogékony keblekre találván, t. Szalacsy József, Szalacsy Lajos, Szentmihályi Ferencz és Fülöp Endre előljáró urak nevezettek ki, hogy a n. t. lelkész ur elnöklete alatt, a kérdés mikénti megoldása iránt tervet készítsenek, s az ágostai hitrokonink által e tárgyban kinevezett választmánynyal magokat szellemi érintkezésbe tevén, működésök eredményét koronként a gyűlés elé betérjesszék. —

*likus testvéreink gyermekei előtt is feltárni iskolánk ajta-
it, s hogy magyar vendégszeretetünket tetteleg tanusít-
suk, beleegyeziünk abba is, hogy a közérővel alakítandó
iskola vezetésére az első tanítót ők válasszák.*“

Mi hát mentünk, láttunk, és győztünk, s győzel-
münket az illető helyen tudattuk. E hirre megjelent
testvéreink részéről is egy jeles küldöttség a szabad-
hegyi hitrokonoknál, és pedig biztos hitében az ara-
tandó sikernek; — ámde varázsszózata nem talált visz-
hangra, sőt kiáltószóként elhangzott az, s így a leg-
melegebb felhívás a nagy tömeg hideg közönyével s
tagadó válaszával találkozván, a közel huszonöt éven
át táplált összeolvadási remény ismét meghiusult.

Sikerült végre az anyaegyház buzgó tagjainak
tánczvigalmi jövedelem kegyes alapítvány, s önkény-
tes adakozás filléreiből felállítani az evangélika iskolát
1865-ben, ellenben a reform. iskola állandósítása egy
boldogabb kornak van fenhagyva, — jelenleg alig ne-
hány növendék cseng téli hónapokban a szép iskola
falai közt, s ez is tán csak azért, hogy legyen majd mit
felejtene a libamezőn, s az utcza porában játszó társai
közt a hosszú nyár folytán.

Valahányszor én ezen alig 1200 lelket számláló
község három nehezen csikorgó iskolájára s egyéb
nemzeti bajainkra gondolok, mindannyiszor felárad lel-
kemben a nemzeti iskolák eszméje, melyet valósítani
akart már a korán élt II. József, valósítani 1848-ban
több lelkes honfi s ügybarát, ¹⁾ s itt ott a zöld asztal-
nál ma is emlegeti ezt az utána sovárgóknak néhány
vezérszónoka.

¹⁾ 1848, politikai szemle az állam s egyház köréből, szerkeszti Toldy
István. Első füzet 58. lap.

Ne is álmítsuk magunkat; mert nekünk magyaroknak a nemzeti közös iskolák felállítása nélkül nincs biztos jövőnk. Hát mi fogja eszközölni azt, hogy a sok szertehuzó nemzetiség, velünk a honszeretetben összeforrjon, hanemha a nemzeti közös iskola? Mi fogja eszközölni azt, hogy az eddig nagy mérvben dívott elkülönöttség helyett a tömörülés összeolvadás boldogító érzelmeit ápoljuk, hanemha ismét a nemzeti közös iskola? S nem fog-e a tiszta vallásosság ügye — melyet sokan a nemzeti iskolák létre jövése által veszélyeztetve hisznek — épen az által igen sokat nyerni, ha ezután a vallás nem az elme fárasztó tantárgyak sorában, hanem azokon kívül, mint a kedélyűdítő s földértő tápláléka, ihletett percekben fog nyujtatni a szívnek? ¹⁾

Isten megdorgálja azokat, kiket szeret, de valamint a tiszta *aranynak a tűz, úgy jellemünk szilárdságának a kísértet valódi mérlege s próbája.* ²⁾ Megkísértette Isten honi protestans egyházunkat is a közel multban, s szentegyházunk láthatlan fejedelme ismét föl emelte szórólapátját, megtudandó, vajjon tiszta búza vagyunk-e, vagy könnyű polyva? ³⁾ Értjük itt a cs. kir. patensügyet, mely egyházunkban annyi titkos örömet, még nagyobb izgatottságot idézett elő; de a mely még is, minden számításon kívül, legalább reformált híveink keblében a jogérzetet, s az önkormányzathozoi ragaszkodást kétszeresen megszilárdítja.

Nem hiúság, s feltűnési viszketeg, hanem az események sorozata, a történelmi hűség s amaz igazság, hogy reform. egyháztestületünk minden tagja ösztön-

¹⁾ Protestans egyházi s iskolai lap 1868. 231. lap.

²⁾ Jób XXIII: 10.

³⁾ Máté III: 12.

szerűleg ragaszkodik önkormányzati jogaihoz; s a bár-honnan jövő megtámadtatás esetében élet- s halálköz-delemre is kész: jogosítottak s mintegy kényszerítettek, hogy igénytelen s vallásilag csaknem teljesen el-szigetelt gyülekezetünk jogérzetét, s a válságos napokban tanúsított magaviseletét, habár kissé terjedelmesen is felmutassuk.

1860. február 15-kén hozzám is megküldetett egyházi fensőbbségem mellőztével, egyenesen a megyei főnökség útján a múlt évi szeptember 1-jén kiadott nyiltparancs a vallásügy ministerének rendeletével együtt, kötelességül iratván elém, és pedig büntetés terhe alatt, a kérdéses nyiltparancsnak a templomi szószekből, két egymás után következő vasárnapon ünnepélyes kihirdetése, s tartalmának azonnali életbe léptetése. — Nem érezvén magamat hivatottnak ily jogellenes, s önkormányzatunkat alapjában megtámadó rendelvénny fogatnosításhoz bárkinek is segédkezet nyújtani: a nyiltparancsot mellékletével együtt, az ugyanazon évi április 1-jén tartott egyházi gyűlés határozata alá bocsátottam, attól kérvén utasítást, s a bekövetkező szomorú napokban pártfogást.

A határozat, mely bármily fényes, s értelmiségben a mienknél dúsabb egyháznak is becsületére válnék, szóról szóra ez lön: *„Az egyháztanács megütközve, s benső megilletődéssel vette a n. t. lelkészi hivatal előterjesztését, melyből megérté, hogy a királyi esküvel szentesített, törvények s békekötésekkel biztosított protestans vallási szabadságunk önkormányzati jogai, ama szeptember 1-jén kelt nyiltparancscsal mennyire szándékoltnak sértetni; — miután azonban az egyháztanács e nyiltparancs ellenében is fenakarja magának tartani az egyházi canonok- s törvényekben gyökerezett azon jo-*

gát, hogy az egyházi ügyekben, csakis egyházi felsőbb-sége útján köteles elfogadni vallási szabadságát- s önkormányzati jogát nem sértő rendeletet, — a kérdéses nyiltparancs pedig nem ezen törvényes uton, s nem is az egyházhoz, hanem polgári hatóság útján, egyedül csak a n. t. lelkészi hivatalhoz intéztetett: sem kötelesnek, sem jogosítva nem érzi magát az előterjesztő n. t. hivatalnak oly ügyben adni, akár tiltó, akár tanácsadó utasítást, mely ügynek létezéséről, törvényes egyházi felsőbb-sége által még értesítve nincs. — Ennek folytán szükségesnek tartja kijelenteni az egyháztanács, hogy a szóba hozott nyiltparancsot — miután az az egyházi törvényes közegek útján vele nem közöltetett — mint nem létezőt tekinti, — de más részről nyilvánítja azt is, hogy ha mindjárt létezőnek ismerné is el a nyiltparancsot, azt akkor sem fogadná el, s magát a szerint nem szervezné, miután azt mind alakjára, mind lényegére nézve, ősi hazai törvényeinkkel merőben ellenkezőnek, s nem más célból kiadottnak látja, mint hogy azzal a protestans vallási szabadságnak halálos döfést adjanak. —

Ily nézetei s elvei levén egyháztanácsunknak a kérdésbe hozott, de fel nem olvasott szeptember 1-jén kelt nyiltparancsról, a cs. kir. polgári hatóság útján annak kihirdetésére sürgetve is megkeresett n. t. lelkész urat általános szavazattöbbséggel eszközölt megállapodás után e tárgyban nem utasíthatja, — bölcsességétől, vallásához s az ebből folyó autonomikus rendszerünkhez hű ragaszkodásától és hazafiuságától reménylve, mikép a kérdéses ügyben akként intézkedendik, hogy intézkedésével egyházi canonainkat s törvényeinket sérteni nem fogja, — biztosítván, hogy ha vallásához hűségeért üldöztetni fogna, életével s vérével fogja őt az egész egyházközség a megtámadások ellen védelmezni.“ —

E nyílt, s minden sorában férfias jellemet s autonomiánkhoz hű ragaszkodást tanúsító határozat után tisztában levén enmagam — egyházam s az államhatalom iránti kötelezettségemmel, még a gyűlés napján utnak indítám egyházmegyéim- s a magas kormányhoz az itt következő nyilatkozatomat:

Húsz év előtt hangzott el ajkaimon az egyházi eskü, s a következett perczben már a reform. egyház lelkészeinek sorában álltam, küszöbén azon magasztos pályának, melyhez gyermekkorom zsenge éveiben is annyi vonzalom- s előszeretettel viseltetém.

Nagyszerű volt a percz, ünnepélyes az elrebegett eskü, s buzdító a megkezdett pálya!

És én visszaemlékezve az apostolok egyszerűségére, s a világhírű térítőnek szőröltönyére, s szigorún nélkülöző életmódjára, mely a protestans lelkész anyagi helyzetének, s a külvilágban számára kijelölt igénytelen állásának a legjellemzőbb typusa; — buzdíttatva más részről ugyanezek életpéldája, varázserejű s épen azért eredményeiben oly gazdag szónoklatuk által, ünnepélyesen fogadám: hirdetni az ígét alkalmas és alkalmatlan időben, — tiszteletet, hűséget s állandó engedelmességet költeni s ápolni híveim szívében törvényes fejedelmünk s annak a közjóllétet tárgyazó mindennemű intézkedései iránt, — s krisztus országga terjesztését eröm s tehetségem mértéke szerint elősegélni. ¹⁾ —

Fogadásomhoz híven haladtam a pálya göröngyein, nem kérve anyagi hasznót, és nem vágyva fényt s kitüntetés után, mint illik krisztus híveihez. — Az ily protestans egyszerűség ösztöne és vágyja volt az,

¹⁾ 2. Timotheus IV: 2, — Lukács XX: 25. — Római levél XIII.

mely elébb hittanári díszes állásomat letenni, s később a hitfeleim által reám ruházott jelentékeny egyházkerületi hivatalról is lemondani késztetett, ¹⁾ — és a mely ellenzőleg szólalt fel bennem mindannyiszor, valahányszor alkalom kínálkozott — s ez két ízben történt — lelkeszi állásom szegénységét csillogóbb helyzet fénykörével cserélni fel. —

Igy működtem szerény elvonultságban, szentelve élttem minden óráját krisztus igája hordozására, mely nekem folyvást oly kellemesnek tűnt fel, ²⁾ — midőn legközelebb februar 15-kén a világi hatóság a cs. kir. vallásügy ministeriumának folyó évi januar 10-kéről kelt rendeletét az egyház szószékéből ki hirdetés végett nekem is kézbesíté. — Mit tagadjam? megrendültem a magas kormány e szokatlan tettén, miután szomszédságomban az evangelikus lelkeszkar ugyanezt saját egyházi hatósága útján kapta. És megrendültem, nem saját jövőmön ugyan, de az állam és egyház közti békes viszony s hangulat csökkenhetésén, mely annyi bajt s hátramaradást idézendne elő különben is lassú léptekkel haladó, s minden pontnál annyi gyökeres reformot igénylő egyházi rendszerünkben. —

Kibontakozva az első meglepetés zavarából, még rémesebb képe állott előttem azon szorongó helyzetnek, melyet csak a legfontosabb kötelességek összeüt-közése állíthat elő. Idő kellett tehát a megfontolásra. Azonban a hirdetés ideje sebesen jött, de még sebesbben hatottak füleimbe hazám különféle vidékeiről a hírek, s hitfeleim elégületlenségét tanúsító adatok,

¹⁾ Az egyházkerületi főpénztárnoki hivatalról, melyet hét évi hivataloskodásom után letettem 1859-ben.

²⁾ Máté XI: 30.

melyek meghallása s komoly birálata után, számba véve egyszersmind azon kötelelességeket, melyekkel szeretett egyházamnak, a magas kormánynak s enmagamnak tartozom: lehetetlen volt azon határozatra nem jutnom: *hogy a kihirdetést szeretett egyházam, a magas kormány, és benső megnyugvásom érdekében mellőzni fogom.*

E komoly határozatom, s az ebből folyó mulasztási tettemnek a főnebbi hármas alapon nyugvó okait tüzetesebben, s a mennyire lehet röviden, reform. lelkeshez illő nyíltsággal következő pontokban van szerencsém egybe foglalni.

1.

Szeretett egyházam érdekét tekintve, előttem álltak azon sarktörvények, melyeken egyházi alkotmányunk mint szilárd s a legfőbb statushatalom által is szentesített alapon nyugszik. Első helyet foglal ezek között az 1790/1: XXVI-k törvénycikk 4. §-nak legelső tétele, melynek valamint az egész pontnak érvényben lételét, s kötelező erejét, maga a cs. királyi rendelet is elismeri, mert arra mint kiindulási pontra hivatkozik; s melynek világos szavai ezek: *„mindkét vallású evangelikusok, a vallás dolgában egyenesen saját egyházuk főbbjeiktől függjenek.“* Már pedig ha valami, bizonyosan az egyház szervezete minden esetre az egyházi élet fogalmával szorosan összefügg. —

Előttem álltak a komjáti canonok, jelesen az V-k osztály 1-ső pontja, mely a vizálgodások eligazítását, különböző ügyek eldöntését, és egyházi törvények alkotását egyenesen a zsinat tárgyaúl jelöli ki. Ismét a Gelei-katonaféle canonok XI-k s XII-k pontjai, me-

lyek az egyházi rendtartáson való minden változtatást, s a fontosabb dolgokbani intézkedést, az egyes lelkészek, gyülekezetek, sőt egyházmegyék kezéből kivevén, azokat egyedül a nemzeti zsinatok, vagy legalább a kerületi gyűlések hatáskörébe utasítják. Ezek s minden egyéb canonainkról pedig az 1790/1: XXVI-k törvényezikk azt határozza, *hogy azokat mind addig, míg helyökbe az egyház törvényesen másokat nem állít, sem hatósági parancsok, sem királyi leiratok meg nem változtathatják.* —

Előttém álltak még az egyetemes reform. egyház képviselőinek, egyes superintendentiák s esperességeknek vallástörvényeink s canonainkon nyugvó, böles mérséklettel s komoly megfontolás után alkotott határozataik, melyeknek öszhangzó tartalma szerint, sem egyes egyházmegye, annyival kevésbbé egyes gyülekezet, az egész protestans egyházat illető, s csak zsinatilag elrendelhető szervezés munkájába elkülönülten bele nem bocsátkozhatik. —

2.

Mi benső megnyugvásomat illeti, mindenek előtt hivatkozom a lélekismeret sérthetlenségére, melyen uralkodni Isten egyedül önmagának tartá fen, ¹⁾ s mely iránt bármily viszonyokban kiméletet parancsol a statushatalom is „*gondoskodni fog a cs. királyi feltség, nehogy a Magyarhonban bevett vallások sorsosai bárki által is lélekismeretökben megsértessenek.* ²⁾ —

¹⁾ Báthori István erdélyi fejedelem jelszava: Isten e hármát tartotta fen önmagának: a semmiből valamit teremteni, a lélekismereten uralkodni, s a jövőt előre tudni.

²⁾ Explanatio regia sub decursu Diaetae Anni 1708.

Hivatkozom eskümre, melyet a canonok s a presbyteri kormányrendszer irányában húsz évvel ezelőtt az egyház kezébe ünnepélyesen letettem. Ezek is egy szerűen követelik, hogy az egyház, az állam tényleges befolyásától függetlenül a maga belügyeit önállóság, törvényes, illetékes hatóságai s képviselői által intézze. —

Ez eskü betűihez mindvégig hű lenni ohajtók, annyira, mikép ha észrevenném, hogy a gyülekezet, melynek szellemi vezérlete kezeimre bízott. vagy a testület, melynek közharczosa vagyok, intézkedéseiben a canonok vagy a presbyteri rendszer szellemétől távozni merészelvén, saját kezeivel ássa meg méltó sirját: azon testület köréből, leverve lábaimról még a vidék porát is, tüstént kiköltözném, így parancsolván ezt maga a nagy mester is. ¹⁾ —

Hivatkozom fogadásomra, melyre az egyházat alapjaiban annyira megrendített forrodalom kényszerített, a mikor a templomi szószék eredeti hivatásától messze távolíttatván, az egyházi élet körén kívül eső, s gyakran azzal homlokegyenest ellenkező tények közvételére használtatott. Fogadásom hát, az egyházi szószékre Isten ígétjén kívül semmi idegen elemet többé föl nem vinni; s a kényszerűség esetében inkább örökre megválni diszes hivatalomtól, mint enmagammal ellentétbe jönni. —

3.

Végre, mit csak a nagyobb nyomatékosság szempontjából állítok az utolsó helyre, a magas kormány

¹⁾ Apostolok cselekedeteiről írt könyv XIII: 51.

érdekét tekintve nem titkolhatom, és nem is akarom eltitkolni azon kötelesség érzetének létezését keblemben, minél fogva statuspolgári tisztennem ismerem, a magas kormány tekintélyének minden hatalmamban álló eszközökkel védelmére kelni. Őszintén bevallom, ezen nemes és lélekismeretes kötelességem megoldását jelenleg a negativitasban találom fel. Ugyanis, mihelyt tudomásomra jött egyes testületeknek a január 10-kén kelt ministeri rendelet hirdetéséből merített ama tapasztalata, hogy protestans népiünk nagy része a kihirdetés után, jogai iránt féltékenynyé, s szinte vakbuzgóvá válik annyira, hogy nincs erő, mely vele az új szerkezetet elfogadtassa; — mihelyt észrevettem, az itt és amott megtörtént egyszerű hirdetés után ama feszült viszonyt és surlódást, gyanúsítást, fenyegetést s rágalmat, mely az egyházi élet s alkotmány tekintélye rovására, az egyház szolgálit több helyütt oly érzékenyen s tán méltatlanul sújtja; — s mihelyt meggyőződtem, hogy a september 1-jén kelt nyiltparancs jótékonyosságától teljesen áthatott lelkész sem volna képes híveiben a szervezet iránt rokonszenvet költeni; szemeim előtt állván ezen fölül azon intő példa, mely Poroszhonban e század második tizedében az agenda-ügy keletkeztekor előfordult, ¹⁾ ekkor ugyanis az ó lutheranus párt, mely a kormány által 1817-ben épen a reformatio harmadik százados ünnepén megkezdett vallási uniónak nyilvános ellenségeül lépett sikra, bezárt templomai küszöbén esküdött meg, hogy ősnevét föl nem áldozza, s az ujöntetű consistoriumokat illetékes törvényszékeiül el nem ismeri: statuspolgári kötelességemnek is leginkább megfelelni véltem az által,

¹⁾ Kirchengeschichte von Dr Karl Haase. Leipzig 1841.

hogy a negativitas terén maradjak, úgy levén meggyőződve, hogy a magas kormány ez ügybeni intézkedése ily módon híveink lelkéhez magának utat nem találhatván, *futása bizonytalan, s küzdelme kétes leend.* ¹⁾

Mindezt csak futólagosan s töredékesen érintém, azon erős hitben, hogy leendnek egyházam közel másfél ezer lelkészei sorában, kik a felhozott okok mindegyikét a hit és ész fegyvereivel tisztább világosságba helyezendik annál, a milyet szerény tehetségem kölcsönözhetett azoknak.

És most nyilatkozatomat azon megnyugtató öntudattal zárom be, mikép nekem mindenhai dicsőségem leend lélekismeretem azon bizonyágtétele, hogy valamint éltem minden napjaiban, úgy e roppant horderejű ügyben is *szeliden, tisztán, nem testi bölcseséggel, hanem Istennek kegyelme által nyert ajándékkal forgo-lódtam.* ²⁾ —

Igy viseltük magunkat a megpróbáltatás nehéz napjaiban, megtartva hitünket, megőrizve jellemünket, nem habozva, s nem ingadozva, bármily súlyos volt is helyzetünk. —

Ily ellenszenvet tanusítván csekély kivétellel protestans egyházunk a patensügy iránt: a szellemi küzdelem javunkra dönt el, — s az egyetemes izgatottság s kedélyhullámmás lassanként csillapulván, nyugodtan fogtunk ismét napi munkánkhoz. — Izgattam hát ismét, de csupán szellemi téren, s azon eszközök-

¹⁾ 1 Kor. IX: 16.

²⁾ 2 Kor. I: 12.

kel, melyeket szent vallásunk megenged, sőt követel, ¹⁾ — várva az alkalmat, hogy egykor egész erővel a cselekvés terére léphessünk. S a várt alkalom nem sokáig késett.

Egyházunk életfáján régóta féreg dúlt, s viruló lombozatát mérges pókok hervaszták. A presbyteri kormányzat kikelve eredeti alakjából, különösen egyes gyülekezetekben a hatalmasok s jogbitorlók kezei közt nyommasztó zsarnoksággá fajult, melynek terhe alatt nyögven a nép, gyakran még az egyház hivatalnokai is, a vallás és közügyek iránti lelkesültség hamvadni, s az egyházi szerény pálya utáni vágy gyérülni s hanyatlani kezdett. Hogy a métely tovább ne terjedjen, s föl ne éledjen a kor, a visszaélések ama gyászos kora, melyben a kábult önhittség, a negédes, mindent lenéző s kicsinylő pórias gőg, vagy épen a buta nyers-erő czimboráival szövetkezve, az egyház ügyei felett önhatalmulag rendelkezett: magyarhoni evang. reform. egyházunk Debreczenben 1860. szeptember 26-kán tartott egyetemes értekezletében, majd egyházkerületünk még ugyanazon évben Székesfehérvárra összehívott nagy gyűlésében, a valódi presbyteri rendszer föllevenítését, s minél czélszerűbb alkalmazását egyhangú határozata által szentesítette. —

E határozat alapján siettem én is az 1862. január 26-kán kizárólag e czélból összehívott gyűlésben, előljáróságunknak a hívek egyeteme általi újból választatását indítványozni, — s a gyűlés felfogva a szándék tisztaságát s a cél magasztosságát, az indítvány munkába vételét azonnal elhatározta, kinevezvén ez alkalommal a szavazatok összeszámítására ügyelendő

¹⁾ 2 Tim. IV: 2.

választmányt is. Az így megválasztott, s egy vasárnapi istenitisztelet alkalmával ünnepélyesen fölesketett 15 tagú egyháztanácsunk 1862. majus 4-kén tartotta első alkotmányos ülését, ¹⁾ — mely nap egyházunk történetében az által válik örök emléküvé, mert ekkor lőn kinevezve egy díszes választmány azon utasítással, hogy az egyház erkölcsi s anyagi helyzetét átvizsgálva, a mindkét részről netalán mutatkozó hiányok pótlásáról, s általában azon reformokról nyújtson tervezetet, melyeknek életbe léptetése míg egy részről az egyház ügyei iránt naponként nagyobb mérvben áradó közönyösséget megszüntethetné, addig más részről benne biztos és kiapadhatlan forrását találhatnók a szent vallásunk iránti anyagi s erkölcsi buzgalomnak s lelkesültségnek, mint a melyek hiányában elvész a vallás, elvész az egyház, s ezekkel együtt veszni fog azok egyik legnemesb gyümölcse a nemzet szabadsága is. —

E korszerű, s egyházunk jeleseinek magasra törő szellemét híven tükröző utasítás oly kedvesen hatott reám, hogy a tanácssteremet nyugodtan, s egy szebb jövő édes reményével hagytam el. Keblem hangosab-

¹⁾ A választás eredménye ez: gondnok: Dr. Kovács Pál, — pénztárnok: Varga János, — jegyző: Beöthy Károly, — ügyvéd: Szentmihályi Sándor, — előjárók: Fülöp Endre, Jelinek Ferencz, Kutas István, Major József, Rózsa Sándor, Szabó Károly, Szalacsy Lajos, Szentmihályi Ferencz, Szücs Pál, Varga Lajos, Végh Pál egyháztagok.

E választás ugyan még nem ment a kezdeményezés gyarlósága- s tévedéseitől, a mennyiben választóink nagy része, nem ügyelve az irányadó szabályokra, holmi mellékes érdeknek feláldozá a tudományt, műveltséget, vallásos és erkölcsi jellemet. Ez az oka, hogy jelenleg gyűléseinken, ellenére a józanész s társadalmi élet követeléseinek, ellenére a bírói s törvényhozói függetlenségnek, apa fiával, sógor sógorával együtt tanácskozik, ítél, és szavaz. Hisszük azonban, hogy az idő és korszellem a hiányokat egymás után helyre hozandja.

ban dobogott mint valaha; mert túlélve a kezdet nehézségeit, s legyőzve a fölmerült akadályokat, a kivitel gondjait több lelkes ügybarát kezeire bízhatám; s én szerényen visszavonulva figyelemmel kísérhetém, mennyi hűség- s szeretettel fáradozott e néhány buzgó tag erkölcsi s vallásos életünk megszilárdításán. Örömm- s reményimet leginkább fokozá a még azon évi augusztus 14-kén a bizottmányi terv bírálatára összehívott gyűlés. Rezgő hangon, de a kivivandó siker biztos tudatával szólalt meg ebben a bizottmány ékes tollú jegyzője a korán hunyt s általunk már annyiszor megsíratott Beőthy Károly, előadván tüzetesen, hogy miután az erkölcsi erő s nagyság az, mely egy testületet virágzó állapotba helyezhet: a kiküldött bizottmány legelsőben is az egyház erkölcsi hiányait vévén szemügyre, úgy tapasztalta, hogy győrvárosnak fény- gazdagság- s méltóságtól környezett, püspöki székel ékeskedő, s túlnyomóan nagy számú római katolikus közönsége, — más részről pedig a szintén fényesen díjazott s superintendenssel bíró, s nem csak egyesekben, de testületileg is gazdag, és számban hitsorsosinakat háromszorosan felülmuló evang. rokonaink közt egyházunknak el kell enyésznie, ha mindenek előtt oly nevelési rendszerről nem gondoskodik, mely hitfelekezetiünk mindkét nemű gyermekeit elválhatlanul egyházunkhoz fűzze. —

Ily szempontból indulva ki a bizottmány, legelőször is a nőiskolának a fiúiskolától teljes elkülönzését véleményezi, miután biztos adatok nyomán arról győződött meg, hogy sok szüle azért nevelteti leányát idegen vallású iskolában, mert a fiúgyermekekkel közös iskolázást leányára erkölcsileg botrányosnak tartja. És a bizottmány, tekintve, hogy az iskolában már

serdültebb korú fiúk és leányok is járnak, nem hagyhatja a szülék ez aggodalmát figyelem nélkül; — míg más részről, tekintve a jövőbe, azon kételyét sem fojthatja el, vajon az idegen iskolában képezett, idegen elemektől környezett, idegen vallási elveket s szokásokat elsajátított nő képes leend-e oly irányú gyermekeket növelni, kik a tapasztalat szerint, oly könnyen bekövetkező, egyházi és vallási szabadságunk megsemmítését czélzó vész és vihar ellenében, rendíthetlen hívei legyenek a nemzet szabadságát is nagy mérvben hirdető protestans vallásnak? —

Ily előzmény után, javaslatba hozza az elkülönítés elvének azonnali életbe léptetését, miután annak szüksége oly érezhető, hogy a késedelem és halasztás egyházunkat alapjában rendíthetné meg. És pedig figyelve a korszerű nőnevelés igényeire, oly tanító alkalmazását véleményezi, ki törvényesen megesküdtött, és a szükséghez mért képzettségű nővel bírjon, hogy míg a férj elemi oktatásban részesíti növendékeit, addig neje a szükségesebb kézi munkákban adjon azoknak oktatást, a legcsekélyebb, s az egyháztanács által megszabandó díjért, mit, ha a gyülekezet pénzereje kedvezőbb viszonyok közt gyarapodni fog, teljesen is megszüntetni ohajt, nehogy a szegény sorsú szüle a tandíjt előteremteni nem tudván, gyermekét az iskolától elfogni kényteleníttessék. Szem előtt tartva végül azon körülményt, hogy híveink Pannonhalmától egészen az osztrák határszélekig nyúló, több mint tizenkét mértföldnyi területen elszórva laknak; — főleg, hogy magában városunk körében is állandóul cs. kir. lovas és gyalogezredek s csendőri osztályok tanyáznak; — katonai, megyei, s városi börtönök s kórházak léteznek, melyeknek vallásos ellátása, a városi s

vidéki betegek gyakori látogatása, s minden egyes halottnak szertartásos eltakarítása; — a gymnasiumi s reáltanodai növendékek, még is a confirmálandó mindkét nemű gyermekek vallásos oktatása, a hivatalos teendőkkel különben is túlterhelt lelkész vállain már is elviselhetlen tehernek mutatkozik: sürgetőleg ajánlja, hogy a javaslatba hozott leányiskola tanítója fölszentelt lelkész legyen, ki egyszersmind a segédlelkészi hivatalt is viselni tartozzék, ezt igényelvén a munkahalmaz, s egyházunk elszigetelt helyzete. —

E jeles indítvány a közönhajtással találkozván egyhangúlag elfogadtatott, kivitele az elnöki hivatalra bízván. Megnyílt hát még azon évben az elkülönített nőiskola s tisztelendő Tolnai Dénes fölszentelt lelkész s neje vezérletök alatt folyvást halad hivatása szép pályáján. Örvendetes eseményül följegyzendőnek véljük e helyütt, hogy a tiz év előtt oly üres iskola megnépesült; mert 1250 lelket számláló gyülekezetünkben, jelenleg 170 növendék élvezi az elemi oktatás áldásait, ide nem számítva a vasárnapi iskolát, mely a lelkész felügyelete alatt szinte két tanító által kezelte-
tik. ¹⁾ — S hogy a kellő taneszközök hiányában hátrányt ne szenvedjen a nevelési ügy, igyekeztünk azok beszerzésén is, a mint hogy már is bírnunk földgömböt, díszes térképeket, számológépet s a t., melyek nagy részét t. cz. Szentmihályi Sándor volt iskolafelügyelő szívésségének köszöni iskolai intézetünk. —

¹⁾ Figyelemre méltatván a körülményt, hogy a főkegyházakban lakó híveink gyermekei más hitfelekezet iskoláiban képeztetnek; — s leszámítván a más vallású, iskoláinkat látogató növendékeket: bizton tehetjük a tisztán reformált vallású tanuló növendékek számát 150-re, s így minden száz lélek után jövőn legalább 11 gyermek, oly kedvező eredmény ez, mely a miveltebb államokban sem mindennapi!

Mielőtt a küzdelmek korát befejeznők, legalkalmasb helyet találunk e pontnál, az ébredés óta ekkorig működött lelkészek s iskolatanítókról legalább fűtőlag megemlékezni. A türelmi parancs új korszakot idézvén elő magyarhoni protestans egyházunk életében, 1783. april 17-kén, közel negyven éves hallgatás után, ismét megszólalt templomunkban is az igel hirdetőnek, s iskoláinkban a néptanítónak erőszakosan elnémított hangja.

A lelkészek sorát megnyitja e korszakban:

Szerencsi Nagy István, rövid hivataloskodása után elhalt itt 1789. januar 7-kén. Utóda lett ideiglenes lelkész czímmel

Szentmiklósy Timótheus, ki 1791-ben az etei gyülekezetbe meghívást nyervén, a jövedelmes állomásra örömmel távozott. —

Vásárhelyi Sámuel 1791. september 28-kán foglalta el hivatalát. De lelke visszavágyakozott oda, honnan jött, s 1796. martiushóban, bucsut mondván híveinek, visszaköltözött Balatonfüredre. —

Pázmány Péter ismét ideiglenes czímmel működött, mit az egyház megunván gondoskodott, hogy rendes lelkésze legyen. S ilyet nyert

Maár Péterben 1801-ben. Ez eleinte ifju lelke egész hevével s szíve minden dobbanásával hivatalának s egyházának kívánt élni s oda működni, hogy szeretett egyházának s a protestantismusnak nevet vihasson ki e különféle elemekkel túlterhelt városban. De később, midőn keserűen tapasztalta, hogy a legszentebb czél s akarat is gyanúsíttatik; az önálló s szeplőtlen jellem is méltatlanúl rágalmaztatik: távozni kívánt e vidékről. Majd ismét fölébredvén benne a vágy, küzdeni a bűn s ármány ellen, helyben maradt,

mig nem küzdelmes életét a kora halál 1823. július 14-kén eloltá. —

Barthalos József, elébb naszályi lelkész, 1824. martius 28-kán tartotta székfoglaló beszédét. Tűrő lelke, s békeszerető jelleme eszközlé, hogy 31 évig, türhető nyugalomban, minden nagyobbyszerű bánalom nélkül viselhette hivatalát. Ennek halála után

Liszkay József működni kezdett 1855. november 25-kén, s Isten segélyével jelenleg is folytatja hivatalát.

Az iskolatanítók névsora, s belépésök éve a következő :

Hada János	1783	Tóth Dániel	1840
Komáromi József	1786	Baki Gábor	1843
Biró Ferencz	1791	Csonka Ferencz	1846
Tóth Endre	1792	Gózon Ede	1850
Botos Mihály	1804	Csukás Zsigmond	1853
Meretei Péter	1807	Kajos Sándor	1855
Szathmári Pál	1810	Tolnai Dénes	1857
Patai Péter	1811	Pápai Leánder	1860
Király Ferencz	1813	Herczeg János	1863
Veres Benő	1816	Kovács Gyula	1866.
Sziics Károly	1836		

1836-ban felállíttatván az orgona, Veres Benő 20 éves hivataloskodása után a szómodi tanítóságot kényszerült elfogadni, nem bírván képzettséggel a művészet ezen ágában.

1862-ben a nő- és fiúiskola elkülöníttetvén, az elemi iskolában, mint hajdan, ismét két tanító alkalmaztatott. A jelenlegi fitanító Kovács Gyula, s a nőtanító tisztt. Tolnai Dénes fölszentelt lelkész, s a női munkák vezetője Tolnai-Kosztolányi Julia asszony. —

A szellemi reform második pontjául állapítá meg

a bizottmány a lelkészi hivatal jelenlegi helyzetét. Midőn a bizottmány — így folytatá előadását a föllesküült jegyző -- e körülményre fordítá figyelmét, azt azon okból tevő, mert a régibb időből azt kelle tapasztalnia, hogy a reform. lelkészek bár az egyházi szószékeken a krisztusi tanoknak, a felebaráti és hazaszeretetnek hirdetésében, ha a más felekezetű lelkészeket fölül nem multák, de azokkal legalább is mérközhettek; midőn ellenben az egyházon kívül, a társadalom különböző osztályzatú s színezetű tarka vegyületében, nyommasztó anyagi körülményeik miatt nem voltak képesek sem saját sem egyházuk tekintélyét oly mérvben fentartani, mint azt a közel két millió hívet számláló reform. egyház a társadalomban oly méltán követelhetné. Ez okból, s tekintve még azon körülményt is, hogy ha az ország valamelyik egyházának, ugy bizonynyal a mienknek, mint idegen elemek közé szorult, s hatalmas vetélytársaktól környezett egyháznak, nagy szüksége van arra, hogy akár saját, akár lelkésze tettei által életjelt mutasson: javaslatba hozza a bizottmány az egyház lelkésze fizetésének oly aránybani fölemelését, mint azt a mai kor drágasága, s azon kimaradhatlan szükségletek, melyek ezelőtt ismeretlenek voltak, s most már nélkülözhetlenek, követelik; s oly arányban, mint az a hívek száma- vagy onossága- s vallásuk iránti buzgalmához illik, — s miként azt az egyház pénzereje megengedi.

Ez inditvány is közhelyesléssel fogadtatott. De én, kinek folyvást szemeim előtt lebegett a cél, melynek kiviteleért e kényes állomásra vállalkoztam; s amaz áldozatkészség, melyet egyházam a felállítandó nőiskola érdekében csak most tanusított: az egyházi hivatalnokok magasabb díjazását azon időre kívántam

halasztani, a mikor majd a nemes város a két protestans egyháznak a közpénztárbóli díjazását tetteleg megkezdendi. Nyilatkozatom méltányoltatván, munkánkban tovább haladtunk. —

Az egyház felvirágzása, s tekintélyének emelése czéljából tett erkölcsi reformjavaslatok után, áttért előadó az anyagiakra, különösen az egyházi épületek kijavítására. Szerinte a bizottmánynak kezdetben nem volt más czélja, mint hogy a mostani egyházlak új tetővel láttassék el, úgy s akként alakíttassék át, hogy benne a hivatalnokok mindnyájan kényelmes lakást nyerjenek, a többi lakosztályok és boltok jövedelméből pedig, az építési terv szerint beruházandó 10.000 forintnak évi kamata megtérüljön. E terv az ohajtott sikert nem biztosítván, új tervet s költségvetést készített, mely szerint egy teljesen új épület 25.000 forintba kerül ugyan, de kamatját behozza, míg a 10.000 forintos foldozás kidobott pénz, melynek kamatát tán csak néhány évig s annyiban élvezhetnék, hogy a kicsicsomázott épületben gyönyörködhetnénk ugyan, de abból kézzel fogható hasznót húznunk nem lehetne. Komolyan ajánlja hát ez utóbbi terv elfogadását, — s hogy az egyháztanács a gyökeres reformtól vissza ne rettenjen: a több oldalról igénybe veendő pénztár gyarapításának kulcsát is felmutatja. Igazságosnak tartja tudnillik, hogy jövőben minden egyháztag évi jövedelmének századrészét az egyháznak köteleztessék adni, mit alig érezne meg bárki is, ha ezt részletekben havonként befizethetné, — s úgy van a bizottmány meggyőződve, hogy ily megállapodás mellett, egyházi adó fejében legalább háromszor annyi gyűlendne be, mint eddigelé, főleg, ha egy adóbizottmány vetné ki csak megközelítőleg is híveinkre az egyházi

illetéket. — Erélyesen követelendőnek véli továbbá azon összeget is, mely a városi közpénztárból protestans egyházainkat oly jogosan megilleti, — végül felhivandónak s élesztendőnek a hívek buzgalmát s egyházuk iránti vonzalmát. S mindezt indokolt véleménye zárszavaiban annyi hév- s lelkesültséggel így fejezi be: *„láthatja az egyháztanács! hogy midőn reformjavaslatainkat, melyek immár elmaradhatlanok, megállapítottuk, korán sem czéloztuk az egyház tökéinek túlterhelését, hanem utalva a híveknek vallásunk s egyházunk iránti buzgalmára, oly módokat jelöltünk ki azok keresztül vitelére, melyektől ha visszarettenünk, nem tehetünk semmit, s e csekély számú, de helyzeténél fogva a magyar hazára nézve oly jelentékeny egyház el fog veszni, és mi elleneink örömére szét fogunk tévedezni a nagy tömegben, hogy az igaz isten tisztelére, a felebaráti s hazaszeretet hirdetésére emelt szerény egyházunkat meg ne találjuk soha.“* ¹⁾ —

Miként a vezér buzdító szavai a már lankadó harcziakra, úgy hatottak reánk a bizottmányi javaslat zárszavai. Megdöbrentünk a 25.000 forintnak csak egyszerű fölemlítésére is; de meggondolván más részről, hogy a 140 évet túlélrt roskatag épületünknek kijavítása, a folytonos aggodalom mellett, még foly-

¹⁾ A bizottmányi javaslat egész terjedelmében egyházi jegyzőkönyvünkbe vezetettet, melynek csak futólagos áttekintése után is mindenki meggyőződhetik arról, hogy egyházunkban a szellemi s anyagi reformok életbe léptetése nem pusztán egyesek agyában fogamzott üres eszme, hanem a közohajtás eredménye, — és elhiheti, hogy miután nálunk ily nevezetes vállalatnál is semmi adókiivetés nem történt; s a számítás is nem az erszényre, hanem a buzgalom- s jóakaratra irányoztatott: sem az egyház sem egyesek vállaira elviselhetlen teher nem rovatott; — de beláthatja azt is, hogy előjáróságunk tehetsége egész súlyával arra törekszik, hogy egyházunkban mindenek ékesen, és szép renddel legyenek.

tonos javítási költségeket is okozandna: határozatilag kimondottuk, hogy foltozni nem fogunk, s az eddiginél jutányosb tervnek remény- s kilátásba helyezésével, városunk építészeit azonnal pályázásra hívtuk fel. Bekövetkezett a tél, s így időt nyertünk arra, hogy a rendelkezésünk alatti pénz behajtásáról, a szükséges költsön kieszközléséről, s a közvélemény megnyeréséről gondoskodhattunk. Jött a tavasz, s vele együtt elérkezett a tervek benyújtásának, s bírálat alá vételének ideje is, — s a kilencz beadott tervből a köztetszést czélszerűsége s jutányossága által Frisch Mihály uré vívta ki leginkább, mely is az 1863. martius 25-kén tartott teljes ülésben *egyetlen ellenkező nyilatkozat nélkül el is fogadtatott.* —

Ekkor a tervben s szerződésben kölcsönösen megállapított 16.000 forintnak előteremtése lőn a gyűlés tanácskozása- s gondoskodásának fő tárgya. Belátta a gyűlés, hogy az ily mérvben megkezdendő építkezés eddigi számítását haladja; de átérezvén az építkezés halaszthatatlanságát; — bizva a hívek áldozatkészségében; bizva a helybeli takarékpénztári igazgatóságnak hatos kamatra, s 20 évi törlesztésre költsönt ígérő nyilatkozatában: az építéshez nevezett év april 25-kén Isten segélyével, egy tekintélyes választmány felügyelete alatt hozzá kezdett, ¹⁾ — erősen hívén, hogy a költsön veendő 10.000 forintnak, az egyház tőkéiből felhasználható 5.000 forint összegnek, a hívektől reménylett 3.000 forint kegyadománynak, s így összesen 18.000 forintra rugó pénzerőnek beruházásával az építkezést szerencsésen bevégezendi. —

¹⁾ A bizottmány tagjaivá gyűlésileg kinevezettek: Szalacsy József, Szalacsy Lajos, Szentmihályi Ferencz, Jelenek Ferencz, Rózsa Sándor s Varga Lajos elöljárók.

Azonban az építkezés folytán újabb változtatások s helyiségek szükséglete merülvén fel; s az egyháztagoktól bizton reményelt összegnek, az inséges év nyomora miatt, alig egy harmada folyván be pénztárunkba: kénytelenítettett az építő bizottmány az egyház tőkéiből ismét 2.000 forintot igénybe venni, hogy a fölmerült szükségletek fedeztetvén, a gyorsan haladó építkezés a kitűzött időre véget érjen. Mi meg is történt, s a 18.000 forintba került díszes, s a mai viszonyokhoz képest türhetően gyümölcsöző épület már szeptember elején az illetők használatára készen állott. —

S kinek műve az, hogy alig négy hónap alatt, a romok helyén e csinos, és kényelmes egyházlak föl-emelkedett? ¹⁾ Azé, ki sikerrel jutalmazá a munkások szorgalmát, s a vállalkozó testület szíves buzgalmát; — *s azé, kinek áldása nélkül, hiában fáradnak azok, kik a házat építik,* ²⁾ — az erő s kegyelem uráé, kinek is jósága áldva említettessék mindnyájunktól a napok végeig.

De tisztelettel emlékezünk meg e helyütt az építő bizottmányról is, melynek elvitázhatlan érdeme, hogy a munka mind végig kitűnő rend és pontossággal haladt, — valamint azon buzgó egyháztagokról, kik szellemi s anyagi erejük kincseit áldozatul hozzák az egyház oltárára, és pedig akkor, midőn átalános nyomor nehezült vállainkra. —

Hálánk s elismerésünk adóját rójuk le a nemes város iránt is, mely közgyűlésileg helyeselvén méltányos kérelmünket, az építéshez szükségelt közel 800 koci homokat díj nélkül utalványozá, — végül a testvérfelekezetek azon lelkes tagjai iránt, kik minden fel-

¹⁾ Lásd a szöveg elején levő rajzot.

²⁾ Zsoltár CXXVII: 1.

hívás nélkül, követve szép lelkök sugallatát, pénz s fuvarozási segélylyel gyámolítván bennünket eszközölték, hogy szerény épületünk, mint történeti emlék igazolja egyházunk hitbuzgalmát, városunk magas szellemét, s polgárainak a felekezetességen fölülemelkedett, s egymás iránt nemes tettekben nyilvánuló emberbaráti szeretetét s testvéries vonzalmát. És mi hálánk örök zálogául átadjuk a nemes lelkű jótevők nevét s tetteit e lapokon is a nyilvánosságnak.

N é v s o r a

azon buzgó polgároknak, kik a reform. egyházilak építéséhez pénzsegélylyel, téglá- s homokhordással, és gyalog napszámmal járulni szíveskedtek :

Neve az adakozónak	Pénz		Tégla darab	Gyalog napszám	Homok kocsi
	frt	kr.			
Angyal Lőrincz r. kath.	—	—	—	—	9
Angster Teréz r. kath.	1	30	—	—	—
Balázs István	1	20	—	—	—
Balácsi Dániel	10	—	—	—	—
Balácsi Vincze asztalosinas	1	—	—	—	—
Balaskó Ignáczné	1	50	—	—	—
Balla Vendelné	—	80	—	—	—
Balogh Fer. pékinas	1	—	—	—	—
Baracskai Endre	5	—	—	—	—
Baras Antal id.	1	—	—	—	—
Baras László	1	—	—	—	—
Baras Péter	2	—	—	—	—
Baras Pál	1	—	—	—	—
Baras Antal ifj.	1	—	—	—	—
Beke Sándor Rudolfezr. közvitéz	1	—	—	—	—

Neve az adakozónak	Pénz		Tégla darab	Gyalog napszám	Homok kocsi
	frt	kr.			
Bejczy Jánosné	—	50	—	—	—
Bokor Jánosné özv.	1	—	—	—	—
Bóna János pékinas	1	—	—	—	—
Both Zsófia cseléd	—	20	—	—	—
Bothmer Gusztáv báró	10	—	—	—	—
Bozsoki Endre	1	—	—	—	—
Brantner testvérek ev.	—	—	4000	—	—
Csaplár Mihály	10	—	—	—	—
Csaplár Péter	—	—	—	—	94
Csaplár Mihály id.	—	—	450	—	1
Csaplár Mihály ifj.	1	—	—	—	—
Csaplár János	—	—	1250	—	—
Csaplár József	—	—	3000	—	—
Csaplár György	5	—	1000	—	—
Csaplár Endre	2	—	—	3	—
Csaplár Pál	2	—	—	—	—
Cseppös István kárpitos	1	—	—	—	—
Cseppös Mihály kőmives- inas	1	—	—	—	—
Csémi János	2	—	500	—	18
Csémi Zsuzsánna	2	—	—	—	—
Dachauer Fer. r. kath.	5	—	—	—	—
Dékány Mihály	1	—	—	—	—
Dienes Pál	5	—	—	—	—
Dienes Miklós	1	—	—	—	—
Drekszler Józsefné	—	50	—	—	—
Edelényi János	2	—	—	—	—
Entner Vinczéné	2	—	—	—	—
Erdős István	—	50	—	—	—
Falb Ferenczné	5	—	—	—	—
Farkas Ferencz özvegye	—	40	—	—	—
Farkas János	2	—	—	—	—
Farkas János evang.	—	—	—	—	7
Farkas Márton	—	20	—	—	—

Neve az adakozónak	Pénz		Tégla darab	Gyalog napszám	Homok kocsi
	frt	kr.			
Farkas Sándor	2	—	—	—	—
Fehérvári Kálmán gyűjtött	4	30	—	—	—
Fehérvári Lajos	—	80	—	—	—
Fehérvári Sándor	2	—	—	—	—
Futó József kőmivesinas	1	—	—	—	—
Füsi Jánosné	1	—	—	—	—
Füleky Károly	5	—	—	—	—
Fülöp Endre	6	—	4000	—	11
Fülöp Károly	—	10	—	—	—
Fülöp Endre ifj.	—	—	800	—	—
Gasztonyi Lipótné	1	—	—	—	—
Gellér Ferencz	—	50	—	—	—
Gergely István	1	—	—	—	—
Gyarmathi László ev.	—	—	2000	—	—
Haás Mártonné ev.	—	—	—	—	4
Hatos Gergely	10	—	1600	—	11
Hajós Kálmán	1	—	—	—	—
Házi Ferencz	1	50	—	—	—
Hechtl Györgyné	5	70	—	—	—
Hegedüs Ersébet	—	50	—	—	—
Herczeg János tanító	2	—	—	—	—
Hoffman Mátyásné	—	40	—	—	—
Horváth Lajos asztalosinas	1	—	—	—	—
Horváth Antal r. kath.	—	—	1000	—	—
Horváth István ev.	5	—	—	—	—
Horváth Jánosné	5	—	—	—	—
Horváth Mihályné	—	50	—	—	—
Horváth Endréné	—	20	—	—	—
Huber Ferenczné	16	—	—	—	—
Huszár Ferencz	1	—	—	—	—
Jelenek Ferencz	20	—	—	—	30
Kalács Karolina	2	—	—	—	—
Kalmár segédek	4	—	—	—	—
Karczag Dánielné özv.	50	—	2000	—	10

Neve az adakozónak	Pénz		Tégla darab	Gyalog napszám	Homok kocsi
	frt	kr.			
Dr. Karika Antal	2	—	—	—	—
Karikó Sándor	1	—	—	—	—
Kaszás István r. kath.	—	—	—	—	10
Kálóczi Zsigmond	—	10	—	—	—
Kis-Baráti hivek	6	50	—	—	—
Kiss Sámuel	1	50	—	—	—
Kiss Sámuelné	1	—	—	—	—
Kiss Pál koldus	3	31	—	—	—
Kiss Lajos szabóinas	1	—	—	—	—
Kiss Éva cseléd	1	—	—	—	—
Kiss István kőmivesinas	1	—	—	—	—
Kollár Ferencz id.	—	50	—	—	—
Kollár Ferencz ifj.	—	50	—	—	—
Kollár Márton	1	—	—	—	—
Kocsa Endre	—	20	—	—	—
Komjáti István	—	—	2250	—	—
Komjáti Jánosné	—	20	—	—	—
Kosár János	2	—	—	—	—
Kovalter Sándor ev.	—	—	—	—	30
Dr. Kovács Pál	50	—	4000	—	—
Kovács Zsófia	10	—	—	—	—
Kovács György	2	—	—	—	—
Körmendy Endre	20	—	—	—	—
Kutas István	4	—	4850	—	15
Lengyel József	—	50	—	—	—
Leposa Endre s Mária	2	—	—	—	—
Leposa Márton	—	—	—	2	—
Lipóti Józsefné	5	—	—	—	—
Liszkay József lelkész	125	—	20000	—	76
Major József	5	—	4000	—	15
Major István	15	—	—	—	—
Major János	1	—	—	—	16
Makker András ev.	—	—	—	—	22
Makker Jánosné ev.	—	—	—	—	10

Neve az adakozónak	Pénz		Tégla darab	Gyalog napszám	Homok kocsi
	frt	kr.			
Marikkerné	—	10	—	—	—
Máthé István kocsis	5	—	—	—	—
Mészáros István	10	—	2500	—	—
Mészáros Zsigmond özv.	1	—	—	—	—
Mikó Ferencz	—	50	—	—	—
Munka Péter	—	20	—	—	—
Nagy György	5	—	—	—	—
Nagy Sándor	4	—	—	—	—
Nagy József	—	—	1665	—	—
Nagy Pál evang.	1	—	—	—	10
Nagy Dávid	—	85	—	—	—
Nagy Pál	—	20	—	—	—
Nagy Pál	1	—	—	—	—
Ney Ignác evang.	2	—	—	—	—
Német Józsefné	1	—	—	—	—
Német Zsuzsánna	1	—	—	—	—
Örökös Horváth Mihály	1	—	—	—	—
Örökös Mihály	—	50	—	—	—
Örökös Ferencz	1	—	—	—	—
Panda Vince	5	—	—	—	—
Perlaky Dániel evang.	—	—	1000	—	—
Péter Mihály	3	—	—	—	—
Péter Istvánné	—	20	—	—	—
Pulai Gábor	10	—	2000	—	5
Retkes Sándor	1	20	—	—	—
Rostási Lajos	20	—	—	—	—
Rózsa Sándor	—	—	1532	—	33
Rózsa Ferencz	3	—	—	—	—
Rózsa Ferenczné özv.	1	—	—	—	—
Rózsa Károly	3	—	—	—	—
Rozsi Bálint	15	—	—	—	—
Sauervein Géza r. k.	2	—	—	—	—
Simoncsics Antalné	8	—	—	—	—
Schlosser Ignác r. k.	15	—	—	—	—

Neve az adakozónak	Pénz		Tégla darab	Gyalog napszám	Homok kocsi
	frt	kr.			
Soos István	1	—	2000	—	—
Soos József	—	—	2000	—	—
Stampa Antal	40	—	—	—	—
Sütőri János	—	20	—	—	—
Szabó Károly	—	—	10000	—	—
Szabó Ferencz	—	—	—	—	20
Szabó Jánosné	1	—	—	—	—
Szabó Mihályné	—	50	—	—	—
Szakács Mihály	1	—	—	—	—
Szakács Ferencz	1	50	—	—	—
Szakács József csizmadia- inas	1	—	—	—	—
Szalacsy József	300	—	5900	—	94
Szalacsy Lajos	200	—	30000	—	100
Szalai Endréné	—	70	—	—	—
Szekeres István	2	—	—	—	—
Szendi József	1	—	—	—	—
Szentmihály Ferencz	200	—	4500	—	58
Szentmihály Pál	5	—	—	—	—
Szentmihály István	—	50	800	—	—
Szentmihály Pál ifj.	—	10	—	—	—
Szentmihály Endréné özv.	—	20	—	—	—
Szentmihály Endréné	—	20	—	—	—
Szombat János evang.	1	—	—	—	—
Szombat Sámuel ev.	1	—	—	—	—
Sztics Pál ifj.	—	—	2500	—	—
Sztics Endre	1	40	—	—	—
Sztics Józsefné	2	—	—	—	—
Tar György	1	—	—	—	—
Tar István	1	—	—	—	—
Tolnay Dénes segédlelk.	2	—	—	—	—
Tolnai Sándor	—	—	—	—	11
Tornyos Józsefné	1	—	—	—	—
Thuri Károly	5	—	—	—	—

Neve az adakozónak	Pénz		Tégla darab	Gyalog napszám	Homok kocsi
	frt	kr.			
Tóth Endre ifj.	5	—	—	—	—
Tóth György	—	—	1000	—	—
Tóth Márton	2	—	1000	—	—
Tóth Mihály	2	—	—	—	—
Tóth István csizmadiinas	1	—	—	—	—
Tüske Károly mészáros- inas	1	—	—	—	—
Vajda Józsefné	—	30	—	—	—
Varga János	20	—	—	—	—
Varga János és László	—	20	—	—	—
Varga Lajos	10	—	—	—	25
Varga Erzsébet	2	—	—	—	—
Varga István	4	—	—	—	—
Varjasi József	1	—	1750	—	—
Varju Péter	—	50	—	—	—
Varju Gyula szabóinas	1	—	—	—	—
Váczi József szabóinas	1	—	—	—	—
Veres István id.	3	—	—	—	—
Veres Sándor evang.	—	—	1000	—	—
Veres István ifj.	5	—	—	—	—
Vetési Pál	1	—	—	—	—
Végh Pál	5	—	—	—	20
Végh Istvánné özv.	10	—	—	—	—
Végh János özvegye	4	—	—	—	—
Wacha Antal r. kath.	3	—	—	—	—
Zechmeister József ev.	1	—	—	—	—
Összeg:	1480	96	127847	5	765

És most örömezzettel, s a részben teljesített kötelesség tudatával tekinthet előljáróságunk, s vele együtt gyülekezetünk legnagyobb része Isten veteményes kertjeire, a tespedés álmából felriasztott fi-, s a csaknem semmiből elővarázsolt nőiskoláinkra, valamint díszes egyházlakunkra, mert fölépülésökhöz mindannyian meghozák vallásos érzületek őszinte áldozatát.

De nem szabad felednünk, hogy felhalmozott teendőinknek még csak kezdetén vagyunk. Imaházunk mint súlyos beteg, végvonaglásiban orvoskezek után sovárog, — szegény sorsú növendékeink kellő anyagi erő hiányában, szégyenlik iskoláink küszöbét átlépni, s szülőikkel együtt naponként a dőlnélküli tanítás elérézéseért sohajtoznak, — hivatalnokaink csak félzsoldért húzván a nehéz igát, a mindennapi élet szükségével küzdenek s a t. —

Fognak-e, mikor, s ki által e hiányok orvosoltatni? — vagy ezek tán csak egyesek túlszigázott vágyaik, s rajongó elméjük által a képzelet magas honában alkotott üres ábrándok ? !

Épen nem; sőt égető szükségek, melyeket fedezni, — s fájó sebek, melyeket mielőbb orvosolni kell, különben nevelési ügyünk ismét pangani, s egyházi életünk alapja ingadozni fog, mert hivatalnokaink, miként a vándormadarak, melyek a legkisebb lanya szellő fuvallatára melegebb égöv alá sietnek, az önfentartási kötelezettség érzetétől mintegy kényszerítve, megragadva a legelső kedvező alkalmat, jövedelmezőbb egyház kebelébe költözendnek. —

E méltó aggodalom birta arra előljáróinkat, hogy harmincz évi hallgatás után ismét sikra szállottak, s az 1863. martius 3-kán tartatott városi közgyűléshez, a méltányosság, jog és vallásegyenlőség alapján, egy-

házunk fentartása tekintetéből, a népesség s az egyháztagok által fizetett vagy fizetendő adóhoz aránylag, a városi házi pénztárból járandó segélyösszeg megszavazásaért, s a megszavazott illetéknek évenkénti kiszolgáltatásaért a jogérzet őszinteségével folyamodtak.

S ime azon tanácsteremben, hol századokon keresztül a protestansok irányában annyi sújtó, s jogsértő rendeletek hozattak, e napon a felvilágosultság s vallási türelem szelleme méltánylólag s teljes elismeréssel nyilatkozott. Kimondatván ugyanis egyhangúlag a kérelem jogossága, azonnal választmány neveztetett ki a czélból, hogy az elvileg elfogadott, s a város területén létező egyéb vallásfelekezetekre is kiterjesztendő aránylagos segélyezésnek mily módon, és arányban leendő alkalmazása s életbe léptetése iránt egy körülményes, s a hozandó végzésnek biztos alaplul szolgáló javallatot készítsen, s azt a gyűlés elé beterjessze. ¹⁾ —

¹⁾ Álljon itt örök emlékül a közgyűlés határozata, jeléül annak, mily nemesen érzett s gondoskodott rólunk protestansokról városunk értelmisége, ohajtván velünk a jog közös élvezetét testvérileg megosztani:

Dr. Kovács Pálnak, mint a helybeli reform. egyházközség ez idő szerinti gondnokának folyamodványára, melyben a méltányosság jog és vallás-egyenlőség alapján, egyházuk fentartása tekintetéből, az egyházközség által fizetett, avagy fizetendő adóhoz aránylag a városi házi pénztárból egyházuk fennmaradásaig járandó segélyösszeget megszavaztatni, s annak évenkénti kiszolgáltatásáról intézkedtetni esedezik; végeztetett:

Ezen községygyűlés folyamodó egyházközségnek fentebb előterjesztett kérelmét az osztó igazság és vallási egyenlőség szempontjából teljesítendőnek, s így a kért aránylagos segélyezést elvileg méltányosnak találván, e méltányló elismerését ez alkalommal, ugyanazon indokokból, melyek őt jelen kérés felkarolására vezérelték, a többi e város kebelében fenálló vallásfelekezetek irányában is kiterjeszti. —

Hogy azonban ezen még csak elvileg kimondott segélyezés tetteleg is életbe léptethessék, Szabó Benő tanácsnok, mint az alapítványi választmány elnökének vezérlete alatt, főtiszt. Zerpák János győrbelvárosi, Tóth Antal

Összeült hát a választmány a kivánt javallat elkészítése végett, de nem mindegyik tagját lelkesíté azon testvéries vonzalom s békülékeny szellem, mely a tanácssteremet a főnebbi, valóban keresztyéni türelmet tanusító határozat perczeiben áthatotta. Nem mondhatjuk ugyan, hogy itt párt küzdött volna párt ellenében, de annyit egész őszinteséggel állíthatunk, hogy a vitatkozás a felekezetesség, álfogalom, s előítélet nyűgeiből kibontakozni, az igazság, jogelismerés s részrehajlatlanság színvonalára fölemelkedni nehezen tudott. — Ajánlatott egy részről, hogy e kényes, s következményeiben oly fontos kérdésnek megoldása függesztessék fel a legközelebbi országgyűlésig, mely is a még most, legalább a gyakorlati életben nem teljes érvénynyel bíró vallásegyenlőséget multhatlanúl körvonalozandja. — Felhozatott az is, hogy a jog kötelezettséget vonván maga után, a kért illeték megadásának elengedhetlen föltétele leend a kegyuri jog gyakorlata, s így ezentúl egyházunk hivatalnokainak választásába, számadásainak vizsgálatába, s egyéb belügyeinek vezetésébe a városi hatóság jogosan befolyand, s több ilyes. —

A protestans fél, szem előtt tartva a közgyűlési határozat tartalmát, miszerint a választmány tervkészítésre, s nem elvek feletti vitára gyűlt össze, az ellenvetésre s támasztott nehézségekre csak röviden vála-

nádorvárosi plébános, Liskay József reform., Hováth Sándor evang. lelkészek, továbbá Schmidt József, Perlaky Dániel, Fischer József, Réthy Ferencz, Ruschek Nándor, Fábri József, Szalacsy Lajos és Beér József képviselő urak kiküldetnek, hogy komoly tekintetbe vevén a minden oldalról fenforgó viszonyokat és körülményeket, az elvileg kimondott segélyezésnek mily módon, és arányban leendő foganatosítása, s életbe léptetése iránt, egy körülményes, és a hozandó végzésnek kellő alapul szolgáló javallatot kidolgozva, annak idején e helyre terjesszenek. —

szolt, kijelentvén, hogy a protestans egyház ügye kizárólag magánügy lévén, az országgyűlésre hivatkozás könnyen ürügyül tekintethetnék időnyerésre, hogy a jogélvezettől legalább néhány évre ismét elejtsessék; — meghatározván továbbá a tridenti zsinat végzéményein kívül a gyakorlatból is a kegyúri jog körét s jelentőségét, ¹⁾ s hivatkozván a közel multra, a mikor a protestans egyház önkormányzati jogát még a magas kormánynyal szemközt is férfiasan meg tudta védeni: egyházi belügyeinek kezelését illetőleg minden külhatás, és beavatkozás ellen ünnepélyesen tiltakozott. —

A hevéssé válandott, s a kijelölt irány korlátin túl csapongó vitát az elnökség tapintatos felszólalása elnémítá. S így állapíttatott meg, hogy az ügy gyorsabb és sikeresb haladása tekintetéből, a két protestans felekezet híveinek összeírása, s városi adójának hiteles följegyzése eszközöltessék, — fölkérte az elnökség, hogy a megrendelt összeírás és adó alapján, a népesség és adóhoz mérendő arány kulesát, s a felekezeti illeték mennyiségét szabatosan meghatározandó kimutatással a legközelebbi ülés tagjait megörvendtetni sziveskedjék, mit az hivatali készséggel megígért. —

Az előmunkálatok befejeztetvén, másfél év után alkalom nyílt az elnökségnek ígérete beváltására. Hi-

¹⁾ Nevezett zsinat XIV-k ülésének 12-k fejezetében ez olvasható: *Nemo etiam cuiusvis dignitatis ecclesiasticae, vel secularis, quacunq[ue] ratione, nisi ecclesiam, beneficium, aut capellam de novo fundaverit et construxerit; seu iam erectam, quae tamen sine sufficienti dote fuerit, de suis propriis et patrimonialibus bonis competenter dotaverit: ius patronatus impetrare aut obtinere possit aut debeat.* —

Pauli Sarpi Veneti: *Historia Concilii Tridentini.* Lipsiae MDCIC.

vatalos előadása rendkívül meglepett, de távolról sem örvendeztetett meg legalább minket a protestans egyház képviselőit; mert olyasmit kellett hallanunk, mire még csak gondolatban sem számítottunk. — Mi azt vártuk, hogy az arány alapját képezni fogja a római kath. egyház szükségére a városi közpénztárból évenként kiadatni szokott pénzösszeg; az elnökség azonban jóhiszemű felfogása szerint, csupán azon mennyiséget vette számításba, melyet a római kath. lelkészkar egykori, s az 1861-ki igen rövid alkotmányos korszakban, főleg a protestans képviselők sürgetésére, gyűlésileg megszavazott magasabb díja vesz évenként igénybe, s így 17.349 ft 80 kr. helyett csak 3.536 forintot, mely különbség az osztálynál ezerekre rug. —

E számítás a közhelyesléssel nem találkozván, tisztelettel fölkértük az elnökséget, hogy egyenesen a lélekszám s adó alapján szerkesztendő munkálatát a legközelebbi ülésben hitelesítés végett elénk terjessze, hogy a már gyűlésileg is többször sürgetett választmányi javallatot véleményes jelentésünk kíséretében a közgyűlés ítélete alá bocsáthassuk.

Három évi küzdelem, s annyi kellemetlen surlódás után, ennyire haladt a protestans ügy városunkban. És mi a nevezett egyház hívei, kik apáinktól örökség gyanánt nyertük a türelmet s kitartást, soha sem csüggedtünk, még kevésbbé kétkedtünk a biztos siker és győzelem felől. Sőt élt lelkünkben a hit s meggyőződés, hogy ama lelkesült, s a jog szentségét annyira tisztelő képviselői testület, mely három évvel ezelőtt kérelmünk jogosultságáról oly melegen s elismerőleg nyilatkozott, az igazság, közérkölciség és mivelődés iránti kötelezettségénél fogva a legelső ülésben meghatározandja jogélvezetünk határnapját, — s

nem fogja tűrni, hogy mi, kik az írás betűi értelmében, igazán arcunk verejtékével tartjuk fen vallásos és erkölcsi intézeteinket, s mintegy minmagunktól megvont áldozattal tengetjük szűk marokkal díjazott hivatnokat, még ezen fölül az 1790/1. országgyűlési XXVI. törvényczikk 3. pontja ellenére, valláselveinkkel ellenkező czélokra, jelesen a római katolika egyház fentartására is adóztassunk, ¹⁾ — és nem fogja tűrni, hogy mi, kik ekkorig csupán a kötelesség nehezéigáját vontuk, továbbra is a jogélvezet korlátain kívül maradjunk, — de figyelve lelkesebb városaink intó példájára, főleg saját keble szent sugalmára, a mult idők mulasztását azzal sietend helyre hozni, hogy elvégre megadja nekünk ami a mienk.

Reményt fűztünk hát a jelenhez, mely annyi üdves eszmét érlelt már egyházi s polgári életünkben, reményt az 1861. alkotmányos korszakban közbizalom utján választott képviselőinkhez, kik városunk felvirulásán, nem kimélve semmi áldozatot, annyi erőfeszítéssel, s oly kitartólag fáradoztak, — s reményt azon ünnepélyes órához, melyben a három évvel ezelőtt jogosnak s méltányosnak nyilvánított kérelmünk egyhangulag megadatni fog.

Az óra ütött, s az ohajtva várt közgyűlés 1866. június 5-kén megtartatott. De ki nem tudja, mikép ez

¹⁾ Az idézett pont tartalma ez: Az evangelikusokat megillető szabad vallásgyakorlatának következtében, akár kézművesek ezek, akár bármi más állású s állapotú emberek, a czéhbeli szabadalmak sem vétetvén tekintetbe, sem a szent misékre, sem a processiókra, sem más szertartásokra, és saját vallásukkal ellenkező cselekvényekre semmi szín alatt, és semmi büntetésekkel se hajtassanak, vagy *bármely nemű adózásoknak teljesítésére ne kényszerítessenek.*

Vallásmozgalmak Magyarországon. Irta Gróf Majláth János. Első kötet, első füzet 70. lap. Pest 1844.

év oly igen mostoha volt a legszebb vágyak s legvérmesebb remények teljesítésében! A földmives sirva szedte össze üres kévéit ott, hol vigadva, s gazdag remények közt hinté el a vérpiros magot, — a harczi bizton számított győzelmi koszorúja helyett, búsan emelé nehéz mankóit a königgräczy csata után, — s nekünk a győri protestans egyház jogélvezet után sovárgó híveinek, nyujtott ugyan a közgyűlési határozat némi kegyelemmorzsát, de e kegyajándokot, és pedig oly magas áron elfogadnunk, nem lett volna egyéb, mint egyházi alkotmányunk könnyelmű föladása, s nem kevesebb mint erkölcsi öngyilkosság!

De nehogy ok nélkül feljajdulni, s a sérelmet kizárólag felekezeti szempontból, s így egyoldalulag, s tán a nagyítás szemüvegével láttassunk mérlegelni, felmutatjuk a közgyűlési végzést, a közvélemény részrehajlatlan ítéletére bizván, valjon méltó volt-e fájdalomunk, s alapos-e szentegyházunk jövője iránti komoly aggodalmunk? A végzés ez:

„Fölvétetett a győri két protestans vallásfelekezetek községei segélyezése érdekében adandó javallat végett, az 1863. évi 369. közgyűlési szám alatt kiküldött, és folyó évi 160. közgyűlési végzéssel ismételve utasított választmány jelentése; — melyben előterjeszti, hogy a segélyezés megrendelésének kulcsául kétféle arányt használni ohajtván, egyiket a népesség, másikat a községi adó arányán alapítva dolgozott ki, melyeket .//. és .///. alatti kimutatásokkal fölszerezve, ¹⁾ azon véleménye ki-

¹⁾ A győri ágostai evangélikus, és evang. reformált vallású lakosok által, adó és népességarány szerint fizetendő községi adószázalékoknak kimutatása 1864. évről:

1. Adóarány szerint.

Az 1864. évi 82.596 ft 65 kr. egyenes adó után fizetendő 25⁰/₀ községi pótdadó tesz: 20.649 ft 16 kr. mely összegből fizetnek:

séretében nyújtja be, hogy ezen két rendbeli javallat közül a népnevelés tekintetéből, leginkább a népösszeírásból kölcsönzött arányt ajánlja; — mire végeztetett:

Ezen közgyűlés, az 1863. évi 369. szám alatt kelt végzésében már kimondott elvéhez képest, igazságosnak s méltányosnak látja ugyan a folyamodó két protestans vallásfelekezetet községeinek a városi házi pénztárból **némi segélyeztetését**; azonban ennek teljesítését csak azon világos és határozott föltételhez köti: **miszerint a katolikusok is a viszonyosság tekintetéből befolyhassanak a két protestans vallásfelekezetnek patronatusi jogai gyakorlatába.**

De ez esetre sem hajlandó a közgyűlés, folyamodó két protestans vallásfelekezetnek saját iskoláikra tett kiadásait legcsekélyebb mérvben is segélyezés tárgyául venni, s ez érdembeni költségeiket fedezni; hanem az ajánlott aránylagos segélyezést egyedül és kizárólag egyházi személyzeteik javadalmazására oly arányban érvényesíteni, a melyben a katolikusok lelkészei a házi pénztárból fizettetnek; aránykulcsúl véve a két protestans vallásfelekezetük által fizetni szokott községi adónak összegét. Ezen most körülírt segélyezésnél azonban, a föl-

1. Az ágostai evang. lakosok 3.864 ft 40 $\frac{2}{4}$ kr., vagy is az összes községi adóból 18 $\frac{3}{4}$ ‰, — jutna hát nekik 835 ft.

2. Az evang. reformált lakosok 485 ft 82 kr., vagy is az összes községi adóból 21 $\frac{1}{4}$ ‰, — nyernének hát 115 ft 65 krt.

2. Népeségi arány szerint.

Az 1857. évi népszámlálás szerint a helybeli illetőségű 15.703 főnyi lakosságra, az összes 20.649 ft 16 kr. községi pótdoból esik fejenként 1 ft 31 $\frac{723}{15703}$ kr.

1. 2.907 ágostai evangélikus lakosra 3.822 ft 65 $\frac{2}{4}$ kr.

2. 816 evang. reformált lakosra 1.073 ft 2 $\frac{2}{4}$ kr. Győr november 16. 1865. Steffanics Dénes Győr szab. kir. városi számvevő.

derítendő általános segélyezési öszletből előbb leszámítandók lesznek azon összegek, melyek a házi pénztárba beolvasztott alapítványok- és hagyományokból fedeztetnek.“

A ki látta már, midőn a hajósnép közel a hazai partokhoz örvénybe süllyedt, vagy a ki látta, midőn vihar után a gazda könyezve tekintett meghiusult reményire a kertben, mezőn s szőlőhegyen: csak is az képes felfogni a fájdalmat, melyet bensőnkben e határozat szült. Törzsurás volt ennek minden sora, s szivünket érte, de különösen hatott ránk, mindjárt a határozat elején olvasható, s testületünket vérig sértő ezen kifejezés „*némi segélyezés*“. Tiltakoztak ez ellen őseink, tiltakoztunk mi is a választmányi ülésben, tiltakoztunk hirlapokban, most ismételve tiltakozunk a nyilvánosság előtt; mert mi úgy tanultuk, hogy *a segélyezésnek csak is ott van helye, hol a jogalap hiányzik; mi pedig állásunkat a jog terén még mindig elég biztosnak hisszük.*

Fokozta fájdalmunkat ama nyíltan bevallott törekvés is, miszerint római katolikus testvéreink, feledve azt, hogy mi önkormányzati jogainkat sokkal tekintélyesebb hatalom ellenében is megvédeni tudjuk, egyházi életünk szentélyébe kívánnak lépni, és pedig a viszonyosság elvénél fogva! Mi féltékenyek vagyunk, s a dolgok ily állásában folyvást azok maradunk drágán vásárolt autonomiánkra, s ama bibliai elv nyomán: *a mit nem akartok, hogy az emberek veletek cselekedjenek, ti se cselekedjétek azt másokkal,* ovakodtunk sarlónkat a más vetésébe vágni, — s ha még is valaha e város területén, vagy bárhol protestans egyháztag a római katolikusok egyházügyeibe bármily szin alatt intézőleg beavatkozott, az minden esetre azon perczen elveszté felekezeti színezetét, és működött mint

polgári hivatalnok, vagy városi képviselő, s így mint az állam választott közege kétségbe vonhatlan joggal.

Fájdalom s bámulat lepett meg végre mindnyájunkat fölfedezésekor amaz új s ekkorig hallatlan tanak, mely az iskolát az egyház emlőiről leszakítja, s a tanítói kart a vallás szolgálói sorából egyenesen száműzi! Oh ha a mélyen tisztelt képviselőtestület egyetlen tagja nem kimélve idejét s fáradságát, s figyelemmel kísérve a miveltebb népek szellemi fejlődését, meggyőződött volna arról, hogy az iskola mint az egyházzal ugyanazon törzsről felsarjadzott, s ugyanazon magasztos célzt az emberiség erkölcsi s vallásos haladását elősegítő fönséges intézvény, s mint ilyen a korral együtt haladó államok kiváló gondjainak egyik főbb tárgya; — vagy ha a szomszéd Pápa, ¹⁾ Komárom ²⁾

¹⁾ Pápa városa bizottmánya által 1857. évi augusztus 5-kén tartott ülés jegyzőkönyvének kivonata:

456. szám. Tekintettel azon körülményre, hogy a helybeli főelemi tanodákban mindegyik tanító a maga kötelességeit egyiránt teljesíteni tartozik, azonban még is aránytalanul jutalmaztatnak, ez okból ezen tanítóknak jövő 1857/8. évre leendő fizetésök a most irt évi költségvetésben felsőbb helyen leendő jóváhagyás föltételével ekkép terveztetett:

1. A 2. osztály tanítójának, ki orgonista is . . . 300 pft.
2. A 3. osztály tanítójának lakbérrel együtt . . . 350 pft.

Ehez mérve a többi vallásfelekezeti tanítóknak minden vallásfelekezetiük által fizetendő adókules szerint a közpénztárból kiadandó a jövő 1857/8. évben.

- | | |
|---|---------------|
| a. Reformatusoknak | 339 ft 15 kr. |
| b. Evangelikusoknak | 157 ft 10 kr. |
| c. Izraelitáknak az adókules nyomán | 538 ft 58 kr. |

Pápán július 28. 1866. Nagy Boldizsár mk. főjegyző (p h).

²⁾ Alolirottak a városi lakosságnak házi adóját többszörös üléseinkben, melyekre az illető főtisztelendő lelkész urakat is fölkértük, vallás szerint elkülönítve kijegyzénk, minek következtében úgy találtuk, hogy a

- | | |
|--------------------------------|-------------------|
| római katolikusok | 9.923 ft 37 kr. |
| helvét hitvallásuak | 6.837 ft 4 kr. |
| ágostai hitvallásuak | 1.463 ft 55 krral |

Sopron ¹⁾ s egyéb városoknál már hosszabb időtől

járulnak a városi házi adóhoz, — és mivel a római katolikusok lelkésze, káplánok, hittanoktatók, elemi iskolatanítók, és igazgató fizetésére, és tűze-lőfa átalányaikra, ugy az egyházi és iskolai épületek, névszerint plebania, szent Ferencziek lakháza, és elemi iskolák fentartására, a városi házi pénz-tárból évenként 3.868 pft fordítatik, ennél fogva ezen kiadási öszlethez aránylagosan a városi házi pénztárból adózásukhoz képest kiszámítva, a hel-vét hitvallású közönség 2.665 forintot, az ágostai egyház pedig 570 forintot egyházi szükségéik fedezésére, az osztó igazsághoz képest évenként jogosan követelhetnek. Komárom július 9. 1851. Amtman Jenő mk polgármester, Müll-er György mk tanácsnok, Czike Sándor mk tanácsnok, Nagy Antal mk ta-nácsnok, Csepy Zsigmond mk számvevő, Nagy Sámuel mk községi tag.

E vélemény felsőbb helyen elfogadtatván s megerősítettvén, a városi hatóság ekkép értesítettik:

Komárommegye cs. k. Főnökétől, tekintetes Amtman Jenő ur, Ko-máromvárosa polgármesterének, Komárom, december 30. 1852.

A helybeli ágostai és helvét hitvallású egyházközségeknek egyházaik-nak átalányos arány szerint leendő segélyezése tárgyában, folyó évi augus-tus 14-kén 988. szám alatt kelt jelentése folytán, az e részben folyó évi december 26-kán 21.095 sz. a kelt főispáni k. rendelet másolata azzal té-tetik mellékletben által, hogy ehhez képest a további intézkedéseket megten-ni, és az eredményről tudósítani készkedjék. Rácz Károly mk. titkár.

Ezen másolat sz. kir. Rkomárom városa levéltárában levő eredeti ok-irattal mindenekben megegyez, ezennel hivatalosan bizonyítom. Kelt Komá-romban februar 10-kén 1865. Csepy Antal mk sz. kir. Révkomáromvárosa levéltárnoka (p h).

¹⁾ Vom Magistrate der k. Freistadt Oedenburg. An den Lüblichen Kirchenkonvent der evang. Gemeinde zu Oedenburg.

„In Folge Ansuchens des löblichen oedenburger evangelischen Kir-chenkonventes um Bewilligung eines weiteren Beitrages zur Deckung der Cultus- und Unterrichts-Bedürfnisse, hat die diesstädtische Generalversamm-lung, in Würdigung der in dem Gesuche entwickelten Verhältnisse und um mit Rücksicht auf den Grundsatz der Gleichberechtigung dem evangelischen Kirchen- und Lehrer-Personale eine gleiche Unterstützung wie dem katho-lischen aus städtischen Gemeindemitteln angedeihen zu lassen, zu beschlies-sen befunden:

a., dass den evangelischen Glaubensgenossen zur Deckung ihrer Cul-tus- und Unterrichts-Bedürfnisse jährlich eine gleiche Summe wie den Ka-tholiken, nämlich 7.424 fl. ö. W. aus der Stadtkammerkassa erfolgt werden. Demnach werden für die Evangelischen mit Belassung der bisherigen jähr-lichen Bezüge mit 4.599 fl. ö. W. ein weiterer Betrag mit jährlich 2.825 fl.

fogva fenálló gyakorlatot, miszerint ezekben a felekezetenként kiosztott évi jutaléknál a főszűly rendesen a tanítói kar érdemeire fektettetett, tanulmányozta volna;

ö. W. in monatlichen Raten vom 1. Juli 1861 an bei der Stadtkammerkassa angewiesen und dem zu Folge die von den evangelischen Lehrern der 4 Sonntagsschulen bezogenen jährlichen 252 fl. ö. W. unter Einem eingestellt, indem der Unterricht in den Sonntagsschulen auch von Seite der katholischen Lehrer unentgeltlich geleistet wird.

b, dass an Brennholz ausser dem bisher bezogenen Holzquantum von der nächsten Holzadrepartition angefangen für den evangelischen ungarischen Herrn Prediger 20 Klafter harter Scheiter, 6 Klafter harter und 4 Klafter weicher Bürteln um den halben Lösepreis; ferner den 2 evangelischen Herrn Elementarlehrern jedem 6 Klafter harter Scheiter ohne Lösepreis jährlich verabfolgt werden.

Endlich werden den frommen Stiftungen sowohl der katholischen als auch der evangelischen Glaubensgenossen, die bis heute rückständige Communal-Steuern gänzlich nachgesehen, in Hinkunft aber diese Stiftungen von der Last der Communal-Steuer gänzlich befreit.

Hievon wird der löbliche evang. Kirchenkonvent hiemit in Kenntniss gesetzt. Oedenburg aus der am 3. Juli 1861 abgehaltenen städtischen General-Versammlung. Kania m. p. Bürgermeister. J. Geiszler m. p. Obernotär.

Ezen közgyűlési határozat következtében jelenleg a városi pénztárból protestans czélokra fordítatik:

- | | |
|---|----------------|
| a. A már megnevezett összeg. | 7.424 ft o. ó. |
| b. Négy evangélikus lelkészeink egyenként 20 öl kemény hasábfát kapnak, összesen hát | 80 öl. |
| ismét egyenként 6 öl kemény rőzsét, összesen | 24 „ |
| még is 4 öl puha rőzsét, összesen | 16 „ |
| c. 15 nép- és realiskolatanítóink egyenként 6 öl kemény hasábfát kapnak, s így összesen | 90 „ |
| d. A polgári iskolák fűtésére | 6 „ |
| e. A főtanodai termek fűtésére | 15 „ |
| f. A tápintézet szükségletére | 6 „ |
| g. A tanítóképezde szükségletére | 12 „ |

kemény hasábfá fordítatik, és pedig a c—g egészen ingyen.

E természetbeli járulékokra nézve még nem realisaltatott az egyenlőség s viszonyosság elve teljesen, miután a római kath. nép és realtanodák termei a város által fűttetnek, mi által több mennyiségű fa használtatik fel, mint a mennyi a protestans czélokra használtatik. Sopron october 20-kán 1866. Klauzer Károly convent elnöke. Ulber Máttyás jegyzője.

— vagy ha végre a leglelkesebb városok egyikének Szegednek ismerné ama valóban csak is egy íhletett perczen fogamzhatott keresztyén szellemű határozatát, miszerint a csekély számú protestans egyház tanítói, mint a leendő polgárok legelső irányadói, a római katolikus intézetek vezetőivel egyenlő díjra érdemesíttettek: ¹⁾ akkor hisszük, hogy e határozat, mely évkönyveinkben egy sötét igen sötét lapot képez, végkép elmaradt volna.

A nem reménylt esemény bekövetkezte után, a két protestans egyháznak ez ügyben meghatalmazott képviselői, egyhangulag elhatároztuk veszített ügyünknek föllebbezését, mihelyt erre kedvező alkalom mutatkozik. —

¹⁾ A nemes tettet híven tükröző hivatalos levélnek, tárgyunkra vonatkozó pontjai így hangzanak:

1. Szeged szabad kir. városa, az 1858. évi december 5-kén anyagyházzá alakult reformált egyházunk részére, alázatos kérvényünk folytán, 1860. december hónapban tartott községtanácsi ülésében, a lelkészfizetés pótlásául megszavazott 300 azaz háromszáz osztrák értékű forintot, s erről jegyzőkönyvi kivonat, s a meghatározott évenkénti 300 forintnak folyóvátételéről szóló tanácsi utalvány van egyházunk birtokában.

Szegeden mint túlnyomólag római kath. városban, a róm. kath. egyház és iskolái fentartására az évi költségvetés közadóba vettétven ki, e czélra más hitvallású felekezetek is adóznak, és így alapja kérvényünknek ez volt, de a tekintetes községtanács nem tekintette a reform. egyház csekély lélekszámát, hanem főkép keresztyéni szeretetből indult ki, midőn részünkre a nevezett évenkénti segélyt nagylelkűleg megszavazta.

2. 1861. évi februar hónapban tartott alkotmányos városi közgyűlés pedig, az 1860. év őszén megalakult ágostai evang. egyház részére is, midőn a reformált egyház példájára az évi 300 forintot megszavazta: *indítvány folytán a testvériség magasztos eszméjéből kiindulva azt határozta, hogy a mindkét hitvallású evang. egyház tanulója a városi közpénztárból annyi fizetést huzzon, mint a kath. elemi tanítók.* És ezen nemes határozat folytán protestans tanítóink 420 azaz négyszáz és husz osztrák forintot huznak évenként a városi közpénztárból. Erről szinte jegyzőkönyvi kivonat s tanácsi utalvány van birtokunkban. Szegeden 1866. augusztus 3-kán. Varga Pál reform. lelkész.

A jog terén indított kereset után, megkísértette reformált egyházunk a kegyelem útján is növelni pénzerejét, s biztosítani lételét az elbukás ellen. Még 1865. november 20-kán Bécsben, nyilvános kihallgatás alkalmával, szép remények közt tette le lelkésze által folyamodványát a fejedelem kezeibe, bizalom s mély tisztelet hangján esedezvén abban annak fenséges személye előtt, hogy magas figyelmére méltatván egyházunk hivatalnokainak a cs. kir. lovas, gyalog, s esendőri osztályok, ismét a cs. kir. katonai, megyei s vároosi börtönök s kórházak érdekében annyi éveken át tanusított hű és lankadatlan buzgalmát, s szolgálati készségét; még is egyházunknak ugy nemzetiségi mint vallási tekintetben csaknem teljesen elkülönített helyzetét: a folytonos építkezés, *főleg a magas kormány érdekében felállított segédlelkészi hivatal*, s egyéb, tehetségét messze haladó kiadások miatt tetemesen meggyengült pénztára nagylelkű segélyezését, atyáskodó gondjai közé számítani kegyeskedjék. Reményében nem is csalatkozott, mert a legmagasb fejedelmi kézjeggyel ellátott folyamodványa udvari rendelet kíséretében tetetett át az illető hatóságokhoz kellően indokolandó véleményezés végett.

Az illető hatóságok, különösen a helybeli polgármesteri hivatalnak igen kedvező véleménye folytán, ¹⁾

¹⁾ A polgármesteri hivatalnak a megyei hatóság útján fölterjesztett véleménye szóról szóra ez:

Méltóságos Főispán és udvari tanácsos ur!

Folyó évi 42. számú meghagyás és a Nagyméltóságu Helytartótanácsnak folyó évi 1251. számú k. intézvénnye folytán, a n. győri helv. hitv. ev. gyülekezet előjáróságának, ő cs. k. apost. Felségéhez nyerendő nagy lelkű segélyért benyújtott esedezése érdemében, van szerencsém a következőket előterjeszteni:

Folyamodó előjáróság, kérelmét az illető Superintendeshez intézett, s

szerencsés lőn egyházunk a magas kormány kegyéből 2.000 forint segélyt nyerni, mely összeget az 1866. május 21-kén tartott egyházi gyűlésében *megmásíthatlanúl a nőtanító s egyszersmind segédlelkész fizetése alapjául jelölt ki.* —

Miként a természetben, úgy az emberiség szellemi haladásában nincs tényleges szünet s megállapodás. Meggátolható ugyan a vizár rohama, de csak pillanatokra, s az ismét kitör, magával ragadva gátat és mindent, — elfojtható a nemzet érzülete, jog-szabadság- s alkotmány iránti vonzalma, főleg e vonzalom

a leküldött iratok között lévő, — mult évi Deczember 21-én kelt nyilatkozatában indokolván, — vizsgálatom tárgyául az itt előladottakat tüztöm ki, s az egyháznak állásáról vezetett könyveit megvizsgálván tapasztaltam:

1-ör. Hogy a gyülekezet kitett lélek száma ugyan nem épen csekély, de mivel néhány családot kivéve, majd mind a szegényebb osztályból valók; az egyházi személyzet szolgálatát igénybe veszik a nélkül, hogy a feutartáshoz kellőleg járulni képesek lennének, s ez okozza azt, hogy az építkezéssel terhelt és e miatt adósságba merült gyülekezet évi kiadásait sem képes fedezni. —

2-or. Hogy a nélkülözhetetlen s a bevételeket meghaladó kiadások valósággal úgy állanak, mint azok a kimutatásban előladottak.

3-or. Hogy a segédlelkész-tartást leginkább azon körülmény teszi szükségessé, mert a helyben és környéken szállásoló cs. kir. katonaságot a folyamodó egyház lelkészének kellettén ellátni; ez által szolgálata az állam érdekében tetemesen vétetik igénybe annélkül, *hogy a cs. kir. kincstártól bár mi jutalomban is részesülne.* —

Mindezeknél fogva alázatos véleményem oda járul: *hogy a folyamodó egyház a cs. kir. kincstárból nyerendő segélyezésre különösen a 3-ik pontban felhozott körülménynél fogva méltán ajánlandó volna.*

Tartozó tisztelettel maradván Méltóságodnak. Győr 1866. Január 23. alázatos szolgálja. Zmeskál István mk, polgármester.

nyilvánulása, de szinte csak rövid időre, mert kitör ez is, s eltávolítván az akadályt jogaiba visszalép. Belátták ez igazságot azon önhitt állambölcsek, kik nem rég is hivatottaknak képzelvén magokat arra, hogy árva fejünknek a társadalmi, egyházi s politikai téren új irányt jelöljenek, világboldogító elvek- s eszmék özönével áraszták el e házat, — belátták, s nehogy a rohamtól, melynek fékezésére is oly büszkén vállalkoztak, elsodortassanak: tanácsosnak vélték visszavonulni oda, honnan az utóbbi évtizedek folytán seregenként indultak boldogításunkra, saját honukba.

Most hát visszaállván a nemzet és kormány közti bizalom és rokonszenv, koronás fejedelmünk örökdedése alatt, felelős ministereink honfias érzelmű intézkedéseik folytán, hisszük, virulásnak fog indulni az ipar, tudomány és művészet, mozgékonyvá válik az egyházi élet, szilárdulni fog az alkotmányos érzület, s az egyesek és testületek jogainak tisztelete fenn és alant.

A római katolika egyház híveinek legnagyobb része már is az önkormányzat meghonosításaért küzd, fárad és tervez.

A protestans egyház, miután a kormány saját kezüleg oltá ki az üszköt, melyet évek előtt túlbuzgó közegei meggondolatlanul közénk hajítottak, s mely hazánk felsőbb megyéiben az evangelika egyház tagjai közt elébb meghasonlást, majd tetteleges szakadást idézett elő, — bizonyosan sem kormányrendszere hiányainak javításában, sem a tudományos élet fejlesztésében nem fog a többi hitfelekezet háta mögött megszélesedni. ¹⁾

¹⁾ A Patens megszüntetésére vonatkozó kormányrendelet ez:

Vallás és közoktatási magyar miniszterem előterjesztése folytán, hű protestans alattvalóim vallásos nyugalmanak megőrzésére irányzott atyai

Ki ne örülne, midőn látja a gyár, mű, s kézipart a százados nyomás, s idegen gyámság bilincseiből menekülve, önállósága- s nemzeties fejlődése ösvényén már is előre haladni, mely haladásra alkotmányos életünk szilárdulása mindig csak kedvező hatással leend.

Ki ne üdvözlőné hát benső örömmel nemzeti életünk új korszakát, mely, ha a kormány és nemzet egymás irányában őszinte, s tettekben nyilatkozó szeretetet s jóakaratot táplálnak, szép jövőt derítend hazánkra, s nemzetünkre.

Győrváros protestans lakosaiban is nevezetes átalakulást szült politikai viszonyaink javulása; mert a kik nem rég arra határozták magokat, hogy a városi hatóság mellőztével, vesztett ügyöket egyenesen a legfensőbb törvényszék elé viendik: lemondva e szándékról, még egyszer a közbizalom által választott városi képviselő testülethez fordultak e szerény nyilatkozattal:

Tekintetes Közgyűlés!

A helybeli két protestans egyház közel százados sérelmét tesszük le még egyszer a gyűlésterem asztalára, — s tesszük le a biztos reménynyel, hogy jogos és méltányos kérelmünk orvoslása nem fog többé boldogabb napokra halasztatni, sem városunk kedvezőbb pénzügyállásától függővé tétetni, hanem igenis a sür-

szándékomtól vezéreltetve, szükségesnek találtam elrendelni, hogy a mindkét hitfelekezeti protestans alattvalóim egyházszervezete iránt 1859-ki sept. 1-jén kiadott nyiltparancsom, s annak életbe léptetését szabályozó, 1859-ki sept. 2-kán kelt miniszteri rendelet, — valamint az 1860-ki majus 15-kén kelt nyilt parancsom, és az 1862-ki november 9-kén kelt rendeletem — hatályon kívül tetessenek, s ezen rendeletek folytán előállott összes viszonyok az ágostai hitvallású evangélikusok egyetemes conventje által, az érdekek kölcsönös kimélete mellett, higgadt megfontolás után, alkotmányos uton rendeztessenek. Kelt Budán majushó 15. 1867. Fercncz József s. k. B. Eötvös József s. k. vallás és közoktatási miniszter. —

getőleg megoldandó kérdések sorában, és pedig társulati jogainkat teljes mértékben kielégítőleg megoldatni.

E sérelme protestans egyházunknak rövid szavakban foglalva nem kevesebb mint *híveinknek az 1790/1. országgyűlési törvények 3-ik pontjába ütköző, s vallás-elveinkkel ellenkező czélokra, jelesen a római katholika egyház és iskolák fentartására folytonosan kényszerítő megadóztatása.*

Feljajdultak ősünk ezen ugy egyéni, mint társulati jogaikat mélyen sértő nyomás ellen, de panaszszózatuk ott hova intéztetett, a városi tanácsnál rokonszenvre nem találván, zörgettek ott, hol a jogos sérelem pártfogásban szokott részesülni, zörgettek a legjobb fejedelmek egyikének II-ik Leopold királynak szívajtaján. Panaszuk sok és keserű, kérelmök még is csupán ez volt: *hogy vagy mindegyik egyház, önerejére támaszkodva biztosítsa állását, vagy a községi pénztárakból a protestans egyház is aránylag részesítették.*

A kormány jó indulatát eléggé tanusítja a városi hatósághoz 1792. januar 20-kán leérkezett fensőbb rendelet, mely a helybeli protestans egyházak nézete, véleménye sőt panaszaik kihallgatása- s kellő figyelemre méltatása mellett, oly czélból kívánta a közpénztár állását, annak a római katholika egyházra fordított költségeit s a protestansok létszámát mielőbb felterjesztetni, hogy a jogos kérelmet azonnal s a legméltóbban teljesithesse.

Évek jöttek évek tűntek el, s az ügy békés megoldása folyvást akadályokra talált. A protestans egyház határozottan követelte, hogy mindegyik felekezet saját hívei áldozatából fedezze egyházi szükségeit, a városi pénztár s egyéb közjövedelmek pedig kizárólag

polgári s így az összes lakosság érdekeit előmozdító czélokra fordíttassanak. A tanács e legigazságosabb kérelem előtt elzárta szivét s füleit, míg végre felsőbb helyről érkezett utasítás- vagy tán önlelke jobb sugallatára hallgatva, ajánlt ugyan híveinknek valami igen csekély összeget, de azon világos feltét kikötése mellett, hogy a kegyadomány évenkénti kinyerhetéseért mindannyiszor folyamodjanak! Mi természetesebb, mint hogy azon erkölcsi testület, mely évtizedeken át, országos törvények védpaizsa alatt, a jog és méltányosság mellett annyi kitartással küzdött, az ajánlt kegyelemfilléreket tiszteletteljesen visszautasította.

Több mint harmincz évi mély hallgatás után azon időben, midőn hinni szerettük, hogy fajunk a közös nyomor és szenvedés súlya alatt egy szív- s lélekké olvadt, s így a társulati jogokat tisztelni tudja, s tisztelni akarja, szót emelt először a ref. egyház, s az 1863. martius 3-kán tartott városi közgyűléshez a méltányosság, jog és vallásegyenlőség alapján, egyháza fentartása érdekében, a népesség s az egyháztagok által fizetett vagy fizetendő városi adóhoz aránylag a városi pénztárból járandó illeték megszavazásaért, s a megszavazott illetéknek évenkénti kiszolgáltatásaért a jogérzet őszinteségével folyamodott.

S hitében nem csalatkozott; mert ama tanácssteremben, hol századokon keresztül a protestansok ellen annyi sujtó és jogsértő határozatok keletkeztek, e napon a felvilágosultság szelleme méltánylólag, s teljes elismeréssel nyilatkozott. Kimondatván ugyanis egyhangulag a kérelem jogossága, tüstént válaszmány neveztetett ki a czélból, hogy az elvileg elfogadott, s a város területén létező egyéb vallásfelekezetekre is kiterjesztendő segélyezésnek, mily módon s arányban

leendő alkalmazása s életbe léptetése iránt egy körülményes, és a hozandó végzésnek biztos alapul szolgáló javallatot készítsen, s azt a gyűlés elé beterjessze.

Három évi küzdelem s annyi kellemetlen surlódás után valahára a kinevezett választmány működéseiben véget ért! Kimutatta az utolsó vagyis az 1857. népösszeírás nyomán, mikép a város területén lakó római katolikusok száma 11 223, az evangélikusoké 2.907, s a reformátusoké pedig 816 lélekre rug, — kiszámította továbbá a pénztárnoki hivataltól nyert, s az 1866. évre vonatkozó költségvetés egyes tételeiből, hogy *a tisztán római katolikus célú alapítványok kamatainak leszámítása után is*, a római kathol. egyház fentartása a városi pénztárnak évenként 16.821 frt 23 krba kerül. s így ez összegből minden római kath. egyénre fejenként 1 frt 49 kr. esvén, a 2.907 lelket számláló ágostai hitvallásu egyház számára aránylag kifizetendő lenne 4.337 frt 7½ kr., a helvét hitvallásu egyház számára pedig 1.222 frt 94⅓ kr. s az így összeállított véleményes jelentését az 1866. június 5-kén tartott közgyűlés határozata alá bocsátotta.

E gyűlés részletezésébe nem avatkozunk, mert a pusztá visszaemlékezés is elnémitja ajkaikon a szót, s vérünk liktetését megakasztja. Elég az, hogy e napon a legigazságosabb ügyünk fölött és pedig fájdalom! a három évvel elébb irányunkban oly testvéries szellemben nyilatkozott közgyűlés által pálcza töretvén, legszentebb reményeink teljesülésétől legalább darab időre elűtettünk.

De él isten a csillagok felett, s így az igaz ügynek elbuknia nem lehet, elbuknia nem szabad. E jel-szó védpaizsa alatt elhatároztuk ügyünket az országgyűlés elé, ezen kívül az igazságszolgáltatás közegein

keresztül a trón zsámolyáig felvinni s mindenütt az annyszor szenvedett elutasítás után kihallgatásért, anyagi hátrányaink s szenvedésink helyébe pedig kárpótlás s elégtételért hódoló tisztelettel, s alázattal esedezni.

Tekintetes közgyűlés! Fájt lelkünknek, midőn magunkat e lépésre kellett elhatároznunk, — még inkább fájna, jogainknak a törvény útján szerezni érvényt most, a midőn alkotmányos életünk ez új korszakában, ha szelidebb érzelem szállta meg egyesek keblét: türelem s a jogegyenlőség érzete kell, hogy buzdítsa nemes határozatra a tanácssterem férfait is, mint a törvény s igazságszolgáltatásnak hivatás s kötelezettség szerinti őreit.

E földérítő tudat érzetétől áthatva ohajtjuk városunk mélyen tisztelt képviselőit ama jézusi nyilatkozat nyomán: *a mit akartok hogy az emberek veletek cselekedjenek, ti is azt cselekedjétek azokkal*, csupán arra kérni, kegyeskedjenek a helybeli protestans egyházaink százados sérelmét megorvosolni, s a három évig ügyeink tisztázásában működött választmány véleménye alapján azok előtt a jogélvezet zárt kapuit valahára megnyitni.

És ezzel nem kérünk fölösleget, nem jogtalant, mert ilyesmi testületi jellemünkkel össze sem fér, — de kizárólag azt kérjük, mi bennünket isteni s polgári törvényeink nyomán ész és jogszerűleg megillet, — s csak azt kérjük, mi hazánk minden jelentékenyebb városában évek óta gyakorlatban van, tudniillik: *a közös terhek viseléséből önkénytelenül folyó aránylagos jogélvezetet*.

Ezt bizalomteljes tisztelettel kérve, bizton várva s reményelve, kiváló tisztelettel vagyunk a tekintetes közgyűlésnek, Győr october 14. 1867, a helybeli két

protestans egyház nevében Perlaky Dániel evang. felügyelő, Szalacsi Lajos reform. gondnok.

E folyamodványra a közgyűlés 1867-iki oct. 16-án tartott ülésében az itt következő határozattal válaszolt:

*Miután a haza alkotmányunk egyik jelentékeny alaptörvényét képező 1790/1. évi XXVI. t. cz. határozott értelmében, a mindkét vallásfelekezetű protestans honlakosok a katolikus lelkészek fizetéséhez és iskolák fentartásához járulni nem kötelesek, — e város kebelében pedig az által, hogy eddig a házi adóhoz, azon kulcs szerint járultak, mint a római katolikus városi lakosság, melynek lelkészi fizetése és iskolái fentartása a házi pénztárból jelentékeny költséggel fedeztetett, anélkül, hogy azon pénztárból a két vallásfelekezeti protestansok e célokra bármi segélyben is részesültek volna, a törvény világos és határozott rendelete ellenére, e terhekben részt venni köteleztettek, — a közgyűlés ezen eddigi törvénytelenység és a protestans vallásfelekezetek irányában úgy, mint a házi adóhoz hason mérőben járuló izraeliták irányában is ez által elkövetett méltánytalanság fölött őszinte sajnálatát fejezván ki, határozatilag kimondja: **miszerint Győr városában jövőre a valláscélok előmozdítására és nevelési célok elérésére igényelt kiadásait minden vallásfelekezet, a többieknek e költségekhez járulása nélkül tartozand fedezni, illetőleg lelkészeit és iskoláit saját híveinek kell fizetni, illetőleg fentartani.***

Mely ezennel kimondott elvnek mikép leendő fogatósítása, illetőleg az eszközendő nyomozások alapján határozottan kitudandó adatok nyomán egy, ezen a vállalási egyenlőség eszméjének e tekintetbeni legigazságosb és

méltányosb keresztülvitelét és érvényesítését kimondó elvnek keresztülvitelére nézve a megfelelő érvényesítési módokat tartalmazó véleményes jelentésnek e helyre leendő betérjesztése tekintetéből méltóságos Balogh Kornél képviselő ur elnöklete alatt: gróf Zichy Ottó, Krisztinkovics Ede, Vinterl Antal, Tóth Antal, Karsay Sándor, Liszkay József, Szalacsy Lajos, Nagy István, Zmeskál Sándor, Perlaky Dániel képviselő urak, Probszt Ferencz főügyész ur és Kautz Gusztáv főjegyzőből álló választmány küldetik ki.

A kinevezett választmány jeléül annak, mert lélekben meg volt győződve a kérelem jogos és méltányos volta felől, azonnal összeült, s néhány óráig tartott ülésében a legkedvezőbb eredményre jutott. Betérjesztett véleményes jelentése az 1867. december 10-kén tartott közgyűlés helyeslését is megnyerte, mint ezt annak határozata igazolja:

Méltóságos Balogh Kornél képviselő ur elnöklete alatt, a folyó évi 609. szám alatti közgyűlési határozattal az iránti véleményes jelentésadás végett kiküldött választmány, mikép volna a közgyűlés által kimondott azon elv, miszerint Győr városában jövőre a vallási czélok előmozdítására és nevelési czélok elérésére szükségelt kiadásait minden vallásfelekezet, a többieknek e költségekhez járulása nélkül egyedül tartozand viselni, a gyakorlatban legcélszerűbben érvényesíthető, előterjeszti véleményes jelentését, — melyben úgy véli legcélszerűbben és legkevesebb nehézséggel gyakorlatilag érvényesíthetőnek: hogy az egyes vallásfelekezetűek népességi aránya és a római katolikusoknak vallási és nevelési czélokrai jelenlegi költségeinek összege vétetnék fel kulcsul, a minden egyik vallásfelekezet részére a házi pénztárból fizetendő ösz-

vegnek, a mely adópótlékkép kivette hajtátnék be, mint eddig a római katolikusok ezen cím alatti költségei. Mely módot vévén fel alapul, az éretik el, hogy mindegyik vallásfelekezet saját vallási és iskolai költségeit fődözendi, csak hogy nem kezeltek mindegyiké külön, hanem befoly a házi pénztárba és onnan részletenként az illető egyes vallásfelekezetűeknek a ki-tűzött célra leendő fordítás végett kifizettetik. —

Ezen eljárás mód közelebbi részletezését és fogamatosságát illetőleg a választmány következő kivetési javaslatot tesz:

A népesség számára nézve, miután az 1857. év óta népszámlálás nem történt, az említett év összeírása veendő fel kulcsul, a mely szerint a jelentéshez csatolt számvívőségi kivonat szerint van Győr városa területén 11.223 római katolikus, 2.907 ágostai evangélikus, 816 reformatus, 76 görög nem egyesült, 681 izraelita.

A római katolikusoknak egyházi és nevelési céljaira a megvizsgált kimutatás szerint fordítatik évenként 17.022 frt 26 kr. o. é., mit a 11.223 katolikus lakosra elosztva jut egy lélekre: 1 frt 51 $\frac{1}{2}$ kr. o. é.

Ez összeget a kivetés alapjául felvéve a vallási és nevelési célokra: az ágostai evangélikus vallásuaknak 2.907 lélek után: 4.404 frt 11 kr. o. é.; — a reformatusoknak 816 lélek után: 1.236 frt 24 kr.; — görög nem egyesülteknek 76 lélek után: 115 frt 14 kr.; — végre az izraelitáknak 681 lélek után: 1.031 frt 71 kr. o. é. volna évenként a házi pénztárból kifizetendő; tenne pedig az összes győri lakosságnak vallási és nevelési költsége 23.809 frt 46. krt, tehát a jelenleginél 6.787 frt 20 krral többet.

Végre véleményével oda járul a választmány, hogy

a nagyobb építkezések vagy tanodai nagyobbításokra szükségelt költségei egyik vagy másik felekezetnek az e módóni és elv szerinti kivetés és megtérítés alá nem kerülhetnek, de más részről bármely vallásfelekezetű egyházi személyek vagy a nevelési személyzet fizetéseinek fölemelését, melynek folytán egyik vagy másik vallásfelekezetnek e tekintetbeni összegei illetőleg költségei szaporodnának, csak a közgyűlés határozhatja meg, ellenkező esetben a házi pénztárból e többlet fedezendő nem lesz ; —

Ezen véleményes javaslat egész terjedelmében helyben hagyatván, felsőbb jóváhagyás végett azon kérelemmel rendeltetik a nagyméltóságu magyar királyi belügyministeriumhoz fölterjesztetni, hogy miután ezen az igazságon alapuló elvnek gyakorlati érvényesítésére nézve, az ezen javaslatban előterjesztett mód látszik legcélszerűbbnek és legkevesebb nehézséggel keresztül vihetőnek, ennél fogva ezen e helyütt helybenhagyandónak talált munkálatot kegyesen helybenhagyni és annak mielőbbi életbe léptetését engedélyezni méltóztassék.

Egyébiránt miután mindezen nehézségek leginkább az által szüntethetnének meg, hogyha nemzeti iskolák állíttatnának fel, — ennél fogva e fölterjesztésben a nagyméltóságu m. kir. belügyministerium fölkéretni határoztatik, miszerint az iránt, hogy mielőbb nemzeti iskolának felállítása által a kornak megfelelő nevelési közművelési rendszert hazánkban meghonosítani a törvényhozás útján intézkedni méltóztassék. —

Vajha az erő s kegyelem lelke bőv mértékben szállja meg a magas ministeriumot, hogy midőn e nagy horderejű ügyben, s egy testület jövője felett határozand: magas figyelmére méltassa városunk képviselőinek a legkisebb erkölcsi nyomástól ment határoza-

tát, s a város területén létező hitfelekezetek között a testvéries viszonyoknak leginkább e kérdés szerencsés megoldása után reménylhető megszilárdulását; valamint a nevelés szent ügyét, mely főleg az államhatárolom ápolása, támogatása, s bölcs intézkedései által számolhat biztos és boldog jövőre!

Czélunkhoz értünk. Igyekezünk történeti hűséggel, tárgyhoz illő komolyság- s őszinteséggel adni szentegyházunk tragikus multját, s jelenének egyes közérdekű mozzanatait.

És most letesszük ismertetői tollunkat, ismételve kijelentvén, mikép szándokunk tiszta, s ment volt a személyeskedés, rágalom, vagy gyanúsításnak még csak árnyékától is; — de a tényállás földerítésével tartozunk az igazságnak, s szerkesztői jellemünknek.

S letesszük, mert meg vagyunk győződve, hogy a jelen nemzetgyűlésnek csak az itt felmutatott egyetlen eset is intő például szolgálанд arra, hogy a hitfelekezetek közjogi viszonyainak czélszerű rendezése által igyekezend a vallástügyet biztos térre vezetni, s meggátolni, hogy valaha a türelmetlenség, e hazának békes polgárai között a visszavonás- s egyenetlenség hamvadó tüzét ismét lángra gyujthassa.

Ugy legyen!

OKMÁNYTÁR.

E cím alatt közlünk a győri reformált egyház levéltárából okiratokat, melyeknek közlését úgy a szöveg illusztrációja, mint szinte a közönség érdekében nem tartjuk fölöslegnek.

S ez alkalommal helyén látjuk figyelmeztetni protestans egyházunk bensőleg hivatott tagjait, hogy egyenként vagy testületileg, induljunk meg valahára a romok közé, fölkeresésére az eltemetett kincsnek, azaz, igyekezzünk porszemeket gyűjteni, s anyagot összehordani a kerületek, esperességek, főiskolák s egyes gyülekezetek porlepte kincstárából; *mert csak ez uton juthatunk birtokába egy rendszeres honi protestans egyháztörténelemnek, mely után mindnyájan régóta sóvárgunk.*

Liszkay József.

I.

1632. martius 18.

A győri káptalan nádori parancs következtében tanukat hallgat ki a kérdés felett: vajjon Szalay György megintette-e Baboti Ferenczet, és Alsóki Györgyöt, vagy ezek örököseit a pataházi birtok kiváltása iránt, — s csak is akkor adta-e el a nevezett birtokot a győri lutheranusoknak, *) midőn a főnebbi birtokosok azt visszaváltani nem akarák?

Nos Capitulum Ecclesiae Jauriensis, memoriae commendamus per praesentes, quod Nos attestatorias sive Compulsoriales Illustrissimi Domini Comitiss Nicolai Eszterházy de Galantha, Perpetui de Frakno, Regni Hungariae Palatini ac Iudicis Cumanorum. Pro parte Egregii ac Nobilissimi Ladislai Lengyell, Stephani Saffarith, Georgii Szabó, certorum Equitum ductorum, Georgii Bánfý, Mathiae Nagy, Ladislai similiter Nagy certorum Peditum Vaywodarum, Item Joannis Győry, Petri Enessey decurionum, Item Joannis Bogyó, et Gaspari Puky, Equitum Praefatae Sacrae Caesaricae Regiaeque Majestatis Praesidii Jauriensis Patenter confectas et emanatas, sigilloque ejusdem Domini Palatini secreto impressivae, ac manus propriae subscriptione ab intra in inferiore earundem margine obsignatas ac roboratas, Nobis Praeceptorie sonantes et directas, honore ac Reverentia quibus decuit, recepimus in haec verba.

Comes Nicolaus Eszterházy de Galantha, perpetuus de

*) A győri lutheranusokon itt a két protestans egyház hívei értendők, mint kik a nevezett birtokot még 1647-ben is közösen bírták. Lásd a mű 14-ik lapján a 3-ik pontot.

Frakno, Regni Hungariae Palatinus et Judex Cumanorum. Honorabilibus Capituli Ecclesiae Jauriensis, Salutem et amicitiam paratam cum honore. Propositum est nobis in Personis Egregiorum ac Nobilium Ladislai Lengyell, Stephani Saffarith, Georgii Szabó, certorum Equitum Ductorum, Georgii Banffy, Mathiae Nagy, Ladislai similiter Nagy, certorum Peditum Vayvodarum, Item Joannis Győry, Petri Enessey Decurionum, Item Joannis Bogyó et Caspari Puky Equitum Praefatae Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis Praesidii Jauriensis; Quatenus iidem vestrorum in facto certorum quorundam negotiorum suorum coram clarius declarandorum, fassionibus et Attestationibus Nonnullorum Egregiorum ac Nobilium, sive ac Ignobilium, ac alterius cuiusvis Status ac honestae conditionis Comitatus Jauriensis, utriusque sexus, sed et Ecclesiasticae dignitatis hominum, quibus videlicet ea manifeste constarent, ad Praesens pro Jurium suorum tuitione plurimum indigerent, essentque necessarii. Ac exinde medio et vestri hominum certam quandam attestationem, seu Testium inquisitionem pro suorum parte celebrare facere vellent. Cum autem veritatis confessio et fide dignorum hominum Testimonia nemini sint abroganda. Pro eo amicitiam vestram harum serio hortamur, et nihilominus Auctoritate nostra Palatinali, qua pleno Jure fungimur, Vobis committimus et mandamus, quatenus vestrum mittatis hominem vestro pro testimonio fidedignum, quo praesente Egregius ac Nobilis Georgius Dobos, aut alter Georgius Losy, vel Paulus Némay, sive Nicolaus Sárkány, seu Andreas Czapáry, nisi Paulus Jakosits, nisi Paulus Kavassy, aliis absentibus homo noster Palatinalis per Nos ad id specialiter transmissus, ad praefatos universos Egregios ac Nobiles, sed et Ignobiles, ac alterius cuiusvis status, et honestae conditionis antelati Comitatus Jauriensis utriusque sexus, sed et Ecclesiasticae dignitatis homines, quos videlicet praefati exponentes, aut nomine ipsorum homo seu Procurator per eosdem ad id destinandus, duxerit nominandos, personaliter accedendos, eisdemque sub onere solutionis Sedecim Marcarum gravis ponderis in generali Regni Decreto superinde expresso super eos, si qui forsitan cum Praesenti requisiti Testimonium Veritati perhibere recusaverint, opera eorum quorum interest, vigore praescripti

Generalis Decreti, immediate et irremissibiliter exigendo, sui in praesentiam citatis et convocatis, ab eisdemque a Spiritualibus, si quidem ad conscientiae suae puritatem, a Secularibus vero ad fidem veram Domino DEO debitam, fidelitatemque praefato Domino Imperatori ac Regi nostro sacroque eius Regio diademati observandam, qualis ipsis, de iis omnibus rebus et negotiis, de quibus videlicet nomine dictorum exponentium interrogati fuerint, constiterit certitudo veritatis, sciat, inquirat et experiatur, meram, plenam atque omnimodam certitudinis veritatem. Datum in Arce Nostra Kis Marton, die vigesima secunda Mensis Februarii Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Trigesimo Secundo.

Unde nos praemissae Commissioni de mandato praetitulati Domini Palatini ex officio obtemperandum acceptis praeinsertis literis suae Illustrissimae Dominationis Attestatoriis sive Compulsoriis, hominem nostrum Admodum Reverendum Dominum Michaellem Kopchany Archidiaconum Luchmaniensem, fratrem et Concanonicum nostrum, una cum Egregio Georgio Dobos homine Palatinali in praeinsertis literis Attestatoriis sive Compulsoriis nominato, et per annotatum Dominum Palatinum ad id specialiter transmissio, ad suprascripta fideliter peragenda, et demum Nobis suo modo referenda, de medio nostri, nostro pro testimonio exmiseramus fidedignum, qui tandem exinde ad nos reversi, Nobis fideliter, conscientiose et sub Juramento retulerunt eo modo: Quomodo ipsi, feria secunda proxima post Dominicam Invocavit proxime praeterita, primum in hoc oppido nostro Jauriensi in Comitatu similiter Jauriensi existente habito, erga infrascriptos Testes personaliter accedendo, supra fatus homo Palatinalis, ipso Testimonio Nostro secum praesente, sub onere solutionis Sedecim Marcaram gravis ponderis, ab ipsis, si praeinsertis Mandatis parere recusassent, per vos quorum interest, juxta Contenta Decreti, irremissibiliter exigendo, ad fidem vero Deo debitam, de infrascriptis Articulis, eisdem Testibus propositis in haec verba:

De eo utrum ipsis constaret, Georgium Szalay aliter Pechy, Bona Patahaziensia ipsi primitus oppignorata, per Martinum Alsoky, tempore Vice Comitatus Jauriensis quondam Gaspari Grebicsy aliter Laký, admonuisse Franciscum

Baboty, Martinum Alsoky, vel haeredes et posteritates eorundem esse per ipsos redimenda, sin minus, se Lutheranis Jauriensibus oppignoraturum: Et quia ipsi pro se rehaberi noluerunt, licet admoniti, quam Admonitionem, etiam in Prothocolis curavit idein Georgius Szalay inscribi, ita postmodum contulit Augustanam confessionem profitentibus. Ac aliis interrogatis, scivisset, inquisivisset et expertus fuisset plenam meram, atque omnimodam certitudinis veritatem, ordine sequenti:

Primus Testis Nobilis ac Egregius Joannes Dallos Vice Comes Comitatus Jauriensis, annorum circiter quinquaginta, juratus et examinatus in sua Domo repertus fassus est. Se non posse adinadvertere, utrum audiverit aliquando nec ne, per Georgium Szalay admonitos fuisse de rehabitione Bonorum Patahaziensium oppignoraticiorum Franciscum Baboty aut Martinum Alsoky, vel haeredes et posteritates ipsorum, quando quidem nec erat curae ipsius, et si quid etiam potuisset audivisse, a tanto temporis intervallo oblitus est.

.

Octavus Testis Nobilis Michael Szeghy, Comitatus Jauriensis Judex Nobilium Annorum circiter Sexaginta, juratus et examinatus, in sua domo repertus fassus est. Se audivisse ab ipso Georgio Szalay, Franciscum Babothy nunc hic Jaurini degentem, similiter Martinum Alsoky, et omnes consanguineos certos reddidisse de rehabitione Bonorum Patahaziensium, alioquin si non redimerint, aliis se divenditurum, hoc tamen ipsi pro certo non constaret, utrum si res secundum ipsius dicta et prolata habuisset nec ne, quando quidem praesens non fuerit.

Nonus Testis Egregius Franciscus Pázmány Sacrae Caesariae Regiaeque Majestatis Praesidii Jauriensis Peditum Hungarorum supremus Vayvoda, Annorum circiter septuaginta sex, in domo sua repertus juratus et examinatus fassus est. Se fuisse de parte Egregiorum Lutheranorum emptorem Bonorum piignoraticiorum Pathahaziensium, et quod Trecentos florenos hungaricos dederint Georgio Szalay aliter Pechy pro Bonis Patahaziensibus, et adhuc aliquid Summae, sed quantum excesserit Summam praenominatam Trecentorum florenorum hungaricalium se nescire. Hoc autem bene scire, deposita et levata Summa per Georgium Szalay, statim de facto ipsis Bona ad

manus tradidisse una cum literis fassionalibus et pignoratitiis. Hoc vicissim ignorare penitus, utrum, priusquam Lutheranis divendidisset, admonuisset Franciscum Babothium, vel Martinum Alsokium, aut haeredes et posteritates eorundem de eliberatione, nam alias oportuisset ipsum scire, quandoquidem ipse fuerit emptor Bonorum.

.

Decimus tertius Testis Nicolaus Sypos juratus et examinatus Annorum circiter quadraginta fassus est. Se quatuor integerrimis Annis questuram egisse cum eodem Georgio Szalay aliter Pechy, nunquam tamen audivisse, admonitos fuisse Franciscum Babothy vel Martinum Alsoky, aut haeredes et posteritates eorundem; hoc autem audivisse, Bona Pathahaziensia ipsi Georgio Szalay oppignorata ab ipso Martino Alsoky, quibuscunque divenditurum, dummodo Summam super iis bonis depositam rehabere posset, quoniam senio jam confectus est.

.

Decimus Sextus Testis Martinus Alsoky Iudex Nobilium Comitatus Jauriensis, Annorum circiter Sexaginta juratus et examinatus fassus est. Per omnia quod tam privatim quam etiam publice in Congregatione Comitatus Jauriensis se admonitum fuisse de rehabitione et eliberatione Bonorum Patahaziensium pignoratiorum aliquoties, sed propter Paupertatem id tunc readstare non potuisse. Et scire etiam, quod in Protocolis inscribi desideraverit Georgius Szalay, et Franciscum Babothy similiter admonitum fuisse. Qui Babothy protestatus de non abalienatione Bonorum, et se redempturum respondit, procrastinando autem, quia bona non redemit, ita ipsis Lutheranis contulit et divendidit.

Super quorum quidem Testium attestanda fassione, ad praedictorum hominis Palatinalis, et nostri Testimonii relationem, praesentes literas nostras, sub sigillo nostro capitulari et Authentico, praefatis exponentibus Jurium suorum futuram ad cautelam necessarias, superinde extradandas duximus et concedendas, communi svadente justitia. Datum feria Sexta proxima post Dominicam Oculi. Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Trigesimo Secundo praeinserto (p h) Lecta in Capitulo.

II.

1633. martius 19.

Győr Vármegye közönsége, hiteles alakban kiadja, a Baboti Ferencz esztergomi kanonok örökösai által a győri protestans őrség pataházi birtoka ellen megkísértett foglalás és közbevetett ellenállásról szóló tiszti jelentést.

Nos Vniuersitas, necnon Joannes Dallos Vice Comes, Iudices Nobilium, ac Jurati Assessores Sedis Judiciariae Comitatus Jauriensis Damus pro memoria. Quod nobis die datarum praesentium in hoc Oppido et Comitatu Jauriensi pro dydicandis litigantium causis pro tribunali Seditibus Praefatus Generosus Dominus Joannes Dallos, Vice Comes noster, nec non Nobiles Martinus Angrano Judex nobilium et Nicolaus Kun Juratus Assessor nostri, e medio nostri nostram exurgendo in presentiam executionem certarum aliarum litterarum nostrarum Adjudicatoriarum, alias pro parte quondam Admodum Reverendi domini Francisci Baboti, alias Abbatis Sanctissimae Trinitatis prope Sokljos Archidiaconi Hontensis et Canonici Ecclesiae Metropolitanae Strigoniensis, contra Exercitum Augustanae Confessionis presidij huius Jauriensis emanatarum scripto sermoneque hungarica compraehensam nobis retulerunt modo infra scripto Anno 1633 die 16 Martij. Mi Dallos János Győr Vármegyének viceispánja, Angrano Márton azon vármegyének egyik főszolgabírája, Kun Miklós, az megnevezett vármegyének esküdtje, és Szombat Szabó Mihály vicegerens, mentünk ki Pataházára, mely Győr vármegyében vagyon, az Adjudicata, és Exmissionalis leveleknek continentiája szerint is az Executióra, és azon nap tettünk Executiót, az nemes Káldy Ignatius uram, Káldy Margit, Katalin és Sophy aszonyok, ugymint Triumphans felek instantiájokra, az nemes és vitézlő uraimék ellen, az kik az Actióban denotaltatnak és az többi ellen is, ugymint az kiket az pör illetett, mint alpörösöket. Voltak penig vicinusok és commetaneusok Pataházáról: Szabó Jakab ugyan azon pataházi portionatus,

Barbély György, Czéh Lőrincz, Sárkány Miklós uram jobb-
 ágyi; Bóka István, Szabó Jakab jobbágya; Kapronezai György,
 Szijártó János jobbágya; Józán István, János, Har-
 dy János, Péter Gáspár, Kozma György jobbágyi; Győrről:
 Egry Márton az megnevezett Győr vármegyének egyik főszol-
 gabirája, Szapáry András, Némái Pál, Virgilius Bekaria és
 Bodó György az föllyül neveztetett vármegyének hűtös esküt-
 tei, Fekete Jakab ő Fölsége vajdája, Halassy János és Csapó
 Mihály, ugyan azon ő Fölsége lovas katonái, Dobos György,
 Oppaka György, Szege aŷ György,
 Nagy János, Horvát Pál Győr várasai bíró, és Buzgó Márton,
 R ván Főispán urunk ő Nagysága
 tiszttartója, Molnár János Révfalui bíró, Iffju Péter
 Lánczy Balázs nemes személy, Kertész Ferencz főispány urunk
 szabadossa, Szüics Péter, Varga Máté, Horvát Péter, Takács
 András, Dékány Imre, Fejes István, Dávid Máté, Józán Má-
 tyás, Kocsis Máté; Bácsáról: Szapi János, Bajcsi János, Tég-
 lyás Gergely, Tóth Orbán, Hamar Orbán, Szántó Jakab, Szapi
 Bálint, Varju András, Fekete Gergely, Varju Ferencz, Szabó
 Gergely, mely executiót midőn peragálni ez megírt személyek
 előtt kezdettünk volna, Laky Miklós euaginato ad medium
 gladio, cum solenni protestatione, mi előttünk, mindnyájoknak
 azoknak nevekkal, az kik nem voltanak nominatim specificál-
 tatva az actióban, Repulsiót tett, azon is protestálván, hogy az
 ajtót mivelhogy kötéllel bekötözték volt, bemetszették legyen,
 protestáltak azon is solenniter, hogy mi, ugy mint bírák ha-
 talmasul foglaltuk volna el az jószágot és quindenát sem en-
 gedtünk volna, az kiköltözésre. Elvégezvén az executiót, azon
 is solenniter protestáltak, hogy az pénzt, az kin ők az exe-
 quáltatott jószágot megvették volt, ki nem vittük, és azzal ott
 őket nem kínáltuk meg. Super qua dictorum Vice Comitibus Ju-
 dicis Nobilium et Jurati Assessoris nostrorum fideli relatione
 presentes litteras nostras extradandas duximus et concedendas.
 Datum in praedicto Oppido Jauriensi Sabbatho proximo post
 Dominicam Judica die videlicet et loco celebrationis sedis no-
 strae Judiciariae Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Trige-
 simo Tertio. Coram me martino Angrano Judice Nobilium Co-
 mitatus Jauriensis mp. Coram me Andrea Zombat Judice No-

bilium Comitatus Jauriensis mp. Coram me Georgio Bodo Judice Nobilium Comitatus Jauriensis mp. Coram me Michaelae Szombathely Juratus Assessor Comitatus Jauriensis mp. Coram me Petro Benkovith Juratus Assessor Comitatus Jauriensis mp. (P. H.) Lecta et extradata per Juratum Notarium Comitatus Jauriensis mp.

(Szakadozott eredetiről.)

III.

1647. april 26.

Pernyeszi Ferencz és Geyőczy László országgyűlésileg kiküldött biztosok a mosonmegyei Óvár mezőváros protestans lakosainak visszaadják a temetőben létezett templomot harangokkal együtt, úgy szinte egyházlakot is jelölnek ki számukra rendes becsár mellett 1647. april 9-kén, s erről bizonyítványt adnak ki Pozsonyban 1647. april 26.

Nos Franciscus Pernyeszi de Osztopány, et Ladislaus Geyőczy per Universos Status et Ordines Regni Hungariae in Generalibus Regni Comitibus Posonii celebratis constitutos exmissi Commissarii damus pro memoria: Quod cum nos in Anno praesenti 1647. die 8. Mensis Aprilis juxta Commissionem nostram per universos Status et ordines Regni Hungariae Posonii ut praemissum est constitutos datam accessissemus et pervenissemus in et ad Oppidum Óvár in Comitatu Mosoniensi habitum: ac tandem ibidem sequenti die, hoc est Nona die praesentis Mensis Aprilis iuxta accordata Puncta 4. Puncti Diplomatis Templum minus ibidem in Coemeterio habitum, campanamque minorem, usum Coemeteriorum seu sepulturae, locaque idonea et sufficientia pro domo Parochiali et Schola hocce quo sequitur modo, juxta Commissionem nostram executi fuimus et restituiimus Inhabitoribus ejusdem Loci utriusque nationis Hungaris et Germanis. Et primo quidem pervenimus ad Plateam Magyar utcza vocatam, ostenderuntque nobis Suae Majestatis Caesareae atque Regiae Officiales ejusdem

loci pro domo Parochiali domum Philippi Mellbogner in dicta platea habitam, in vicinitate Michaelis Balog, alteram vero a fine horti seu fundi ejusdem, domum nempe inquilariam relictæ viduæ Agilis condam Caspari Rainer pro Schola, quas nos de facto ad manus eorundem Incolarum Helveticæ et Augustanæ Confessionis Hominum assignavimus, quibus et ipsi contenti fuerunt. Quarum prima, nempe Philippi Mellbogner domus Celsis Hungaris Helveticæ Confessionis Hominibus, altera vero Germanis Augustanæ Confessionis Hominibus, hoc tamen declarato; quod pretium earundem iuxta valorem condignum iidem Incolæ Possessoribus sint deposituri.

Hinc perreximus in Coemeterium, et aperta Janua Templi, Templum ingressi sumus minus, quod ad manus nostras recipiendo, itidem Templum minus pro duabus nationibus Hungaris et Germanis, sine ullo impedimento et Contradictione restituiamus, ita tamen, ut quandocunque ipsis visum fuerit, liceat ipsis, prout voluerint, ampliare et aedificare, modo similiter usum Coemeteriorum tam intra quam extra Oppidum habitantium sine pretio aliquali eisdem admittendum fore commissimus; et quia duæ erant Campanæ, super his accordarunt Incolæ: major mansit apud Catholicos, minor vero apud Evangelicos Hungaros et Germanos, quam de facto ad manus suas receperunt. Solutiones vero Parochorum et Plebani, cum nulli sunt Proventus Parochiales ad Parochiam pertinentes, iuxta Septimum Punctum solvant Plebano et Ministris Evangelicis.

Quibus sic factis et per nos executis super præmissa exsecutione nostra, Incolæ ejusdem Helv. et August. Confessionis Evangelici petierunt Literas Testimoniales, quas nos eisdem pro futura eorundem cautela necessarias, sub Sigillis nostris usualibus manuum que nostrarum subscriptione roboratas modis omnibus extradandas duximus et concedendas. Datum in Libera Regia Civitate Posoniensi, Die 26. Aprilis 1647. Franciscus Pernyeszi de Osztopány Vice Comes Comitatus Szaladiensis et Simegiensis mpr (p h) Ladislaus Geyeöczy Nuntius Illustris Comitatus de Ung mpr (p h).

(Egykoru kéziratról.)

IV.

1649. martius 26. és 30.

Az óvári protestansok egymással szerződnek 1649. martius 26., s a szerződés nagyobb biztonságért több protestans országgyűlési követ által szentesíttetik Pozsonyban 1649. martius 30.

Concordiae Forma.

Hungaricae et Germanicae Nationis in Oppido Óvár in Comitatu Mosoniensi existentis, super usu templi minoris veteris juxta Articulum Regni Anni 1647. numero Sextum pro iisdem duabus Nationibus assignati, novaque Structura eidem Templo annexa per Commissarios Regni, tempore Assignationis ejusdem Templi declarata: quam Concordiam Hungarica et Germanica Natio deliberative factam perpetuo sine alterius injuria statuit ac decernit servandam per sequentia Puncta.

1. Templum minus Hungarica Natio — prout etiam ab antiquo ad eam pertinebat Nationem — retinebit; novum vero aedificium titulo Templi erectum Natio Germanica occupabit, et possidebit Templo minori veteri Hungarorum annexum.

2. In Coemeterii extensione utraque natio laborabit, ita ut nova structura includatur non excludatur Coemeterio, cujus extensio nullam injuriam, imo commoditatem praestabit.

3. Campana major Hungaris conceditur, manentibus reliquis duabus in partem Germanorum.

4. Communis erit oneris et laboris Materiei ad aedificium inchoatum pertinentis procuratio, administratio, importatio; et simul etiam Templi minoris aedificandi ratio, cum Turriculis duabus erigendis.

5. Haec inter Hungaros et Germanos Concordia sine confusione et injuria maneat perpetuo: ne Hungari Germanis, Germani Hungaris sint Scandalo et impedimento. Datum in Oppido Óvár die 26. Martii Anno 1649.

Quae concordia pro majori firmitate nobis infrascriptis personis ad subscribendum praesentata; per nos etiam est approbata et confirmata in Comitibus Posoniensibus. 30. Martii

1649. Georgius Berényi, Celsissimi Principis Transylvaniae ad praesentia Comitum alter Ablegatus mpr (p h) Andreas Zákányi Cels. Principis Transylvaniae ad praesentia Comitum Ablegatus mpr (p h) Andreas Clubosiczki Cels. Principis Transylvaniae ad praesentia Comitum alter Ablegatus mpr (p h) Paulus de Szemere, Comitatus Abaujvariensis Nuntius mpr (p h) Jonas Mednianszky Cels. Principis Transylvaniae ad praesentia Comitum Ablegatus mpr (p h) Melchior Matyasotzky Comitatus Trencsiniensis Ablegatus mpr (p h) Johannes Jeney Comitatus Gömöriensis Nuntius mpr (p h) Christophorus Fejérpataky Comitatus de Ugocsa Nuntius mpr (p h) Stephanus Vitnyédi Generosae ac Magnificae Dominae Sofiae de Leva, Illustrissimi Comitum Valentini Erdődy de Monyoró kerék relictarum viduarum Ablegatus mpr (p h).

(Egykoru kéziratról.)

V.

1674. majus 25.

Kőrösi Hajnal Sámuel magához veszi a győri reform. egyháznak régebben ajándékozott ezüst kánnát, de igéri, hogy boldogabb körülmények közt, azt ismét visszaadandja.

Én Rév Comáromban lakozó Kőrösi Haynal Sámuel recognoscálom per praesentes, hogy ennek előtte, mintegy circiter Anno 15, minémű egy ezüst kánnátt conferaltam volt az Nagy Győri Helvetika Confession levő Ecclesiának, s annak tagjainak, propter Temporum disturbia, hogy más kézre ne essék, és el ne idegenedgyék, azon kánnátt magamhoz vöttem pro majori securitate; Ily okkal, hogy Isten meghadván ezen Nagy Győri Helvetika Confession levő Ecclesiának előbbeni boldogh állapottyát, s az Evangeliumnak juxta Articulos Regni receptos et Diplomata Suae Majestatis Sacratissimae confirmatos, tehát azon kánnátt tartozom infallibiliter azon Ecclesiának, és annak tagjainak kezekhez bocsátani, hozzá adván mindazonáltal azt is, hogy annakutánna is, hogy ha ennek az

Helvetica Confession levő Ecclesiának valami zürödése zavarodása lenne, tehát viszont ő kegyelmek is akkor — kit Isten ne adgyon — tartoznak nekem és maradékimnak pro majori securitate et fideli restitutione kezünkhöz bocsátani, hogy ha penigh az idő alatt halomásom történnék, tehát maradékim is vigore praesentium kezeztül ki bocsátani tartoznak. Datum Jaurini die et Anno supra notatis

Idem Samuel Haynal Kőrösi
mpr (p h).

(Eredetiről.)

VI.

1705. martius 24.

A győri protestansok, kiknek a főlebbi háborus időkben megengedettett istenitiszteletöket a várban tartani, e rendelet által visszautasíttatnak újvárosi imaházaiak használatára.

Von der in Raaberischen Gubernii Sachen verordneten Administrationswegen, der Römischen Kaiserlichen Majestäts Kriegsgehrichtes, und Regiments Schuldheissen alda Herrn Johan Matern Lutzenkirchen ex officio zu errindern.

Es seyn zwar bey der vor einem Jahr um Raab auf allen Seithen vor gewesten Rebellischen invasion von des Kaisersl. Hoffs. Kriegs Rathes Praesidentens Prinzens Eugenii von Savoy Durchl. denen der Lutherischen und Calvinischen Religion zugethanen Personen verwilliget worden, ihre gewöhnliche Kirchen Ceremonien auf eine Zeit in der Vestung Raab in einem privathaus zu halten, wie zu mahlen aber die damahlige so nachente Gefahr nicht mehr vorhanden, folglich das Exercitium deren Bedenken beeden Religionen wieder des Königreichs Hungarn Diaetal gesetze intra muros so wenig länger gestattet werden kann, als es hochgedacht Seine Durchlaucht auch ihres Ortes ferners zu conniviren nicht gedenken.

Solchem nach würdet der Herr Kriegs Gerichtes, und Regiments Schuldheiss solches von Administrationswegen, de-

ren Bedeuten Religions verwandten zu Bedeuthen, und selbe auf ihre gewöhnliche alte in der Vorstadt gelegenen Betthäuser anzuweisen, auch den Erfolg zu berichten haben. Ex administratione Gubernii Jaurini: Wien den 24. Martii 1705. Franz Sigismund Graff von Lamberg.

(1705. majus 8-kán hitelesített másolatról.)

VII.

1713. majus 25.

Jelenti a küldöttség a megye közgyűlésén, hogy a győrvárosi reformált egyház a főispáni hivataltól kért s kinyert engedély szerint építi imaházát, nem templom, de a legegyszerűbb lakház mintájára.

Nos infrascripti recognoscimus tenore praesentium Significantes, quibus expedit universis. Quod posteaquam I. hicce Cottus Jauriensis, Litteras Eminentissimi ac Serenissimi Principis ac Domini Domini Christiani Augusti, Sacrae Romanae Ecclesiae Presbyteri Cardinalis, Ducis Saxoniae, Juliae, Cliviae etc. Primatis Regni Hungariae, Legati Nati, Summi et Secretarij Cancellarii, Ecclesiae Metropolitanae Strigoniensis Archi-Episcopi, Episcopatus Jauriensis Administratoris, nec non Cottus eiusdem Supremi ac Perpetui Comitis etc. Titt. cum accluso Memoriali Vniversorum Nobilium, Civium, Militum Reformatorum Confessionis Helveticae Jaurinensium sub Dato Viennae 16. Mens. Julij Anni currentis 1713. in negotio reparationis seu reaedificationis domus Oratoriae eorumdem praeteritis disturbiorum Annis, ignis voragine conflagrata, inque Suburbio Jauriensi vulgo Uj-Város dicto, Cottu praefato existentis Situatae accepisset in haec verba: Illustrissimis, Reverendissimis, Honorabilibus, Spectabilibus, ac Magnificis, Egregiis, et Nobilibus, nec non Prudentibus et Circumspectis Dominis V. Comiti Judlium, et Juratis Assessoribus, toti denique Vniversitati Dominorum Praelatorum, Baronum, Magnatum, et Nobilium Cottus Jauriensis etc. Jaurini (L. S.) Illmi, Redmi,

Honorabiles, Spectabiles, ac Magnifici, Egregii, et Nobiles, nec non Prudentes ac Circumspecti Domini! Praetitulatis Dnaonibus Vris absqve dubio adhuc in recenti existet memoria, quidnam nuperrime ratione reaedificationis Domus Oratoriae pro Helveticae Religionis addictis Jaurini existentibus scripserim: Cum vero praedicti Calvinistae — (uti eorundem hic anexum Memoriale demonstrat) ut inchoatam eorum Domus Oratoriae restaurationem ulterius prosequi ipsis liceat supplicaverint; *Ego post desuper factam maturam Deliberationem reperiverim, Fundum huius aedificii ipsis Articulariter concessum fuisse, cuius possessionem iam dudum ante praeterlapsa Rebellionis disturbia habuerunt* taliter quid, ut rebus sic stantibus, Ego plane nihil in Contrarium opponendum habeam; principaliter vero cum nullam Novitatem introducant; sed *Domum suam Oratoriam non ad instar Ecclesiae, Sed ad formam Domus Ordinariae (uti sese in accluso Memoriali facturos fore appromittunt) aedificent.* Quod ipsum Dnaonibus Vris hisce ideo communicandum esse duxi: ut attendere velint, ne huius domus reaedificatio in forma Templi, sed ad instar cuiusdam Domus Ordinariae ad suam deducatur perfectionem. Quibus de caetero, omnia prospera et felicia caelitus exopto et cordicitus persevero. Vienne. Die 16. Julij 1713. Praetitulatarum Dnaonum Vrarum affectionatissimus, Cardinalis de Saxonia m. p.

Memorialis vero eorundem Supplicantium: Eminentissime ac Serenissime Princeps, Domine Domine Clementissime! Humillimam Servitiorum nostrorum Subjectionem. Ex Litteris Eminentiae Vrae ICottui Jauriens sonantibus demisse intelleximus, ad nonnullorum Sinistram informaonem Eminentiam Vestram a restauratione praeterlapsis Annis incendio conflagratae Domus Oratoriae nostrae nos inhibere: Ex tali fors ratione: Quod nos eandem Domum Oratoriam ad instar Ecclesiarum et Templorum Romano-Catholicorum in forma Solemni aedificare intenderemus: Cum autem nostra intentio cum Opinione delatorum minime conveniret; quia nos mentionatam Domum Oratoriam non ad formam Templorum Ordinariorum; verum eam quam Augustanae Confessionis addicti aedificarunt, ac in actuali usu ac possessione existunt, quoad Magnitudinem etiam aedificii, longitudo non ultra, quam ad undecim, Latitudo vero

ad Sex et mediam, altitudo autem ad tres et mediam Orgias, crassitudo pariter ad duas tegulas se extenderet: Fenestras enim circumcirca ad Normam tantum Ordinariarum Domorum communium aedificare inchoavimus. Ex quo manifestum elucesceret, quod nulla intentio nostra fuisset, domum dictam Orationariam ad formam Templorum aedificare velle: neque fore tam Solemne aedificium, quod pars hoc in passu informans opinaretur vel assereret. Vbi enim Tempia aedificantur, fornicibus solent cooperiri, ac Turribus exornari: hic autem nec fornix ulla, verum Trabes lignae loco fornicis, nulla enim Turris extruenda intenditur. Ex eo Eminentiam Vram demisse exoratum esse volumus, quatenus sepositis praememoratorum Sinistris informationibus, Inhibitionem Suam super abstinenda aedificatione factam clementer relaxare, nobisque liberam aedificationis continuationem clementer indulgere non dedignetur; cum Articuli etiam Regni, et Resolutiones Sacrarum Matrum id indigitarent, neque vetarent, ut Loco conflagratae Domus Exercitii, aliam reaedificare ne valeremus. Quam Gratiam Eminentiae et Serenitatis Vrae perpetuis pro incolumitate Eminentiae ac Serenitatis Vrae ad Deum Omnipotentem fundendis precibus remereri adnitemur, Clementissimam praestolaturi resolutionem. Eminentiae ac Serenitatis Vrae humillimi Clientes. Universi Nobiles, Cives, ac Milites Reformati Helveticae Confessionis Jaurienses. Inscriptionis am. Ad Eminentissimum ac Serenissimum Principem Dnum Dnum Christianum Augustum Dei et Aplicae Sedis gratia Sanctae Romanae Ecclesiae Praebyterum Cardinalem, Ducem Saxoniae, Juliae, Cliviae etc. Metropolitanae Ecclesiae Strigoniens. Archi-Episcopum, Primum Hungariae, Legatum Natum, Summum Cancellarium Secretarium SSmae Caesaris — Regiaeque Matris Actuale Intimum Consiliarium etc. Titt. Dnum Dnum Clementissimum, demissum Memoriale Introscriptorum Universorum Nobilium, Civium, Militum Reformatorum Confessionis Helveticae Jauriensium.

Tum facta per prius memoratarum Lrarum praetitulati Eminentissimi ac Serenissimi Domini Domini Principis Cardinalis una cum annexo Memoriali in frequenti, eaque Generali Cottus repetiti die vigesima quinta Mensis Julij Anni consimiliter infrascripti hic Jaurini celebrata Congregatione perlectio-

ne, simul ac publicatione, ad revisionem seriam investigationem et oculatam inspectionem, cumque expositione Memorialis exactorum Supplicantium praevio modo communicati suprascripti incepti aedificii confrontationem ab I.Cottu suo modo exmissi extitissemus. Nos die eadem, nimirum vigesima quinta Mens. Julij Anni modo labentis infrascripti una simul ad Locum dicti aedificii in Suburbio Jauriensi vulgo Uj-Város dicto antelato Cottu existentis habito, situatum, (ubi nimirum iam antecederet qvoqve Domus Oratoria, Seu aedificium Exercitii Religionis superius declaratorum Confessioni Helveticae addictorum supplicantium exstiterat) accedentes, inceptum aedificium respectu longitudinis, latitudinis, crassitieque parietum, nec non Fenestrarum, Situationisq, et Fundamenti eiusdem, sufficienter investigando, et diligenter oculando (altitudine tamen adhuc propter praeviam inhibitionem ad medietatem solum perducta, aedificiorum vero ligneorum respectu interiorum partium, et tecti nullo penitus existente) per omnia, Memoriali ipsorum conformiter inchoatum esse comperiimus. Super qua aedificii praememorati revisione, inspectione, oculatione, atqve haecenus exstructorum aedificiorum in Memoriali ipsorum expressata conformitate adinventione, praesentes Litteras nostras Testimoniales Jurium eorundem futura pro Cautela necessarias extradeditimus. Jaurini. Die 25. Mensis Julij Ao Dni 1713.

Joannes Meszlenyi I.Cottus Jauriens. Vice Comes. m. p. L. S.
 Matthias Sajnovich, qva Adjunctus et exmissus. m. p. L. S.
 Thomas Letenýei, Judex Cittis Jauriens. qva denominatus ex deputatis. m. p. L. S. Márton Limp. m. p. L. S.

(1747. januar 11-kén hitelesített másolatról.)

VIII.

1714. junius.

**A dunamelléki ágostai és helvét hitvallású
 Statusok egyeteme panaszt emel Keresztély August
 esztergomi érsek előtt, a kormánya alatti clerus tü-**

**relmetlen s jogtalan túlkapásai ellen, — s kéri val-
lásgyakorlata békes élvezhetését.**

Eminentissime ac Serenissime Princeps
et Cardinalis Domine Domine Benignissime!

Firma quidem spes nos tenuit, quod tam penes benigna priora Caesareo Regia, quam eo recenter in Negotio Religionis Clementi modernae Sacratissimae Caesareae Regiaeque Majestatis jussu emanatum, et in Legibus Regni, signanterque Articulis Soproniensibus ac Poseniensibus novissimarum Dieta-
tarum fundatum Decretum, uti et juxta Benignam Serenissimae Eminentiae Vestrae tempore Publicationis Decreti istius Jaurini oretenus factam declarationem in omnibus Locis Articularibus, ubi nimirum et qua modalitate proxime ante et sub initium recenter consopitorum intestinorum motuum fuimus, ulterius etiam pacifico Religionis nostrae Exercitio persistere valebimus, eademque immunitate imperturbate frui. Verum prohdolor! contrarium plane nobis miseris experiendum est, ubi Venerabilis praecipue Clerus non obstantibus praeattactis benignis Caesareo Regiis Decretis quoque et contra expressam benignam mentem ac voluntatem praelibatae Majestatis Suae Sacratissimae contra intentionem ipsius Serenissimae Eminentiae Vestrae publice Jaurini contestatam nos ubique etiam in Articularibus Locis, et ubi proxime ante praedecarata disturbia et sub initium illorum imperturbato Religionis usu gavissimus, violenter agredi, Templi, Oratoria et Scholas nostras adimere, Ecclesiarum et Scholarum Ministros expellere et abigere, alios vero qui adhuc in Statu quo sumus, variis modis in Libero Religionis Exercitio turbare, immunitates nostras exquisitis sub praetextibus circumcindere, et ad strictiores Cancellos redigere haud formidaret, prouti hoc ipsum ex orali Deputatorum nostrorum ac praesentium humillimorum exhibitorem relatione, uberius si placebit intelligere dignabitur Serenissima Eminentia Vestra, sed et nisi obstaculum eidem opponatur, ulterius etiam progredi non intermitteret. Unde majori malo praevenire, Juribusque nostris commode prospicere cupientes, praemissa Cleri attentata Serenissimae Eminentiae Vestrae, qua Venerabilis Regni hujus Cleri Capiti ac Primae Instantiae praesenti demisso Memoriali nostro obsequiose dete-

gere, ac insimul remedium quoque eatenus apud praelibatam Eminentiam Vestram quaerere necessitati sumus. Quemadmodum etiam ea erga Serenissimam Eminentiam Vestram fiducia ducimur, quod quae dicta Eminentia Vestra tempore publicationis antelati benigni Decreti Caesareo Regii in conformitatem ejusdem benigne proposuit ac declaravit, quatenus videlicet in Puncto Religionis totum illud a Dominis Catholicis et A catholicis observetur, quod in Articulis Soproniensibus ac Posoniensibus novissimarum Diaetarum continetur, et una quaeque pars, prout quoad Religionis Exercitium ante et usque ad initium nuperorum Tumultuum in usu fuit, ulterius etiam pacifice ac imperturbate permaneat, eadem nobis scriptotenus pro nostri securitate benigne extradare, quoad adempta et occupata restitutionem in integrum, reliquis vero firmam Securitatem gratiose procurari facere, sicque praenarratum Decretum Caesareo Regium, propriamque declarationem secundare et manutenere haud dedignabitur. Pro cujus benigna effectuatione ulterius praesentibus Serenissimam Eminentiam Vestram demisse rogamus et obsecramur, benignitatieque et gratiae Illius humillime nos commendantes manemus

Serenissimae Eminentiae Vestrae

Status Evangelicus Augustanae et
Helveticae Confessioni addictus Cis Danu-
bianus universim.

E kérvényre adott érseki nyilatkozat így hangzik:

Cum Sacratissimae Suae Majestatis novissime in negotio Religionis emanatum Clementissimum Decretum Clarissimis in terminis praecipiat, quatenus in negotio Religionis totum eum in statum restituatur, et ponatur, ac deinceps etiam taliter observetur, prout conformiter Articulis Soproniensis et Posoniensis Diaetarum ante et usque ad initium nuperorum tumultuum in usu fuit, capropter hisce declaramus: *neque Catholicos tam Clerum, quam Seculares, neque Augustanae seu Helveticae Confessioni addictos Regnicolas quoscunque, quantum ad Religionis exercitium contra hunc genuinum altefati clementissimi Decreti sensum se invicem debere aut posse turbare, neque eorum ulli aliquid in contrarium huic clementissimo Sacratissimae Suae*

Majestatis decreto licere attentare. Datum in Residentia nostra Archiepiscopali Tyrnaviae 22. Junii 1714.

Cardinalis de Saxonia, Archiepiscopus
Strigoniensis mpr.

(Eredetiről.)

IX.

1714. julius 7.

A hadi tanács felhatalmazza a győrvárosi reform. egyházat, hogy a győri püspök és főispán engedélye folytán megkezdett, de időközben megátolt templom-építését tovább folytathatja.

Dem Wohl Edl Gestrengen Herrn Carl von Liebenberg etc., der Römisch. Kaiserl. Majestät Obristen undt Commendanten des Tolletischen Regiments Unserem Sonders Freindlich Lieben Herrn.

Vohl Edl Gestrenger,

Sonders Freindlich Lieber Herr Obrister!

Es haben bey Uns die Raaberische Inwohner der Calvinischen Profession mehrmahls sehr inständig gebetten, dass Ihnen die ausführung ihres in dorthiger Vorstatt mit Concession des Herrn Cardinalens undt Herzogens zu Sachsen, Eminenz undt Hochfürstlichen Durchlaucht etc. als loci ordinarii, undt respective Regni Hungariae Primatis angefangenen Bett-haus verstattet werden mögte;

Nun erindern Wür, was zwar deren, von dem Herrn Obristen hierüber unter den 11-ten und 28-ten des noch abgerückhten Monnaths Februarii hiehero eingeschickhten Berichten gahr wohl, und wurde auch die sach, wan erst zu dem anfang des baues geschritten worden wäre, eine grössere schwö- rigkeit nach sich gezogen haben.

Nachdem aber das Gebau bereiths Zwei Klaffter hoch steht, und die praetendenten solches eben von der in Anno 1703 entstandenen Feyrsbrunst des Herrn Obristens aignen Bericht nach von einem Ziegldickhen gemauer gehabt; So ha-

ben Wür auch dahin gewilliget, *dass sie an sothanem ihren Betthaus mit der Mauer über die schon zwei aufgeführte Klaffter, annoch bis anderthalb mithin zusamben vierthalb Klaffter in die Höhe fahren können, alldaroben hingegen kein Gewölb formiren, sondern die deckkung, wie all übriges nur mit Holz ausbauen sollen;*

Warinnen dannanhero der Herr Obrister berührten Calvinischen Insassen aufietz bemerkhte arth den Bau nach Empfang dieses allerdings einzugestehen, und Sie darwider fehrrers nicht zuhindern, Ein mehrers aber auch nicht zugestatten haben würdet; denselben Benebens Göttlichen Bewahrung empfehlend.

Wien den 7-ten July 1714.

Des Herrn Obristens

freindt undt Bereithwillige
der Römisch. Kaiserl. Majestäts
Hofkriegs Raths Praesident, Vice
Praesident, unt Rätthe.

(Egykoru kéziratról.)

X.

1721. martius 16.

A pesti bizottmány protestans tagjai engedélyért folyamodnak a bizottmányhoz, hogy az ülések tartama alatt saját felekezetükbeli lelkészek szolgálatával élhessenek.

Excelsa Caesareo Regia Commissio

Domini Domini et Fautores gratiosissimi.

Est quod auspiciatissimo, aequae ac felici Excelsae hujus Commissionis Adventui, et Concursui toto affectu tanto magis aggratulemur, quanto certius eandem dexteritate, aequanimitate, ac Autoritate sua ita instantaneum opus moderaturam spe indubia confidimus, ut et Benignae Sacratissimae Caesareo Regiae Majestatis Domini Domini nostri elementissimi Intentioni satis fiat, et Legibus Regni publica fide sancitis —

quarum vel unius periculum caeteras omnes aequè involvit — sua vis sarta tectaque maneat, ac ex optatissima inter Querulantes utriusque Partis fraternae ac sinceræ charitatis evalescat harmonia. Ut autem feliciori successui rei tam momentosae, Benedictionem coelestis Numinis eo certius impetremus, Invocationem ejus Precibus Quotidianis pro Prosperitate etiam Augustissimæ Domus Austriacæ omnigena celebrandam summe necessariam, simulque pium dignumque iudicantes, Nosmet apud Altefatam hanc Commissionem Regiam, digno cum respectu instanterque insinuamus, *quatenus de admittendis et introducendis sub tempus Commissionis hujus, pro servitio divino, ac ob incidentes insperatos morborum casus, nostræ Religionis Ministris gratiosum suum præbere assensum, eoque fine Literas Suas Salvi Conductus impertiri haud quaquam dedignentur.* Cum nobis Jus et usus ejusdem occasione Comitiorum Regni salvum hactenus manserit, quorum adhuc Articularis hæc quoque Commissio accessorium esset, et qua tale a novissima Diaeta Poseniensi connexive dependeret. Petimus autem hoc non solum causa nostri, domesticorumque nostrorum, verum etiam intuitu Fidei nostræ consortium huc concurrentium, quorum non exiguum numerum futurum vix ambigi poterit. Erit hoc in primum ac præcipuum speratae erga nos sinceræ Activitatis signum ac argumentum, de quo dum nec dubitamus, nosmet vicissim pro impertito hoc favore ad omnia et quævis debiti respectus ac obligaminis officia promptos offerimus, perseveraturi

Eiusdem Excelsæ Commissionis Regiæ

humillimi et obligatissimi Servi
Aug. et Helv. Confessioni addicti ad
praesentem Commissionem deputati
Commissarii.

Die 16. Martii Anno 1721. Pesthini Domino Excell.

Praesidi, per Dominos Gabrielem Zmeskál et
Georgium Maróthi deputatos exhibita.

(Hitelesített másolatról.)

XI.

1723. junius 12.

A kormány megtiltja a protestans templom-foglalást, egyházi személyek üldözését, s a kézműveseknek vallásukkal ellenkező szertartásokra kényszerítését.

Carolus etc.

Reverendissimis, Reverendis etc. Fidelibus Nobis dilecti.

Ex demissa Repraesentatione Fidelium aeque nostrorum Augustanae et Helveticae Confessionis addictorum, in praefato nostro Regno Hungariae degentium, displicenter intelleximus; Qualiter iidem contra positivas Patriae Leges et publicata etiam iterata Benigna Edicta, omnia in statu, quo in Negotio Religionis, usque ad finalem articulatim institutae, et jam Majestati quoque demisse relatae, ac a clementi Decisione nostra dependentis Commissionis exitum manere debere iubentia, per nonnullos Legum et benignorum ejusmodi Edictorum Contemptores, diversis in Locis, in Publico et privato Religionis suae Exercitio turbentur; Ecclesiarum suarum Ministri, et alii in Rebus Religionis, et Sacrorum suorum, ad Sacras Sedes citentur; ad Ceremonias Religioni suae contrarias compellantur; subditi sub specie Juris Dominalis violento modo ad deserendam Religionem suam cogantur, Mutationem vero Religionis renuentes e Bonis expellantur, et rebus etiam propriis priventur; Hinc hujusmodi benignorum Mandatorum nostrorum Contemptores, ad debitam Majestati Nostrae obedientiam redigantur, Quies demum et Tranquillitas hoc etiam Pacto stabiliatur, et conservetur, benigne decrevimus: Ut si a tempore emanatorum benignorum Decretorum nostrorum Anno videlicet 1719. die 6. Decembris in Negotio Religionis usque ad finalem Decisionem supra scriptae Commissionis eatenus institutae, et jam uti premissum est Majestati etiam Nostrae demisse relatae, omnia in statu quo manere debere innuentium, quaequam mutationes per quoscunque quomodocunque in Negotio Religionis ab utrinque intervenissent, illae ad Statum eum, in quo tunc

fuerunt, usque ad finalem modo fatae Commissionis exitum, cum pleno Injuriatis et per Injuriantes dandam Satisfactionem reponantur, Tempa ab illo tempore adempta, et Subditi expulsi, in Bona restituantur, ad ceremonias Religioni suae contrarias non compellantur, Ecclesiarum Ministri, et alii quivis in Rebus Religionem aut Ritus spectantibus non adigantur; huic autem Benignae Dispositioni nostrae contravenientes, ab utrinque tamquam Publicae Quietis et Tranquillitatis Turbatores, ac Benignorum Mandatorum Caesareo Regionum Contemptores, poenae legali per Fiscum Majestatis Nostrae Regium acquirendae, et indilate exequendae subjiciantur. Quae dum pro debita Observantia, et uberiori fidelitatum Vestrarum Directione, et exequendorum executione Fidelitatibus Vestris hisce benigne mandamus, et simul firmiter etiam committendum et mandandum habuimus. Fidelitates Vestras in reliquo Gratia nostra Caesareo Regia benigne, jugiterque complectimur. Datum in Castro Laxenburgh die 12. Junii 1723.

Carolus mpr.

(Egykoru kéziratról.)

XII.

1724. majus 27.

E kormányrendelet meghagyja Győrme gyének, hogy a győrvárosi protestansoknak Kontor István püspöki helytartó törvénytelen tette ellen emelt panaszát megvizsgálja, s úgy intézkedjék, hogy a protestans vallásügy, a pesti bizottmány összeülése előtti békes állapotra vissza helyezettessék.

Carolus VI. etc.

Reverendi, honorabiles etc. Demisse repraesentarunt Majestati Nostrae Augustanae et Helveticae Confessioni ad dicti Jaurini commorantes; Qualiter iisdem per Articulum XXVI Anni 1681. Jaurini cum pro sanis, tum vero Infirmis, cum Sepultura quoque demortuorum benigne concessum fuisset Religionis Exercitium, in quo etiam hactenus, ex Clemen-

tia et Benignitate Nostra perstitissent, praeterquam quod benignam Concessionem eiusmodi novissime Reverendus Stephanus Kontor, Electus Episcopus Tribunicensis, et in Jauriensi Episcopatu Generalis in Spiritualibus Vicarius turbaverit, qui videlicet Ministrum Helveticae Confessionis, in interius Oppidum Jauriense, ad solandum infirmum auditorem suum ingredientem, cum assistentia Militum Praesidiariorum, exinde educere, Ministrosque dictorum Supplicantium ab illo tempore aegrotos eo accedere prohibuisset.

Cuiusmodi factum, siquidem usui hactenus observato per consequens Benignae Resolutioni Nostrae in eo, ut quoad Religionis negotium cuncta in illo, quo ante, ac sub ipsum Initium praescitae Articularis Commissionis fuerant Statu, maneant interventae, ac iteratis iam vicibus, inter reliquos Vobis etiam intimatae adversari, supplicantes allegarent.

Idcirco Vobis elementer hisce committimus et mandamus, quatenus praedecarato in negotio usum illum, quem Augustanae et Helveticae Confessionis addictorum Ministri, ante ac sub ipsum tempus praecatactae Articularis Commissionis habuerunt examinare, ac investigare, illoque comperto, penes eundem memoratos Supplices, pro exigentia etiam praeadductae benignae Resolutionis Nostrae, conservare, ac manutenere debeatis et teneamini. In reliquo Gratia Nostra Caesareo Regia Vobis benigne propensa manemus. Datum in Castro Nostro Laxenburg, die 27. Mensis May Anno 1724.

(Egykoru kéziratról.)

XIII.

1731. majus 30.

Győrmegye közgyűlése által megintetnek a győrvárosi protestans lelkészek, hogy jövőben a várba bemenni, s ott bármily egyházi cselekvényt teljesíteni ovakodjanak.

Puncta Admonitionis circa Augustanae et Helveticae Confessionis Addictorum Suburbanos Praedicantios judicialiter fiendae.

1. Si quidem Sua Majestas Sacratissima Dominus Dominus noster Clementissimus circa negotium Religionis cuncta in eo, quo immediate ante et sub Tempus inchoatae Pestini Commissionis, ac nunc fuerunt Statu maneat, nihilque omnino innovetur, clementissime demandasset, notum vero esset, quod praedictis Religionibus liberum suae Confessionis Exercitium nonnisi in Suburbio Jauriensi admissum et complacidatum esset, nec ullatenus in Interius oppidum seu Praesidium extensum, quemadmodum nec unquam dicti Praedicantii pro vel minimo Exercitio huc ad Praesidium admissi, subintrareque minime ausi fuissent. Cum autem memorati Praedicantii abutentes Concessionibus suis, ab aliquo saltem Tempore ausu temerario et cum contemptu ac praevaricatione Suae Majestatis Sacratissimae benignae Commissionis et Mandati clam et furtim in interius quoque Praesidium serpere, ibidemque Moribundos et Agonisantes visitare, iisdemque assistere, et scandalose viaticum illis administrare videantur, proinde admoneri et simul inhiberi desiderantur — reservata tamen contra ipsos tamquam Praedicantios Regionum Mandatorum suis viis et modis procedendi facultate — ut semet intra Limites Concessionum suarum continere noverint, nec sphaeram Activitatis suae excedere, et Interius hoc Praesidium clam vel aperte pro vel per quam minimo Suae Confessionis Exercitio subintrare, et Moribundos sub ullo praetextu Amicitiae videlicet vel Consanguinitatis colore visitare, et iisdem assistere praesumant, secus si quid adversi ipsis continget, effreni suae audaciae adscribant.

2. Ex quo alter Praedicantius Csuzi ex Doctore Medicinae in Actualement Praedicantium adumbratur sub colore, ut commodius suam Confessionem hic in Praesidio imposterum exercere valeat assumtus habetur, proinde caveat sibi, ne semet sub colore Officii Doctoratus — nemo enim militans Deo se implicare posset negotiis secularibus — in curam Animarum immisceat, nam alioquin hoc in passu ubi compertus fuerit, huiusmodi temerarius et violentus eiusdem Actus, quo meliori fieri poterit modo vindicabitur.

3. Quandoquidem Praedicantius Torkos nuperum Funus Komaromianum e Praesidio ultimo curru superbe vectus educere, et ad locum Sepulturae comitari, et ibidem ex curru de-

scendendo immediate concionari, post Concionem vero directo Tramite rursum in Praesidium subingredi, adeoque Publicum Actum facere scandalose attentasset, ideo cur hoc fecerit ratio — salva hunc Actum eiusdem Jure vindicandi facultate — expostulatur, et simul inhibetur a similibus ulterioribus Ausibus.

(Egykoru kéziratról.)

XIV.

1731. junius 11.

Győrváros protestans lakosai a hadi tanács-hoz folyamodnak pártfogásért a helybeli káptalan ellenében, mely illetéktelen földesuri jogánál fogva őket vallásgyakorlatukban még katonai erővel is gátolni törekszik.

Serenissime Princeps!

Serenitati, Excellentiis, ac Illustrissimis Dominationibus Vestris gratiose constabit, magis etiam quam nobismet ipsis misere afflictis Augustanae et Helveticae Confessioni addictis in Regno Hungariae incolis: qualesnam Clementissimae in negotio Religionis Resolutiones, pro universali futura norma, et constantiori, tranquilliorique Permansione Fidelium saorum subditorum per suam Majestatem Sacratissimam Dominum Dominum Nostrum naturaliter Clementissimum emanatae, ac Excelso Consilio Regio Locumtenentiali, abinde autem in omnes Comitatus et Civitates pro proxime fienda earundem Publicatione transmissae sint; quae quidem propter Bonum Pacis, communisque Tranquillitatis emanatae Resolutiones praecipue in eo fundatae haberentur, ut sua Majestas Sacratissima in haereditario hocce suo Hungariae Regno, Jus Dominale Dominorum Terrestrium, tam Secularium quam Ecclesiasticorum, intuitu duarum illarum Religionum, tamquam summus Terrae Princeps, et Defensor Religionis non solum summopere restrinxerit, sed et Jus reformandi, et Exercitium religionis concedendi et tolerandi — cum unice juris Majestatici esset, hanc vel illam Religionem in Principatu suo tolerare — unice Re-

giae suae Authoritati reservaverit et appropriaverit; verum tantum abest, ut his clementissimis Resolutionibus Inelyti Comitatus, et respective in Hungaria sic nominati Domini Terrestres morem gerant, quin potius nos misere afflictos, cum instantanea Executione aggrediendo, et vi vindicati sibi Juris Terrestris, ab omni religionis exercitio excludere attentando, iis de Diametro adversentur: in specie autem, posteaquam die 30. proxime praeteriti Mensis May occasione in ipsa civitate et Praesidio Jauriensi celebratae Inelyti Comitatus Jauriensis Congregationis Altefatae suae Majestatis Sacratissimae Clementissimae in Negotio Religionis emanatae Resolutiones publicatae, et in pleno perlectae fuissent: *Venerabile Capitulum Jauriense, in majus stabilimentum et sustentationem praetensi Juris sui terrestris super civitate et Praesidio Jauriensi, ejusdemque Terreno, pro exmissione unius Judicis Nobilium et Jurasoris ex pleno consensu fienda institit; medioque huiusmodi exmissionis Praedicantes et Pastores nostros iudicialiter admoneri petiit, quatenus ab omni exercitio et peractione muniorem Spiritualium abstinerent, si quidem Venerabile Capitulum, qua Domini Terrestres, simile exercitium ipsis vel eorum Auditoribus ulterius etiam concedere haud quaquam intendat, secus nihil operari valente hacce Judiciali Admonitione, se Jure suo Dominali externa Potentia mediante usurum declaravit.*

Cum vero nos misere afflicti haud ignoraremus 1. Communitatem Civicam Jauriensem, quae solitarie tantummodo per Venerabile Capitulum in Litem Jurisdictionis Terrestris attracta est, super huiusmodi Jure Dominali Venerabilis Capituli coram Sua Majestate Sacratissima solemnissime protestatam esse, ac ipsam hanc controversiam, ad Aulico Mixtam, per Suam Majestatem Sacratissimam clementer resolutam Commissionalem Revisionem pervenisse, a qua et ulterior hujus Materiae decisio dependeret; nec secus ipsum Excelsum Gubernium Jauriense eadem occasione, unanimiter cum Civibus in demonstrationem Nullitatis Juris Terrestris Venerabilis Capituli validissimas Probas in medium adduxisse: et quamvis Nobilitas Jauriensis se a Civibus separaverat; nihilominus tamen eadem Venerabile Capitulum pro Conditionato solum, et circumscriptivo Domino Terrestri, in tantum, in quantum Jus

suum Terrestre, ad eandem nec active nec passive extenderet, pure pute ad subjiendum Statum Civilem Subditali Conditioni, agnovit. 2. Fiscum Regium Sacrae Regni Hungariae Coronae propter Defectum seminis Familiae de Hedervára, ad evincendum Jus Regium super Civitate et Praesidio Jauriensi habitum ex suis omni exceptione majoribus Instrumentis effective in eatenus Actionis Fiscalis Venerabili Capitulo fienda Transmissione occupari, prouti hoc ipsum Serenitati, Excellentissimis, et Illustrissimis Dominationibus Vestris per Aulicam Cameram suo modo intimatum esset.

Si igitur, ut supra humillime demonstratum est, juxta saepius factas Suae Majestatis Sacratissimae Resolutiones, neque ipsis veris et indubitatis Dominis Terrestribus in Materia Religionis quidpiam innovare licitum est, verum simili in passu ad Clementissimum Regem directi essent, quomodo ergo Venerabile Capitulum Jauriense, cujus praetensum Ius Terrestre ex duplici Capite controversum, et omnimode dubium foret, similia in summum Praejudicium, et Derogamen Juris Majestatici, et clementissimarum Caesareo Regiarum Resolutionum et Fisci Regii attentare posset.

Proinde humillime supplicamas Serenitati, Excellentissimis ac Illustrissimis Dominationibus Vestris, — absente alioquin et in Thermis Carolinis existente prima nostra Instantia Excellentissimo Domino Comite Gundackero ab Althan, Domino Domino Gubernatore nostro gratiosissimo — dignetur Excelsum Consilium Aulae Bellicum 1. In Manutentionem Clementissimarum in Materia Religionis emanatarum Caesareo Regiarum Resolutionum, et Juris Majestatici, quod unice summis Terrae Principibus hoc in passu competit et reservatum est. 2. In Tutamen Regio Fiscalium Jurium, Nos in praepotentem suam Protectionem gratiosissime suscipere, ac insimul Domino Jauriensi Vice Commendanti Libero Baroni a Liebenberg gratiose committere, *quatenus idem Venerabili Capitulo ad injustas ejus Instantias Militarem Assistentiam contra nos nequaquam admittere, quin potius Nos ad conservandam publicam Tranquillitatem et Promotionem Summi Principis servitiorum, contra omnes similes violentas Praesumptiones protegere velit*, hac humillima subnexa Instantia, quatenus haec omnia Hungaricae

Aulicae Cancellariae modo provisorio insinuare non dedignetur, ne hoc in passu ad Instantiam Venerabilis Capituli sine Praescitu Excelsi Consilii Aulae Bellici quidpiam vel Suae Majestati Sacratissimae referre, vel injustam ejus Intentionem secundare velit.

Quam Serenitatis, Excellentiarum, ac Illustrissimarum Dominationum Vestrarum altam Gratiam nos misere afflicti devotis nostris Precibus, et humillimis Suspiriis ad Deum Triunum pro constanti Valetudine, et omnigena Prosperitate fundendis demereri humillima cum subjectione et respectu adnitemur perseverantes

Serenitatis, Excellentiarum ac Illustrissimarum
Dominationum Vestrarum

humillimi Servitores

Augustanae et Helveticae Confessioni
addicti Regio Privilegiatae Civitatis et
Praesidii Jauriensis Incolae.

(Egykoru kéziratról.)

XV.

1731. junius 12.

A bécsi hadi tanács meghagyja győri katonai parancsnokának, hogy a helybeli káptalannak a protestansok üldözésére segélyt ne nyújtson, de sőt azt minden hatalmaskodásról letiltsa.

Vas bey Uns die der Augsburgisch und Helvetischen Confession zugethane Inwohner der Festung Raab wider das dortige Dom-Capitel in puncto Exercitii Religionis, et Juris Fisci Regii klagbar angebracht und gebeten haben, solches giebet der Abschrift Anschluss mit mehrern zu erschen; gleichwie wir nun Forderniss bei dermaligen Abwesenheit des — Tittl — Althann, als Raaberischen Gubernatoris dem daselbstige Dom-Capitel, weder in ein, noch anderen Punct, um so weniger einiges Jus, welches eine Neuigkeit, oder wieder die Kaiserliche Resolution wäre, gestatten können, als aus der-

gleichen Religions-Zwistigkeiten allerhand üble Folgerungen entspringen dürften;

Als erinnern Wir, es dem Herrn zur Nachricht, und dem Ende hiemit auf das Derselbe wider obberührte A catholicos keine Militärische Assistenz zu geben, sondern Selbst bis unsere weitere Verordnung von allen Gewalthätigen Zumuthungen ermeldten Capituls seines Orts manuteniren, Uns aber von der Beschaffenheit, Umständen, und Fug des Petiti einen gründlichen Bericht zu weiterer Verfügung einschicken wolle. Denselben Wienn den 12. Junii 1731.

Nomine Inclyti Consilii Aulac Bellici

an

Den Herrn General Feld Wachtmeistern Freiherrn
von Liebenberg.

(Egykorn kézíratról.)

XVI.

1731. augustus 1.

Kenessey István felhívása a győri protestans egyházakhoz, követválasztás iránt a Bécsbe menendő küldöttséghez.

Perillustres ac Generosi Domini

Domini mihi colendissimi Observantissimi!

Salutem et Obligatissimam Servitiorum meorum humillimam Commendationem. In negotio Religionis az eő Főlsége kiadott Resolutioinak Punctumi minémü szorossan coarctállyák Exercitiumunkat s törvényes Libertasunkat, subsequenter minémü extremítások követhetik sorsunkat, mellyeket a mostani Circumstantiákhoz és Conjuncturákhoz képest mint lehessen avagy csak in parte si non ex toto antevertalnunk, orvoslása felől méltó szorgalmatoskodnunk, ugyan a végre quoad publicum et Commune bonum utriusque Evangelicae Religionis minémü munkát, és dicséretes Conceptust tett föl és küldött kezemhez Ráday Pál Ur eő kegyelme a több a tájján lévő Uraimék és Atyafiak megedgyezett akarattyokbul, *szükséges lévén*

kegyelmekekkel mind két részről communicálnom, hogy azt megolvasni, és magok bölcs sentimentumát kegyelmekek hozzá adván, azon Instantiank promotiójára valamint a Dunán tulsó Vármegyéből és Földről innen is a melly Nemes Vármegyéből lehet utriusque Confessionis hét alkalmas subjectumot kegyelmekek hasonlóképpen választván rendelni, a kik Bertalan Napra Bécsben a több Deputatusokkal comparealván, personalis Audientiára mennyenek, és ezen nagy köz javunkat illető dologban fáradozzanak; és elvégezvén a personalis Audientiát, sollicitatiojára seu ad effectum szükséges deductiojára communi Voto et Suffragio et Sufficientibus Sumptibus Bécsben compareálandó Deputatus Uraimék között némellyeket ott hagyassanak, ezekről hasonlóképpen iratott Posony Uraimékhoz expressus által, minemü Váloszunk fog lenni eő kegyelmektől is correspondenter az eő kegyelmek Dispositiojárul el nem mulattjuk kegyelmekek tudósítani, ezen Accusát pedig Csejtey Sigmond Uramnak megküldeni expressus által ugyan ezen dologban ne sajnállya kegyelmekek: Komáromi Vármegyéből is tempestive ezen Deputatióra rendelhessenek Uraimék között valakiket. Coeterum me Favoribus Gregis commendans permaneo

Praeattactaram Dominationum Vestrarum

Servus hummillimus

Stephanus Kenessey mpr.

Papae 1. Augusti 1731.

P. S. Ha ugy itéli bölcsen kegyelmekek Nagy Uraim ezen Minutat pro Communicatione, megolvastatván kegyelmekek maga között, transmittalhattyá a Komáromi Uraknak is, ugy mindazáltal az Adversa félnek kezében ne essen.

(Kenessey István kéziratáról.)

XVII.

1732. april 29.

A győrvárosi reform. egyház előljárósága megválasztott lelkészének Komáromi Pálnak s nejének nyugdíjat rendel.

Alább megh irt Nemes Győri Reformata Ecclesiának Tag-

jai és Commembrum recognoscallyuk praesentium tenorával: Hogy minekutánna az Isten minket jó emlékezetű Tudós Tanítónktul a halál által megh fosztott volna, és ily periculumot immineálni tapasztalván, árva itt való Ecclesiánknak mind két ordinarius Tanítónknak vacantiájáért tartható veszedelmének is amotiojáért; de kiváltképpen a mennyiben mindnyájan megh szomorittatunk lehető jövődöbeli consolatiókra nézve Isten házához való buzgóságunktól felindittatván, mái napon totius Ecclesiae nostrae nomine et in persona tettünk becsületes hivatalt, és jövődöbeli Praedikátorságra való vocatitot attunk Tiszteletes érdemes Komáromi Pál Uramnak eö kegyelmének — ki is eddig a kocsí Reformata Ecclesiában dicséretesen szolgált — sok külömb külömbféle argumentumok motivumok pro et contra agitáltatván említett Tisztelendö személy és Nemes Ecclesiánk tagjai között, mint egy ezen Isten háza ügyének gyámoltalan sorsra való jutásával sok szép requisitionkal demoreáltatván, eö kegyelme jövődöbeli illö Praedikátorságra kéz beadással alább subscribalt személyek, minthogy minket bizonyosokká is tett azon szent munusnak közöttünk végben viendö létele felöl; Ezen helyes motivumok és Consideratióinkra, de mostani gyámoltalanságunkban levö sorsunknak respectusáért is, mi is közönségessen sub parola sancta egész Comunitas nevében és képeben — mint ezen Ecclesiának respective mostani előljárói — magunkat és successorainkat is obstringallyuk és kötelezzük: Hogy in illum casum — kitöl Isten kegyelmessen bennünket, s eö kegyelmét kivált őjja — ha történhetö hosszas nagy betegeskedések által az Isten igéjének hirdetésére közöttünk tehetetlen lenne is, és éppen inhabilis subsequálható erőtlenségére nézve, a mostani eö kegyelme Condescensióját méltó aestimiumban vévén, a minemü örökös Jussal való Curialis Fundusunk kész épülettel vagyon Pataházán itt a Révfalu mellett ezen Nemes Györvármegyében, abban holtigh gratis magha és hozzá tartozandö cselédjeinek lakását cum omnibus appertinentiis usuatióját azon Nobilitaris Fundusunknak s Házunknak applacidáltuk, megh engedtük, és bona fide ajánlottuk; sőt ezen kívül, ha az Ur Istennek fogh tetszeni idővel az eö kegyelme életét közöttünk megh elégelnie, és ez árnyékvilágból ki szöllíttatnék is itt közöttünk;

kedves mostani házastársa és successorit is eő kegyelméhez való Dexteritásunkbul viseltetvén in eodem Fundo Curiali prae-specificato, sub iisdem libertatibus valamellyekkel mi eddigh birtuk manutenealni tartozunk. Hogy ha pedigh ad vota alia ex divina dispositione az eő kegyelme Házas Társa magát transferalná; vagy ott lakására éppen kedve azután nem volna, specialiter in illum Casum ex beneplacito száz azaz 100 Rhénes forintokkal kész pénzüil exolválni, és az eő kegyelme maradékit kifizetni, mi vagy Ecclesiánkknak jövődöbeli Tagjai tartozzanak és obligaltassanak. Mely ekképpen praevio modo közöttünk végben ment Assecurationkrül kéz beadással, annakutánna pedigh scripto subscriptionk s pecsétünkkel ratiha-bealt futura Jurium pro Cautela, Tiszteletes Komáromi Pál Uramnak és Successorinak securitására kiadtuk. Actum in Suburbio Jauriensi 29. Mensis Aprilis Anno 1732.

Győri Péter a Nemes Győri Reformata sz. Ecclesiának presbytere mpr (p h) Losonczy Farkas Pál, ugy is mint ezen Győri Reformata Sz. Ecclesiának egyik Commembruma és Exactora mpr (p h) Csejtei Zsigmond mpr (p h) Kotsi Mihály p. n. Curator Ecclesiae mpr (p h) Patonai Borbély János mpr (p h) Pázmándy István mpr (p h) Pázmándy Gergely mpr (p h). Coram me Josepho Komáromi, Ecclesiae Reformatae Papensis Verbi Divini Ministro et Sanctae Societatis Papensis Seniore mpr (p h) Coram me Petro Kenesei Incltyi Comitatus Veszprémiensis Sedis Tabulae Judiciariae Assessore mpr (p h).

(Eredetiről.)

XVIII.

1732. november 24.

Komáromi Kata asszonynak, néhai Telekesy Török István özvegyének végrendelete.

En alább is meg irt Komáromi Kata, néhai Istenben boldogult Tekintetes Nemzetes vitézlő Telekesy Török István édes Uram özvegye, noha testemben beteges, de lelkemben és elmémben ép és egészséges levén, elsőben is lelkemet ajánlom az

én édes Istenemnek, testemet hagyván az eő anyyának a Földnek a melybül vétetett, annakutánna pedig a minémü kevés ingó és ingatlan jókkal Isten eő Szent Fölsége ez arnyék világban megáldott, azok iránt jól kigondolt elmével tészek ilyen dispositiot és rendelést a mint következik, tudniillik :

Elsőbenis. Aminémü tizenkét ezer forintom Nemes szabad királyi Soprony Városánál Interesen vagyon, abbul Pápay Reformata Ecclesiának hagyok négy ezer forintot, az az 4.000

oly conditioval hogy a Capitalis Summa ne distrahaltassék, hanem annak Esztendőnként öt per centummal járandó két száz forint Interesse, Tisztelendő Praedikátor Uraimék fizetésére fordítassék.

Item, másféle penzemből azon Ecclesiában levő két Praedikátor Uraimék közzül mindeniknek hagyok száz száz forintot, az az a kettőnek 200

Item, ugyanazon Ecclesiában levő Professor Uramnak ötven forint 50

Item, mégis azon Ecclesiában levő öreg Deakoknak és Neutralistaknak hagyok száz forintot, az az . . . 100
oly conditioval hogy azon summa se distraháltassék, hanem jó helyre ellocálván, annak Esztendőnként járandó Interesse osztódjék föl közöttük.

2. Ugyan az előbb említett Soprony Városánál levő pénzemből Győri újvárosban levő Reformata Ecclesiának is hagyok négy ezer forintot, az az 4.000
Ugyanazon conditioval valamint a Pápay Reformata Ecclesiára.

Item, ugyan Ecclesiában levő Praedicator Uraimék közzül mindeniknek hagyok száz száz forintot, az az a kettőnek 200

Item, azon Ecclesiában levő Professor Uramnak ötven forintot, az az 50

Item, azon Ecclesiában levő Scholabéli tanuló Ifjuságnak közönségesen mind öregének aprájának, azoknak tudniillik a kik érdemessek lesznek rea hasonló conditioval mint a Pápaiaknak hagyok száz forintot, az az . . . 100

3. Mégis azon Soprony városánál levő Summa pén-

zemből Győri Ujvárosbéli Augustana Confession levő Ecclesiának hagyok két ezer forintot, az az . . . 2.000

Item, azon Ecclesiában levő Praedikator és Rektor Uraimék közül mindeniknek hagyok másféle penzemből ötven ötven forintot az az a kettőnek . . . 100
azon Ecclesiara hagyott két ezer forint se distraháltassék, hanem esztendőnként járandó száz forint Interesse Tiszteletes Praedikator és Rektor Uraimék fizetésére fordítassék.

Item, azon Ecclesiában levő Scholabéli tanuló Ifjúságnak mind közönségesen öregének aprajának, azoknak tudniillik a kik megérdemlik, azon conditioval mint a Reformatusoknak, hagyok ötven forintot, az az . . . 50

4. Minthogy idvözült Uram a Dunáninnen lévő szegény Magyar nemes ifjaknak, és szegény Praedikatorok gyermekeiknek intertentiojokra rendelt és hagyott né-mely Capitalis summat, én is hasonlóképpen ugyan azon Soprony városánál lévő Summa pénzemből a Sopronyi Augustana Confession lévő Ecclesiának is hagyok két ezer forintot, az az . . . 2.000
oly conditioval, hogy azon Summa se distraháltassék, hanem annak Esztendőnként járandó száz forint Intereséből tartozzanak Esztendőnként Reformatus részről való tanuló ifjat a Stipendiariusok között tartani ha a szükség kívánja, a midőn pedig nem találtatnának reformatus részről való ifjak, a kik ott kívánnának tanulni, tehát olyankor Augustana Confession levő tanuló ifjakra fordítsák az Interessét.

13. Győri Ujj Városbéli Reformata Ecclesiában levő koldusoknak hagyok tizenkét forintot, Augustana Confession levő Ecclesiabéli koldusoknak is annyit, Pápay Reformata Ecclesiában levő koldusoknak is tizenkét forintot, az az a három helyre . . . 36

Hogy azért ezen Testamentaria dispositiom az én holtom után annyival is rendesebben és jobb móddal véghez mehessen, kérem nagy böcsülettel Tekintetes Nemzetes és vitézlő Kenessey István és Ostffy Mihály Uraimékat, méltóssanak ezen dispositiom szerint kinek kinek Istenes és igazságos osztályt tenni az én javaimból, mind

a szerént a mint meg iratott, hogy senkinek se legyen semminemű rövidsége, mely szíves fáradságokért eő kegyelmeknek is hagyok öt száz forintot, az az . . . 500

Ellenben az édes jó Atyámfiait is szeretettel kérem, hogy ezen dispositiomért holtom után ne rágalmazzanak, hanem jó emlékezettel a földben nyugodni hadgyanak, és magok között is ez eránt ne pörlekedgyenek, hanem megelégedvén e szerént való testamentaria dispositiommal, várják Istennek mindennemű bőséges áldását magokra, megemlékezvén arrul, hogy eő kegyelmeknek is egyszer meg kell halni. Mely e szerént való testamentaria dispositiomat nevemnek saját kezemmel való fölírásával és szokott pöcsétemmel megerősítettem. Ez alább megnevezett, és ezen testamentaria dispositiom megerősítésére, szabad tetszésemből általam össze hivatott és edgyütt levő Uri becsületes Nemes személyek jelenlétében, ujabbán ezen utolsó akaratomat úgy kívánom helyben maradni, hogy említett testamentarius Uraimék által minden Punctumok azok szerént effectualtassanak és vegbe menjenek, ha ki pedig ezen rendelésemmel meg nem elégednék, és azon meg nem kívánna nyugodni, részét elveszesse, és azon rész osztassék fel Istenesen az nevezett Ecclesiakra proportionate. Néhai Fiáth János Ur successorinal levő győri házom iránt a Nemes Magyar Camarával lett alku szerént tellyes Jussomat és Successiomat említett Komáromy Eva Eötsém Asszony és Komáromi Ádám eötsém Uram gyermekeinek hagyom és rendelem.

Pápán die 24. Novembr. 1732.

Komáromi Kata mk (p h).

Coram me Stephano Tresztyánszky Inclyti Comitatus Veszprimiensis Ordinario Vice Comite mpr (p h) Coram me Stephano Kenessey Inclytorum Comitatum Veszprimiensis et Albensis Tabulae Judiciariae Assessore mpr (p h) Coram me Mathia Vigyázó Inclyti Comitatus Veszprimiensis Substituto Vice Comite, et Supremo Judlium mpr (p h) Coram me Jacobo Torkos Inclyti Comitatus Veszprimiensis Perceptore mpr (p h) Coram me Paulo Mattkó ejusdem Inclyti Comitatus Jurassore mpr (p h) Coram me Nobili Francisco Eöry mpr (p h) Coram me Georgio Chernel mpr (p h).

(1734. majus 4-kén hitelesített másolat után.)

XIX.

1741. october 10.

Komáromi Pál győrvárosi reform. lelkész értesíti egyháza előljáróságát, miért nem hagyhatja el Pozsonyt az országgyűlés vége előtt.

A Jó Isten amaz ő békességével vigasztallya mindnyájan Kegyelemeteket a szent Ecclesiának Tekintetes Curatori és

Elöljárói, nekem Bizodalmas Jó Uraim!

Vagyon már három hete, miulta ez a biztatásunk, hogy kiki az ő maga tulajdon szállására fog menni, és e jelen való Diaeta el fog oszlani, és így magamnak is ezen reménységem vala, hogy Tekintetes Uraiméknak régen kívánt személyét meg láthatom. De mind eddig végünket el nem értük. Én Méltóságos Urainkat az elmúlt Vasárnap meg szállítottam vala haza menetelem felől, és hogy nem volna nekem szükséges a Diaeta végeig itt tekeregnem — venia sit verbo — De ő Nagyságok s ő kegyelmek azt találák, hogy jövődöben az ne mondassék, hogy stante Diaeta magatok küldöttétek el a predikátort, várjak már edgynehány napot, mert minden bizonynyal rövid időn vége fog lenni dolgainknak, mely rövid időcskére nem lehet s nem is illik ugymond, mást substitualni, melyet ha akarnánk is — így szólnak az Urak — mig véghez menne, a Diaetának is vége szakadna. Én tovább az Uraknál nem alkalmatlankodtam, mivel magam is láttam a dolgoknak oly karban való folyását, melybül rövid időn való eloszlásunkat reménylhettyük. Kérem azért Tekintetes Jó Uraimat, hogy ez kevés itt való patientiáért meg ne ítéljenek, mert láttya Isten, hogy gyalog is haza ballagnék — kivált a minémű erő most Isten adott — csak becsületemhez férne. A mi dolgainknak reménylhető jó vége halasztatott a Diaeta végirc, *propter circumstantes nubes Cleri*. Felséges Asszonyunknak ez iránt való szép Grátiájának ajánlása biztat bennünket jó reménységgel.

In reliquo kívánom, hogy mennél hamarább találhassam

mind az egész gyülekezetet, mind pedig Tekintetes Jó Urainkat, jó békességben

Bizodalmas Jó Uraimnak

kész szolgálja

és a szent Ecclesiának edgyik Tanítója

Komáromi Pál mk.

(Komáromi Pál kéziratáról.)

XX.

1744. december 23.

Prety János zámolyi plébános figyelmezteti a győrvárosi protestans lelkeseket, hogy jövőben az ő hatósága alá tartozó egyházközségek ügyeinek rendezésébe ne avatkozzanak, vagy jogosultságukat igazolják.

Clarissimi ac Doctissimi Domini Domini Vicini,
et Amici in Christo Desideratissimi!

Praesentis et imminentium Solennitatum salutari appreciatione praemissa. Conscientiosa de obligatione mea interest: rescire, quibus ex rationibus Titulatae Dominationes Vestrae involent in Jura mea Parochialia, maxime in Révfalú, Pataháza et Ujfalú, signanter in Causis Matrimonialibus me praetermisso omnimode legitimo Plebano? super quibus taliter iam factis, vel et posthac fiendis involutionibus dum solenniter protestor, simul Dominationes Vestras ab ulteriori Jurisdictionis meae Parochialis, et consequenter Archidioeceseanae Strigoniensis convulsione, Nomine et Autoritate mea sed et Vicariali, et Archiepiscopali inhihero, et quidem quoad omnes functiones meam Jurisdictionem Concernentes, — vel producant suam clare in originali Authenticam et Legitimam — ily? — Caeterum me, et meam Jurisdictionem commendans persevero Zámoly 23. Decembris 1744.

Earundem Dominationum Vestrarum

servire paratissimus in Christo

Joannes Prety Parochus Zamoliensis mpr.

(1745. januar 9-kén hitelesített másolatról.)

XXI.

1746. július 5.

A helytartótanács felhívja Györmegye hatóságát szigorú vizsgálatra az iránt, mi jognál fogva taníttatnak a győrvárosi protestans iskolákban felsőbb tantárgyak, — mi jognál fogva teljesít a győri evangélikus tanító a szomszéd egyházakban válásos cselekvényt, — s a téthi evang. superintendens is a beigtatási s lakháza javítására fordított költségeket mi alapon vetette ki a helységekre?

Illustrissimi, Reverendissimi etc.

Demisse relato Suae Majestati Caesareo — Regiae eo: Qvod Jaurinj tam Helveticae, quam Augustanae Confessioni addicti, *ultra Grammaticam, etiam Altiores Scholas tradant*, ibidemque constitutus Augustanae Confessionis Rector ad Pagos fine exercendorum ibidem Spiritualium Muniorum excurrere attentet: *Occasione porro illa, ubi nimirum in Possessione Téth clementer admissus in Partibus Trans-Danubianis Superintendens per Acatholicos eo Concurrentes electus fuisset, pro hoc Actu non minus, quam et Domus ejusdem ibidem ampliori reparatione et Structura Collectae, Legibus et Resolutionibus Regiis vetitae, ad Pagos repartitae exstiterint*; Sacra Sua Caesareo Regia Majestas, has Acatholicorum Transgressiones displicenter ferendo, sub 28. praeteriti Mensis Junj, Benigne resolvit, et serio mandat, ut respectu Scholarum Altiorum Jaurinj utpote praevio modo ultra Grammaticam introductarum, id, quando nimirum eo introductae sint, quidve, eatenus Acatolici Superinde audiendi, adstruant, resciaur, et indagetur; Rector item Augustanae Confessionis Jaurinj constitutus, a praevio modo attentatis ad Pagos Excursionibus, sub gravi pariter animadversione inhibeatur: Intuitu demum attactarum Collectarum, qvod in his, et Similibus Contraventionibus, Praetitulatae Dominationes Vestrae eatenus Sibi incumbencia minus egerint, iisdem serio exprobreur.

Ad exigentiam proinde hujus Benigni Suae Majestatis

Caesareo-Regiae Mandati, Consilium hoc Regium Locumtenentiale Practitulatis Dominationibus Vestris praesentibus intimandum habuit, quatenus, Jaurinj quando ultra Grammaticam, Altiores Scholae, et cujus indultu introductae Sint, fundate rescire, quidve eatenus Acatolici ibidem adstruant, illos etiam superinde audire: Rectorem vero Augustanae Confessionis ibidem Constitutum ab attentandis ad Pagos fine praemisso Excursionibus sub gravi animadversione itidem inhibere, ac tandem de horum omnium effectum Consilium hoc Regium Locumtenentiale quantocius informare, imposterum vero, ne Acatolici adversus Benignas Regias Resolutiones, et Regni Leges excedant, Oratoria Nova Sine praehabito Regio Consensu exstruant, vel antiqua etiam extendant et amplient, aut quaspiam Collectas instituant, exactiorem vigilantiam habere, et si in his et similibus quaspiam Contraventiones animadverterint, tales mox in tempore impedire, desistere vero nolentes, Autoritate etiam Magistratuali ad desistendum cogere, superindeque Consilium hoc Regium Locumtenentiale tempestive et indilate informare noverint, et nullatenus intermittant. Datum ex Consilio Regio Locumtenentiali Posony Die 5. July 1746. celebrato.

Comes Josephus Eszterházy m. p.

Georgius Fabiankovics m. p.

Michaël Domsics. m. p.

(Egykoru kéziratról.)

XXII.

1746 végén.

A győrvárosi protestans egyház felvilágosítja a megyét, s ez által a helytartótanácsot, hogy mi jognál fogva tart kebelében felsőbb iskolákat is?

Inclya Vniversitas

Domini Dni Gratosissimi, Colendissimi.

Posteaquam ad gratiosam Excelsi Consily Locumtenentialis Regy Intimationem in Puncto Investigationis Scholarum nostrarum 5. July Anni modo labentis emanatam mox et eo

facto genuinam, eamque demissam declarationem nostram Inclyto Cottui exhibuissemus, firma Spe fruebamur Excelsi Consilij Regij gratiosae Commissioni Satisfactum iri. Quia tamen Praelibatum Excelsum Consilium Regium iterato Inclyto Cottui uberiores Scholarum nostrarum Investigationem, ac de super Submittendam Informationem gratiose commisisset, ideo Excelsi Consilij Locumtentialis Regij Ordinationi, ita et Inclyti Cottus eatenus factae admonitioni debitum, ut Par est, *morem gessuri, Sequentia demissi Submittimus, et quidem*

Primo. Quod cum ipso Per Arlum 26. 1681. clementissime indulti Exercitij Religionis Nostrae usu, Scholarum quoque ad erudiendam Pro benignissimi Principis, et communis Patriae Servitio instruendamque in Fidei nostrae Dogmatibus Juventutem necessariarum, tanquam inseparabilis liberi Religionis Exercitij Accessorij Facultatem obtinendo usum inchoavimus, adeoque quoad Scholarum nostrarum Possessionem, et usum in dicta Publica Regni Lege nosmet fundamus.

Secundo. A tempore restabiliti ex Dei, et Regis optimi Clementia hicce loci Religionis Exercitij Scholas continua Serie, et imperturbate ad Praesens usque in eo proutinunc Sunt Statu continuavimus, quo fine Inquisitionem hujatis liberi Religionis nostrae Exercitij Ao 1721. Peractam, et morte ibidem contentorum Testium jam etiam authenticatam in quantum etiam Scholas nostras concernit Sub Nr. 1. adnectimus.

Tertio. Quod autem ad Studiorum rationem attinet, Plurimorum honestorum, et Proborum virorum etiam e Dnis Catholicis adhuc Superstitum certa, et fidedigna constat Relatione, quod in inferioribus quidem Scholis Lectionem, Orthographiamque tractaverimus, in reliquis autem Studijs meliori ingeniorum cultui deservientibus, Lingva Latina, ratiocinandi methodus, manu ductio ad mores honestos, quae vulgo Logicae, et Ethicae nomine veniunt, et Introductio ad Historiae et Geographiae Cognitionem, Catechesis item consveta Per Scholarum nostrarum Rectores, et eorum Collegas Juventuti Literis operam navanti imperturbate tradita, et Proposita fuerint, quod ipsum hic Sub Nris 2. 3. etc. adnexa Documenta uberius testatum reddunt, ac luculenter comprobant.

Quarto. Energia autem et fundamentum horum omnium

innititur Praelibatae Publicae Regni Legi, quae continuo, et imperturbato usu, nec non crebrioribus in Negotio liberi Religionis Exercitij emanatis, et Excelso Consilio Regio, ac Inclyto Cottui apprime notis benignis Caesareo Regijs Resolutionibus confirmata exstitit. Proinde

Quinto. Cum Divus Imperator et Rex Carolus VI. in benignissima sua ad Acta Commissionalia Pesthiensia extradata Resolutione nil de alterando Jauriensi Exercitio Scholas quoque complectente commisisset, quin imo tam mediante illa, quam Subsecutis, uti attactum habetur benignis suis Mandatis, quatenus in Negotio Religionis hic Jaurini universa in Statu quo permaneant elementer demandare dignatus fuisset, et nec Excelsum Consilium Regium Locumtenentiale in gratiosis Intimatis suis, quidpiam immutandum praeciperet, ideo Clementiae Caesareo-Regiae Publicisque Regni Legibus confisi Exercitij nostri Penes Leges, et clementissimas Caesareo-Regias Resolutiones modo Praedecclarato habiti ulteriorem manutentionem demisse exoramus, Perseverantes jugi venerationis cultu Inclytae Vniversitatis

Humillimi Servi
Augustanae, et Helveticae Confessioni
addicti Jaurini degentes.

(Egykoru kéziratról.)

XXIII.

1746. december 1. és 3.

Nazvadi Mátyás főbiró Szemethy János esküdtjével együtt megjelenik a győri protestans lelkészeknél, és azokat Sammer Ferencz kanonok s belvárosi plébános nevében letiltja a várban s belvárosban teljesítendő bármily egyházi cselekvényről. E tilalom ellen a protestans egyház harmad nap mulva tiltakozik.

Infrascripti praesentium per vigorem recognoscimus, et attestamur, quod nos die et Anno infranotatis, ad requisitio-

nem Reverendissimi Domini Michaëlis Francisci Sammer venerabilis Capituli Cathedralis Ecclesiae Jauriensis Canonici, nec non Liberae ac Regiae Civitatis hujus Jauriensis Plebani, tum Augustanae, tum Helveticae Confessionis Ministros, utpote Josephum Torkos qua Augustanae Rectorem, et Paulum Komáromi Helveticae Confessionis Praedicantium in Domibus ipsorum Residentionalibus in exteriori Civitate Jauriensi situatis personaliter repertos accesserimus, ac nomine et in persona praetitulati Domini Plebani, eosdem ambos, medioque eorundem etiam illos, qui munia aliqua exercere solerent, de et super eo judicialiter admonuerimus, et inhibuerimus, quatenus in praeinsinuatam interiorem Liberam ac Regiam Civitatem Jauriensem, ratione et fine exercendorum muniurum suorum intrare non audeant, imo simpliciter desinant, nec quoquo modo imposterum introitum attentare praesumant; non absimiliter Studiosos suos utriusque Confessionis in eandem interiorem Civitatem Domatim, in Festis celebrioribus, nimirum Nativitatis, aut novi anni, Paschatis et Pentecostalibus cantare non permittant, desinantque a modo imposterum ab usu similis Cantus. Casu vero in contrario, non observantes, et nihil pensi ducentes hanc judicariam prohibitionem, et Inhibitionem nostram, nomine et in persona — ut praemissum est — Titulati Domini Plebani judicialiter peractam, si quid eisdem acciderit, sibimet adscribant, et imputandum habebunt.

Super qua taliter per nos peracta Judicaria Admonitione et Inhibitione, praesentes literas nostras supra titulato Domino Requirenti Jurium futuram, uberiolemque ad cautelam deservituras, Syngraphis, usualiumque Sigillorum nostrorum munimine roboratas extradidimus Testimoniales. Jaurini, Die 1. Decembris 1746. (p h) Mathias Nazvady Inclyti Comitatus Jauriensis Supremus Judex Nobilium mpr. (p h) Johannes Sze-methy ejusdem Inclyti Comitatus Jauriensis Jurassor mpr.

Anno 1746. Die 3. Mensis Decembris ad praedeclaratam judicariam Inhibitionem ex parte utriusque Confessionis, et quidem Augustanae Generosus Dominus Stephanus Torkos, Helveticae vero similiter Generosus Dominus Michaël Horváth Kocsi, in Residentionali mea Domo hic Jaurini habita personaliter constituti, Solennem interposuerunt protestationem. Su-

per qua praesentes extradeditimus Testimoniales. Jaurini ut supra. Idem suprascriptus Judex Nobilium mpr. Idem Jurasor mpr.

(Eredetiről.)

XXIV.

1747 elején.

Győrváros protestans lakossága folyamodik a fejedelelemhez, megtámadott vallásgyakorlata helyreállításáért.

Sacratissima etc.

Posteaquam felicissimis Auspiciis Divi olim Imperatoris et Regis Leopoldi I. Sopronii Anno 1681. celebratae Diaetae Articulo XXVI. Religionis Publico Exercitio restaurato existente, ab eo tempore in continuo ejusdem exercitii et Scholarum usu ex Benignitate et Clementia pientissimorum Majestatis Vestrae Progenitorum, ita et Majestatis Vestrae Sacratissimae pacifico perstitimus, praeterquam quod Reverendus Michaël Franciscus Szamer, qua Liberae et Regiae Civitatis Jauriensis Parochus, praeter et citra ullum Benignum Majestatis Vestrae Mandatum, Ministros nostros ab ingressu in interiorem Civitatem simul et Praesidium fine exercendorum muniorem suorum, non absimiliter Studiosos in Festis celebrioribus, nimirum Nativitatis, novi anni, Paschatis et Pentecostes a Cantatione in Domibus nostratum fienda, medio Egregii Matthiae Naszvadi et Adjuncti Jurassoris inhibere procuraverit, prout hoc ipsum, hic sub Litera A. adnexis Testimonialium Copiis humillime submittimus. Ex post ipso Festo Nativitatis Domini Salvatoris nostri Jesu Christi Cantorem nostrum una cum tribus Studiosis, Cantationes suas Festivales juxta immemoriabilem pacificum usum in interiori Civitate, et Praesidio apud Auditores Augustanae Confessioni addictos inchoantes, praeter etiam scitum Amplissimi Magistratus Liberae et Regiae Civitatis Jauriensis uti ex adnexo sub B demississime substernimus, adeoque vi et potentia mediante, medio hominum suorum ad se deduci tentaverit, ac ibidem usque dum

erga sollicitationem nostram dimissus fuisset detinuerit. Admodum Reverendus autem Plebanus Suburbii Jauriensis die 20. Mensis Decembris Anni 1746. recenter praeteriti, mortuum filiolum Nobilis Michaëlis Lehner ad sepeliendum in Coemeterio Suburbii Jauriensis more consveto deducendum in progressu cum detractioe Clausurae vulgo Schlagbaum in platea publica, medio Magistri Fori exterioris Civitatis transitum impedire attentaverit, taliterque nos contra Benignissimam Regiam mentem in pacifico exercitii usu ab utrinque turbare nihil pensi duxerit

Cujusmodi factum, siquidem usui hactenus observato, per consequens Benignissimis Caesareo Regiis Resolutionibus et Mandatis, ut quoad Religionis negotium cuncta in illo, quo ante ac sub ipsum, Articularis Commissionis fuerant Statu mancant, interventis et publicatis, nimium adversaretur.

Hinc Majestati Vestrae Sacratissimae humillime de genu supplicamus, ut Liberae Regiaeque Civitati Jauriensi, quatenus nos in praefato legali usu Exercitii nostri hactenus continuato conservare et manutenere dignaretur; pro qua Benignitate et Clementia omni homagiali submissione nosmet devovemus emorientes

Majestatis Vestrae Sacratissimae

humillimi ac perpetuo fideles subditi,
Augustanae et Helveticae Confessioni
addicti Jaurini commorantes.

(Eredetiről.)

XXV.

1748. martius 21.

A győrszemerei reformált templom erőszakos elvétele, s a reform. híveknek erről kiadott bizonyítványa.

Az minemő Casusok és Violentiák estek az Szemerei Templomnak elvételekor

1. Koronczóra öszve gyülekezett Urak, ugymint Vice Ispány Mecséry Dániel Ur, Szolga Birák Pájerlj Mihály és Már-

ffy László Uraimék, nem különben Koronczón lakozó Nemes Börcsy György Vármegye Esküttye, és Vices gerens Morocz Mihály, Győrből az Verbungon levő gyalog katonákat, hadnagyot és 10 közembereket, és ugyan oda össze parancsolt Koronczói Hadnagyokat, nőmőseket, köz lakosokat és szolgálkat elhozván 21 Marty Szemerére, elérkezvén hozzánk, és mi épen akkor Tiszteletes Praedikátor Uramnál levén, magunk között tanácskoztunk, hogy mitévők legyünk, minthogy az nőmősséget Horváth István a Nemes Vármegye denominált Fiscalissa megactiozta, és substitualt Vice Ispánja Bíró János Uram pro 29. Aprilis, a köznépét pedig pro 23. Martii Koronczóra citalta, — az alatt ide érkezvén föllebb említett Uraink, és hogy az Templom felé érkeztek, Vice Ispány Uram az Harang lábánál megállott, és mi azt gondolván, hogy majd kérdésben megyen az mi dolgunk, tehát akkor az assumptus fejszések, vas vellások, csákányosok, buzogányosok csak az ajtó felé jöttek, és ott az gyalog katonákkal dobot üttetvén, Marján Commissarius Uram kardot huzott, és az hajdúk és az tiz lovasok is mind kardot huztak, és hogy Nemes Szenté Balázs Uram hatod vagy heted magával, s mindezek üres kézzel, és legkissebb kezekben nem levén, az Templom ajtajára állott és protestált, és az elő Felsége kegyelmes Resolutioját az kezében tartván mutatta és arra provocalt, — ezek mingyárt öszve szidták, *Salva Venia kurvanyád, kutya teremtetted mind protestatióddal*, az alatt Nemes Szenté Balázs Uramat úgy meg ütötték, hogy mingyárt az keze leesett, és azután kihuzták az ajtóból és csak nem agyon verték, az alatt ugyan csak a haját kitepték, öszve verték, és az vasvellát az oldalába szurták, az mely eránt kétség az élete is ha meg marad-e? és a fejét is betörték, — Nemes Huszár Istvánt is hasonlóképpen verték, Nemes Herenkovics Jánost, Nemes Sándor Ferenczet, és Losonczy János ugymint Földes Uramnak Major gazdáját is holt elevenyen hagyták, Molnár János karját által szurták, és Roboz József örökös Földes Urat is megütötték, s onnénd a Templom ajtajáról az embereket ilyenképpen széllyel vervén, fejszékkal az Ajtót erőszakossan bé vágták, ez alatt ugyan Roboz József Uram házára menvén az Predikátort házról házra keresték, az Parochialis háznál az világon mindent föl prédálván, az köz

népet mindenütt üzték, hajtották, és az oda gyűjtött köz népet az házokra szállítván, abrak széna és étel ital kéréssel fölöttebb szorongatták, ekkor Börcsy György Uram hallatós szóval monda: „*no már elhozhattya Csapó a parancsolatot*“. Az hajduk, kik más helységekben vannak dislocalva, most is itt vannak, kiket az nömös emberekre is szállították és tartatták. Sok keserves nyomorúságinkat és inségünket lehetetlen hogy ki beszéljük volta képpen. Ezen ellenünk való furiájokban anynyira fakadtak, hogy Méltóságos Galánthai Gróf Eszterházy Ferentz Ur eő Excellentiája emberét, ki az utcán által ment, össze szitták az hadnagyok: „*üsd a kutyateremtettét, mert ez is kálvinista*“ de nem bántották, mivel nekik megfelelt.

A mellyekről adjuk ezen Recognitionalis levelünket, és pöcsétünk s kezünk köröszt vonyásával megerősítvén. Signatum Szemere 21. Marty 1748.

NB. Az Harang lábot levágták, és az harangot be vitték az Templomba, az öreg Török András Ur örökkén azt kiáltotta: „*üsd, vágd, kötézd a kutyákat*“. —

Nemes Uraimék: Roboz József (p h) Huszár János Szent Balázs (p h) Herenkovics Mihály, Horváth János, Sándor Péter, Balogh Mihály, Herenkovics János.

Falusi köz nép: Törvénybíró Takács Mihály, Falu bírája Tóth János, Tóth András, Nagy Gergely, Sütöri István, Takács István, Samu Mihály, Csörge Péter, Szabó György, Horváth Péter. —

(Eredeti példányról.)

XXVI.

1748. martiusban.

Győrszemere reform. vallású nemes és jobbágylakosai folyamodnak a kormányhoz elégtételért sérelmes ügyökben.

Sacratissima Maiestas !

Cum horrore et moerore Maiestati Vestrae Sacratissimae repraesentare necessitamus; Quod licet Maiestas Vestra Sacra-

tissima ex pientissima Materna sua providentia, fidelem suum Regni sui Haereditarii Hungariae Populum, in puncto etiam Religionis taliter quam clementissime consolari et quoad Tranquillitatem, ac pacem internam, Animorumque fidelium subditorum suorum quietem, Magni pientissimae Memoriae Genitoris Maiestatis Vestrae Sacratissimae Benignissimas Resolutiones confirmare dignata sit; ut omnes Religionis res et negotia, in statu quo permanere, nec aliquid praeter scitum et specialem Maiestatis Vestrae Sacratissimae Resolutionem, per quoscunque, ac etiam Dominos Terrestres attentari quo minus Via facti procedi fas sit; Eo nihilominus jam miseriarum nobiscum proh dolor! deventum esset; quod Templum nostrum a seculo et quod excurrit possessum, ac revera per verba Articuli 26. 1681. *in quorum actuali usu et etiam Articulare*, via facti et potentia mediante, uti in praecedenti demissa Instantia nostra repraesentatum, per V. Comitem Comitatus Jauriensis Danielem Mecséry, et ibidem denominatos Die 8. praesentis, occupari intentatum sit: Quo actu Maiestati Vestrae Sacratissimae repraesentato, dum negotium eorum Augustissimae Maiestatis Vestrae Sacratissimae Throno constitutum fuisset; sperassemus: quod vel haec circumstantia, Verecundiam Adversariis Nostris inspirabit, et eosdem ab omnibus Injuriis et violentiis, fideli Maiestatis Vestrae Sacratissimae populo inferendis detinebit; Praeter omnem nihilominus fiduciam, in Caesareo Regiis Resolutionibus collocatam, accidit, quod Anno currenti Die 21. currentis Mensis Martii, memoratus V. Comes Daniel Mecséry, Johannes Biró, qui in Szemere nihil possidet, estque Excellentissimi Comitis Episcopi Jauriensis plenipotentarius, Andreas item Török Tabulae Assessor et filius eiusdem Alexander Török Ordinarius Notarius, Michaël Pajerl et Ladislaus Márffy Iudices Nobilium, ac Georgius Börcsi Jurassor, Michael Mórocz Vice gerens, nec non Stephanus Horváth assumpto penes se Regiminis Bethlemiani Leudinatio, Mocsári nominato, cum 20. circiter eiusdem Regiminis armatis peditibus, praeterea congregatis numerosis vicinorum Pagorum Incolis, armis, furcis, aliisque nocivis instrumentis instructis, cum hac armatorum hominum turma, hocce almae pacis tempore ad pagum Szemere veniendo Templumque invadendo, forma

sane hostili, ut in Invasione hostium solet, edito Timpani penes Bethlemianos existentis sono, primum quidem Commissarius Comitatus Marian, in Pago hoc nihil possidens demum ibi existentes et equites gladios extraxerunt, dumque Nobilis Blasius Szente Compossessor Szemereiensis, cum non-nullis aliis, Helv. Confessionis addictis, Sex vel septem, (alii si quidem amittendae vitae periculo territi, in publicum prodire ausi non erant) ad januam Templi inermis stetissent, manibusque tenendo et monstrando Caesareo Regiae Resolutionis Copiam, quasvis violentias prohibentem; contra hunc inauditum agendi modum, cum modestia protestatus fuisset, ita protestantem, et se ad sacra Regia verba provocantem, Scommatibus imo gravissimis verberibus affecerunt, a janua Templi retraxerunt, et quod horrendum, furcam ferream lateri infixerunt, Caputque vulnerarunt, et ita semi-mortuum reliquerunt ita, ut exigua vel nulla sit Spes reconvalescenciae; His non contenti Nobilem Josephum Roboz Haereditarium, et praecipuum Szemereiensem Compossessorem, Villicum alterius Compossessoris nobilis Joannis Losonczy, ac Nobilem Stephanum Huszár, dirissimis verberibus affecerunt, ac huic et praedicto Villico vulnus plane lethale infixerunt, tandem effractis tumultuarie Templi Januis, Templum occuparunt, quae in Parochia haberi poterant, ea rapuerunt, Populumque secum adductum, Nobilium et ignobilium domibus illocarunt, atque omnia tumultu, terrore, et hostili trepidatione impleverunt, ista vero omnia et alia attentarunt, Scandaloseque effectuarunt ordinarius V. Comes, et Iudices Nobilium, aliaque Inclyti Comitatus Jauriensis Commembra, quibus Benignissimas Majestatis Vestrae Sacratissimae Resolutiones observare, et effectuare, ac sub praesidio earum Constitutum fidelem Maiestatis Vestrae Sacratissimae Populum protegere potius incumberet.

Cum hic actus non tantum privatam injuriam, sed vim plane publicam sapiat; Adversarii enim nostri violarunt Personas nostras, Nobilitatem Praerogativam, securitatem publicam, qua universi Regnicolae pacis hocce tempore perfruuntur, Religionis Securitatem supremam Caesareo Regiae Autoritati reservatam, reliqua Sileamus illo etiam ausu, in supremam Caesareo Regiam Autoritatem involarunt, quod Maie-

statis Vestrae Sacratissimae militiam adhibuerunt, et quod fine expresso mandato Regio haud licet Gentes ex vicinis Pagis levaverint, Congregaverint et armis instruxerint, ac Contra fideles Maiestatis Vestrae Sacratissimae subditos, sub Benignissima eiusdem Protectione constitutos effectuantam iisdem usi fuerint.

Et quod haec omnia humillimae Nostrae expositionis puncta, non aliter, quam prout demississime retulimus, se habeant affirmare quidem coram Justissimo Maiestatis Vestrae Sacratissimae Throno audemus; nihilominus tamen, ut aequitate etiam Justitiae eadem tanto magis pateant, in eo Maiestati Vestrae Sacratissimae de genu humillime supplicamus, dignetur medio suae Excellentiae Cancellariae Hungar. Aulicae, Compulsorium nobis mandatum Benignissime exhiberi, vel alium Regia Auctoritate modum Nobis ostendere, quo mediante Expositionis Nostrae Puncta per Inquisitionem demonstrare queamus, interea vero tales ad Inclytum Comitatum Regios expediri facere ordines, ut omnia in priorem statum (in quo ante hunc turbulentum fuerant) reponere, in eodem conservare; ab omnibus Violentiis ac quibusvis Impetitionibus abstinere ac tandem a suprema Maiestatis Vestrae Sacratissimae Regia Dispositione praestolari velit ac debeat. Nos vero fideles suos subditos Maiestas Vestra Sacratissima Caesareo Regia Clementia sua complecti dignetur, perseverantes.

Maiestatis Vestrae Sacratissimae

Domini Terrestres Haereditarii, Nobiles
Compossessores, ac incolae Possessionis
Szemere Helv. Confessionis.

(Eredetiről.)

XXVII.

1748. november 6.

A magyar királyi helytartótanács felvilágosítást kér Győrváros hatóságától aziránt: mi alapon vetette adó alá a helybeli protestans egyház-

lakokat? egyszersmind meghagyja neki, hogy a szándékolt végrehajtást további rendeletig felfüggesse.

Prudentes, ac Circumspecti,

Nobis honorandi!

Nobiles in Libera, ac Regia Civitate hac Jauriensi degentes, Cives item, et Inhabitatores eiusdem Cittis Augustanae, et Helveticae Confessionibus addicti, humillimum ad Sacram Suam Caesareo-Regiam Mattem Summentes recursum, qualiter nam Se in praehabito Oratoriorum, Scholarum, Domorumque Parochialium Suarum immunitatis usu per Civilem Loci Magistratum turbari, Domibusque ipsorum Parochialibus publicam Contributionem, aliaque onera, in Casu non persolutionis, etiam Executione mediante desummenda, in obversum Arli 8. Anni 1647. (ut productae recenter iisdem assignatae, alias cum initio Anni Militaris extradari solitae Paetae Contributionales perhibent) imposita esse exponant, et querulentur? qualiterve Se in praehabito immunitatis usu conservari Supplicent? Ex demissa eorum isthic advoluta Instantia uberius est intelligere.

Penes cuius Communicationem Liberae ac Regiae huius Civitatis Magistratui ex benigno Suae Mattis Caesareo-Regiae Mandato hisce committi: quatenus Super praeexposito Facto, requisitam Informationem isthuc quantocius Submittere, et usque Subsecuturam ulteriorem benignam Resolutionem Regiam Negotium in Statu quo relinquere, atque ab attentanda Executione abstinere noverit. Datum ex Consilio Regio Locumtenentiali, Posony. Die Sexta Novembris, Anno Millesimo Septingentesimo quadragesimo octavo celebrato.

Eorundem

Benevoli

Comes Josephus Illésházi m. p.

Georgius Fabiankovics m. p.

Michaël Sidó m. p.

(1748. novembr 13-kán hitelesített másolatról.)

XXVIII.

1749. martius 18.

**A városi hatóság szakértők által megbecsülteti az elvett reform. templomot, lakházakat s az egyház birtokában volt területet, s e becsüt a ki-
küldött bizottmány hitelesíti.**

Schätzung

Über die gewesste Calvinische Kirchen, und in der sich befindlichen unterschiedlichen Materialien, sambt angehängten Gebau, und dessen Zugehörung, wie solche auf beschehenen Königlichen Befehl, und des Herrn Stadt Richters, und ganzen löblichen Magistrats Verordnung mittelst nachgesetzten darzu berufenen Bürgerlichen Meistern, den 18. Marty 1749. gewissenhaft, ohne dem Grund vorgenommen und gepflogen worden. Als

fl.

Erstlichen. Durch die Maurer Meister und zwar in	
der Kirchen	1286
Durch die Zimmer Meister in der Kirche sich	
befindliches Holzgebau	321
Durch die Tischler Meister	280
Durch die Schlosser Meister	202
Durch die Glaser Meister	30

 ∴ 2119

Anderstens. Das euserliche Gebau oder Wohnung betreffend.

Durch die Maurer Meister	1300
Durch die Zimmer Meister	530
Durch die Tischler Meister	39
Durch die Schlosser Meister	161
Durch die Glaser Meister	10

 ∴ 2040

Summa totalis 4159

Johan Georg Getzlmayer, bürgerlicher Maurer Meister
mpr (p h) Andreas Böhm, bürgerlicher Maurer Meister mpr

(p h) Carl Jungwirth, burg. Maurer Meister mpr (p h) Paulus Emmer Zimmer Meister mpr (p h) Frantz Schmidt, bürgerlicher Zimmer Meister mpr (p h) Erhard Vogler Bürgerlicher Tischler Meister, mpr (p h) Johannes Kirschner Bürgerlicher Tischler Meister mpr (p h) Joseph Mückl Bürgerlicher Schlosser Meister mpr (p h) Jacob Dämm Bürgerlicher Schlosser Meister mpr. (p h) Egidius Lambl Bürgerlicher Glaser Meister mpr (p h) Johan Georg Habbacher, bürgerlicher Glaser Meister mpr (p h).

Infrascripti Liberae ac Regiae Civitatis Jaurinensis Senatores pro peragenda Oratorii Domorumque et Accessorialium Aestimatione die 17. praesentis exmissi recognoscimus, nos fundum totalem praemissorum ex parte Confessioni Helveticae addictorum a proportione orgiarum exinde erutarum aestimaverimus ad florenos Ducentos Octoginta Duos, Denarios Quinquaginta, utpote de Praxi et more isthic communiter observari solito. Signatum Jaurini die 18. Martii Anno 1749. Stephanus Vissy Liberae ac Regiae Civitatis Jaurinensis Senator mpr (p h) Franciscus Miskolczy Ejusdem Civitatis Senator mpr (p h).

(Eredeti példányról.)

XXIX.

1749. martius 18.

Elismerése a küldöttségnek, az evangelika egyház temploma, épületei s a birtokában volt területnek hatóságilag eszközölt becsújáról.

Schätzung

Über die geweste Evangelische Kirchen, und in der sich befindenden unterschiedlichen Materialien, sambt angehängten Gebau, und dessen Zugehörung, wie solche auf Beschehenen Königlichen Befehl, und des Herrn Stadt Richters, und ganzen löblichen Magistrats Verordnung, mittelst nachgesetzten darzu Berufenen Bürgerlichen Meistern den 18. Marty 1749, gewissenhaft, ohne dem Grund vorgenommen und gepflogen worden. Als

	fl.
Erstlich. Durch die Maurer Meister, und zwar die Kirchen	806
Durch die Zimmer Meister in der Kirche sich befindlichen Holtz Gebau	750
Durch die Tischler Meister	35
Durch die Schlosser Meister	190
Durch die Glaser Meister an jetzt sich befindlichen guten Fenstern	20
	<hr/>
	÷ 1801
Anderstens. Das auserliche Gebau oder Wohnung betreffend.	
Durch die Maurer Meister	1284
Durch die Zimmermeister	784
Durch die Tischler Meister	25
Durch Schlosser Meister	84
Durch die Glaser Meister an guten Glass	10
	<hr/>
	÷ 2187
Summa totalis	3988

Johan Georg Getzlmayer, bürgerlicher Maurer Meister, Andreas Böhm, bürgerlicher Maurer Meister, Carl Jungwirth, bürgerlicher Maurer Meister, Erhard Vogler Tischlermeister, Joseph Mückl Schlosser, Egidius Lambl Glaser, Paullus Emmer Zimmermeister, Johan Kirschmar Tischler, Jakob Dam Schlosser, Johan Georg Habbacher Glasermeister.

Infrascripti Liberae ac Regiae Civitatis Jaurinensis Senatores ad peragendam Oratorii, Domorumque et accessoriorum a parte Augustanae Confessionis addictorum Aestimationem die hesternae exmissi, fundum totalem praemissorum a proportionem Orgiarum exinde erutarum, ac de Praxi in Similibus recepta, aestimaverimus ad florenos Ducentos Quinquaginta Quinque, hisce recognoscimus. Signatnm Jaurini die 18. Martii 1749. Stephanus Vissy, Franciscus Miskolczy.

XXX.

1749. martius 21.

A kormány rosszalja Győrmegyének a szemerei reform. egyház irányában elkövetett törvénytelen tettét, — azonban beleegyezik, hogy az elvett templom maradjon a római katolikusok birtokában, de a reformáltak helyet s kárpótlást nyerjenek.

Maria Theresia, Dei gratia Romanorum Imperatrix,
Regina Hungariae etc.

Reverendi, Honorabiles, Spectabiles, Magnifici, item Egregii et Nobiles, Fideles nobis dilecti. Ex demissa Fidelis Nostri Egregii Caroli Nedeczky de eadem, Consiliarii Nostri Regii Hungarici Aulici, Anno proxime praeterito, in gremium Vestri per nos benigne exmissi relatione, nobis per Cancellariam Nostram Regiam Aulico Hungaricam humillime proposita, displicenter sane intelleximus ea, quae circa occupationem Ecclesiae Szemereiensis, ante perperam acta fuerant. Et propterea, *quod Magistratus Comitatus hujus, contra Benignas Resolutiones Regias, via facti eandem Ecclesiae occupationem attentaverit, eundem severe reprehendimus, et serio inhibemus: ne pro futuro similia attentare praesumat.* Coeterum pro hac vice, ex gratia speciali benigne resolvimus: *ut eadem Ecclesia iam reconciliata maneat quidem Catholicis, ita tamen ut fundus proportionatus ad aedificandum pro Helveticae Confessioni addictis Orationum et Accessoria ibidem exscindantur.*

Secundo. Ut in adjutorium Aedificii eiusdem per excedentes Dominos Terrestres, et Comitatus huius Jaurinensis Officiales ipsis Helveticae Confessioni addictis floreni 400 persolvantur.

Tertio. Ut sequestrata Campana per praememoratum Consiliarium nostrum in eadem Ecclesia commissa eis restituatur.

Vobis proinde Benigne committimus et mandamus, quatenus hanc benignam Resolutionem Nostram Caesareo Regiam, in omnibus punctis observare, et eandem debitum in effectum deducere noveritis, et ne intermittatis. In reliquo Gratia no-

stra Caesareo Regia Vobis benigne propensa manemus. Datum in Archiducali Civitate Nostra Vienna Austriae. Die 21. Mensis Martii. Anno Domini 1749. Maria Theresia mpr. Leopoldus de Nadasd mpr, Bernardus Koncsek mpr.

(Máslatról.)

XXXI.

1752. februar 3.

A györvárosi protestansoknak, kik elvett templomaik s egyéb birtokuk visszanyerhetéseért a kormányhoz több ízben folyamodtak, értésökre adatik, hogy ez ügyben többé alkalmatlankodni ne mérészeljenek.

Illustrissimi Reuerendissimi Spectabiles.

Incolae, et inhabitatores Liberae ac Regiae Cittis Jaurinensis Augustanae, et Helveticae Confessionis addicti, a tempore Sublati ibidem ex benigna, eaque Positiva Resolutione Regia, duplicis eorundem Confessionis exercitii, Contra Positivam Regni Legem perperam usurpati, pluribus iam vicibus ad suam Mattem recurrentes Benignae huius Resolutionis iam in effectum deductae, et in Positiva Lege fundatae, Immutationem, ac Contra positivam Regni Legem publici Exercitii ibidem readmissionem, iteratis iam vicibus ipsis denegatam, iterum iterumque petere, et tum suae Matti, cum et Augustissimo Imperatori incommoditatem caussare praesumpserunt; Quamvis autem Sua Mattas omnibus ad Thronum Regium recurrentibus, accessum Benigne ac materne admittat, et Neminem ea, quae Justitiae, et Aequitati innixa Sunt petentem, inconsolate recedere sinat, uti huius Clementiae Cao Regiae ipsos quoque Augustanam, et Helveticam Confessionem profitentes, in iustis eorum petitis hactenus etiam Semper participes reddidit, in praesenti attamen Casu, in quo videlicet nihil aliud, sed unice id quod Positivae Regni Leges dictant Clementer resoluisse, et pro munere Suo Regio procurandum duntaxat earundem Legum effectum ordinasset, eorum Supplicant-

tium petiti aequitatem haud agnoscens, ultiores eorum hoc in negotio praeuie (auditis etiam ipsis) rite discusso, et etiam deciso, ac in executionem deducto ponendas inportunas et praesumptuosas Instantias omnino praescindi benigne voluit.

Unde de Benigno Suae Mattis Mandato praetitulatis Dominationibus Vestris Consilium istud Locumtite Regium intimum habet, quatenus in Grali Congregatione Sua debito modo publicent, Suam Mattem Cao Regiam quoad Sublatum Jaurini Augustanae et Helveticae Confessionis publicum Exercitium, velut contra positivas Regni Leges ibidem usurpatum, auditis etiam A catholicis in Anno 1749. elargitae et in Legibus regni fundatae, ac in effectum deductae resolutioni firmiter insistere, consequenter omnes Semet eidem conformare debeant, *nullisque in posterum eatenus quidpiam temere movere, aut Supervacaneas Instantias, toties jam iteratas et denegatas amplius ponere, Sub gravi indignatione Regia praesumant.* Quibus tamen in aliis iustis et licitis Petitis, liber ad Suam Mattem recursus nullatenus praecluditur, quin imo gravatis et Instantiae Suae aequitatem remonstrantibus, pro re nata de conveniente remedio prospicere dignabitur Summe fata Sua SSma Mattas. Datum ex Consilio Regio Locumtenentiali Posonii, die 3. Mensis Febr. 1752. Celebrato.

Praeattactarum Dominationum Vestrarum

Ad officia paratissimi. C. Georgius Erdödy mpr.

Georgius Fabiankovits mpr.

Franc. Herlein m. p.

(Egykoru kéziratról.)

XXXII.

1753. majus 7.

Győrmegye keresetet indít a szemerei reform. egyház ellen, mert Nagypénteken a rendes istentisztelet alkalmával harangoztatni bátorkodott.

Actio seu Causa.

Fisci Magistratualis Inclyti Comitatus Jaurinensis ut A.

Contra et adversus, Nobiles Josephum Roboz, Blasium Szente, nec non Praeoratorem Paulum Komaromi, praetensumque ejusdem Ludimagistrum Michaëlem Komon; et Ignobiles Petrum Horváth, Joannem Takács, Stephanum Sütöri, medio vero horum omnes et singulos Helveticae Confessionis addictos, Possessionis Szemere Inclyto Comitatu Jaurinensi adjacentis Inhabitatores Nobiles, et Ignobiles, aliosque universos circa Oratorium ejusdem Confessionis inibi habitum, tempore subtus declarando occupatos, et seu opere, seu Consiliis, aut Consensu quocunque demum modo ad Factum hocce influentes velut JJ.

Qui quidem Fiscus Magistratualis penes Consuetas Cautelas Generales facultates, et praerogativas Fiscales, in genere, et specie reservatas cum Protestatione detegeret Sequentibus: *Qualiter nimirum Praenominati, attactae Possessionis Szemere Incolae et inhabitatores (Helveticae uti attactum est) Confessionis addicti, non attento Divinis, Patriisque Legibus radicato, et in hocce Inclyto Hungariae Regno taliter Semper practicato Sacro Sanctae Romano Catholicae Ecclesiae praedominio, non attentis etiam iteratis, tam in Publico, quam privato eatenus interventis Inhibitionibus, desuperque ab Ipsismet JJ. a promissa emendatione, omnimodaque observatione Anno hocce decurrente 1753 Ipso magno Die Veneris, ac pridie etiam, in 19. et 20. Dies recenter evoluti Mensis Aprillis Coincidentibus, adeoque Tempore, quo ex Dispositione ejusdem Romano Catholicae Ecclesiae, Universae Christianorum Campanae ex doloroso acerbae Passionis Domini, atque ad Inferos descensionis Misterio tacere, taliterque Luctum, et Moerorem perferre consueverunt, sua addamen Campana in praefata possessione, ibidemque Neo = exstructo Praeorationis Loco habita pulsari facere, in ejusdemque Pulsum Consentire ausu temerario nihil veriti fuerint, Praevaricatione Legum Patriarum, praejudicio item Sacro Sanctae Romanae Ecclesiae, Scandalo denique publico gravibus admodum et manifestis.*

Cum autem Patria Teste Lege, Signanter vero 1606. Pacificationis Viennensis Articulo 1. prouti et 25. ac 26. 1681. Praedicti Helveticae Confessionis Asseclae, propter bonum Pacis, sine tamen Praejudicio Sacro Sanctae Romanae Ecclesiae

in Regno hocce solum tolerati esse dignoscerentur, praecitatisque legibus prouti et Publicis Magistratualibus dispositionibus, ac etiam Inhibitionibus Contravenientes paritate Articulorum 30. 1715. et 58. 1723. aliisque pro re nata fusius citandis exemplariter plectendi venirent.

Cuperet proinde idem Fiscus Magistratualis annotatos excedentes intuitu Praemissorum ad primitus celebranda huiusce Inclyti Comitatus Sedem Judiciariam Personaliter Comparituros cum assignatione Parium praesentium citari, et certificari, iisdemque pro tanto Demerito Exemplarem Poenam dictari.

(Egykoru kéziratról.)

XXXIII.

1753-ik év folytán.

A szemerei egyház egyenesen a fejedelemhez folyamodik vallássérelmei orvoslásaért.

Sacratissima Caesareo Regia Majestas

Domina Domina Naturaliter Clementissima!

Etsi ab eo tempore, ex quo benigno Mandato Sacratissimae Vestrae Majestatis, in Locum prioris Fundi, commodior, pro extruendo Oratorio per Magistratum Inclyti Comitatus Jauriensis assignatus exstitit, fundus, Oratoriumque Super eo, per nos extrui coepit, variis exagitati, et lacessiti fuerimus modis; sufficientesque nobis, ad novas coram Sacratissima Vestra Majestate ponendas quaerelas Suppeditatae fuerint rationes: Nihilominus probe memores earum Molestiarum, quas creberimae nostrae Preces Maiestati Vestrae causarunt, malimus omnes nobis illatas hactenus injurias, patienter ferre, Maiestatique Vestrae Sacratissimae parcere, quam ad novas sine extrema necessitate prorumpere quaerelas; Sed cum jam eo miseriae nostrae excreverint, quod illis patientia, et Silentium, medelam adferre nequeant, imo nonnisi Divina, et Vestrae Majestatis manu remederi possint. Anxii profecto, ne quo pacto Precibus indignationem Majestatis Vestrae provocemus, inviti Preces has nostras, per modum Facti Speciei Sacro Vestrae

Majestatis Throno Substernimus summa fiducia ducti: Quod Sacratissima Vestra Majestas, deprehensa necessitate harum Precum, loco indignationis Regiam Clementiam sit inperitura:

Anno 1749. Publicato Clementissimo Vestrae Majestatis Mandato, vigore cujus, facultas reassummendi turbati Religionis Nostrae Exercitii indulta, ac Inclÿti Comitatus Magistratui assignatio Fundi, pro extruendo Oratorio, et Accessoriorum demandata exstitit: illico Ministrum, ac Ludimagistrum, introduximus; qui extemplo Munia sua in privatis aedibus exorsi, illis in tranquillitate Summa, nemine Contradicente, vel inhibente, non secus, ac ante turbationem, eo usque defuncti sunt, donec de commodiore assignando Fundo, Maiestatis Vestrae Sacratissimae benignum Mandatum Supervenisset, illoque effectui mancipato, nos, in eodem, Oratorium, ac Accessoria extruere coepissemus;

Hic jam exordium miseriarum in eo experiri debuimus: quod ubi Oratorium ad perfectionem deductum fuisset; adeoque Ministri construi coepissent, medio unius Judicis Nobilium Inclÿtus Comitatus hoc insinuari fecit; ne quo pacto ultra Concessam libertatem aedificia extenderemus, et in Specie haud duabus Personis, Ministro scilicet et Ludimagistro aedificia institueremus, sed pro una tantum;

Institimus post hanc admonitionem Inclÿti Comitatus, ne in coepto opere impediremur; Sed per Comitatum Instantia Nostra Simpliciter praeterita est. Quo ex Silentio Inclÿti Comitatus, Convenientiam eiusdem concludentes, opus continuavimus, nec amplius per Inclÿtum Comitatum moniti fuimus. Toto tandem opere consummato, severius nobiscum Excellentissimus ac Reverendissimus Episcopus Jaurinensis Comes Franciscus Zichy de Vásonkő agere coepit; Qui primum quidem Die 25. Martii, expost 2. Aprillis Anni labentis, binas medio Magistratualium Inclÿti Comitatus Judiciarias nobis insinuari fecit Inhibitiones, et Protestationes; quatenus memores iteratarum Benignarum Vestrae Maiestatis Regiarum, ut et Excelsi Locumtenentialis Consilij Dispositionum; non secus Legum, et Constitutionum Patriarum, in Contraventores Benignis Regiis Dispositionibus, seu etiam Publicis Comitatus, poenaliter Sancitarum, quidquid hactenus in Puncto Oratorii nostri, in

hac possessione habiti, ultra Benignam Vestrae Maiestatis Mentem, ultra item Magistratuales Dispositiones aedificavimus, aut quacunq̃ue modalitate contravenerimus, id totum eo facto demoliri faciamus, ab attendandis vero deinceps etiam, nefors ultra licentiam quibusvis aedificiis, aut eorum, quae jam incepimus continuatione, aliisque circa oratorium, et Praeoratorem Immunitatibus, et innovationibus, abstineamus.

Ad haec Reverendus Plebanus Szemeriensis occasione Congregationis 5-ta praesentis celebratae, ex sequentibus Punctis constantem Inclyto Comitatu contra nos porrexit Instantiam 1. Quod in Festo Parascaeve in Opprobrium Religionis Catholicae non curata Eiusdem Insinuatione, Campana pulsaverimus. 2. Contra Mentem Benignae Resolutionis Regiae, Atrium quoddam Oratorio applicuerimus. 3. Quod Minister seu ut modo nominare solent Praeorator, a Concionibus Publicis non curata inhibitione, hucdum non destiterit. 4. Quod Oratorium Nostrum, uno pede ultra concessum Spatium extenderimus. Ac 5. Quod aedes pro Ludi Magistro contra Regiam Resolutionem extruxerimus; Quae Reverendi Plebani repraesentatio tantopere Inclytum Comitatum commovit: quod parum abfuit; quin e vestigio Inclytus Comitatus, pro demolitione praetensorum, ultra Mentem Benignae Vestrae Maiestatis Resolutionis exstructorum aedificiorum exmitteret.

Temperavit porro Sibi hac in re, eo Inclytus Comitatus, quod in Puncto Pulsationis Fiscalem Actionem, in reliquis vero ad Sacram Vestram Maiestatem repraesentationem determinaverit.

Clementissima Domina! Nos, nihil magis curae habuimus, toto in negotio Oratorii nostri, quam, ut circa illud, omnia ad amussim Benignae Vestrae Maiestatis Concessionis instituerimus: In specie, quoad Oratorium; Quidcunque per Reverendum Plebanum Szemeriensem praetendatur intuitu Extensionis, vel lato ungue ultra determinatum Spatium, illud nos extendisse nunquam depraehendetur; Per magistratuales enim Personas plus — quam una vice Investigatio, et dimensuratio instituta est, Sed nihil quiquam hactenus eo passu nobis obiectum exstitit. Id non negamus, quod Atrium unius saltem Orgae in longitudinem, et latitudinem, in gratiam mendicorum,

ad Ostium Oratorii confluere consvetorum; ut hi ab intemperie aëris, et Ostium Oratorii ab impetu Pluviarum protegantur, applicuisse; sed hoc de vigore etiamsi praeter, contra tamen Resolutionis Regiae factum esse, tanto minus poenale dici nequit, quod Atrium non ad essentiam; sed saltem bene esse Oratorii pertineat, de quo nos sollicitos esse vel ideo decet, ut vel inde pateat, quanti Regiam Clementiam faciamus. Interca tamen Factum pertinaciter tueri, nec occasione Protestationis Excellentissimi Episcopi volumus: quin imo ad Gratiā Eiusdem recurrimus, offerentes Nos insimul: quod si eandem impetrari nequiverimus, utique obedientiam praestare non intermitteremus; prout et coram Sacratissimae Vestrae Maiestatis quoque Sacro Throno, si in eo, Contra Benignam Vestrae Maiestatis intentionem egisse dignosceremur, profunda cum Veniae imploratione, nos ad demolitionem Atrii offerimus; Quod vero ad reliqua inhibitionis Puncta attinet, et in Specie quod Minister Noster a Concionibus, et nos ab aedibus, pro Ludimagistro exstruendis inhibeamur; hoc passu optima fide sumus, et firma Nos alit Spes in iis nos ne minimum quidem contra Benignas Vestrae Maiestatis Resolutiones peccasse; Indubie enim credimus, Sacram Vestram Majestatem nobis turbatum Religionis nostrae Exercitium, clementer restituere voluisse, et restituisse; Illud vero olim nos ante turbationem cum functione Ludimagistri, et Ministri habuisse nobis tacentibus, constat.

Cum itaque Ludimagister sine Domicilio existere nequeat, illud etiam Benigno Vestrae Maiestatis indultu, et Inclytum quoque Comitatum, ita Benignum Vestrae Maiestatis, Mandatum intellexisse, vel ex eo luculenter colligere licet; quod ante Exstructionem Oratorii, nec functionem Ministri, neque ipsius Magistri in quaestionem sumpserit unquam.

Ultimum, quod ad ipsum Campanae Pulsum attinet: verum est, Reverendum Plebanum per Aedituum suum nobis insinuasse; ne in Festo Parascaeve pulsaremus; sed propter id, quod dictus Reverendus Plebanus, pro arbitrio suo, ab antiquo usu quempiam inhibendi Jus habere nequaquam dignoscetur; Non videmus ex re Adiaphora, qui nos in Religionem Catholicam injurios esse pronunciare, et ideo Actionem Fiscalem

contra Nos praetendere possit. Id enim quod Campana Consvetum Signum dederimus, pro insultu haberi nequit; cum Non Injuriandi studio, aut tempore inconveto fecerimus; Sed illo plane tempore, quo ad Cultum Divinum Populus Congregari solet; Nihilominus insinuationem toties fati Reverendi Plebani, in tantum Nos in Considerationem Sumpsisse, ipse ut confiteatur necessum erit; quod Pulsationem in tantum, uti alias soliti fueramus, neque protraxerimus; Sed necessario tantum ad Notitiam Populi, quod Tempus Cultus Divini instet, dato Signo illico destitimus.

Quae cum pro Clementi Vestrae Maiestatis Iudicio dijudicanda Submitteremus: Oramus de genu humillime: ne patiatur Sacratissima Vestra Maiestas tali sub praetextu, Clementia et Pietate Sua Nos destitui, et fructu tot precum coram Sacratissima Vestra Maiestate fusarum privari; Clementissimamque erga Nos Intentionem anteverti; sed Clementer, et Serio singulas ab ulteriori Nostri molestatione, et turbatione inhiberi: ut et Excellentissimum Episcopum Jaurinensem, et Inclytum Comitatum quoque, quantum jam negotio se immisisset, de sensu Clementissimi Sui Mandati capacitare, institutam contra nos Fiscalem Actionem sistere, et sic Nos ex Materna Pietate ab ulterioribus molestationibus immunes reddere dignetur. Pro qua Materna Vestrae Maiestatis Cura et Pietate emorimur.

(Egykoru kéziratról.)

XXXIV.

1750—1760.

Klauszer Mátyás német kovácsmester segélyért folyamodik a győrvárosi reform. egyház előljáróihoz, miután czéhbe állhatása a felsőbb helyeken tömérdek költségébe került.

Tekéntetes Gyülekezet

Nemzetes nagy jó Uraim, Patronus Uraim!

Mennyi fáradsággal, Elme töréssel, és költséggel lehessen

a' Religio Dolgában nékünk szegény Protestánsoknak e' mi Országunknak Fő Fő helyein, tsak bár valamentire — is pro-grediállunk, nem szükség hosszas remonstratiókkal Legitimálni, mivel mindnyájunknak elegendő Experentiájára vagyon. Mennyi keserves fáradozásimban, Dolgaimnak hátra maradásában, és jó Uraimnak (a' kik az előtt nálom dolgoztattanak) elvesztésében, de oh Istenem! mennyi elmémfogyasztásában, és költségemben tölt légyen tsak ennékem magamnak — is, a' Magyar kovátsok miatt, és az önékiek hirünk nélkül ő Főlségétől koronás királynénktől ki adatott, s — Religiónknak, s — maradékinknak ki irtására tzelező ártalmas Articulusoknak meg máséttatása, és jobb módra való álléttatása, azt elegendőképpen exprimálnom nem lehet; Tölt tsak ennékem magamnak többen Öt Száz Forint kész pénzemnél; mert, mivel föltötte igen nehéz dolog volt, Articulusokat, (ollyakat, a' melyeket Főlséges Aszszonyunk már maga nem tsak, hanem az Cancellaria, és az Főlséges Consilium — is approbált, ratificált, és Subscribált,) ismét vissza fordéttanni, és meg máséttanni; melly miatt a' költség igen accumuláltatott; tehát az én Német kováts Mester társaim, (az edgyik ugy sem lévén hitünk féle) mintegy meg tsüggedvén, mellőlem el állottanak, és tsak magamat hagytanak ezen mélységes Örvényben.

Az irgalmas jó Isten maradott velem, és az ő sz. Lelke ugy Dirigálta Főlséges Aszszonyunk szívét, hogy ezen utólsóbb Articulusokban ugyan tsak tellyességgel ki hagyatott azon Paragraphus, a' mellyben a' Protestans Religiobéliek éppen el valának rekesztve a' Czéhben való bé állhatástul.

Minthogy pedig ezen állapot nem tsak minket most, hanem a' mi jövendőbbeli Maradékinkat inkább illeti, és már ugyan tsak vagyon, mi mellett lehessen ő nékiek módgyok, hogy Czéhben mehessenek: annakokáért alázatosan Instállván kérem az Ttes Gyülekezetet, méltóztassék engemet, szegény búban s — adósságban merültet, kegyes segítséggel ennyi sok költségeim eránt keresztényi Indulatból valamentire Consolálnyi, és meg segéttenni, meg gondollván azt, hogy ki tudgya mellyikünk Gyermekeinek fogna ma-hólnap e' Dolog használnyi, és szolgáljni.

Melly jó affectióját az Ttes Gyülekezetnek, az Úr Isten
bővségessen jutalmazza meg, szívesen kívánván maradok
az Tekéntetes Gyülekezetnek

érdemetlen szolgálja

Klauszer Mátyás. Győri Német
kováts Mester ember.

(Eredetiről.)

XXXV.

1756. július 2.

**Komáromi Pál győrszemerei lelkész jelenti a
győrvárosi reform. egyháztagnak, kik ez időben
neki hívei valának, hogy meghívást kapott a de-
breczeni lelkészi állomásra, — kérvén egyszersmind
elbocsáttatását.**

Az Uraknak Bizodalmas Fautor Uraiméknak!

Ajánlom kész Szolgálatomat. Igen jól reflectálhatják az
Urak, mind Győri Uraimekhoz mind e kised Ecclához való
szíves indulatomat, énis vallást tészek mostan az Uraknak hoz-
zám való fauorarul, mert engem Semmiben meg nem szomor-
ítottak Sőt Edes Atjám voltanak. De arrul sem feletkezhet-
tenek el hogy a minapi marasztásomnak alkalmatosságával
eleve meg mondtam, hogy mihelljt az Isten nyugodalmas-
sabb helljet parantsol el megyek. Imé mostan ugyan azon Is-
ten érdemem felett gondot viselt rólam. Az Urak Debretzen-
ből tudositottak és betsülettel jövendőbeli Tanitónak hívnak
abban a sz. Ecclában, egyszersmind azonis kérnek hogy sies-
sek mert ott a Vacantia veszedelmes, es praeuie itt a dolgot
Significáljom hogy illendő Subjectumrul gondolkozzanak hogy
kára ennek a sz. Ecclának se essék. Melljhez kepest imé az
Urakk most tudtokra adom az dolgot, kérvén egyszersmind
hogy botsássanak engemet az én utamra békeséggel, had szol-
gálhossak az én Anyámnak is a melljnek hajdan emlőjét szop-
tam. En pedig magamat kegyes Fáuorába ajánlván maradok
az Uraknak Bizodalmas Fautor Uraiméknak

Szemerén 1756. 2. July.

alázatos szolg.
Komáromi Sülje Pál.

(Eredetiről.)

T A R T A L O M.

	<i>Lap.</i>
A győri reformált egyház alakulása, enyészete, feltámadása s küzdelmei	1—151
I. Tanúk kihallgatása a pataházi birtok iránt 1632.	154
II. Tiszti jelentés a pataházi birtok ellen Baboti Ferencz örökösei által megkísértett foglalás, s a győrvárosi protestansoknak a foglalást gátló ellenállásáról 1633.	159
III. Az óvári protestansok ügyében tett intézkedése, s erről szőlő bizonyítványa Pernyeszi Ferencz s Geyőczy László országgyűlési követeknek 1647.	161
IV. Az óvári protestansok kölcsönös szerződése, aláírva több országgyűlési követ által 1649.	163
V. Kőrösi Hajnal Sámuel nyilatkozata a gondviselésé alá vett ezüst kánnáról 1674.	164
VI. A győri várparancsnokság a helybeli protestansokat ismét újvárosi imaházaik használatára utasítja 1705.	165
VII. Jelentés a megyéhez az újvárosi reform. templom építéséről 1713.	166
VIII. A dumamelléki protestans statusok kérelme Keresztély August esztergomi érsekhez 1714.	169
IX. A hadi tanács engedélye a győrvárosi reform. templomépítés ügyében 1714.	172
X. A pesti bizottmány protestans tagjainak lelkészhatásérti kérelme a bizottmányhoz 1721.	173
XI. A protestans templomok elfoglalását, lelkészek elmozdítását s a t. tiltó kormányrendelet 1723.	175
XII. A győrvárosi protestansoknak Kontor István püspök-helyettes elleni vádlevelökre adott fejedelmi válasz 1724.	176
XIII. A győrvárosi protestans lelkészek megyeileg leltatnak a vár vagy belváros területén bármily egyházi cselekvény teljesítéséről 1731.	177
XIV. A győrvárosi protestansok folyamodványa a bécsi hadi tanácshoz pártfogásért a helybeli káptalan ellenében 1731.	179
XV. A hadi tanács rendelete a győri várparancsnok báró Liebenberghez a főebbi ügyben 1731.	182
XVI. Kenessei István levele a győrvárosi protestans egyházakhoz a Bécsbe menendő küldöttség iránt 1731.	183
XVII. Komáromi Kata Asszonynak, Telekesi Török István özvegyének végrendelete 1732.	184

	<i>Lap.</i>
XVIII. A győrvárosi reform. egyház intézkedése a lelkésze nyugdíja iránt 1732.	188
XIX. Komáromi Pál lelkész levele győrvárosi híveihez Pozsonyból 1741.	190
XX. Prety János zámolyi plébános levele a győrvárosi protestans lelkészekhez 1744.	191
XXI. Kormányrendelet Győrmegyéhez a győrvárosi s téthi vallásügyben 1746.	192
XXII. A győrvárosi protestansok felvilágosító irata Győrmegyéhez az iskolaügyben 1746	193
XXIII. A győrvárosi protestans lelkészeknek Sammer Ferencz győrbelvárosi plébános kérelmére történt birói letiltatása a belvárosban teljesítendő egyházi működésről, s a protestansoknak e tilalom el- leni ovása 1746.	195
XXIV. Győrváros protestans lakosainak folyamodványa a fejedelemhez megtámadott vallásgyakorlatuk helyreállításáért 1747.	197
XXV. A győrszemerei reform. templom erőszakos elvétele, s erről kiadott bizonyítvány 1748.	198
XXVI. A győrszemerei nemesek és jobbágyok kérelme a fejedelemhez elvett templomuk s harangjaik visszaadásaért 1748.	200
XXVII. A kormány leirata Győrváros tanácsához a protestans egyház épületeire rótt adó ügyében 1748.	203
XXVIII. A győrvárosi reform. egyháztól 1749. martius 17-kén elvett temploma s egyéb épületeinek fensőbb rendelet folytán a városi hatóság közegei által eszközölt becsűje 1749.	205
XXIX. A győrvárosi evangelika egyháznál teljesített becsű ugyanezen érdemben 1749.	207
XXX. Kormányrendelet a győrszemerei reform. egyház ügyében 1749.	208
XXXI. Kormányrendelet, melyben a templomaik visszaadását kérő győrvárosi protestansok a fejedelemhez ez ügyben intézendő folyamodástól eltiltatnak 1752.	209
XXXII. Győrmegye megidézeti a szemerei reform. egyházat a nagypénteki harangoztatásért 1753.	210
XXXIII. A szemerei egyház folyamodványa a kormányhoz vallássérelmei orvoslásaért 1753.	212
XXXIV. Klauszer Mátyás német kovácsmester segélyért folyamodik a győrvárosi reform. egyházhoz, miután czéhbe állhatása anyagi erejét nagyon megfogyasztotta 1750—1760.	216
XXXV. Komáromi Pál győrszemerei lelkész levele győrvárosi híveihez a debreczeni lelkészi hivatal ügyében 1756.	218

